

Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola Medievalisztika Program
Université d'Angers ED SCE CERHIO

Maléth Ágnes

I. Károly és a pápaság kapcsolata (1301–1342)

Doktori (PhD) értekezés

Témavezetők: Dr. Csernus Sándor – Prof. Jean-Michel Matz

Szeged–Angers

2016

TARTALOMJEGYZÉK

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	3
I. BEVEZETÉS	4
II. HISTORIOGRÁFIA, FORRÁSOK	8
II. 1. Az idegen nyelvű szakirodalom áttekintése	8
II. 2. A hazai szakirodalom áttekintése	13
II. 3. Egykorú elbeszélő források	20
II. 4. Okleveles források.....	23
III. MÓDSZERTAN.....	26
IV. A KIRÁLYI KÉPVISELET FORMÁI, RENDSZERE	29
IV. 1. Egyházi követek.....	30
IV. 2. Világi követek	41
IV. 3. A követek által intézett ügyek.....	43
V. A PÁPAI KÉPVISELET FORMÁI, RENDSZERE	54
V. 1. Legatus a latere.....	54
V. 2. Nuntius et collector apostolicus	57
V. 3. Pápai felhatalmazásra Magyarországon eljáró személyek: delegált bírák, <i>conservatorok</i>	70
VI. KLERIKUSOK MINDKÉT HATALOM SZOLGÁLATÁBAN.....	75
VII. DINASZTIKUS KONFLIKTUSOK	81
VII. 1. A magyar trónöröklés kérdése 1301-ben.....	81
VII. 2. I. Károly és XXII. János viszonya a német trónharcok tükrében	86
VII. 3. I. Károly dinasztikus politikája a pápai forrásokban	98
VIII. EGYHÁZPOLITIKA	102
VIII. 1. Beneficiális politika.....	102
VIII. 2. Hitbéli kérdések.....	117

IX. ÖSSZEGZÉS	122
X. ADATTÁR.....	127
FÜGGELÉK.....	157
BIBLIOGRÁFIA.....	160
Internetes hivatkozások	160
Források és forráskiadások.....	160
Felhasznált irodalom	166

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A doktori disszertációm során nyújtott segítségért mindenekelőtt két témavezetőmnek, Dr. Csernus Sándornak és Prof. Jean-Michel Matz-nak tartozom köszönettel. Tanácsaik és segítőkész támogatásuk nélkülözhetetlennek bizonyultak kutatásaimban.

Ezúton szeretnék köszönetet mondani Marie-Madeleine de Cevins-nek és Kiss Gergelynek is, akik az Angersi Egyetem Társadalomtudományi Doktori Iskolája (Université d'Angers ED SCE, Laboratoire CERHIO) által összehívott véleményező bizottság tagjaiként és a doktori képzés alatt nem csak végigkísérték szakmai fejlődésemet, hanem kritikai megjegyzéseikkel igyekeztek a munkámat a megfelelő irányba terelni.

Egykori tanáraink közül elsősorban Dr. Szántó Richárdnak tartozom hálával. Egyrészt az *Anglia története az 5–10. században* című szeminárium döntő szerepet játszott abban, hogy érdeklődésem a középkor felé fordult, másrészt a tanár úr témavezetése alatt készülhetett el OTDK dolgozatom, majd szakdolgozatom is.

Mindenképpen említést érdemel a támogatás, amelyet a Medievalisztika Doktori Programban való részvételem alatt a képzés egykori és jelenlegi vezetőjétől, Dr. Makk Ferencről és Dr. Almási Tibortól kaptam. Köszönetet kell mondanom emellett a Középkori Egyetemes Történeti Tanszék és a Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék oktatói, valamint az MTA–HIM–SZTE–MOL Magyar Medievalisztikai Kutatócsoport tagjai közül mindazoknak, akik az öt éves egyetemi képzés, illetve a doktori képzés három éve alatt szakmai tudásuk átadásával szélesítették látókörömet. Az Angers-ban töltött másfél évem alatt az ED SCE CERHIO-ba való beilleszkedésemet segítte M. Yves Denéchère. Külföldi tartózkodásaim alatt emellett mindig jóindulattal fogadtak és segítőkészségükkel gördülékenyebbé tették munkámat a Párizsi Magyar Intézet, a Müncheni Magyar Intézet és a Római Magyar Akadémia munkatársai. Az avignoni *Archives Départementales de Vaucluse* munkatársai, köztük is főként M. Laurent Vallière nagyban hozzájárultak kutatásaim sikeréhez. Szakmabeli barátaim közül támogatott Tóber Márta, Kovács Viktória és Lénárt András. Köszönetet kell mondanom ezenkívül minden történésznek, akik előadások, konferenciák alkalmával véleményük kifejtésével elméletek felállítására vagy elvetésére ösztönöztek. Nem feledkezhetek meg a szegedi Történeti Intézet és az andersi ED SCE adminisztratív munkatársairól sem, akik végtelen türelmet tanúsítottak irányomban és mindig a segítségemre voltak a gyakorlati ügyek elintézésben.

A legnagyobb köszönet viszont azokat illeti, akik nem csak tanulásra inspiráltak, hanem meg is teremtték a hátteret hozzá: családomat, barátaimat és páromat.

I. BEVEZETÉS

Az Anjou-kori pápai–magyar kapcsolatok vizsgálata során azzal a sajátos ellentmondással szembesülünk, hogy bár a források egy jelentős része régóta ismert a magyar történettudományban, rendszerezésük, szisztematikus elemzésük még nem történt meg. A korábbi szakirodalom ugyan kiemelt és alaposan körbejárt bizonyos aspektusokat (jellemzően a diplomáciai és dinasztikus eseményekhez kötődően), de számos megválaszolatlan kérdés, kiaknázatlan kutatási lehetőség maradt. A téma feldolgozása iránti hiányérzetet az Anjou-kori oklevéltár sorozat munkálatainak előrehaladása, a digitális adatbázisokban elérhetővé vált források és nem utolsósorban a nemzetközi kutatási projektek még inkább erősítik. Jelen disszertáció célja, hogy az újonnan adódott lehetőségekkel élve átfogó képet adjon I. Károly magyar király és a Szentszék kapcsolatáról.

A dolgozat időhatárainak kijelölésekor I. Károly uralkodásának idejét vettem alapul. Több ok is szól amellett, hogy a vizsgálatot a magyarországi Anjou-dinasztia első tagjának uralkodására korlátozzam. Egyrészt a disszertációhoz kapcsolódó anyaggyűjtés megkezdésekor az *Anjou-kori oklevéltár* sorozat megjelent kötetei már lefedték I. Károly uralkodását, amely jelentősen meggyorsította a munkafolyamatot. Bár a pápai udvar szempontjából szerencsésebb lett volna VIII. Bonifác uralkodásának kezdetéig visszavezetni a vizsgálatot, a dinasztikus ügyeknél egyértelműen I. Károly trónra lépése jelentett fordulópontot. A végdátum esetében „szerencsés” egybeeséssel van dolgunk, hiszen 1342 I. Károly és XII. Benedek pápa halálának időpontját is jelöli. Ez az év véleményem szerint mindkét hatalom történetének szempontjából megfelelő lezárás. Az első két avignoni pápa, V. Kelemen és XXII. János által elindított szervezeti és adminisztrációs reformok ugyanis VI. Kelemen pápaságának időszakára értek be, ekkorra váltak konzekvensen alkalmazott gyakorlattá. A pápai forrásokban így 1342 után újabb mennyiségi növekedés, valamint jellegbeli differenciálódás is megfigyelhető. Emellett arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy 1342 után sokkal nehezebb egy általánosan elfogadható határvonalat kijelölni, hiszen a pápaság történetében az 1378-as egyházsszakadás, a magyar történelemben viszont I. Lajos 1382-es halála hozott alapvető változásokat.

A forrásokból kinyert adatok elemzése mellett rávilágított XXII. János uralkodásának jelentőségére, ezért ez az időszak (1316–1334) – amely amúgy is a dolgozat által fellelt 42 év majdnem felét adja – több helyen is különös hangsúlyt kapott (pl. a VIII. 1. *Beneficiális politika* c. fejezetben).

A témához kapcsolódó szakirodalom áttekintését célszerűbbnek tartottam két alfejezetre felosztani és külön foglalkozni az idegen nyelvű és a magyar művekkel. Ennek leginkább az volt az oka, hogy a kettő között kevés átfedés található. Franciául, németül, angolul vagy olaszul is olvashatunk a 14. századi pápai diplomáciáról, az avignoni kúria és adminisztráció működéséről – leginkább specifikusan egy-egy országot érintően –, de ezekben a feldolgozásokban konkrétan Magyarországra vonatkozó információt csak elszórtan találunk. Ugyanakkor a magyar történetírás is adós maradt I. Károly és a Szentszék kapcsolatának monografikus feldolgozásával. Önálló könyv magyar nyelven az avignoni pápaságról sem született még,¹ illetve külföldi szerzők munkája sem érhető el magyar fordításban. Elvértve találhatunk csak olyan könyvfejezeteket, amelyek kimondottan a 14. századi pápai-magyar kapcsolatok alakulásával foglalkoznak, ami azt jelenti, hogy a releváns információkat egyháztörténeti művekből, az Anjou-kor egészét, vagy annak valamilyen aspektusát (így I. Károly külpolitikáját) tárgyaló tudományos publikációkból kell összegyűjtenünk. Mivel a 2012-ben megjelent *Az Anjouk Magyarországa* c. kötet előszavában Csukovits Enikő ismertette a magyar történetírás állását az Anjou-ház magyarországi uralmára vonatkozóan,² a historiográfiai áttekintés második felében csak azt vázolom fel röviden, hogy a modern magyar történetírásban elszórtan fellelhető adatok milyen képet rajzolnak avignoni pápaságról vagy konkrétan a két hatalom kapcsolattörténetéről.

Az idegen nyelvű szakirodalom áttekintése c. alfejezetben érezhető a francia és német nyelvű művek túlsúlya. Ez az aránytalanság a két nemzet nagy múltra visszatekintő forráskiadási gyakorlatából adódik, amely megalapozta és a mai napig meghatározza az avignoni pápaság történetének kutatását. Ha fellapozzuk a legújabb történeti munkák bibliográfiáját, az ott idézett művek jelentős hányada e két nyelven elérhető. A legjelentősebb összefoglaló munkák franciául születtek; ezek rövid jellemzése mellett a legújabb kutatási eredményeket közlő munkákra koncentrálok. Hasonlóképpen épül fel a második alfejezet (*II. 2. A hazai szakirodalom áttekintése*) is, ahol szintén a tágabb témát felölelő művek avignoni pápaságra vonatkozó adataival kezdem, majd néhány tematikusan csoportosított szakcikk megemlékezésével zárom a historiográfiai áttekintést.

A dolgozat szakirodalmi forrásainak számba vétele után szintén két alfejezetet szenteltem a felhasznált okleveles források rövid jellemzésének is. Bár a 14. századi

¹ Eördögh István *Avignoni pápaság a nyugat-európai kereszténység történetében* címmel összeállított egy kéziratot, amely azonban sajnos még nem került kiadásra. Köszönettel tartozom Csernus Sándornak, hogy a kéziratot a rendelkezésemre bocsátotta.

² CSUKOVITS 2012. 6–10.

elbeszélő források nem tartoztak a vizsgálat fókuszpontjai közé, e munkákat sem mellőzhettem teljesen, elsősorban a dinasztikus és a diplomáciai kapcsolatokról nyújtott, sok esetben megfontolásra nagyon is érdemes leírásaik miatt. Az *Okleveles források* c. alfejezetben a Vatikáni Titkos Levéltárban fellelhető *fondokat* ismertetem részletesen, mivel ezek képezik a dolgozat forrásbázisának oroszánrészét. Emellett természetesen kitérek a Magyarországon eredetiben vagy fényképes másolatban megőrzött releváns dokumentumokra, valamint az ezeket publikáló forráskiadványokra is.

A kutatás során felmerülő módszertani problémákat külön részben ismertettem. Itt igyekeztem választ adni az olyan alapvető kérdésekre, hogy pontosan kiket tekintettem pápai vagy királyi képviselőknak, illetve milyen kritériumok alapján döntöttem el, hogy egy-egy esetet bevontam-e az elemzésbe.

A dolgozat fő része tematikus, nem pedig kronologikus felosztást követ. A következő három fejezet (IV. *A királyi képviselet formái, rendszere*, V. *A pápai képviselet formái, rendszere*, VI. *Klerikusok mindkét hatalom szolgálatában*) képezi a disszertáció egyik súlypontját. Ezekben arra kerestem a választ, hogy hogyan képviseltette érdekeit a magyar király a pápai udvarban, illetve a pápai hatalom milyen megnyilvánulási formákat öltött, milyen közvetítőkön keresztül jutott el az I. Károly korabeli Magyarországra. A rendelkezésre álló korlátozott adatmennyiség ellenére külön fejezetet szántam azon egyházi személyek bemutatásának, akik valamilyen formában mindkét hatalomnak teljesítettek szolgálatot. A kiemelés oka egyrészt a kategorizálás vitathatósága (hiszen ezek a klerikusok nem tekinthetők kizárólagosan sem a magyar király, sem a pápai udvar képviselőinek), másrészt pedig a téma feltáratlanságában rejlő jelentősége. Annak ellenére, hogy e „kettős lojalitású” egyháziak a középkori társadalom különleges szegmensét alkották, a pápai udvarról szóló kutatások alig, a lokális egyháztörténeti művek pedig szinte egyáltalán nem szenteltek figyelmet nekik.

A *Dinasztikus konfliktusok* c. fejezet megírásakor célom nem az volt, hogy sorra vegyem az összes, korszakban lezajló nemzetközi eseményt. Az olyan történésekre, ellentétekre igyekeztem koncentrálni, azokat részleteztem, amelyek valószínűleg mindkét hatalom (a Szentszék és I. Károly) számára nagy jelentőséggel bírtak és markánsabb nyomot hagytak a dokumentációban is. Hiába volt például a visegrádi királytalálkozó (1335) fordulópontja a magyar politika- vagy gazdaságtörténetnek, a pápai udvarban nem váltott ki kimutatható reakciót. Ezzel szemben a kutatás során egyértelműen kirajzolódott három olyan diplomáciai kérdéskör, amelynek újragondolását indokoltá tette a rendelkezésünkre álló forrásbázis: egyrészt a magyar trónöröklés kérdése 1301-ben, XXII. János beavatkozása

a német trónért folytatott harcba (1314–1330), végül pedig I. Károly dinasztikus politikájának tükröződése a pápai forrásokban.

Végül az *Egyházpolitika* c. fejezet foglalja magába a szűkebb értelemben vett egyháztörténeti témákat. A korszak pápáinak (különösen V. Kelemen, XXII. János és XII. Benedek) magyarországi egyházi javadalmakkal kapcsolatban folytatott beneficiális politikája egyike volt azon témáknak, amelyek esetében a források meglepően sok új adattal tudtak szolgálni. A *Hitbéli kérdések* c. alfejezet egy összefoglaló jellegű passzus, amelyben az olyan spirituális élethez köthető kérdéseket, pápai rendelkezéseket tekintem át, amelyek bár jelentősek, de forrásbázisuk limitált.

II. HISTORIOGRÁFIA, FORRÁSOK

II. 1. Az idegen nyelvű szakirodalom áttekintése

Az avignoni pápaságról alkotott kép a történetírásban a legutóbbi időkig igen negatív volt. Az elítélő vélemények nem csak a 14. században megfogalmazott kortárs kritikákból eredtek,³ hanem a későbbi korok problémái (nemzeti, felekezeti, teológiai ellentétek) is nyomukat hagyták a történeti megítélésen.⁴ Az avignoni pápákat ezért sokáig a francia királyok kreatúráinak tartották, felelőssé tették őket az egyházi hatalom meggyengüléséért, a bíborosi kollégium „elfranciásításáért”,⁵ valamint nepotista és korrupt egyházkormányzatukból eredeztették azt a morális válságot, amely végül a nagy nyugati egyházszakadásban tetőzött, és amelynek csak a konstanzi zsinat tudott véget vetni.⁶ A 19. század végétől és a 20. század elejétől a vatikáni források kiadásának megindulása az avignoni korszak fokozatos átértékelését is hozta, hiszen az elérhetővé vált dokumentumok nem igazolták a krózsusi gazdagságról és fényűzésről szóló mítoszokat.⁷ Guillaume Mollat, francia apát, történész⁸ 1912-ben avignoni pápákról megjelent monográfiájában⁹ már hangsúlyozta: az egyházfői hatalom centralizációja és a korszak adminisztrációs reformjai olyan hatalmat adtak az avignoni pápáknak, amellyel minden más európai államnak

³ A korszak két kiemelkedő alakja, Dante és Petrarca is rendkívül élésen kritizálta az avignoni pápákat. Dante *Isteni színjátékában* is elrejtett az avignoni pápákra vonatkozó utalást („*Véremet inni immár készülöben cahors és gaszkony...*”, *Paradicsom* 27.), Petrarca 1340 és 1353 között írt levelét, amelyben kifejti: mennyire elfelejtették a pápák hivataluk eredetét és kezdeti célját pedig ld. ROBINSON 1904. 502–504.

⁴ Ugyanerre a következtetésre jut PARENT 2014. 3–11.

⁵ Erősen kérdés, hogy a korszakban beszélhetünk-e egyáltalán egységes francia identitásról. A témáról bővebben ld. MENACHE 1984. 25–37. és GUENÉE 1984. 3–16.

⁶ A neves protestáns történetíró, Ranke az európai országokban felébredő nemzeti érzésnek tulajdonította, hogy a pápaság gyenge és zavart helyzetbe került a 14. században. RANKE 1834. 35–36. Pastor már függőségnek titulálta az avignoni korszakot, a Szentszék hatalmának meggyengülését látta benne és a schisma eredetét abban látta, hogy a pápaság a francia túlsúly miatt elvesztette univerzális jellegét. PASTOR 1901. 68.

⁷ Stefan Weiß szerint viszont a feltárt levéltári anyag kiábrándító realitása az avignoni pápák iránti történetírói érdeklődést is csökkentette: a Vatikáni Levéltárban elérhetővé vált iratok ugyanis közel sem igazolták a Petrarca és Villani nyomán elterjedt mítoszt a botrányosan pazarló és züllött pápai udvarról, valamint a pápák vagyona is jóval alulmúlta a becsléseket. WEISS 2003. 3–4.

⁸ Guillaume Mollat francia apát, a vatikáni regisztrumok kiadásának megindítója, munkásságáról ld. SAMARAN 1968. 245–248.

⁹ A mű 1912-ben már két kiadást is megélt. MOLLAT 1912.

számolnia kellett.¹⁰ A jelenlegi európai történetírás már mindenképpen elismeri az avignoni korszak „vívmányait”.

A már említett Guillaume Mollat könyve után több francia nyelvű összefoglalás is született az avignoni korszakról, bár kétségtelen, hogy a *Les papes d'Avignon (1305–1378)* szolgál mind a mai napig a témakör kutatóinak kiindulási pontjaként. Yves Renouard 1954-ben kiadott, rövid, de adatgazdag munkája Mollat-hoz hasonlóan pozitívan értékeli a pápaság avignoni tartózkodását. Renouard szerint Avignon földrajzi fekvése és környezeti adottságai, a békés viszonyok és a pápák hatalmi monopóliuma a városban mind hozzájárultak ahhoz a fejlődéshez, amely megteremtette a modern egyház alapjait.¹¹

Mollat és Renouard írásai lehetővé tették, hogy azok a középkorkutatók, akik a későbbiek folyamán az avignoni pápaságról írtak összegző jellegű munkákat az adatközlés helyett az események háttérének bemutatására és interpretációjára helyezhessék a hangsúlyt. Így például Jean Favier *Les papes d'Avignon*¹² c. munkája is leginkább azoknak az olvasóknak szól, akik már rendelkeznek a témához kapcsolódó alapvető tudással. Favier, a rendkívül sokoldalú történész, nem kifejezetten az avignoni pápák, hanem tágabb értelemben a 14–15. század szakértőjének számított. A 2006-ban megjelent *Les papes d'Avignon* c. írását a középkori Párizsról,¹³ a százéves háborúról¹⁴ és IV. (Szép) Fülöpről¹⁵ írott munkái előzték meg. Egyébként éppen Favier recenzálta a neves *Bibliothèque de l'école des chartes* c. folyóiratban azt az ide kapcsolódó monográfiát, amely véleménye szerint nem csak a 14. századi egyháztörténet kutatásában, hanem általánosságban véve a „történettudomány fejlődésében jelentett fordulópontot.”¹⁶ Ez volt Bernard Guillemain tekintélyt parancsoló kötete,¹⁷ amely példaértékű aprólékossággal tárta fel az avignoni kúria személyzetének összetételét 1305 és 1378 között. Guillemain a korszakban uralkodó pápák rövid bemutatásával indította a vizsgálatot, majd egyre lejjebb haladt a pápai kúria hierarchiájában a bíborosokon és familiárisaikon át egészen az alacsonyabb beosztású kurialistákig. Guillemain munkásságát a későbbiek folyamán is teljességében az avignoni

¹⁰ „Le mouvement de centralisation, qui est si vigoureusement imprimé à l'Église et qui s'accroîtra encore avec le temps, constituera à la Papauté une puissance avec laquelle les pouvoirs publics de tout pays devront compter, négocier.” MOLLAT 1912. 48.

¹¹ RENOARD 1954.

¹² FAVIER 2006.

¹³ FAVIER 1974.

¹⁴ FAVIER 1980.

¹⁵ FAVIER 1978.

¹⁶ „... M. Guillemain présente un livre qui fera date dans l'évolution de la science historique.” FAVIER 1963. 313.

¹⁷ GUILLEMAIN 1962.

pápaság vizsgálatának szentelte; számos tanulmányt és szakcikket,¹⁸ majd végül egy összefoglaló jellegű munkát is megjelentetett,¹⁹ amely nem sokkal az eredeti mű közlését követően olasz fordításban is elérhetővé vált.²⁰

A forrásadottságok mellett több tényező befolyásolhatja, hogy egy-egy korszakon belül milyen aspektusok vonzzák leginkább a történettudománnyal foglalkozó kutatók figyelmét. Az avignoni pápaság esetében két forráscsoport került a vizsgálatok előterébe a Vatikáni Levéltár megnyitása után: a pénzügyi dokumentumok és a regisztrumkönyvek. Utóbbiak főként a politika- és diplomáciatörténeti kérdések megválaszolásához járultak hozzá és a forráskiadást a francia történészek (Mollat és munkatársai, az École Française de Rome kutatói) vezették.²¹ A második dokumentumcsoport esetében viszont német középkortörténészek vették át a kezdeményezést. A bonni székhelyű Görres-Gesellschaft²² finanszírozta azt a sorozatot, amely nagyjából párhuzamosan jelentette meg az avignoni pápai udvar kiadásait²³ és bevételeit²⁴ tartalmazó iratokat, Karl Heinrich Schäfer, valamint Emil Göller egyháztörténészek szerkesztésében. Természetesen a korai forráskiadásra jellemző sajátos „munkamegosztás” a későbbiekben elhalványult: a francia kutatók nem maradtak közönyösek a fiskális kérdések, ahogy a német medievisták sem az apostoli kancellária működése iránt. Bernard Guillemain például egy kisebb monográfiát szentelt az V. Kelemen korából származó Camera Apostolica *Introitus et exitus* 75. sz. kötetének;²⁵ Guillaume Mollat pedig Charles Samaran-al társszerzőségben jelentette meg a *La fiscalité pontificale en France au XIVe siècle*²⁶ c. kötetet. Ebben – a cím által sugalltakkal ellentétben – nem csak a specifikusan Franciaországra vonatkozó adatokat prezentálták, hanem ismertették az Apostoli Kamara felépítését, a 14. században létező egyházi adófajtákat és a *collectoria* rendszer kiépítését is. Utóbbi kérdéskört nyilvánvalóan nem tekintette lezártnak a francia történetírás, hiszen 2010-ben – az időbeli határok kibővítésével – egy doktori

¹⁸ GUILLEMAIN 1952A, GUILLEMAIN 1963, etc.

¹⁹ GUILLEMAIN 2011.

²⁰ GUILLEMAIN 2003.

²¹ A sorozat célul tűzte ki az összes avignoni pápa regisztrumkönyveinek publikálását (kivéve az V. Kelemen uralkodása idején keletkezetteket, mert azok korábban már bencés szerzetesek szerkesztésében megjelentek). A kötetek, amelyeket August Coulon, Jean-Marie Déprez, Jean-Marie Vidal és Guillaume Mollat szerkesztettek, kronológiai sorrendben közltek a regisztrumkönyvi bejegyzések latin nyelvű regesztáját. A regisztrumkönyvek kiadásának történetére ld. VALLIÈRE 2010.

²² A mai napig működő intézmény történetét ld. <http://www.goerres-gesellschaft-rom.de/das-institut>. Letöltés ideje: 2016-02-07.

²³ XXII. János pápaságára ld. SCHÄFER 1911A; XII. Benedek, VI. Kelemen és VI. Ince idejére SCHÄFER 1914.

²⁴ XXII. János idejére ld. GÖLLER 1910. és XII. Benedek idejére ld. GÖLLER 1920.

²⁵ GUILLEMAIN 1978. Az *Introitus et exitus* könyvek leírását ld. a II. 4. fejezetben.

²⁶ MOLLAT – SAMARAN 1905.

disszertáció témájául szolgált.²⁷ A pápai adószedők (*collectores*) működésének nemcsak a német, hanem az angol szakirodalom is kiemelt figyelmet szentelt. Német részről a 19. század végén Johann P. Kirsch jelentette meg a témát a 14. század kontextusában tárgyaló kötetét,²⁸ legújabban pedig Christiane Schuchard foglalkozott vele.²⁹ A pápai adószedők avignoni korszakból származó számadáskönyveit Anglia vonatkozásában pedig a két világháború között egy amerikai professzor, a középkori pápai-angol pénzügyi kapcsolatok egyik legismertebb szakértőjének számító William E. Lunt dolgozta fel.³⁰

A német középkorkutatásban emellett mind a mai napig erős hagyománya van a gazdasági aspektusok vizsgálatának, amely a korai forráskiadásokra építkezik. Főként Stefan Weiß munkásságát érdemes kiemelnünk, aki a (Schäfer által kiadott) pápai főkönyveket elemezve vizsgálta a pápai udvar élelmiszer-és italellátását,³¹ ezáltal világítva meg az avignoni kúria belső felépítését. Nem sokkal később Weiß korábbi kutatásait összegezve egy önálló monográfiát szentelt az avignoni pápai udvar könyvelésének.³² Ez a különösen jelentőségteljes munka VIII. Bonifác uralkodásától tekintti át az apostoli kamara és a pápai udvar könyvelési eljárásának fejlődését, XXII. János idejétől pedig évenkénti bontásban jellemzi az *Introitus et exitus* könyvek tartalmát. Weiß művének természetesen voltak előfutárai, így például a Fausto Piola Caselli által jegyzett 1988-as olasz nyelvű tanulmány, amely az apostoli kamara könyvelési eljárásának változását mutatta be röviden. Míg Weiß az pápai udvar élelmiszer-és italköltségeinek vizsgálatából indult ki, Piola Caselli a pápai kincstár bevételeinek jelentős részét felemésztő építkezések elemzésével kezdte és ezt bővítette általánosabb nézőpontú munkává.³³ Az apostoli kamara kiadásait tekintve nem csak a „materiális” javakra, vagyis pápai udvar fenntartására és fejlesztésére költött összegek, hanem az egyházfők politikai céljainak finanszírozása is nagy figyelmet kapott a történetírásban. Ezen belül is kiemelkedik a pápai államok³⁴ stabilizálásáért folytatott harcok kérdésköre, valamint az avignoni pápák itáliai bankházakhoz fűződő kapcsolata.³⁵

²⁷ LE ROUX 2011.

²⁸ KIRSCH 1894.

²⁹ SCHUCHARD 2000.

³⁰ LUNT 1968.

³¹ WEISS 2002.

³² WEISS 2003.

³³ CASELLI 1990.

³⁴ A pápai államok kifejezést Molnár Pétertől vettem át. Molnár felhívta rá a figyelmet, hogy az egyház fennhatósága alatt álló itáliai területek (Toscana Romana, Campagna-Marittima, Spoletói Hercegség, Anconai Órgrótság és a pápai fennhatóság alatt álló észak-itáliai városok) kormányzata nem volt egységesített, központosított, ezért „pápai állam” helyett helytállóbb többes számot alkalmazni. MOLNÁR 2004. 65.

³⁵ RENOARD 1941.

A másik nagy forráscsoport, az Apostoli Kancellária regisztrumkönyveinek kiadása a 14. századi politikai és diplomáciai események alaposabb megismerését tette lehetővé. A már említett itáliai keresztes hadjáratok mellett a különböző időpontokban és céllal kinevezett legátusok tevékenysége – így a Blake R. Beattie amerikai professzor által vizsgált Giovanni Gaetano Orsini itáliai legációja is³⁶ –, továbbá a Szentszék és a francia királyok kapcsolata, a százéves háború megkezdődése mind termékeny táptalajt adtak a történeti kutatásoknak. Különösen XXII. János uralkodása töltött be (és tölt be napjainkig) kiemelt szerepet az európai, és főként a német középkorkutatásban. Ez a kitüntetett figyelem nem csak a pápa és IV. (Bajor) Lajos császár konfliktusának, hanem a XXII. János által bevezetett reformoknak is volt a következménye.³⁷ Kifejezetten a XXII. János idején vezetett regisztrumkönyvekre koncentrált az egyik legfrissebb elemzés, Sebastian Zanke, augsburgi történész.³⁸ Zanke kimondottan az Európa minden országára hatni kívánó pápai diplomácia működését és célkitűzéseit, valamint az ezeket formáló politikai megfontolásokat igyekezett rekonstruálni az Apostoli Kancellária regisztrumkönyveinek segítségével. Zanke könyvében a pápaság és a császárság szembenállása is hangsúlyosan jelenik meg. Azonban a szerző újszerűen viszonyult ehhez a történetírás által sokszor megvitatott témakörhöz, és a császár ellen lefolytatott eljárások esetében az intézményes keretet, a IV. Lajos itáliai útja kapcsán pedig a pápai udvar reakcióját mutatta be az apostoli kancellária dokumentumain keresztül. Remekül kiegészítheti Zanke kötetét, hiszen az elbeszélő forrásokra és IV. Lajos diplomáciai levelezésére fókuszál Frank Godhardt berlini kutató monográfiája, aki a császári udvar, pontosabban a IV. Lajos kíséretében tartózkodó és a történésekre jelentős hatással lévő ferences filozófus, Padovai Marsilius szemszögéből közelíti meg a hírhedt konfliktust.³⁹

Természetesen a fent említett témakörök sorát számos más elem listázásával lehetne folytatni. Nem esett szó például az avignoni pápák beneficiális politikájáról, amely a francia történetírás egyik sokat tárgyalt kérdésköre tartozott (tartozik).⁴⁰ Ide érthetjük ezenkívül a pápai udvar Keletet érintő missziós terveit, de az egyházfők életrajzát illetően sem szenved

³⁶ BLAKE 2007.

³⁷ A változást kézzelfoghatóvá teszi, ha az egyes pápák egyházfősége idején keletkezett regisztrumkönyvek számára vetünk egy pillantást: VIII. Bonifác uralkodásának 8 éve alatt 4 kötet, V. Kelemen pápaságának 9 éve alatt 10 kötet, XXII. János 18 éve alatt 54 kötet telt meg.

³⁸ Zanke disszertációját a IV. (Bajor) Lajos császár szakértőjének számító Martin Kaufhold témavezetése alatt írta. ZANKE 2013.

³⁹ GODHARDT 2011.

⁴⁰ XXII. János Francia Királyságot érintő beneficiális politikájáról CAILLET 1975. XII. Benedek idejére pedig ld. GUILLEMAIN 1952B.

hiányt a középkorkutatás.⁴¹ A középkori vallásosságról és a ferences rendről folytatott kutatásaik vezették az avignoni korszakhoz a római Sapienzia egyetem két kiváló professzorát, Raoul Manselli-t⁴² és Edith Pásztort.⁴³ A különböző pápai hivatalok írásbeliségének vizsgálatára koncentrált Patrick Zutshi cambridge-i középkorkutató, akinek írásai fontos módszertani tanulságokkal szolgálhatnak.⁴⁴ Jacques Verger, a középkori oktatástörténet szakértője az avignoni egyetem történetével és a kurialisták műveltségével foglalkozott.⁴⁵ Pierre Jugie (*Archives Nationales de Paris*) fő kutatási területe az avignoni korszak bíborosi kollégiumának prozográfiai vizsgálata, a bíborosi kollégium mellett működő intézmények története, egyes bíborosok életrajza és legátusi tevékenysége, köztük Gui de Bolougne-é is, akin keresztül Jugie az I. Lajos kori magyar történelemmel is kapcsolatba került.⁴⁶ Sylvain Parent (*École Normale Supérieure de Lyon*) az avignoni korszak jogtörténeti kérdéseire specializálódott, így elsősorban a pápai igazságszolgáltatásról, az eretneknek nyilvánított világi hatalmak ellen a pápai udvarban lefolytatott eljárásokról és XXII. János itáliai harcairól jelentek meg publikációi.⁴⁷

II. 2. A hazai szakirodalom áttekintése

Az előző fejezetben az európai historiográfiai irányzatokról tett megállapítás Magyarország esetében is érvényesült. Vagyis a pápaság avignoni korszakának negatív megítélése nem csak tartotta magát a legutóbbi időkig a modern magyar történetírásban, hanem széles körben elterjedt és többnyire elválaszthatatlan volt a francia történelemről alkotott aktuális vélekedéstől. Akárcsak más európai országok történeti szakirodalmában, Magyarországon is több, sokszor ismétlődő összetevőből állt a megfogalmazott kritika. Általánosan elfogadott volt a pápai hatalom meggyengüléséről szóló elmélet, azonban ezt a jelenséget a magyar történészek többféle kontextusban értelmezték, különböző okokra vezették vissza. Egyrészt eredhetett az egyház univerzális jellegének elvesztéséből, vagyis a kúria

⁴¹ MENACHE 1998.

⁴² MANSELLI 1974.

⁴³ PÁSZTOR 2008.

⁴⁴ ZUTSHI 1984.

⁴⁵ VERGER 1990. és VERGER 1991.

⁴⁶ JUGIE 1990. és JUGIE 2005. Gui de Boulogne, VI. Kelemen bíborosának 1348–1349-es magyarországi legációjáról (amelynek célja I. Lajos újabb itáliai hadjáratának megakadályozása volt) ld. JUGIE 1982. és legújabban MALÉTH 2015A.

⁴⁷ PARENT 2007. és PARENT 2014.

„elfranciásodásából”, amely néhány értelmezés szerint az európai országok ellenszenvét váltotta ki és katalizátora lett a nemzeti egyházak kifejlődésének. Másrészt a pápai hatalom mélypontja legtöbbször a francia királynak való alárendeltségben jutott kifejezésre,⁴⁸ de az I. Lajos koráról szóló munkákban már inkább a magyar nagyhatalom ellenében definiálható az egyházfői hatalom gyengesége. A pápai udvar, illetve az egész egyház elvilágiasodása, a nepotizmus és az ezekből következő morális válság is feltűnik a magyar szakirodalomban, de ezek sokkal kevésbé voltak meghatározóak, mint a francia külpolitikának tulajdonított szerep. Az avignoni pápák döntéseit az esetek döntő többségében nem a francia külpolitikai célokkal összefüggésben, hanem a francia külpolitika részeként értelmezték.

Ha nem kronológiai, hanem egyfajta fontossági sorrendet szeretnénk felállítani a történettudományi munkák bemutatásában, akkor mindenképpen Fraknói Vilmos munkásságával kell kezdenünk, amely mérföldkövet jelentett Magyarország és a Szentszék kapcsolatának kutatásában.⁴⁹ Fraknói a Vatikáni Levéltárban végzett kutatásai eredményeként készítette el a *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szent-székkal* című háromkötetes munkáját, amely a mai napig alpműnek számít. Az első kötet második könyve foglalkozik I. Károly uralkodásának korszakával. Fraknói majdnem minden pápának egy fejezetet szentelt, ezen kívül külön fejezetben tárgyalta az Anjouk magyarországi trónigényének hátterét. Fraknói emellett számos olyan témát ismertet behatóan, – például ferencesek és a dominikánusok konfliktusát a boszniai inkvizíciós joghatóság miatt – amelyet a későbbi történetírás kevésbé részletez. Fraknói az esetek túlnyomó többségében igyekszik az események szereplőit, a Magyarországra küldött pápai követeket, adószedőket és a pápához küldött magyar követeket megnevezni,⁵⁰ a forrásoknak pedig tartalmi kivonatát, sőt a fontosabbnak ítélt dokumentumok esetében azok egész fordítását közölte. Fraknói műve széles forrásbázisra épített: az eredeti vatikáni források és a

⁴⁸ „A pápák avignoni tartózkodása alatt az egész curia elfranciásodott. Francia pápák ültek Szent Péter trónján, francziából állott a bíbornoki testület többsége, s francia szellem érvényesült a pápai szék egész politikájában. Csak természetes következménye volt ennek az, hogy az egész curia elsősorban hazája, Franciaország érdekeit tartotta szem előtt... De az avignoni tartózkodással karöltve járt a pápaság tekintélyének süllyedése is, és világi hatalmának fokozatos csorbulása is.” ÁLDÁSY 1896. III–IV. A pápaság hatalmának elvesztését természetesen már Áldásy előtt is megfogalmazták a magyar történettudományban. Erre jó példát ad Wenzel Gusztáv: „XI. századtól kezdve ugyanis a XIII-nak a végéig a római szék világi tekintélye, s a két kardnak azon alapuló theóriája elvégre az egyházi és világi hatalom, vagyis pápák és császárok közti azon küzdelemhez vezetett, mely avignoni egyházi szakadásnak folytán a XIV. században a császári tekintélynek oly nagyra emelkedését eredményezte, hogy a konstanci egyházi zsinat alkalmával (1414–1418) csak Zsigmond császár és magyar király, mint az összes keresztyénségnek világi feje, volt képes ismét normalis állapotokat visszaállítani.” WENZEL 1871. 166–167.

⁴⁹ FRAKNÓI 1901.

⁵⁰ Ilyen léptékű munka esetében természetesen elkerülhetetlenek az esetleges pontatlanságok, erre ld. KISS 2014.

kifejezetten magyar vonatkozású forráskiadások (Theiner,⁵¹ Wenzel,⁵² Knauz⁵³ és Fejér⁵⁴) mellett külföldi történészek (Rymer,⁵⁵ Böhmer⁵⁶) forrásgyűjteményeit is felhasználta. Fraknói érezhetően kiegyensúlyozott véleményalkotásra törekedett;⁵⁷ részletessége mellett kétségtelenül a mű viszonylagos objektivitása az, amely ilyen fontos helyre emelte a magyar történetírásban.⁵⁸

Bár a legutóbbi évtizedek történetírásában egyértelműen érezhető a szemléletváltás az avignoni pápaságot illetően, hiszen a vélemények kiegyensúlyozottabbak lettek és követik a külföldi kutatások eredményeit,⁵⁹ a 14. századi magyar-pápai kapcsolatok kutatása nem kapott lendületet. Fraknói Vilmos műve óta egyetlen olyan könyvfejezet született, amely kifejezetten a magyar Anjouk és a Szentszék kapcsolatát tárgyalja: Rácz György *Az Anjou-ház és a Szentszék* című írása. Rácz György Fraknóit kiegészítve a nemzetközi és a belpolitikai események párhuzamba állításával tárgyalja a korszak fontosabb kérdésköréit: I. Károly trónra lépését és viszonyát az egyházzal, a nápolyi trónöröklés kérdését, I. Lajos szerbiai hadjáratát és a pápai seregnek Itáliába küldött segítségét, valamint az egyházszakadást.⁶⁰

A fentebb ismertetett, specifikusan a vizsgált témát tárgyaló két könyvrészleten kívül korlátozott mértékben az Anjou-korra vonatkozó összefoglalások is segítségünkre lehetnek. Kétségtelen azonban, hogy az első három avignoni pápának, V. Kelemennek, XII. Benedeknek és XXII. Jánosnak jellemzően nem szán(t) igazi szerepet a modern magyar történetírás; gyakran nem is szerepelnek név szerint a szakirodalomban. A pápai politika leginkább csak közvetett formában mutatkozik meg: V. Kelemen esetében Gentilis bíboros legációján keresztül, XII. Benedek a magyar főpapok 1338-as panaszírátaival kapcsolatban, XXII. János az I. Róbert nápolyi király (1309–1343) és I. Károly között lezajló tárgyalások

⁵¹ THEINER I.

⁵² MDA I. 1874.

⁵³ Monumenta Ecclesiae Strigoniensis, a kötet adatait ld. a *Források és forráskiadások* között (MES).

⁵⁴ *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, a kötet adatait ld. a *Források és forráskiadások* között (CD).

⁵⁵ A 14. század dokumentumait a Rymer által összeállított sorozat 1.2, 2.1. és 2.2 kötetei tartalmazzák. a kötet adatait ld. a *Források és forráskiadások* között (*Foedera*).

⁵⁶ A Böhmer által szerkesztett *Regesta Imperii* kötetek már elérhetőek az interneten: <http://regesta-imperii.digitale-sammlungen.de/angebot/ri>. Letöltés ideje: 2016-09-01.

⁵⁷ Legjobban érzékelhető ez I. Lajos nápolyi trónigényének részletezésénél, ahol Fraknói ismerteti a magyar király érvelésének jogi hézagjait. FRANKÓI 1901. 191–193.

⁵⁸ Fraknói kötetével egy időben jelent meg a pannonthalmi bencés rend történetét bemutató tízkötetes munka. Ennek második kötete elemzi az 1243–1404 közötti időszakot, amelyben természetesen a rend és az egyházfő kapcsolatának kontextusában az avignoni pápák kapnak némi szerepet (SÖRÖS–ERDÉLYI 1903.). Köszönettel tartozom Kiss Gergelynek, hogy erre a munkára felhívta a figyelmem.

⁵⁹ SÁGHY 2005. 169–185.

⁶⁰ RÁ CZ 1996. 55–81.

közvetítőjeként, esetleg kezdeményezőjeként jelenik meg,⁶¹ ritkábban a IV. (Bajor) Lajossal kialakult ellentéte is röviden bemutatásra kerül. A magyar történészek figyelme nem meglepő módon elsősorban VI. Kelemen pápaságára fókuszált, akinek megítélése az aversai merénylet és I. Lajos nápolyi hadjáratai miatt igen ellentmondásosan alakult. A Magyarország történetét teljességében feldolgozó sorozatok közül talán kettőt érdemes kiemelnünk: a Szilágyi Sándor által szerkesztett, tíz kötetes *A magyar nemzet története*-t,⁶² valamint Hóman Bálint és Szekfű Gyula *Magyar történet*-ét,⁶³ hiszen ezek hosszú ideig meghatározó jelentőségűek tudtak maradni. A Szilágyi-sorozat III. kötetének első könyvében a korszak kiemelkedő középkorásza, Pór Antal foglalta össze az Anjou-korra vonatkozó ismereteket. Pór saját korának legmodernebb forráskiadásait, a 17. századi *Vitae paparum Avenionensium*-ot⁶⁴ és több, 14. századi krónikát (*Chronicon Siculum*, Domenico da Gravina és Küküllei János műveit) használt, de a pápai-magyar kapcsolatokat tekintve a súlypont itt is I. Lajos uralkodására esik. I. Károly idejéből az avignoni pápák közül csupán XXII. János szerepel említés szintjén. A *Magyar történet* második könyvének második része – amely *A magyar nagyhatalom* címet kapta – tárgyalja a 13. és 14. századot. E kötet szerzője Hóman Bálint volt, aki nagyban támaszkodott Pór Antal Nagy Lajos életrajzára⁶⁵ és a korábbi szerzők által is használt okleveles forrásokra. Hóman a pápai-magyar kapcsolatok megítélésében nem tért el saját korának általános vélekedésétől, azonban annyiban túllépett történészelődein, hogy a témakör szélesebb spektrumát érintette. Ebben elsősorban Fraknoi Vilmos, Fejérfarkas László és Karácsonyi János munkáit vette alapul. Az első három avignoni pápa esetében ennek megfelelően szóba kerül a főpapi székek betöltésének gyakorlata (a pápák a király jelöltjeit részesítették előnyben a káptalani választásokkal szemben), továbbá az I. Károly uralkodása alatt Magyarországon járt pápai adószedők és az adószedés eredménye is (Rufinus és Berengár fia Jakab).⁶⁶ XXII. János Hómannál nem csak

⁶¹ Kisebbség, az Anjou-korszakot monografikusan tárgyaló kötetek közül is érdemes legalább egyet megemlítenünk. A két világháború között a pozitivisták elődök adatgyűjtésére alapozva, de módszertanukkal részben szembefordulva több új összefoglalás is született az Anjou-korról Miskolczy Istvántól (MISKOLCZY 2009.), amelyet a kortárs történészközönség is pozitívan fogadott. Miskolczy is kevés szerepet szánt az első három avignoni pápának: V. Kelemenről egyáltalán nem, csak Gentilis bíboros követségéről szólt (16–17), XXII. János pedig a nápolyi örökösödés kérdésénél a Róbert és I. Károly között megkötött szerződés kezdeményezőjeként tűnik fel: „... a bonyodalomtól félve Róbertnek azt ajánlotta, hogy unokáit házasságra kösse Károly fiaival” – (25). Miskolczy szerint elsősorban „... a francia politika ellenezte Nápolyt a magyar Anjoukra való átruházását és diplomáciája az ügyis francia politikát szolgáló avignoni pápaságot ebben az irányban törekedett befolyásolni.” (58)

⁶² SZILÁGYI 1895.

⁶³ HÓMAN – SZEKFI 1936. A *Magyar történet* sorozatot elemzi: ROMSICS 2011. 300–308.

⁶⁴ Az eredetileg Étienne Baluze által elkészített kötetet Guillaume Mollat szerkesztette modern kiadásba (a kötet adatait ld. a *Felhasznált források* között, *Vitae Paparum Avenionensium*).

⁶⁵ PÓR 1892.

⁶⁶ HÓMAN – SZEKFI 1936. 67–69.

a nápolyi örökösödési tárgyalások közvetítőjeként kap szerepet,⁶⁷ hanem az 1314-es német királyválasztással kapcsolatban is.⁶⁸ Hóman szerint bár a német királyi és császári koronát az „avignoni francia pápa” segítségével megszerezni akaró IV. Károly (1346/1355–1378) ekkor még nem jár sikerrel, a Frank Birodalom feltámasztására törekedő „francia imperializmus” egyik legnagyobb sikere a későbbiekben VI. Kelemen tanítványának, IV. Károly megkoronázása lett. Hóman szerint „IV. Fülöp az Avignonba költöztetett pápa fölött a régi nagy császárokéhoz hasonló befolyást és hatalmat kezd gyakorolni”, a francia király befolyása pedig a Szentszékre VI. Kelemen pápasága alatt érte el tetőpontját.⁶⁹

A *Magyar történet* kiegészült a hasonlóan grandiózus *Egyetemes történet*tel. A sorozat második kötetét (*A középkor*) Váczy Péter jegyezte.⁷⁰ E könyv jelentőségét szempontunkból az adja, hogy ez volt az első, szélesebb olvasóközönségnek szánt és nem kifejezetten egyháztörténeti munka, amely az avignoni pápaságot illetően szemléletváltást jelentett. Bár Váczy Hóman Bálint tanítványa és munkatársa volt, nézőpontjaik nagyon sok kérdésben alapvetően eltértek. Váczy két fejezetben tért ki a pápaság avignoni korszakára hosszabban: a *Hanyatló császárságban* és *A gótika és a kora renaissance*ban. Váczynál találkozunk először például a pápai fiskalizmus fogalmával és XXII. János diplomáciai kvalitásaival. Utóbbit Váczy bővebben tárgyalja a német királyválasztás kontextusában is: hangsúlyozza, hogy XXII. János a „maga kezébe vette a császárellenes politika vezetését” Itáliában és nem csak az itáliai *imperiumban*, hanem a német *regnumban* is a pápai *approbatio*tól tette függővé a hatalom gyakorlását. A pápai központi igazgatás, a „pápa-monarchia” intézményi szervezetének és a pápai fiskalizmus kiépítése jelentette VII. Gergely és III. Ince politikai elképzeléseinek beteljesítését. XXII. János volt a rendszer kiépítője, de V. Kelemen nyomdokain haladt. Váczy következtetései bizonyos tekintetben közelebb állnak a ma elfogadott vélekedéshez, mint az eddig tárgyalt történeti munkák, ennek ellenére azonban a két világháború közötti időszak francia-ellenes hangneme *A középkor* soraiból is kiolvasható. Ez viszont nem akadályozza meg Váczyt, hogy a pápai hatalom fénykorának tekintse az avignoni korszakot.⁷¹ A pápai hatalom nagymértékű megnövekedése ugyanakkor azt eredményezte, hogy „nemzeti érzésű” klérus hamarosan szabadulni akart a fojtogató kötelezettségek alól. Az egyházszakadást Váczy értelmezésében

⁶⁷ HÓMAN – SZEKFÜ 1936. 74–75.

⁶⁸ HÓMAN – SZEKFÜ 1936. 169.

⁶⁹ HÓMAN – SZEKFÜ 1936. 168–171.

⁷⁰ VÁCZY 1936.

⁷¹ „A pápák avignoni tartózkodását (1309–1378) már a kortársak is a „babiloni fogsághoz” hasonlították. Ez az elnevezés azonban félrevezető, mert önkéntelenül a bukás képzetét társítja. Ezzel szemben a pápaság számára Avignon a végső kibontakozás és hatalomgyarapodás éveit jelentette.” VÁCZY 1936. 649–650. és 679.

a nemzeti fejlődés mellett az okozta, hogy „a francia királyság akkor sem volt hajlandó lemondani a pápaság felett való uralmáról, amikor a pápaság visszaköltözött Rómába (1377)” és az olasz VI. Orbánnal szembe VII. Kelement állította.⁷²

A II. világháború után a monopolhelyzetbe került marxista történetírás rányomta bélyegét az egyháztörténeti kutatásokra, illetve az Anjou-kor sem tartozott a korszakban leggyakrabban tárgyalt történeti témák közé.⁷³ E téren az 1980-as évek hoztak változást. A fellendülő Anjou-kori kutatások,⁷⁴ amelyeket a későbbiekben jelentősen elősegített a meginduló Anjou-kori oklevéltár sorozat, több olyan monográfiát is eredményeztek, amelyek a külpolitikai kérdésekre is kiterjesztették a vizsgálatot.⁷⁵ Bertényi Iván több munkájában is foglalkozott a 14. századi Magyarország történetével,⁷⁶ amelyek közül a *Magyarország az Anjouk korában*⁷⁷ című művében I. Károly és I. Lajos külpolitikájának is egy-egy fejezetet szentelt. Kristó Gyula az Anjou-kort hadtörténetét feldolgozó monográfiájában szintén jelentősebb külpolitikai kitekintést adott.⁷⁸ Az avignoni pápaság és az egyházfők kapcsolata a magyar királyokkal azonban ezen időszak történeti munkáiban sem jutott hangsúlyos szerephez, illetve ezek a leírások is a már ismertetett témaköröket helyezték középpontba. Az egyháztörténeti munkák közül Gergely Jenő *A pápaság története*⁷⁹ című könyvét emelhetjük ki, hiszen a vizsgált korszak egyházfőivel külön fejezetben foglalkozik. Gergely Jenő írásán elsősorban Váczy Péter gondolatainak hatása tükröződik, de magába foglalja a pápai kúria legfontosabb intézményeinek és jövedelmeinek, valamint a 14. század hitvitáinak és XXII. János és Bajor Lajos ellentétének rövid bemutatását is.⁸⁰ A szerző olyan megállapításokat tesz, amelyek korábban vagy egyáltalán nem, vagy nem elég hangsúlyosan voltak jelen a magyar történetírásban: Avignon nem volt a Francia Királyság része, nem „rabságot”, hanem védelmet jelentett a pápának és nem IV. Fülöp (1285–1314) kényszerítette „babiloni fogságba” az egyházfőket.⁸¹ Emellett *A pápaság története* elismeri a pápai udvar gazdasági „teljesítményét”, bár a rendszer visszasságaira is felhívja a figyelmet: az „intézményesült” nepotizmusra,⁸² és arra, hogy „... a gazdasági-pénzügyi tevékenység ... nem ismert államhatárokat, sem pedig eszmei-

⁷² VÁCZY 1936. 681–682.

⁷³ Erről bővebben ír ROMSICS 2011. 385.

⁷⁴ Erről bővebben ld. TEISZLER 2014. 146–157.

⁷⁵ Az Anjou-korról historiográfiai áttekintést ad CSUKOVITS 2012. 7–11.

⁷⁶ BERTÉNYI 1989., BERTÉNYI 2000., legújabbán pedig BERTÉNYI – SZENDE 2011.

⁷⁷ BERTÉNYI 1987.

⁷⁸ KRISTÓ 1988.

⁷⁹ GERGELY 1982.

⁸⁰ GERGELY 1982. 147–150., illetve 152–154.

⁸¹ GERGELY 1982. 142.

⁸² GERGELY 1982. 150.

*ideológiai, netán valláserkölcsei gátakat sem.*⁸³ Felhívta arra is a figyelmet, hogy az egyházfők az adó- és adminisztrációs rendszer megreformálásának eredményeként gazdaságilag fölénybe kerültek az európai uralkodókkal szemben.⁸⁴ Ennek ellenére az avignoni pápák politikai hatalmának megítélésekor továbbra is a francia király(ok) akaratának való alárendelődés maradt hangsúlyos.⁸⁵ Az egyházszakadást részben e függőségből eredezteti a szerző, mivel az időközben öntudatukra ébredt nemzeti egyházak „... nem akarták magukat alávetni egy francia patriarcha szintjére süllyedő pápának.”⁸⁶ Ezt súlyosbította az egyház univerzális jellegének elvesztése és a pápai kúria elvilágiasodása, s ez „... a reformáció pápaellenes élének kialakulásához” vezetett.⁸⁷ A megfogalmazott negatív kritikák ellenére Gergely Jenő XXII. Jánosról pozitívan nyilatkozik: a legjelentősebb avignoni egyházfőnek, a pápai fiskalizmus és a kormányzati rendszer kiépítőjének tekinti, aki „az Anjouk emberének számított, de pápaként azonban sikerrel ellensúlyozott a nápolyi Anjouk és a francia király között.”⁸⁸

A szakcikk szintjére leásva biztatóbb kép tárul elénk, ugyanis a témakörnek több olyan részkérdése is van, amelyet a magyar történetírás érintőlegesen vagy akár mélyrehatóbban is feldolgozott. Ha a pápai politika magyarországi megnyilvánulásai felől közelítünk, rendelkezésünkre állnak a Magyar Királyság területére kinevezett pápai adószedők munkájával és az ebből származó tizedjegyzékekkel behatóan foglalkozó publikációk Fejérpataky Lászlótól,⁸⁹ majd Györffy Györgytől is.⁹⁰ A pápai legátusokról, az egyházfők legszélesebb hatalmi jogkörrel felruházott képviselőiről az Anjou-kor kontextusában Kiss Gergely⁹¹ és Kovács Viktória⁹² foglalkozott, elsődlegesen a magyarországi legációk egyházi bíraskodási aspektusát állítva a vizsgálat középpontjába. Emellett I. Károly diplomáciai céljainak és eszközeinek feltérképezése egyrészt közvetlen módon történt, vagyis a diplomáciai levelezés feldolgozásával, másrészt pedig közvetettebb formában: a pápai udvarba küldött követekről készített prozopográfiai vizsgálaton keresztül.

⁸³ GERGELY 1982. 142.

⁸⁴ GERGELY 1982. 159.

⁸⁵ Erre jó példa, hogy Gergely Jenő értelmezésében V. Kelemen „kiszolgálta” IV. Fülöp érdekeit mind VIII. Bonifác, mind a templomosok ügyében; a százéves háborúban a pápák egyértelműen a franciákat, a nápolyi-magyar ellentétben pedig Johanna királynőt támogatták. GERGELY 1982. 144. és 156.

⁸⁶ GERGELY 1982. 160.

⁸⁷ GERGELY 1982. 150.

⁸⁸ A reformer pápa ellentéte XII. Benedek, akit a szerző szinte említésre méltónak sem tart. GERGELY 1982. 147 és 155.

⁸⁹ FEJÉRPATAKY 1887a és 1887b.

⁹⁰ GYÖRFFY 1984. Az 1301. majd 1304-ben ismét Magyarországra küldött Bonaiutus de Casentino tizedszedőről ld. MALÉTH 2016.

⁹¹ KISS 2010a és KISS 2010b.

⁹² KOVÁCS 2013.

Ehhez elsősorban a székes- vagy társaskáptalanok története,⁹³ illetve a korszak püspökeinek⁹⁴ életrajza volt a segítségünkre. Módszertanilag követendő példát jelentett továbbé Fedeles Tamás külföldi klerikusok magyarországi hivatalviselését vizsgáló tanulmánya.⁹⁵

II. 3. Egykorú elbeszélő források

I. Károly és a pápaság kapcsolatáról elsősorban a releváns okleveles anyag nyújt megbízható információt, így munkám során én is főként erre a forrástípusra támaszkodtam. Több ok is szólt ugyanakkor amellett, hogy a narratív forrásokat is számításba vegyem. A pápaság nemzetek felett álló jellege és társított, sokszor szimbolikus szerepkörei miatt mindig is az európai diplomácia, s ezáltal az európai történeti érdeklődés középpontjában állt. Az avignoni korszakban e figyelem fokozódott, így a pápai kúria, valamint a pápák diplomáciai szerepvállalása számos történeti leírásban kapott nagy hangsúlyt. Mivel az Anjou-korban is a Szentszék több alkalommal közvetített a nyugat-európai–magyar dinasztikus kapcsolatokban,⁹⁶ reálisnak tűnt, hogy az egyházfők tetteit bemutató krónikás részletek – ha csak közvetetten is – hozzájárulhatnak az I. Károly korabeli Magyarország megismeréséhez; esetenként kiegészíthetik az oklevelekből származó adatokat. Jelen értekezés azonban nem historiográfiai szempontból kívánja megközelíteni a témát, tehát a felhasználandó forrásbázist szigorú kritériumok alapján limitáltam. A kutatás így azokra az elbeszélő művekre korlátozódott, amelyek a tárgyalt korszak közel egykorú leírását adják. A különböző nyelven és nyelvterületeken íródott krónikák magyarsághoz, Magyarországhoz kapcsolódó elemeit (a 14. századot is beleértve) több tudományos munka tárgyalta is kimerítően, így Radek Tünde,⁹⁷ Csukovits Enikő⁹⁸ és Csernus Sándor⁹⁹ kutatásai mutattak irányt a legjelentősebb francia, német vagy itáliai krónikák kiválasztásában.¹⁰⁰

⁹³ BEDY 1938., BUNYITAY II. 1883., CHOBOT 1917., KOLLÁNYI 1900., KOSZTA 1991. és 2000., UDVARDY 1992., THOROCZKAY 2012., 2014a és 2014b.

⁹⁴ BUNYITAY I. 1883., CSÓKA 2000., JUHÁSZ 1946., SUGÁR 1984., TÖRÖK–LEGEZA 2001. és UDVARDY 1991.

⁹⁵ FEDELES 2007.

⁹⁶ CSERNUS 1999. 163.

⁹⁷ RADEK 2008.

⁹⁸ CSUKOVITS 2015.

⁹⁹ CSERNUS 1999.

¹⁰⁰ A feldolgozások mellett felhasználtam a Gombos Ferenc Albin által összeállított *Catalogus*-t. GOMBOS I–III. 1937–1943.

Az elbeszélő kútfők elemzése egyértelműen rávilágított arra, hogy ezt a forrástípust elsősorban a diplomáciai és dinasztikus események, illetve a politikatörténeti témák tárgyalásához célszerű felhasználni. A francia krónikákkal kapcsolatban Csernus Sándor következtetését érdemes felidézni, aki felhívta rá a figyelmet, hogy az előző évszázadhoz képest nagy változást jelentett a Magyarországon javarészt az Anjou-k uralmát jelentő 14. század. Bár az információk pontosabbak lettek és a mitikus elemek is egyre inkább háttérbe szorultak, a magyar királlyal, illetve a Magyarországgal kapcsolatos említések, leírások mennyisége jelentősen csökkent a francia krónikákban. Erre a jelenségre több magyarázat is adódik: elsősorban a százéves háború kitörése, a Magyarországon is átvezető keresztes hadjáratok befejeződése, illetve a francia nyelvű történetírás földrajzi csomópontjainak változása. Csernus Sándor munkáját követve a 14. században, francia nyelven írott krónikák közül a *Grandes chroniques de France*-t,¹⁰¹ a *Chronique des quatre premiers Valois*-t,¹⁰² Jean Froissart¹⁰³ és Jean le Bel¹⁰⁴ krónikáit vontam be a vizsgálatba. A francia nyelvű krónikákból származó információk rendszerezése során három olyan esemény tűnt ki, amelyről kellő részletességgel tudósítanak, és amelyek a Magyar Királyság történetére is jelentősebb hatással lehetettek: IV. (Bajor) Lajos (1314–1347) és XXII. János (1316–1334) pápa konfliktusa, az újra és újra felmerülő keresztes hadjárat gondolata és – a jelen disszertáció időkeretein kívül eső – egyházszakadás. Az első témakörre természetesen a német nyelvterületen íródott narratív források (*Anonymi Leobensis Chronicon*, *Annales Mattseenses*, *Anonymi narratio de praelio Fridericum Pulchrum inter et Ludovicum Bavarum habito*)¹⁰⁵ is nagy hangsúlyt fektetnek, így ezek főként az I. Károly és a pápa kapcsolatát a német trónharcok vonatkozásában tárgyaló fejezetben (IV. 2.) jelentettek segítséget. Fontosnak tartom kiemelni, hogy a korszakból két német-római császár (IV. Lajos és IV. Károly) életrajza is a rendelkezésünkre áll; a két különböző nézőpont ütköztetése pedig tovább árnyalja az eseményekről alkotott képünket.¹⁰⁶ Az itáliai krónikák

¹⁰¹ GCF I.

¹⁰² CQPV 1862.

¹⁰³ FROISSART I. 1-8. 1869–1889 és FROISSART II. 1–3. 1894–1899. a Froissart-krónika első könyvének több mint száz fennmaradt kézírata van. A jobb áttekinthetőség érdekében három *olvasatot* különböztettek meg a *Société de l'histoire de France* kiadásában megjelent kötetek szerkesztői, és ezeket a visszakövetett másolási folyamatok eredetijeként szolgáló változatokról, illetve azok lelőhelyeiről nevezték el. A besorolás alapján a *római olvasatnak* nevezett kéziratcsoport helyenként jelentősen eltér a másik két olvasattól, s így le Bel krónikájától is

¹⁰⁴ CJB 1–2. 1904–1905.

¹⁰⁵ A krónikák adatait ld. a *Források és forráskiadások* között (ALC, AM, AN).

¹⁰⁶ IV. Lajos életrajzának és IV. Károly önéletírásának adatait ld. a *Források és forráskiadások* között (*Chronica imperatoris Ludovici quarti* és NAGY 2010A.)

közül természetesen meg kell említenünk a magyar történettudomány által régóta ismert és használt Villani-krónikát, valamint Magyarország vonatkozásában a Képes Krónikát.¹⁰⁷

¹⁰⁷ A krónika adatait ld. a *Források és forráskiadások* között (*A három Villani krónikája, Képes krónika*).

II. 4. Okleveles források

„A történésznek két nagy dokumentumsorozat áll rendelkezésére az avignoni pápaság kutatásához a Vatikáni Titkos Levéltárban: a regisztrumok és a pápai kamara iratai” – írta Stefan Weiß, az augsburgi egyetem professzora az avignoni pápák pénzügyeiről szóló monográfiájában.¹⁰⁸ E megállapítás helytállóan jellemzi az általam vizsgált téma forrásadottságait, hiszen a jelen disszertációban idézett dokumentumok többsége a Vatikáni Titkos Levéltárban található, azon belül is elsősorban a Registra Vaticana és a Registra Avenionensia kapcsolódó köteteiben.¹⁰⁹ A regisztrumkönyvek feldolgozásához nyújtanak segítséget az École Française de Rome által a 20. század elején megjelentetett kiadások, amelyek rövidített formában, latinul közlik a bejegyzések tartalmát.¹¹⁰ Ezeket egyesítette és tette kereshetővé a CORELPA (*Corpus électronique des lettres des papes*) projekt keretein belül létrehozott *Ut per litteras apostolicas* adatbázis, ezzel jelentősen felgyorsítva és hatékonyabbá téve a kutatást.¹¹¹ Emellett a magyar historiográfia leginkább az Augustinus Theiner által összeállított *Vetera monumenta*-ból ismerheti a pápai regisztrumkönyvek tartalmát. Ez a forráskiadás csak a legfontosabb tételeket tartalmazza, azokat viszont teljes szöveggel, de mára elavult jelzettel közli.¹¹² A Theiner által használt régi jelzet a pápa uralkodási évéből és a levél (kortárs) sorszámából áll (pl. an. I. ep. CXXXII), így ha tudjuk, hogy melyik kötet mely uralkodói évet/éveket foglalja magába, akkor a Vatikáni Levéltár segédletei nélkül is visszakereshetővé válik a dokumentum. A latin nyelvű regeszták kiadói közül Potthast (VIII. Bonifác) és Grandjean (XI. Benedek) még nem adta meg a pápai levelek regisztrumkönyvi számát, viszont a bencések (V. Kelemen) és Mollat (XXII. János) és Vidal (XII. Benedek) már igen. A Registra Vaticana és a Registra Avenionensia köteteiben található bejegyzések tartalma elvileg azonos. A kutatás során én magam sem találok jelentős eltéréssel: a vatikáni és az avignoni regeszták közötti esetleges

¹⁰⁸ A magyar változat saját fordításom. Eredetiben így hangzik: „Zur Erforschung des Avignoneser Papsttums stehen dem Historiker im Vatikanischen Archiv zwei große Aktenserie zur Verfügung: die Register und Kammerakten.” WEISS 2003. 1.

¹⁰⁹ Az avignoni korszakban a pápai kancellária által kibocsátott dokumentumokat papírra vezették; a pápaság Rómába való visszatérése után ezeket átmásolták hártýára és a korábbi gyakorlatnak megfelelően könyvvé fűzték össze. A papíron fennmaradt dokumentumok ezután elvesztették jelentőségüket; az állomány jelentős része komolyan megrongálódott, illetve elpusztult. FAYEN 1908. I–IV.

¹¹⁰ A kötetek adatait ld. a *Források és forráskiadásokban*: *Registre de Benoît XI, Registres de Boniface VIII, Lettres de Jean XXII, Lettres de Benoît XII*. V. Kelemen regisztrumönyveit nem az École Française de Rome, hanem bencés szerzetesek szerkesztésében adták ki. Ezt ld. *Regestum Clementis*.

¹¹¹ A projekt és az adatbázis bemutatását ld. <http://cpa.univ-avignon.fr/node/112>. Letöltés 2016-01-01.

¹¹² A Magyarországhoz kapcsolódó bejegyzéseket tárgyalt korszakra vonatkozóan ld. az első kötetben. THEINER I.

differentia helység- és személynevek ortográfiai különbségeire korlátozódott. Kutatásaim során praktikusok okokból támaszkodtam elsősorban a Registra Vaticana köteteire: az avignoni regisztrumok ugyanis papírra íródtak, így jelenleg sokkal rosszabb állapotban vannak, a forráspusztulás is jóval előrehaladotabb, mint a pergamenra vezetett vatikáni megfelelőik esetében. Azonban ahol még elérhető avignoni regiszterszám, ott igyekeztem azt is feltüntetni a hivatkozásban.

Az idézetben említett másik fő forráscsoportot a Vatikáni Titkos Levéltár *Camera Apostolica* fondcsoportja alkotja. Ezen belül több olyan fond is található, amely az I. Károly korabeli Magyar Királyság és a pápai udvar kapcsolatáról szolgáltatathat információt. Így például az *Introitus et Exitus* fond,¹¹³ amely a pápai udvar számadáskönyveit foglalja magába.¹¹⁴ A papírlapokból összefűzött kötetekben a befolyt és kifizetett összegek tematikusan csoportosítva és tételszerűen felsorolva szerepelnek. Azonban az *Introitus et Exitus* korántsem nyújt teljes képet a pápai udvar pénzügyeiről, hiszen a könyvek nem tartalmazzák a pápai udvar által lebonyolított összes „tranzakciótípust”. További hiányossága a fondnak, hogy a bejegyzések XXII. János idejétől válnak következetessé: míg VIII. Bonifác és V. Kelemen idejéből is csak töredékes adatok maradtak fenn, XXII. János esetében már pápa minden uralkodói évének egy-egy kötetet szenteltek. Mivel az *Introitus et Exitus* könyvek a korábbi Anjou-kori kutatások számára nem voltak elérhetőek, e fond vizsgálata munkám értékes fázisát képviselte.

Szintén a *Camera Apostolica* fondcsoport részét képezi a *Collectoriae* állomány. Az itt található magyar vonatkozású anyagok nem ismeretlenek a történeti szakirodalom számára, hiszen a 13–14. században Magyarországra kiküldött pápai tizedszedők számadáskönyvei a Vatikáni Levéltár megnyitása után igen hamar, már 1887-ben kiadásra kerültek a Vatikáni Magyar Okirattár első sorozatának első kötetében.¹¹⁵ I. Károly uralkodásának időszakhoz kapcsolódóan a Rufinus de Cíbinio (1317–1320, Adattár 62. sz.), Jacobus Berengarii és Raimundus de Bonofato (1332–1337, Adattár 22. és 61. sz.),¹¹⁶ valamint a Galhardus de Carceribus és Petrus Gervasii (1338–1342, Adattár 11. és 57. sz.)¹¹⁷ által beszedett összegek tételes jegyzékét adja közre e kötet.¹¹⁸ Bár a Vatikáni Levéltár *Camera Apostolica Collectoriae* fondjában őrzött számadáskönyvekkel több történész is

¹¹³ A fond általános leírását ld. BOYLE 2001. 168–172.

¹¹⁴ Az *Introitus et Exitus* fond korszakra vonatkozó kiadásait ld. GÖLLER 1910., GÖLLER 1920., SCHÄFER 1911A. és SCHÄFER 1914.

¹¹⁵ ASV Cam. Ap. Collect. nr. 180, 183 és Gerardus de Mutina számadása: ASV Cam. Ap. Collect. nr 213. A források kiadását ld. MONVAT I/1.

¹¹⁶ ASV Cam. Ap. Collect. vol. 183.

¹¹⁷ ASV Cam. Ap. Collect. vol. 180.

¹¹⁸ A számadáskönyveket Theiner is kiadta.

foglalkozott már,¹¹⁹ a kutatások nem terjedtek ki a források minden aspektusból történő elemzésére, így a disszertáció forrásbázisa nem lehetne teljes a pápai adószedők iratainak bevonása nélkül.

A Vatikáni Levéltár *Camera Apostolica* fondcsoportjába besorolt dokumentumok kiadásával legújabbán a *Collectanea Vaticana Hungariae* sorozat kétkötetes *Cameralia* könyvei vállalkoztak.¹²⁰ Ezek több fond és több évszázad magyar vonatkozású dokumentumait tárják fel; I. Károly korában keletkezett forrásokkal az *Obligaciones*, *Soluciones*, *Divisiones*, *Legationes*, *Varia* és *Taxae* fejezeteiben találkozhatunk. Az *Introitus et Exitus* fond anyagát kiegészítve e dokumentumok már részletesebb képet vázolnak fel az Apostoli Kamara Magyar Királyságból származó jövedelmeiről.

A Vatikáni Titkos Levéltár *Camera Apostolica* fondcsoportja és a Registra Vaticana/Avenionensia könyvei mellett még néhány vegyes tartalmú fond szolgáltatott információkat kutatásomhoz. A tematikusan és kronologikusan nem rendezett dokumentumokat tartalmazó fondok közül az *Instrumenta Miscellanea*, az *Archivum Arcis Arm. I-XVIII* és az *Archivum Arcis Arm. C* fondokat kell megemlítenünk.

Ha az okleveles forrásokat lelőhelyük szerint csoportosítjuk, a Vatikáni Levéltár mellett kétségtelenül a Magyar Nemzeti Levéltár Diplomatikai Levéltára és a Diplomatikai Fényképgyűjteménye őrzi a legtöbb releváns dokumentumot. A fennmaradt diplomáciai vonatkozású anyag mellett a pápai-magyar kapcsolatok személyzetének feltárásához használtam a székes–vagy társaskáptalanok hiteleshelyi kiadványait, illetve egyes esetekben birtokadományozó okleveleket.

Az anyaggyűjtés fázisában egyik legfontosabb célomul tűztem ki, hogy a korábbi szerzők, szerkesztők által (Fraknoi, Theiner, Fejér, stb.) használt, és sok esetben az *Anjou-kori oklevéltár* sorozatban tartalmi kivonatban közölt dokumentumokhoz modern jelzetszámot kapcsoljak. Erre nem csupán az eredeti dokumentum visszakereshetővé tétele miatt volt szükség, hanem azért is, mert a kutatás kezdeti szakaszában a jelenleg érvényes jelzetek nélkül nehéz volt megállapítani, hogy a Vatikáni Levéltárban őrzött, témához kapcsolódó források mekkora hányada ismeretlen a magyar történettudomány számára. Így az oklevéltársorozat, az *École Française de Rome* kiadványai és az *Ut per litteras* adatbázis együttes használatával igyekeztem beazonosítani azokat a dokumentumokat, amelyekre újdonságként tekinthet a magyar történettudomány. Az 1326-os évet követően az eredeti,

¹¹⁹ GYÖRFFY 1984. 141–157., FEJÉRPATAKY 1887A és FEJÉRPATAKY 1887B.

¹²⁰ A vatikáni levéltárban végzett magyar kutatásokról és a témához kapcsolódó forráskiadásokról kiváló összefoglalást ad TUSOR 2004.

regisztrumkönyvi jelzetek mellett DF számokat találhatunk az *Anjoukori-oklevéltár* köteteiben, hiszen a Registra Avenionensia köteteiről készült fényképek ettől az évszámtól kezdve állnak rendelkezésünkre a Magyar Nemzeti Levéltár Diplomatikai Fényképgyűjteményében.

III. MÓDSZERTAN

Ha a pápai-magyar kapcsolatok vizsgálatára kerül sor, általában a pápai legátusok, adószedők magyarországi tevékenysége, esetleg az egyházfők beneficiális politikája jut eszünkbe. Azonban a két hatalom kapcsolatának rendszere ennél mindig is jóval összetettebb, sokrétűbb volt. Disszertációm elsődleges célja a 14. századi Magyar Királyság és a pápaság kapcsolatrendszerének átfogó vizsgálata volt. Olyan kérdésekre kerestem a választ, hogy Magyarország és a Szentszék mely ügyekben, milyen formákban érintkezett, és kik voltak azok a személyek, akik befolyásolni, formálni tudták ezt a kapcsolatrendszert. A kutatásom során elsősorban a magyar király (mint a magyar állam vezetője és megtestesítője) és a Szentszék reprezentációjára fókuszáltam (pl. IV., V. fejezetek), de bizonyos esetekben (pl. VIII. 1. fejezet) szükségesnek találtam az elemzési perspektíva kiterjesztését a tágabb értelemben vett Magyar Királyság (pl. a magyar egyháziak) és a pápai udvar kapcsolatára is. Ahogyan a bevezetésben említettem, a disszertációt tematikus egységekre osztottam. Ezek nem, vagy nem feltétlenül követik a kronológiát. Mivel az eddigi szakirodalom a pápai-magyar kapcsolatok tárgyalását teljes mértékben a politika- és diplomáciatörténeti eseményeknek rendelte alá, kizárólag ezek tükrében vizsgálta akár a pápai, akár a magyar képviselőket, célom az volt, hogy meghatározzam az I. Károly és az egyházfők között fennálló viszony főbb elemeit, és logikus rendszerbe foglalva mutassam be őket. Ezt elsősorban esettanulmányokon, prozopográfiái és – ahol az adatok mennyisége lehetővé tette – statisztikai elemzés segítségével igyekeztem megvalósítani. A disszertáció végén helyet kapott egy adattár, amely az elemzésben előforduló személynevek közötti tájékozódást segíti elő, és egy összefoglaló táblázatot tartalmazó függelék. Az oklevles forrásokra való hivatkozások esetében fontosnak tartottam az eredeti dokumentum jelzetszáma mellett (ha lehetséges volt) egy *in extenso* és egy regeszta-formájú kiadás adatait feltüntetni. A teljes szövegű kiadások közül (lehetőség szerint) többnyire Theiner munkáit részesítettem előnyben (ugyanis tapasztalatom szerint ő az egyik legmegbízhatóbb szerkesztő), a regeszta

kötet esetében pedig az Anjou-kori oklevéltárt, mivel a sorozatszerkesztők a dokumentumok esetében több kiadást is feltüntetnek.

A források elemzése közben természetesen számos módszertani kérdés felmerült. Ezek közül a legnagyobb kihívást az jelentette, hogy a korábbi magyar történetírás nagyon kevés képviseleti formát különböztetett meg; a kánonjogban használt fogalmak közül keveset vett át és azokat sem használta következetesen. A pápai udvar által delegált képviselők leggyakrabban előforduló megnevezése a legátus, az adószedésre kiküldött személyek pedig tizedszedők, függetlenül attól, hogy az eredeti pápai bullában milyen titulus szerepel, illetve hogy a delegált valójában mire kapott felhatalmazást. Ez a szemléletmód nem csak összemosta az eltérő jogkörrel (*legatus*, *nuntius*, stb.) felruházott képviselőket, hanem egyoldalúan csak a valóban a pápai udvarból érkező küldöttekre fókuszált és mellőzte azokat a magyarországi klerikusokat, akik az egyházfő megbízásából helyben láttak el valamilyen feladatot.¹²¹ Jelen disszertációban a pápai képviselet közvetlen (*legatus*, *collector*, *nuntius*) és közvetettebb (*iudex delegatus*, *conservator*, stb.) megnyilvánulási formáit is vizsgálom.

Hasonlóan sematikus volt a kapcsolatok másik oldalának – a királytól a pápai udvar felé irányuló reprezentációnak – a vizsgálata. Itt ismert volt több olyan személy neve, akik küldöttségben jártak a pápai udvarban, de megválaszolatlanok maradtak olyan fontos kérdések, hogy ezek a személyek valójában kinek az érdekét képviselték, valamint, hogy létezett-e a korszakban a reprezentáció közvetlen formája (t.i. követjárás) mellett más, közvetettebb, esetleg állandó jellegű képviseleti forma. Ebből kifolyólag az adatok rendszerezése során először is azt kellett tisztáznom, hogy a pápai és királyi képviseletnek mely – a legújabb történeti szakirodalom által már ismert – kategóriái jelennek meg az I. Károly korabeli, Magyarországra vonatkozó forrásanyagban, és ezek közül melyekről áll elegendő információ a rendelkezésünkre ahhoz, hogy következtetéseket vonhassunk le.

Emellett fontos volt már a vizsgálat kezdetén tisztázni, hogy kit/kiket soroltam azok közé, akik *ténylegesen* jártak a pápai udvarban. Ha egy pápai levél bizonyos személynek bizonyos kiváltságokat biztosított, az természetesen nem feltétlenül jelentette azt, hogy az illető személyesen jelent meg Rómában/Avignonban. Elég csak az előkelőbb egyházi méltóságokra gondolnunk: az érsekek, sok esetben a püspökök nem utaztak a pápai udvarba, hogy választásuk megerősítését kieszközöljék, hanem *procuratorokat* neveztek ki érdekeik képviseletére. Hasonlóképpen megtörténhetett (és meg is történt), hogy ha egy személy

¹²¹ Az egyházi bíráskodásban pápai megbízásból eljáró képviselők vizsgálatára először Bónis György tett kísérletet. BÓNIS 1997. 621–658.

(akár egyházi, akár világi) vállalta a hosszú utazás kockázatát, akkor nem csak saját, hanem a közvetlen környezete által rábízott *supplicatio*kat, panaszokat stb. is bemutatta a pápai udvarban. Elsődleges célom az volt, hogy a lehető legkisebb bizonytalansággal azonosítsam a követeket, ezért bizonyos kritériumok alapján döntöttem. A legyegyértelműbb esetekben a forrás (pápai levél, adománylevél, stb.) kijelenti, hogy a kérdéses személy, mint *nuntius* vagy *ambaxiator* jelen volt a pápai udvarban, előadott egy kérést, levelet kézbesített.¹²² Néhány személyt közvetett jelek alapján is bevontam az elemzésbe: így ha több pápai levél is tárgyalta ugyanannak a személynek a különböző kéréseit, és ezek kibocsátási ideje egybeesett egy követség bizonyított pápai udvarban való tartózkodásával. Kizártam viszont az olyan eseteket, amikor csak a levél/*supplicatio* kézhez vételének ténye ismert, viszont a kézbesítés módjáról semmilyen biztos adat nem állt rendelkezésünkre. A VI. fejezet (*Klerikussok mindkét hatalom szolgálatában*) esetében a vizsgálat körének a klerikusokra való leszűkítését ugyanakkor nem módszertani döntés, hanem a forrásokból kinyert adatok indokolták: a mindkét hatalmat szolgáló személyek között csak egyháziak nevével találkozhatunk.

¹²² Mint például Csanád váradi prépost követségéhez köthető pápai levél (1320. 07. 02.): „Cum itaque dilectus filius Chanadinus prepositus ecclesie Waradiensis, secretarius, cancellarius et comes capelle carissimi in Christo filii nostri Caroli regis Ungarie illustris, sicut ipse nobis exposuit...” ASV RV 70. ep. 967. (ASV RA 13. f. 423v), THEINER I. 467–468. DCCIX, AOKTL V. 319. (829. sz.).

IV. A KIRÁLYI KÉPVISELET FORMÁI, RENDSZERE

Mário Farelo portugál történész 2010-ben megjelent tanulmányában vizsgálta a portugál korona képviseleti formáit az avignoni pápai udvarban. Két típust különböztetett meg: a „formális” követségeket – vagyis az alkalmi jelleggel, konkrét ügyek elintézésével megbízott királyi küldöttségeket – , valamint a kevésbé szervezett „helyi” képviselőket – azaz az olyan (elsősorban egyházi) személyeket, akik állandóan Avignonban tartózkodtak, valamilyen formában a pápai kúriához tartoztak (pl. egy bíboros familiárisai voltak), és szükség esetén mozgósíthatók voltak a portugál érdekek képviselésére.¹²³ A források vizsgálata alapján elmondhatjuk, hogy I. Károly uralkodása idején a második típusú képviselet magyar részről még nem kimutatható,¹²⁴ így jelen fejezetben az első csoportra, a királyi követségekre koncentrálok.

Fraknói Vilmos *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-székkal* c. munkájában kísérletet tett arra, hogy a pápai udvar és a magyar uralkodók között közvetítő összes egyházi és világi küldöttet megnevezze. Értelemszerűen egy olyan volumenű munka esetében, mint Fraknói háromkötetes összefoglalása volt, a személyek beazonosítása nem lehetett mindig maradéktalanul sikeres. Az eddig ismeretlen részletek kitöltése mellett még több nagyon fontos ponton is kiegészíthető Fraknói munkássága: ha a követek nevén és megbízatásuk idején betöltött tisztségükön túl alaposabb vizsgálat alá vesszük életpályájuk alakulását, kapcsolati hálójukat; azt, hogy milyen tényezők befolyásolták a kiválasztásukat és hogy hatással volt-e a királynak/pápának tett szolgálatuk a későbbi karrierjükre.

¹²³ FARELO 2010. 723–763.

¹²⁴ Harkácsi Istvá későbbi csanádi (1343–1344) püspökről tudjuk, hogy pécsi prépostként Avignonban élt, de az ő esetében a magyar király vagy a magyar főpapok érdekében kifejtett tevékenységről nem tanúskodnak a források. Harkácsi életére ld. JUHÁSZ 1946. 44–53.

IV. 1. Egyházi követek

A módszertani fejezetben meghatározott kritériumok alapján I. Károly 41 éves uralkodása alatt 14 olyan követséget sikerült beazonosítani, amelyek esetén legalább egy követ neve ismert. A 14 alkalommal - véleményem szerint - 21 személy tekinthető a küldöttség tagjának. 21-ből 14-en voltak egyházi személyek; sokan közülük az egyházi középréteg tagjai, prépostok vagy kanonokok, de több alkalommal választott, megerősítésre váró püspökök is jártak I. Károly megbízottjaként a pápai udvarban (ld. 1. sz. táblázat).

1. táblázat: Egyházi követek

#	Adattári szám	Név	A követség ideje	Titulus a követség idején	Legmagasabb elért hivatal	Hivatal a királyi udvarban ¹²⁵
1.	34.	Karácson	1309 eleje	kalocsai olvasókanonok	kalocsai olvasókanonok	o
2.	51.	Miklós dict. Finta	1310 nyár	a győri püspök kancellárja és <i>procurator</i>	?	o
3.	20.	Jakab	1311. október után	zágrábi prépost	?	?
4.	26.	János	1313 nyár	váci éneklőkanonok	?	o
5.	56.	Péter	1317 nyár	a székesfehérvári domonkosok perjele	boszniai püspök	<i>confessor regis</i>
6.	37.	Jánki László	1317 nyár	királyi kancellár, ferences szerzetes, vál. kalocsai érsek	kalocsai érsek (1317–1337)	királyi kancellár
7.	7.	Telegdi Csanád	1320 tavasz	váradai prépost	esztergomi érsek (1330–1349)	királyi káplán, <i>secretarius</i> <i>notarius</i>

¹²⁵ A követség idején vagy azt követően.

8.	38.	Kaboli László	1325	titeli prépost	kalocsai érsek (1343–1345)	királyi káplán, <i>secretarius</i> <i>notarius</i> , királyi alkancellár
9.	27.	János	1331 nyár	ferences provinciális	ferences provinciális	o
10.	54.	Pál	1331, 1332	Ágostonrendi szerzetes, vál. nándorfehérvári püspök	nándorfehérvári püspök	királyi káplán, <i>secretarius</i>
11.	15.	Kaproncai Gergely	1331, 1332	hájszentlőrinci prépost	csanádi püspök	királyi <i>procurator</i> , királyi káplán
12.	18.	István	1332 tavasz	váradí prépost	váradí prépost, pápai káplán	királyi <i>procurator</i> (?)
13.	65.	Tamás	1332 tavasz	erdélyi főesperes	pápai káplán	királyi káplán
14.	5.	Chama	1332 tavasz	váradí főesperes	küküllői főesperes	o

4 királyi követ volt tagja valamelyik szerzetesrendnek: egyikük dominikánus (Péter, 1317), ketten ferencesek (Jánki László, 1317; János 1331) és egy Ágostonrendi remete (Pál, később nándorfehérvári püspök, 1331. február és 1332 tavasz). A 4 szerzetes közül hárman töltöttek be valamilyen tisztséget a királyi udvarban követségük idején, mint *confessor* (Péter), *cancellarius* (Jánki László, bizonyíthatóan 1317. október 30 és 1336. október 25 között¹²⁶) vagy *capellanus et secretarius regis* (Pál).¹²⁷ Közülük ketten már a delegáció idején is előkelő tisztséget töltöttek be saját rendjükön belül is, ugyanis Péter a székesfehérvári domonkosok perjele, János pedig a magyarországi ferencesek provinciálisa volt.¹²⁸ Emellett hárman (Péter, László és Pál) a világi egyházi hierarchiában is magas rangot értek el a pápai udvarban tett látogatásuk után. Azonban Péter és László esetében nem a diplomáciai küldetés befolyásolta pozitívan a karrierjüket, hanem már a delegáció idején is I. Károly bizalmasai voltak, és a király a pápától kérte megerősítésüket a püspöki székben. Pétert avignoni utazása előtt választották meg boszniai püspöknek és XXII. János 1317. július 3-án erősítette meg e tisztségében.¹²⁹ László választott kalocsai érsek volt, amikor elindult Avignonba, és a pápai udvarban szentelték fel 1317. augusztus 15-én.¹³⁰ Elképzelhető, hogy személyes találkozása a pápával hatással volt Jánki László későbbi pályafutásának alakulására, hiszen XXII. János több alkalommal is különböző feladatok ellátásával bízta meg. 1322-ben egyike volt annak a három *consevator*nak, akiket XXII. János a pálosok jogainak védelmével bízott meg,¹³¹ egy évvel később nyilatkozott a spirituális ferencesekkel kialakult vitában, 1327-ben pedig a pálos rend körülményeiről folytatott vizsgálatban is részt vett.¹³² Jánki László I. Károlynak tett szolgálata azonban ezeknél is fontosabb volt. A király hűséges támogatója maradt és vezette a királyi kancelláriát 1337-ben bekövetkezett haláláig.¹³³

Sajnos a források erősen limitált száma néhány esetben megakadályozza a követek életrajzának rekonstruálását. Nem ritka, hogy az egyetlen információ, amely I. Károly delegáltjáról a rendelkezésünkre áll, éppen a követséghez kapcsolódó dokumentumból

¹²⁶ ENGEL 1996. 65.

¹²⁷ Pált egy 1331. 02. 15-én kelt pápai level *capellanus regis*-ként említi: ASV Instr. Misc. 1172 és 1173. Egy másik, 1332 márciusában kelt dokumentum *secretarius regis*-ként említi: ASV RV 103. ep. 1388; THEINER I. 549–550. DCCCLVI.

¹²⁸ 1331. 08. 05.: DF 291 665, THEINER I. 544–545. DCCCXLV, AOKLT XV 182. (314. sz.)

¹²⁹ Korábban július 15-ére datálták Péter megerősítését a püspöki székben: UDVARDY 1991. 190. Azonban a pápai level dátumaként *V nonas Iulii* szerepel: ASV RV 66, ep. 3542. (ASV RA 7. f. 10r és f. 153r), THEINER I. 458–459. DCXCII, AOKLT IV. 192–193. (507–510. sz.)

¹³⁰ Egy augusztus 15-ére datált regisztrumkönyvi bejegyzés részletesen leírja a felszentelést: ASV RV 66. ep. 3481., THEINER I. 459–460. DCXIV, AOKLT IV 205–207. (544–550. sz.)

¹³¹ 1322. 09. 27: ASV RV 74. ep. 83., THEINER I. 481. DCCXXXVI, AOKLT VI 286. (779. sz.)

¹³² 1327. 07. 01.: ASV RV 84. ep. 2122. (DL 105 941; ASV RA 27. f. 392v), AOKLT XI 162–163. (343. sz.)

¹³³ UDVARDY 1991. 195–197. és FRAKNÓI 1901. 147.

származik. Ezek a személyek az egyházi középréteghez tartoztak és valószínűleg nem is jutottak előrébb az egyházi hierarchiában. A legjobb példa az ilyen kevéssé ismert küldöttekre Karácson (Carachinus) kalocsai kanonok, aki 1309-ben járt a pápai udvarban.¹³⁴ Karácsont sem megbízatása előtt, sem megbízatása után nem említi más forrás, még a kalocsai káptalan dokumentumai sem. A nápolyi királyi kancellária egyetlen bejegyzése emlékezett meg róla, mint „*clericus et familiaris regis Ungariae*” 1309 januárjában. Csupán az alkalmazott jövő időből (*tunc accessuro ad Romanam Curiam*) következtethetünk arra, hogy Karácson először II. Károly udvarában járt, majd onnan folytatta útját V. Kelemenhez. A bejegyzés emellett általános leírást ad Karácson követségének céljáról (*pro certis agendis tangentibus ipsum regem et archiepiscopum Collocensem, cancellarium regem*). Fraknói valószínűsítette, hogy Karácson követsége Gentilis bíboros Magyarországra történt megérkezéséhez volt köthető, és ez a magyarázat valóban elképzelhetőnek tűnik.¹³⁵

A legvitathatóbb azonosítás ugyanakkor véleményem szerint annak a Jakab nevű küldöttnak az esete, akit I. Károly 1311-ben küldött Avignonba. A probléma forrását leginkább az jelenti, hogy a magyar király nem említette követének titulását az V. Kelemenhez írott levelében. A Velence ellen Zára számára védelmet kérő I. Károly csupán egy félmondatban utalt rá, hogy az ügy részletesebb megtárgyalására követet küld a pápai udvarba: „...*cetera vestre sanctitati refferenda commissimus Jacobo latori presentibus...*”¹³⁶ Fraknói Vilmos feltevése szerint a királyi küldött Jakab zágrábi prépost lehetett, hiszen ő részt vett a vienne-i zsinaton és templomosok perében is közreműködött.¹³⁷ Azonban Fraknói nézetét egy 17. századi feldolgozásra alapozta, amely viszont nem tisztázza, hogy ez az információ milyen forrásból származik.¹³⁸

Két alkalommal a király nem saját követét küldte a pápai udvarba, hanem egy választott püspök, illetve egy káptalan delegáltját bízta meg kérésének tolmácsolásával. Először 1310-ben I. Károly levélben ajánlotta V. Kelemennek Miklós választott győri püspököt, és az üzenetet Miklós (*dictus Finta*), *cancellarius et procurator episcopi Iauriensis* jutatta el a pápai udvarba. A király támogatása mellett a követ arról is biztosította a pápát, hogy a választással Gentilis bíboros is egyet ért.¹³⁹ A második esetben János *cantor*

¹³⁴ 1309 januárjában a nápolyi királyi kancellária bizonyos pénzüsszeget utalt ki Miklós számára költségei fedezésére. MDA I. 186. (241. sz.)

¹³⁵ 1308 szeptemberében érkezett meg Zágrábba.

¹³⁶ 1311. 10. 10.: MDA I. 195–196., AOKLT III 78. (156. sz.)

¹³⁷ FRANKÓI 1901. 402–403.

¹³⁸ KRČELIĆ 1760. 102.

¹³⁹ 1310. 07. 28.: ASV RV 57. f. 238v ep. 958., THEINER I. 822–823. MCCLVIII (Theiner hibásan a 938-as folio-r hivatkozik), AOKLT II 405. (931. sz.). A dokumentum hibásan 1309-es dátummal szerepel a bencések

ecclesie Vaciensis tolmácsolta a király, és a püspökválasztás miatt két táborra szakadt káptalan egyik felének akaratát.¹⁴⁰

Ahogy több történész is helytállóan megállapította,¹⁴¹ az Anjou dinasztia nápolyi és magyar ágai között Károly calabriai herceg halála után (1328) meginduló diplomáciai tárgyalások a pápai udvarba küldött magyar követek számát is látványosan megemelték. A pápaság számára kiemelt jelentőséggel bírt a Nápolyi Királyság sorsának alakulása, így XXII. János tevékenyen részt vett az I. Károly fia és I. Róbert lányunokája között kötendő házassági terv kidolgozásában. Azonban a részletek eddig nem voltak tisztázottak – így az sem, hogy milyen mértékű volt a magyar jelenlét növekedése Avignonban. Fraknoi Vilmos igyekezett felsorolni az 1331–1332 folyamán delegált követeket; az ő nyomdokain haladva az alábbi listát állíthatjuk fel:

- Pál, Ágostonrendi szerzetes (1331 február), később nándorfehérvári püspök (1332 tavasz)
- István, váradi prépost, Gergely bekcsényi főesperes,¹⁴² később háj(szentlőrinc)i prépost, Tamás, erdélyi főesperes és „két világi úr” (1331 vége)
- Humbert de Choley, lovag (1332)¹⁴³

A lista azt a benyomást kelti, hogy a magyar király egymástól különállóan, de rövid időn belül küldte a követségeket XXII. Jánoshoz. A források szisztematikus vizsgálata azonban más képet mutatott. Sokkal valószínűbbnek tűnik, hogy a követségek átfedték egymást időben és a delegáltak esetenként hosszú hónapokat töltöttek Avignonban. Bár nehéz lenne pontosan megállapítani, hogy pontosan hány delegált képviselte a magyar királyt és kik tartoztak a delegáltak kíséretéhez, a források valóban megerősítették a követjárások számának emelkedését.

A fenti felsorolásban szereplő első személy, Pál Ágostonrendi remete minden jel szerint kétszer járt Avignonban I. Károly megbízásában: először 1331 elején (februárban),¹⁴⁴

regesztá-kötetében, és ennek következményeként az *Ut per litteras* adatbázisba is hibás dátummal került át: *Regestum Clementis* IV 339–340. (6135. sz.), a levél száma az adatbázisban: 006135.

¹⁴⁰ 1313. 08. 01.: ASV RV 60, f. 187v^o ep. 581; THEINER I. 443–444. DCLXXIX, *Regestum Clementis* VII 275–277. (9622. sz.) A dokumentum az Anjou-kori oklevéltárban 1312-es dátummal szerepel [AOKLT II 160. (350. sz.)] Azonban a dátum *kal. augustii anno octavo*: mivel V. Kelemen 1305 november közepén szentelték fel, így a nyolcadik uralkodási év augusztus elsejének 1313-re kellett esnie.

¹⁴¹ FRAKNÓI 1901. 154–158.

¹⁴² Ma Becsehely (HU).

¹⁴³ Ld. alább a világi követek között.

¹⁴⁴ FRAKNÓI TT. 1898. 385–386. (II. sz.)

majd 1332 tavaszán.¹⁴⁵ Ezt a feltételezést az is alátámasztja, hogy nincs bizonyíték Pál folyamatos avignoni tartózkodására a két dátum között, valamint az a tény is, hogy egy év alatt meg lehetett tenni az Avignon és Magyarország közötti távolságot kétszer. Pált első látogatása alatt XXII. János megerősítette nándorfehérvári püspöki címében.¹⁴⁶ Ugyan pápai kinevező bulla nem tér ki rá, hogy a püspököt a magyar király is ajánlotta-e a tisztségre, de nem ez lett volna az első példa arra, hogy I. Károly egy fontos beneficiumra szánt jelöltjét küldte követként a pápai udvarba (mint Péter boszniai püspök és László kalocsai érsek esetében). A Pál delegációjához kapcsolódó dokumentumok némi bepillantást engednek életpályájába, bár még így is sok kérdés marad megválaszolatlanul. A megerősítő bulla említi édesapjának nevét: *Chestulz*-i Lukács.¹⁴⁷ Mivel egyházmegye nincs említve, Pál származási helyének beazonosítása problémákba ütközik. A *Chestulz* forma más (Magyarországon keletkezett vagy regisztrumkönyvi) 14. századi dokumentumban nem fordul elő. Legvalószínűbbnek az látszik, hogy a településnév Kesztlöcöt jelöli, amely a pápai tizedszedők számadáskönyvében (1332–1337) *Kesztelch*, illetve egy 1320–1321-es dokumentumban *Keztheulchl* írásmóddal jelenik meg.¹⁴⁸ Azonban e két forma két különböző, de ugyanolyan nevű falura utalt: az egyik a pécsi egyházmegyében, a másik pedig Esztergomhoz közel feküdt.¹⁴⁹ Sajnos egyik lehetőséget sem zárhatjuk ki, még abban az esetben sem, ha feltételezzük: Pál egy kolostor közelsége miatt döntött az Ágostonrendi remeték mellett, ugyanis a szerzetesrendnek a 14. században Esztergomban és Pécsen is volt kolostora.¹⁵⁰ Annak ellenére, hogy Pál származásáról és egyházi pályájának kezdetéről csak homályos információk állnak rendelkezésünkre, abban bizonyosak lehetünk, hogy a követség idején már a királyi udvar belső köreihez tartozott, hiszen 1332-ben a források *secretarius regis*-nek titulálják. Ez alkalommal kúriában folytatott tárgyalások kétségtelenül hosszúra nyúltak, ugyanis a regisztrumkönyvek bejegyzései szerint Pál még 1332 júliusában is Avignonban tartózkodott.¹⁵¹ Pál nándorfehérvári püspök életének későbbi szakasza a kezdetekhez hasonlóan ismeretlen: sem Avignonból való visszatérésének, sem halálának

¹⁴⁵ 1332. 03. 09.: ASV RV 103. ep. 1388., THEINER I. 549–550. CCCLVII (*vii id mart an. xvi*) és 553–554. DCCCLXV.

¹⁴⁶ 1331. 02. 19. ASV RV 98, ep. 823 (és másolata: DF 291549, ASV RA 37. f. 414r), AOKLT XV. 37. (64. sz.)

¹⁴⁷ *Chesluk*-ként olvasva AOKLT XV 37. (64. sz.)

¹⁴⁸ DF 236419.

¹⁴⁹ A település változatlan néven ma is létezik.

¹⁵⁰ ROMHÁNYI 2005. 99–100.

¹⁵¹ 1332. 07. 15.: THEINER I. 591. DCCCLXXVII.

pontos dátumát nem lehet megállapítani. A nándorfehérvári püspöki székből egy szintén Pál nevű szerzetes követte.¹⁵²

A Fraknoi által leírtak alapján azt gondolhatnánk, hogy a következő 5 személyt, István váradi prépostot, Kaproncai Gergely¹⁵³ háj(szentlőrinc)i préposotot, Tamás erdélyi főesperest és a „két világi urat” ugyanakkor a delegációnak a tagjaiként kell kezelnünk. Véleményem szerint azonban Kaproncai György fia Gergelyt külön kell tárgyalnunk a többiekétől. 1331 januárjából származnak azok a regisztrumkönyvi bejegyzések, amelyek kinevezték Gergelyt háji prépostnak.¹⁵⁴ Ezen források egyike sem jelenti ki, hogy a prépost kinevezése idején a király követeként a pápai udvarban tartózkodott volna. Erre csak 1332. április 25-ei dátummal van konkrét bizonyítékunk: ekkor a pápai oklevél *nuncius regis*-nek nevezte és kimentette a királynál Gergelyt a hosszú távollét miatt, amit a tárgyalások elhúzódása okozott.¹⁵⁵ És valóban: a regisztrumkönyvek alapján valószínűnek látszik, hogy Gergely még 1332 júliusában is Avignonban tartózkodott. Bár nem állítható teljes bizonyossággal, hogy Kaproncai Gergely 1331 elején is jelen volt a pápai kúriában, érdemes fontolóra vennünk ezt a lehetőséget, hiszen a két feltételezett időintervallum (1331 eleje és 1332 tavasz-nyár) egybeesik Pál nándorfehérvári püspök avignoni delegációinak időpontjával.¹⁵⁶ Kétségtelen, hogy a királyi követségek minden alkalommal több, mint egy személyt foglaltak magukba, és a király részéről a logikus lépés lett volna azokat a követeket visszaküldeni második alkalommal, akik már ismerték a tárgyalások részleteit. Pál nándorfehérvári püspökről bizonyítottan tekinthető, hogy kétszer járt a pápai udvarban. Feltételezhetően ugyanazzal a kísérettel (Kaproncai Gergelyt is beleértve) tért vissza 1332-ben, akik először is elkísérték. Kaproncai Gergely avignoni követségének vagy egy másik figyelemreméltó aspektusa is: a hájszentlőrinci prépostságba való beiktatása nyilvánvalóan okozott némi félreértést a pápai kancellárián. 1331. január 6-ára datált az a pápai levél, amely letette Kaproncait a bekcsényi főesperességről és kinevezte háji prépostnak,¹⁵⁷ majd 1331. január 10-én ennek ellenkezője történt: letették a háji prépostságról és kinevezték

¹⁵² A püspökség üresedésben volt 1341 januárjában (DF 278114), a második Pál nevű püspök pedig csak 1346-ban követte elődjét. HC I. 355.

¹⁵³ A pápai dokumentumokban *Caproncha*, *Copruncha* és *Kopruncha* írásmóddal is szerepel. Ma Koprivnica (CR).

¹⁵⁴ 1331. 01. 06.: ASV RV 98. ep. 533. (DF 291 545, ASV RA 37. f. 347r), THEINER I. 533. DCCCXXV, AOKLT XV. 16. (21. sz.)

¹⁵⁵ 1332. 04. 25.: THEINER I. 551–552. DCCCLXI.

¹⁵⁶ Ha 1331 elején valóban járt a pápai kúriában, akkor minden valószínűséggel visszatért Magyarországra, akárcsak Pál, hiszen a hájszentlőrinci káptalan egy 1331-ben kiadott oklevele prépostként említi (sajnos hiányos keltezéssel, hónap, nap nélkül). DL 76443.

¹⁵⁷ Ugyanezen a napon XXII. János a korábbi hájszentlőrinci prépostot, Piacezai Jakabot pozsonyi préposttá nevezte ki. ASV RV 98. ep. 443. (DF 291 540, ASV RA 37. f. 308r), AOKLT XV 14. (16. sz.)

bekcsényi főesperesnek.¹⁵⁸ Mivel nem áll rendelkezésünkre későbbi dokumentum, amely megismételné a hájszentlőrinci prépostságba való beiktatást, valamit Kaproncait 1331 után következetesen háji préposotnak titulálják a pápai levelek is egészen 1335-ös császári préposti kinevezéséig, nincs okunk kételkedni, hogy 1331 januárjában valóban elírásról lehetett szó.¹⁵⁹ Az 1332-es pápai levelek ezen kívül *capellanus regis*-nek címzik Kaproncait, ami azt jelenti, hogy ő is – akárcsak a követek jelentős része – a királyi udvari kápolna tagja volt (Kaproncairól még ld. a VI. fejezetet).¹⁶⁰

Másrészről viszont István váradi prépostot, Tamás erdélyi főesperest és a „két világi” személyt nagy bizonyossággal tekinthetjük egyazon követségnek a tagjainak. Ennek oka egy 1332. április 29-ére datált pápai levél, amely együtt említi őket, mint *ambaxiatores et nuncios Carolis regis Hungariae*. A forrás a két világi követet is megnevezi: Gedeth de Hethes és Taphan de Harazti, a két egyházi delegált követtársai (*conuncii et conambaxiatores*).¹⁶¹ A pápai levél a delegáció hazaindulása előtt nem sokkal keletkezhetett, ugyanis XXII. János preventív lépéseket tett egy, a magyar követek ellen esetlegesen elkövetett támadás esetére: felkérte Asti és Pávia püspökeit, hogy lépjenek fel a magyar követség védelmében. Természetesen felmerül a kérdés: ha a delegáció 1332. április végén, május elején hagyta el a pápai udvart, mikor érkeztek? A követek neve legkorábban 1332. február 23-án jelenik meg a regisztrumkönyvekben. Ezen a napon Istvánt,¹⁶² Gedeth-et (veszprémi egyházmegye)¹⁶³ és Taphant (győri egyházmegye)¹⁶⁴ haláluk esetén egyszeri, teljes bűnbocsánatban részesítette a pápa. Ugyanezen a napon, ugyanebben a kegyben részesült Chama erdélyi főesperes,¹⁶⁵ valamint *Lochouch-i* Dénes fia István, *miles Strigoniensis* feloldozást nyert esküje alól, mely szerint részt fog venni VI. Fülöp francia király keresztes hadjáratában.¹⁶⁶ Gyaníthatóan a két utóbbi személy (Chama és István) a magyar követek kíséretéhez tartoztak. E feltevést megerősítheti az a tény is, hogy Chama neve még kétszer feltűnik a regisztrumokban: február 25-én XXII. János felszólította a kalocsai érseket, az

¹⁵⁸ 1331. 01. 10.: ASV RV 98. ep. 999. (DF 291 550, ASV RA 37. f. 300v), AOKLT XV 18. (24. sz.)

¹⁵⁹ Ma Čazma (CR). A hájszentlőrinci káptalan 14. századi történetére ld. THOROCZKAY 2014A, főként 331–332.

¹⁶⁰ 1332. 07. 20.: ASV RV 102. ep. 1244., *Lettres de Jean XXII* XI 236. (57819. sz.)

¹⁶¹ 1332. 04. 29.: ASV RV 116. f. 325v ep. 1540., THEINER I. 552.DCCCLXII.

¹⁶² 1332. 02. 23.: ASV RV 101. f. 270v ep. 766. (ASV RA 40. f. 410r), *Lettres de Jean XXII* XI 144. (56508. sz.)

¹⁶³ 1332. 02. 23.: ASV RV 101. f. 271v^o, ep. 773. (ASV RA 40. f. 411 v), *Lettres de Jean XXII* XI 144. (56511. sz.)

¹⁶⁴ 1332. 02. 23.: ASV RV 101. f. 270v^o ep. 767. (ASV RA 40. f. 410r), *Lettres de Jean XXII* XI 144. (56509. sz.)

¹⁶⁵ 1332. 02. 23.: ASV RV 101. f. 270v^o ep. 765. (ASV RA 40. f. 410r), *Lettres de Jean XXII* XI 144. (56507. sz.)

¹⁶⁶ 1332. 02. 23.: ASV RV 101. f. 270v^o ep. 768., THEINER I. 545. DCCCXLVII.

egri püspököt és a bácsi prépostot, hogy segítsenek Chama-nak visszaszerezni a küküllői prépostságot, amit a váradi püspök elvett tőle;¹⁶⁷ április 5-én pedig az erdélyi és váradi püspököket nevezte ki Chama küküllői prépostságra vonatkozó jogainak védelmére (*conservatores*).¹⁶⁸ Nem ez az egyetlen eset, amelyből arra következtethetünk, hogy Chama hatékonyan tudta érvényesíteni saját érdekeit, sőt, nagyon valószínű, hogy Chama neve már 1332 előtt sem volt ismeretlen a pápai udvarban. Első jelentősebb egyházi tisztsége az óbudai prépostság volt (*eccl. Sancti Petri de Veteri Buda*),¹⁶⁹ de már 1321-ben *consiliarioként* említi a király. Óbudai prépostsága mellett ekkor már 6 kanonoki prebendát tudhatott magáénak különböző egyházmegyékben, amelyekről csak akkor kellett lemondania, amikor a pápa egy erdélyi egyházmegyei tisztséget ígért neki.¹⁷⁰ Chama egyértelműen rendelkezett némi befolyással a székesfehérvári káptalanban: két évvel korábban a prépost halálakor a káptalan tagjai őt és két másik egyházit bíztak meg az új előljáró megválasztásával. A döntést később a pápai udvarban is felülvizsgálták és jóváhagyták.¹⁷¹ Az 1332-es pápai intervenció küküllői jogainak érdekében láthatóan megtették hatásukat, ugyanis a tizedszedők számadáskönyve is e tisztségben említi Chama-t 1335-ben.¹⁷² Feltehetően 1340 vagy 1341 folyamán bekövetkezett haláláig viselte a főesperességet.¹⁷³

Egy nevet még mindenképpen hozzá kell tennünk az 1331–1332 során a pápai udvarban járt magyar követek listájához. János ferences provinciális 1331 augusztus tájékán látogatott el Avignonba, ahol esődleges feladatai közé tartozott, hogy beszámoljon I. Károly tatárokon aratott győzelméről.¹⁷⁴ János életéről kevés biztos adat áll rendelkezésünkre. Hozzávetőlegesen 1323-tól tölthette be a provinciálisi tisztséget, és valószínűleg nem sokkal a pápai udvartól való hazatérése után halt meg.¹⁷⁵

Az adatgyűjtés kétségtelenül azoknak a követeknek az esetében járt a legtöbb sikerrel, akik vagy már küldetésük idején is az egyház felsőbb rétegébe tartoztak, vagy a későbbiek folyamán magasra jutottak az egyházi hierarchiában. Jánki Lászlóról már

¹⁶⁷ 1332. 02. 25.: ASV RV 103. ep. 1528. (ASV RA 42. f. 226r), *Lettres de Jean XXII* XI 145. (56528. sz.)

¹⁶⁸ 1332. 04. 05.: ASV RV 101. ep. 895. (ASV RA 40. f. 460v), *Lettres de Jean XXII* XI 168. (56827. sz.)

¹⁶⁹ 1316: DL 29111.

¹⁷⁰ Chama-t I. Károly ajánlotta a beneficiumra. Chama emellett a váradi, pécsi, győri, esztergomi, veszprémi és zágrábi egyházmegyékben is bírt javadalommal. 1321. 12. 08.: ASV RV 73, f. 129r–v ep. 346. (ASV RA 16. f. 192r), THEINER I. 478. DCCXXIX, AOKLT VI 129. (337. sz.)

¹⁷¹ 1322. 10. 06.: ASV RV 74. ep. 58. (ASV RA 18. f. 43v), THEINER I. 482–483. DCCXXXVII, AOKLT VI 290. (790. sz.)

¹⁷² A pápai tizedszedők számadáskönyve 1335-ben szintén küküllői főesperesnek titulálja. MON VAT I/1. 135 és 142.

¹⁷³ 1341. 02. 20.: ASV Camp. Ap. Collect. vol. 180. f. 75–77.

¹⁷⁴ 1331. 08. 05.: DF 291665; THEINER I. 544–545. DCCXLV, AOKLT XV 182. (314. sz.)

¹⁷⁵ KARÁCSONYI 1922. 34–36.

korábban esett szó. Rajta kívül még két, korábban a pápai udvarban diplomáciai szolgálatot teljesítő küldött emelkedett érseki rangig: Telegdi Csanád (Adattár 7. sz.) és Kaboli László. Mindkét név jól ismert a magyar történetírás számára. Telegdi a váradi székeskáptalanban kezdte egyházi karrierjét, ahol először az éneklőkanonoki (1295), majd az olvasókanonoki (1306) tiszteket töltötte be.¹⁷⁶ Az 1310-es évek második felétől Telegdi egyre nagyobb jelentőségre tett szert: 1316-ban (még mindig a székeskáptalan olvasókanonokjaként) helyettesítette Imre váradi püspököt egy jogi eljárásban, mint megbízott *vicarius* és *prothonotarius*,¹⁷⁷ 1318-ban már a székeskáptalan prépostja volt,¹⁷⁸ egy évvel később pedig *capellanus* és *secretarius notarius regis*-ként említik a források.¹⁷⁹ Avignonban 1320 nyarán járt, különféle jellegű feladatkörökkel felruházva. 12 regisztrumkönyvi bejegyzés kapcsolható követségéhez, vagyis az ő nevéhez fűződik a legjobban dokumentált avignoni követjárás. Telegdi szolgálatait és agilitását valószínűleg XXII. János is elismerte, hiszen a *capellanus papae* tisztséget adományozta neki.¹⁸⁰ A honoráris címet rajta kívül még két követ viselte: István váradi prépost és Tamás erdélyi főesperes.¹⁸¹ Telegdi ezután hamarosan egri püspök lett (1322–1330), majd 1330-ban királyi támogatással elérte pályafutásának tetőpontját, az esztergomi érseki címet. XXII. János annak ellenére erősítette meg e rangban, hogy a káptalan korábban egy másik jelöltet választott.¹⁸² Az érseki tiszttel betöltésébe való erőteljes közbeavatkozás volt a királyi protekció legegységelműbb megnyilvánulása Telegdi karrierje során. A későbbiekben Telegdi I. Károly uralmának biztos támasza lett,¹⁸³ elkísérte a királyt nápolyi útjára, I. Lajost is ő koronázta meg.

A harmadik követ, aki a pápai udvarban teljesített diplomáciai szolgálata után az érseki rangig jutott Kaboli László, titeli prépost volt. Akárcsak Telegdi Csanád, Kaboli is viselte a *comes capelle et secretarius cancellarius regis* címet, amikor 1325-ben képviselte I. Károlyt Avignonban. Emellett azonban Kaboli egy másik, igen fontos tisztséget is

¹⁷⁶ Telegdi Csanád részletes életrajzáért ld. SZENDE 2003A. 161–171.

¹⁷⁷ AOKLT IV. 110. (282. sz.)

¹⁷⁸ Csanádot váradi prépostként említi 1318. 02. 05.: DL 50 658., AOKLT V 19. (27. sz.)

¹⁷⁹ 1319-ben Telegdi Csanád a váradi prépostság mellett már a *secretarius notarius* és akirályi káplán címet is viselte: DL 322 (1322-es átiratban), AOKLT V 228–229. (593. sz.)

¹⁸⁰ Magára az adományozásra vonatkozó dokumentum nem maradt fenn, de Telegdi 1321-ben pápai káplánnak címezte magát, amely nem lehetett független az egy évvel korábbi, avignoni küldöttségétől. 1321. 05. 24.: DL 2027, AOKLT VI 60–61. (147. sz.)

¹⁸¹ 1332. 04. 29.: ASV RV 116. f. 325v ep. 1540., THEINER I. 552. DCCCLXII.

¹⁸² 1330. 09. 17.: ASV RV 98. ep. 572 (Df 291 546; ASV RA 37. f. 367v), THEINER I. 527–528. DCCCXVI, AOKLT XIV 310–311. (520–526. sz.)

¹⁸³ A magyarországi püspökök 1338-as levelét sem írta alá, semmilyen formában nem támogatta az elégedetlen magyar főpapokat. RÁCZ 1996. 64–65.

betöltött a királyi udvarban: I. Károly orvosa volt.¹⁸⁴ Kaboli korai életpályáról és tanulmányairól nem sok adat áll rendelkezésünkre, így azt sem lehet megállapítani, hogy hol nyerte el az *artis medicine scientieque professor* címet. A későbbiek folyamán szép karriert futott be: 1326-ban zágrábi püspök lett, 1343-tól 1345-ben bekövezett haláláig pedig kalocsai érseki tartományt vezette.

IV. 2. Világi követek

A források alapján beazonosítható királyi követek egyharmada volt világi személy: 21-ből 7-en. Közülük 4-en voltak bizonyíthatóan diplomáciai feladattal megbízva, a maradék három megnevezett személy pedig valószínűleg a követekkel utazó nagyobb kíséret tagja volt.

2. táblázat: Világi követek

#	Adattári szám	Név	A követség ideje	Megnevezés a forrásokban
1.	2.	Benedek	1301 és 1304 között	<i>nobilis vir, filius comitis Boudo de Gezth</i>
2.	9.	Doncs	1323 vége	<i>comes de Zolio</i>
3.	16.	György	1325. február és 1327. december	<i>civis Budensis, regie nuntius</i>
4.	66.	Taphan de Harazti	1332	<i>nobilis vir</i> (dioc. Iauren.)
5.	13.	Gedeth de Hetes	1332	<i>nobilis vir</i> (dioc. Vesprim.)
6.	19.	Dénes fia István	1332	<i>miles Strigoniensis</i>
7.	17.	Humbert de Cholay	1332	<i>comes, nuntius dalphini Viennensi, miles</i>

¹⁸⁴ „Tam dilecti filii, Ladislavi, prepositi ecclesie Titulensis, physici et nuntii regis, nuper ad nostram presenciam venientis ...” 1325. 09. 13.: ASV RV 113. f. 258v ep. 1530., THEINER I. 501. DCCLXXI, AOKLT IX 225. (405. sz.)

Azon világi követek többsége, akiről egyértelműen megállapítható, hogy a király megbízásából tárgyaltak a pápai kúriában, vagy üzenetet adtak át a pápának, a felsőbb társadalmi rétegekből kerültek ki, és gyakran rendelkeztek tapasztalattal a diplomáciai ügyek terén. Benedek, *filius comitis Boudo de Gezth* I. Károly uralkodásának kezdetén járt a pápai udvarban, amiért 1304-ben a király földadománnyal jutalmazta. Az oklevél szövegéből kiderül, hogy Geszti Benedek nem csak a pápával, hanem I. Albert német-római császárral és II. Károly nápolyi királlyal (1285–1309) is tárgyalt.¹⁸⁵ Ugyanakkor az I. Károly uralkodásában legjelentősebb szerepet vállaló személy a delegáltak közül Doncs zólyomi (liptói és turóci) ispán volt (Adattár 9. sz.).¹⁸⁶ Bár Doncs az 1310-es évek közepéig I. Károly legádázabb ellenségét, Csák Mátét támogatta, oldalt váltva figyelemre méltó karriert tudott felépíteni, amely egyaránt magába foglalta birtokainak jelentős mértékű növelését, valamint a nem elhanyagolható politikai befolyás megszerzését. Számos, esetenként szimultán betöltött tisztségeinek köszönhetően életrajza markáns nyomot hagyott a forrásokban, meglehetősen részletesen ismert. Belpolitikai tevékenysége mellett Doncs I. Károly diplomáciájának formálásában is részt vett: a pápai udvarban teljesített követsége után elkísérte a magyar királyt Nápolyba, majd a Havasalföld ellen vezetett hadjáratban is.¹⁸⁷

Két személy esete jelentősen eltér a többitől. Ilyen egyrészt György, aki két alkalommal járt a pápai udvarban (1325 elején¹⁸⁸ és 1327 végén¹⁸⁹) és mindkét alkalommal diplomáciai ügyben tárgyalt XXII. Jánossal. Györgyről nem megállapítható, hogy viselt-e valamilyen hivatalt, sőt, bármilyen más, hozzá kapcsolódó információ fellelése is alapvetően reménytelennek tűnik. Bár a pápai levelek egyértelművé teszik, hogy György I. Károly követeként (*regie nuncius*) leveleket adott át a pápának (*missum pridem ad presentiam nostram, necnon et litteras per eum nostro conspectui presentatas*), a követ „titulusaként” csupán *civis Budensis* szerepel. Ugyanakkor felmerülhet a kérdés, hogy miért választott I. Károly egy látszólag jelentéktelen személyt érdekeinek képviselőjére, ráadásul két ízben is. Fraknói Vilmos nem tért ki György kilétének problematikájára, és sajnálatos módon, kutatásaim jelenlegi állása szerint a kérdés megválaszolásához én sem jutottam közelebb.

¹⁸⁵ Az erről tudóstó királyi adománylevel: 1304. 05. 22.: DL 260317., AOKLT I 300–301. (699. sz.)

¹⁸⁶ 1323. 11. 24: ASV RV 112. f. 78 v ep. 927., THEINER I. 494. DCCLIV, AOKLT VII. 307. (668. sz.) Akárcsak a többi követség esetében, Doncsról sem lehet pontosan megállapítani, hogy mikor indult Avignonba. Egy dokumentum segítségével azonban közelebbi becslést adhatunk: 1323 áprilisában Doncs egyike volt azon magyar uraknak, akik aláírták I. Károly és a Habsburgok hercegei között megkötött békét [1323. 04. 08.: DF 257970, AOKLT VII 59. (107. sz.)]. Ez arra enged következtetni, hogy 1323. április és körülbelül augusztus között hagyta el Magyarországot. ENGEL 1996. 150., 215. és 241.

¹⁸⁷ Doncs zólyomi ispán életére és karrierjére ld. CSUKOVITS 2012. 91. és ZOLNAY 1937. 31–39.

¹⁸⁸ 1325. 02. 09.: ASV RV 113. f. 58r ep. 446., THEINER I. 498–499. DCCLXIII, AOKLT IX. 36. (46. sz.)

¹⁸⁹ 1327. 07. 12.: THEINER I. 519. DCCC, AOKLT XI 262. (559. sz.)

Másrészt Humbert de Cholay *miles* követsége sem átlagos, abban a tekintetben, hogy a lovag eredetileg II. Humbert vienne-i dauphin (1306–1318), I. Károly unokaöccsének követe volt a pápai udvarban.¹⁹⁰

IV. 3. A követek által intézett ügyek

A források egyértelművé teszik, hogy I. Károly követei között nem voltak egy-egy feladatkör ellátására „specializálódott” személyek; jellemző módon a küldöttségek többféle jellegű hatáskörrel voltak felruházva. Az előző fejezetben bemutatott követek pápai udvarban kifejtett tevékenységéhez kapcsolódó regisztrumkönyvi bejegyzések alapján négy alapvető kategóriába sorolhatjuk az ügyeket, amelyeket a magyar király megbízásában intéztek:

- Diplomáciai-dinasztikus ügyek (D)
- Egyházpolitikai ügyek (EP)
- A királyi család spirituális élete (SP)
- A küldöttek „magánjellegű”, személyes kérései (SZ)

A jobb áttekinthetőség érdekében a követek által intézett ügyekről – azok jellegét (D, EP, SP, SZ) is feltüntetve – a fejezet végén összefoglaló táblázatot közlök (3. sz. táblázat).

Az első kategória, a diplomáciai magába foglalja az összes nemzetközi jelentőségű eseményt, a magyarországi Anjouk dinasztikus politikájához kapcsolódó kérést, amelyeket I. Károly követei továbbítottak a pápa felé. Ezen ügyek közül több a királyi család egy-egy tagját személyesen érintette (hiszen az uralkodók magánéletét és a közügyeket sok esetben nehéz lenne szétválasztani a 14. század esetében). Ilyen volt például az a *dispensatio*, amelyet I. Károly kérvényezett a pápától 1320-ban, hogy feleségül vehesse Erzsébetet, I. Ulászló lengyel király (1320–1333) lányát.¹⁹¹ Telegdi Csanád feladata volt az ügy megvitatatása a pápával, és a sikerét két pápai levél jelölte: az első július 2-ára,¹⁹² a

¹⁹⁰ 1332. 06. 10.: ASV RV 116. f. 274v ep. 1279., FRAKNÓI TT. 1898. 390–391. (VIII. sz.)

¹⁹¹ Ulászlót 1320 januárjában koronázták lengyel királlyá. I. Károly és Erzsébet még a pápai *dispensatio* megérkezése előtt, 1320 júniusában házasságot kötött. CSUKOVITS 2012. 128.

¹⁹² ASV RV. 70. ep. 965., THEINER I. 467. DCCVII, AOKLT V 318. (827. sz.)

másodikat augusztus 2-ára datálva bocsátották ki,¹⁹³ mindkettőben biztosítva a magyar királyt a pápa hozzájárulásáról. I. Károly 1325-ben a házasságból született harmadik fiú születéséről is értesítette a pápát; a hírvivő ezúttal Kaboli László titeli prépost (később kalocsai érsek) volt.¹⁹⁴

A leginkább figyelemmel kísért diplomáciai esemény kétség kívül a nápolyi és magyar Anjouk között zajló dinasztikus tárgyalások voltak. Sajnos nem rekonstruálható pontosan, hogy I. Károly követei milyen részletességgel számoltak be a tervekről és fejleményekről XXII. Jánosnak, de abban bizonyosak lehetünk, hogy a pápa jól informált volt. A magyar király követei nagyjából a nápolyi utazás előkészítéseinek megkezdésével egy időben jelentek meg Avignonban (Pál és Kaproncai Gergely 1331-ben és 1332-ben; János 1331-ben, valamint István, Tamás, Chama és a *milites* 1332-ben); emellett az egyházfő a francia és a nápolyi királyokkal is élénk levelezést folytatott az ügyben.¹⁹⁵

I. Károly alkalmanként hadi ügyekkel kapcsolatban fordult a pápai kúriához: 1311-ben Zára számára kérte a Szentszék védelmét „... *que est de Regno Ungarie, quam Veneti a multis temporibus elapsis potentialiter occupatam tenerunt* ...”¹⁹⁶ Bár a kérés szerencsés időben érkezett – hiszen Ferrarra elfoglalása miatt V. Kelemen 1308 óta maga is harcban állt Velencével, sőt 1309 nyarán ki is közösi tette a Signoriát – I. Károly kérése nem keltett kimutatható reakciót. 1320-ban a magyar király követe révén beszámolt a szerbiai hadjárat sikeréről,¹⁹⁷ 1325-ben pedig a Szentszéktől kért támogatást (*subsidium*) a Magyar Királysággal szomszédos hitetlen népek (*nationes infideles*) ellen vezetett (gyakori) harcaihoz.¹⁹⁸ Utóbbi esetben XXII. János válasza elutasító volt arra hivatkozván, hogy a Szentszék nem szokott uralkodóknak országaikon kívül támogatást rendelkezésére bocsátani (*quia tamen nulli regi subsidium extra regnum suum concedere consuevimus*).

A második kategória (az „egyházpolitikai” ügyek) foglalja magába a legtöbb dokumentumot. Ide soroltam minden olyan kérést a magyar király részéről, amely elsősorban egyházpolitikai szempontból bírt jelentőséggel (így beneficiumok, tisztségbeli megerősítések igénylése a király jelöltjei számára, jogi ügyek tisztázása, stb.). Mivel jelen

¹⁹³ ASV RV 70. ep. 1009., THEINER I. 471. DCCXVI, AOKLT V. 353. (872. sz.)

¹⁹⁴ 1325. 10. 01.: ASV RV 113. f. 258v–259r. ep. 1531., THEINER I. 501–502. DCCLXXII, AOKLT IX. 236. (426. sz.) I. Károly László nevű fia kisgyermekkorában meghalt.

¹⁹⁵ ASV RV 116. f. 116. ep. 1091., FRAKNÓI TT. 1898. 390. (VII. sz.)

¹⁹⁶ 1311. 10. 10.: MDA I. 195–196. (253. sz.), AOKLT III 78. (156. sz.)

¹⁹⁷ 1320. 07. 20.: ASV RV 70. ep. 977., THEINER I. 470–471. DCCXIV, AOKLT V 317. (823–826. sz.) XXII. János papa levelei Habsburg Frigyesnek, János cseh királynak és I. Ulászló lengyel királynak I. Károly hadjárata sikereiről. Bár a pápai levelek hibásan *Macedonia*-t, az egyházfő nyilván Belgrád 1319 szeptemberi elfoglalásának hírére igyekezett továbbadni. KRISTÓ 1988. 78–79.

¹⁹⁸ 1325. 09. 13.: ASV RV 113. f. 258v ep. 1530., THEINER I. 501. DCCLXXI, AOKLT IX 225. (405. sz.)

fejezet célja a pápai udvarban szolgálatot teljesítő követségek személyzetének feltárása és az általuk intézett ügyek jellegének általános bemutatása, az egyházi beneficiumok betöltését a vonatkozó fejezetben (VIII. 1.) fogom részletezni. Jelen kontextusban annyit érdemes mindenképpen kiemelni, hogy egyházi javadalmakhoz kapcsolódó kérést mindegyik említett követség prezentált a pápai udvarban. A legtöbb ilyen természetű ügy azonban Telgedi Csanád avignoni tartózkodásához fűződik: az ő követségének idején kiadott 11 pápai levélből 7 foglalkozott egyházi beneficiumokkal.¹⁹⁹

A harmadik dokumentumcsoport tartalmazza a legkevesebb feltárt forrást. Azok a kérések tartoznak ide, amelyek a királynak (és királyi családnak) biztosítottak valamilyen spirituális jelgű privilégiumot. A 4, ebbe a csoportba sorolt regisztrumkönyvi bejegyzés közül egyet Telegdi Csanád (1320), hármat pedig Kaboli László terjesztett XXII. János elé. A pápa 1320-ban biztosította I. Károlynak a jogot arra, hogy gyóntatót válasszon, aki az egyház ellen elkövetett bűnök alól is feloldozhatta;²⁰⁰ majd 5 évvel később egy igen hasonló kérést hagyott jóvá a pápa.²⁰¹ A királyi pár arra is engdélyt kapott, hogy bőjt idején hús- vagy tejételeket fogyasszanak, *si neccessitas*.²⁰²

Az utolsó kategória, akárcsak a második, egy átfogó megjelölés. A rendszerezés során azok az ügyek kerültek ebbe a csoportba, amelyek személyesen érintették a követeket – státuszukat, javadalmaikat vagy spirituális életüket. Egyértelműen látszik, hogy a királyi küldöttek többsége arra (is) használta a pápai udvarban tett látogatást, hogy saját érdekeiket érvényesítsék. Chama esetét már említettem; ő sikeresen szerezte vissza a küllői főesperességet 1332-es feltételezhető avignoni tartózkodása alatt, de rajta kívül még több példát is felsorolhatnánk. Telegdi Csanád bűnbocsánatot kért azon hívők számára, akik az általa alapított oltárakat, valamint az általa javadalommal ellátott váradi székesegyházat felkeresték.²⁰³

Azonban Kaproncai György fia Gergely (1331 és 1332) bizonyult a legeredményesebbnek saját ügyeinek intézésében: nem csak elnyerte a hájszentlőrinci prépostságot, hanem Kaproncai György fia Péter (valószínűleg saját fivére) számára is tudott egy zágrábi prebendát biztosítani.²⁰⁴

¹⁹⁹ ASV RV 70. ep. 968–970, 973–974 és 982, THEINER I. 470. DCCXIII.

²⁰⁰ 1320. 07. 02.: ASV RV 70. ep. 966., THEINER I. 467. DCCVIII, AOKLT V 318. (828. sz.)

²⁰¹ 1325. 09. 01.: ASV RV 79. ep. 2097., THEINER I. 500–501. DCLXX, AOKLT IX 216. (384. sz.)

²⁰² 1325. 09. 01.: ASV RV 79. ep. 2096., THEINER I. 500. DCCLXIX, AOKLT IX 216. (385. sz.)

²⁰³ 1320. 07. 02.: ASV RV 70. ep. 967., THEINER I. 467–468. DCCIX, AOKLT V 319. (829. sz.)

²⁰⁴ 1331. 01. 06.: ASV RV 108. ep. 440., THEINER I. 531. DCCXXI, AOKLT XV 12. (12. sz.) Azt a felvetést, mely szerint Gergely és Péter testvérek voltak, megerősíteni látszik, hogy Pétert a pápai kollektorok számadáskönyvei *frater Gregorii praepositi*-ként említik (1333, 1334). MON VAT I/1. 164., 169–170.

A kategóriák természetesen flexibilisek. Egy választott püspök megerősítése tisztségében például egyaránt felfogható egyházpolitikai és személyes ügyként is. Néhány alkalommal akár kettőnél több csoport is metszheti egymást. A legjobb példa erre valószínűleg egy 1323 december 18-ára datált pápai levél, amelyben a pápa felmentette Doncs zólyomi ispánt a Szent Sír meglátogatására tett esküje alól, mivel jelenlétére Magyarországon volt szükség.²⁰⁵ A kérés egyrészt a követ személyes, spirituális elkötelezettségére vonatkozott, ugyanakkor az indoklás (t.i. Doncs szolgálatait a király nem tudná a zarándoklat idejére nélkülözni) politikai jelentőségűvé tette a pápai feloldozást.

²⁰⁵ ASV RV 112. f. 78v ep. 927.; THEINER I. 494. DCCLV, AOKLT VII 307. (668. sz.)

3. táblázat: A királyi követek által intézett ügyek

Adatt ri sorszám	Követ	Dátum	Eredeti	Kiadás/ Regesztza	Tartalom	Az ügy jellege
2.	Benedek	1301 és 1304 között	DL 260317.	– AOKLT I 300–301. (699. sz.)	Királyi adománylevél Benedek diplomáciai szolgálataiért	D (?)
34.	Karácson	1309	o	– MDA I. 186. (241. sz.)	„A királyt és a kalocsai érseket érintő ügyek”	D, EP (?)
51.	Miklós dict. Finta	1310. 07. 28.	ASV RV 57. f. 238. v ep. 958.	– THEINER I. 822–823. MCCLVIII. – Regestum Clementis IV. 339– 340. (6135. sz.)	V. Kelemen megerősíti Miklós választott győri püspököt	EP
20.	Jakab	1311. 10. 10.	o	– MDA I. 195–196. 253. sz.	I. Károly a pápa védelmét kéri a pápától Zára városa számára	D
26.	János	1313. 08. 01.	AS RV 60. f. 187. ep. 581.	– THEINER I. 443–444. DCLXXIX – AOKLT III. (350. sz.) ²⁰⁶	V. Kelemen semmissé teszi Miklós dömösi prépost megválasztását a váci püspökség élére	EP
56. és 37.	Péter, Jánki László	1317. 07. 03.	ASV RV 109. f. 173v	– THEINER I. 458–459. DCLXXXII – AOKLT IV. 192–193. (507–510. sz.)	XXII. János Pétert nevezi ki a boszniai püspökség élére	EP
		1317. 07. 07.	ASV RV 109. f. 173r ep. 680.	– THEINER I. 456. DCCCIX – AOKLT 194. (513. sz.)	XXII. János I. Károly kérésére engedélyezi Berke fia Jánosnak a fehérvári prépostság és küllői főesperesség egyidejű viselését	EP
		1317. 08. 15.	ASV RV 66. ep. 3481.	– THEINER I. 459. DCXCIV – AOKLT IV. 205–207. (544–550. sz.)	XXII. János megerősíti Lászlót a kalocsai érsekségben	EP
7.	Telegdi Csanád	1320. 07. 01.	ASV RV. 70. ep. 973	– THEINER I. 465–466. CCCCLXXI	XXII. János I. Károly király kérésére megerősíti András	EP

²⁰⁶ Az Anjou-kori oklevéltárban a dokumentum hibásan az 1312-es évnél szerepel [AOKLT II 160. (350. sz.)]

				–AOKLT V. 315–316 (819–822. sz.)	választott erdélyi püspököt a tisztségében	
		1320. 07. 02.	ASV RV. 70. ep. 977.	–THEINER I. 470–471. DCCXIV –AOKLT V. 317. (823–826. sz.)	XXII. János közli Frigyes vál. római királlyal, Lipót ausztriai herceggel, János cseh és Ulászló lengyel királyokkal I. Károly győzelmét a skizmatikusok felett és biztatja őket a magyar király támogatására	D
			ASV RV. 70. ep. 965.	–THEINER I. 467. DCCVII –AOKLT V. 318 (827. sz.)	XXII. János pápa <i>dispensatiot</i> ad I. Károly és a vele negyedfokon rokonságban lévő hölgy számára	D
			ASV RV 70. ep. 969.	–THEINER I. 468–469. DCCX–DCCXI –AOKLT V. 319 (830–831. sz.)	XXII. János pápa I. Károly kérésére kanonokságot és prebendát ad a váradi egyházban Mihály váradi kanonoknak; ezt közli a telegdi (Trans.), bihari és békési (Warad.) főesperesekkel is	EP
			ASV RV 70, ep. 967.	–THEINER I. 467–468. DCCIX –AOKLT V. 319 (829. sz.)	XXII. János pápa, Csanád váradi prépost kérésére azokban az egyházakban, ahol oltárokat alapított, a váradi egyházban kanonokságot és prépostságot állított az egyházak védőszentjeinek ünnepén v. bármely Máriaünnepen oda érkezőknek 60 napot, az ünnep nyolcadán érkezőknek 40 napot elenged büntetésükből	SZ
			ASV RV 70. ep. 966.	–THEINER I. 467. DCCVIII –AOKLT V. 318. (828. sz.)	XXII. János megengedi I. Károlynak, hogy gyóntatót válasszon, aki gyónás után feloldazhatja	SP
		1320. 07. 03.	ASV RV 70. ep.	–THEINER I. 469. DCCXII.	XXII. János pápa I. Károly	EP

			968.	– AOKLT V. 320 (834–835. sz.)	kérésére kanonokságot és prebendát ad (expect.) Cantor dict. Pál váradi kanonoknak a váradi egyházban	
			ASV RV 70. ep. 976.	– THEINER I. 470. DCCXIII – AOKLT V. 322 (838. sz.)	XXII. János pápa I. Károly kérésére kanonokságot és prebendát ad (expect.) András fia László erdélyi kanonoknak az erdélyi egyházban; ezt közli a váradi préposttal, a telegdi és tordai (Trans.) főesperesekkel	EP
		1320. 07. 04.	ASV RV 70. ep. 982.	– AOKLT V. 322 (839–840. sz.)	XXII. János pápa I. Károly kérésére kanonokságot és prebendát ad (expect.) Friit dict. Jánosnak az erdélyi egyházban; ezt közli a váradi préposttal, a telegdi és tordai (Trans.) főesperesekkel	EP
		1320. 07. 16.	ASV RV 974.	– THEINER I. 471. DCCXV – AOKLT V. 327 (855. sz.)	XXII. János pápa felmenti András választott erdélyi püspököt a pápai udvarban való felszentelés kötelezettsége alól	EP
			ASV RV 70. ep. 970.	– THEINER I. 469. DCCXII – AOKLT V. 320 (832–833. sz.)	XXII. János pápa I. Károly kérésére kanonokságot és prebendát ad az erdélyi egyházban Miklós erdélyi alvajda fia, Miklós számára; ezt közli a telegdi és a tordai (Trans.) főesperesekkel	EP
9.	Doncs	1323. 11. 24.	ASV RV 76. ep. 212–213. (ASV RA 20. f. 175r)	– THEINER I. 493. DCCL–DCCLI – AOKLT VII. 277. o. (596–597. sz.)	XXII. János engedélyezi, hogy I. Károly és Erzsébet királyné gyóntatót válasszon	SP
			ASV RV 76. ep. 216. (ASV RA 20. f. 175r)	– THEINER I. 493. DCCLIV – AOKLT VII. 278. (601. sz.)	Doncs zólyomi ispán, felesége, fiai és familiárisai engedélyt kapnak mise mondatására még	SZ

					kiközösítés alatt álló templomokban is	
			ASV RV 76. ep. 214. (ASV RA 20. f. 175r)	– THEINER I. 493. DCCLII – AOKLT VII. 277. (598–599. sz.)	Doncs és felesége, Klára engedélyt ad, hogy három évig gyóntatót válasszanak	SZ
			ASV RV 76 ep. 215. (ASV RA 20. f. 175r)	– THEINER I. 493. DCCLIII – AOKLT VII. 278. (600. sz.)	XXII. János engedélyt ad Doncsnak, hogy az általa kiválasztott temetőbe temetkezhessen, még akkor is, ha a temető egyházi tiltás alatt áll	SZ
		1323. 12. 18.	ASV RV 112. f. 78v ep. 927.	– THEINER I. 494–495. DCCLV–DCCLVI – AOKLT VII. 307–308. (668–669. sz.)	XXII. János felmenti Doncs zólyomi ispánt a Szent Sír meglátogatására tett esküje alól; a király figyelmébe ajánlja Jakab zágrábi püspököt, utóbbit pedig biztatja, hogy menjen az egyházmegyéjébe	SZ, EP
38.	Kaboli László	1325. 09. 13.	ASV RV. 113. f. 258v. ep. 1530.	– THEINER I. 501. DCCLXXI – AOKLT IX. 225. (405. sz.)	XXII. János elutasítja I. Károly kérését a Magyar Királyság szomszédságában élő pogány népek elleni harc támogatására vonatkozóan	D
		1325. 10. 01.	ASV RV. 113. f. 258v–259r. ep. 1531.	– THEINER I. 501–502. DCCLXXII – AOKLT IX. 236. (426. sz.)	XXII. János gratulál I. Károlynak fia születéséhez	D
		1325. 09. 01.	ASV RV 79. ep. 2095.	– THEINER I. 500. DCCLXVIII – AOKLT IX. 215. (383. sz.)	XXII. János pápa búcsút engedélyez azoknak, akik az I. Károly által a Visegrádon Keresztelő Szt. János tiszteletére alapított templomot bizonyos ünnepeken felkeresik.	SP
			ASV RV 79. ep. 2096	– THEINER I. 500. DCCLXI – AOKLT IX. 216. (384. sz.)	XXII. János pápa I. Károlynak és Erzsébet királynénak megengedi, hogy nagybőjt idején és más bőjti	SP

					napokon tej- és hústeleket fogyasszanak	
			ASV RV 79, ep. 2097	– THEINER I. 502. DCLXXI – AOKLT IX. 216. (385. sz.)	XXII. János pápa I. Károly kérésére megengedi, hogy a királyt, követőit és familiárisait az addig pápai feloldozáshoz kötött, kiközösítéssel járó bűnök alól a király gyóntatója oldozhassa fel. A pápa az alábbi bűnökre engedélyezi a feloldozást: az egyházak lerombolása, felgyújtása, kirablása és kifosztása, a papok elleni erőszakos cselekedetek	SP
16.	György	1325. 02. 09.	ASV RV 113. f. 58r ep. 446.	– THEINER I. 498–499. DCCLXIII – AOKLT IX. 36. (46. sz.)	XXII. János pápa felszólítja I. Károlyt, hogy a kiközösített Bajor Lajost semmilyen formában ne támogassa	D
		1327. 12. 03.	ASV RV 85. ep. 110.	– THEINER I. 519. DCCC – AOKLT XI. 262. (559. sz.)	XXII. János megadja a <i>dispensat</i> ot I. Károly fia, László és János cseh király lánya, Anna között kötendő házassághoz	D
15.	Kaproncai Gergely	1331. 01. 06.	ASV RV 98. f. 203v ep. 440.	– THEINER I. 531. DCCCXXI – AOKLT XV. 12 (12. sz.)	XXII. János Coproncha-i György fia Péter zágrábi kanonoknak I. Károly kérésére prebendát ad a zágrábi egyházmegyében; ezt közli a zágrábi Szűz Mária monostor apátjával, a háji préposttal (Coloc.) és a liège-i egyház főesperesével	SZ
			ASV RV 98. f. 241r ep. 533.	– THEINER I. 533. DCCCXXV – AOKLT XV. 16 (21. sz.)	XXII. János Kopruncha-i György fia Gergely bekcséni főesperesnek I. Károly kérésére zágrábi kanonokságának és prebendájának megtartása mellett a háji	SZ

					prépostságot adja ²⁰⁷	
		1331. 01. 10.	ASV RV 98. ep. 999.	– AOKLT XV. 18. (24. sz.) – <i>Lettres de Jean XII</i> 115. (52 292)	XXII. János Kaproncai Gergelynek zágrábi egyházmegyei kanonokságot és a bekcseyi főesperességet adja; lemondítja a hájszentlőrinci prépostságról.	SZ
		1332. 07. 20.	ASV RV 102. ep. 1244.	– <i>Lettres de Jean XXII</i> XI 236 (57 819. sz.)	XXII. János pápa I. Károly kérésére megengedi Kaproncai Gergely háji prépostnak, királyi káplánnak, hogy javadalmaiból származó bevételeit távollétében is három éven át élvezhesse; ezt közli a fehérvári préposttal	SZ
54.	Pál	1331. 02. 15.	ASV Instr. Misc. 1173.	– FRAKNÓI TT. 1898. 385–386. (II. sz.)	XXII. János tudatja I. Károllyal, hogy üzenetét Pál ágostonrendi szerzetestől megkapta; kéri a királyt, hogy a Johanna és András között kötendő házasság sikerének érdekében – ha szükséges – mondjon le a salernói hercegségre és a Monte Sant’Angelo-ra támasztott igényéről	D
		1331. 02. 19.	ASV RV 98. ep. 823.	– AOKLT XV. 37. (64. sz.)	XXII. János Pált teszi nándorfehérvári püspökké	EP
		1332. 03. 09.	ASV RV 103. ep. 1388.	– THEINER I. 549–550. CCCLVII és 553–554. DCCCLXV – EO II. 271–272. (740. sz.)	XXII. János a nándorfehérvári püspök fennhatósága alá rendeli a kolozsmonostori apátságot	EP
		1332. 07. 15.	?	– THEINER I. 591. DCCCLXXVI	XXII. János a magyar király leveleit követétől, Pál	D

²⁰⁷ Ugyanezzel a jelzetszámmal közli a nothingami (Eborac.) és a guerche-i főesperesekkel (Zagrab.) és a titeli préposttal (Coloc.).

					nándorfehérvári püspöktől megkapta, válaszát ugyanazzal a követtel megküldi	
27.	János	1331. 08. 05.	DF 291 665	– THEINER I. 544. DCCCXLV – AOKLT XV. 182. (314. sz.)	Beszámolt XXII. Jánosnak a magyar király tatárok elleni győzelméről	D
5.	Chama	1332. 02. 23.	ASV RV 101. ep. 765.	– <i>Lettres de Jean XII</i> XI. 144. (56 507)	XXII. János egyszeri, teljes bűnbocsánatban részesíti a címzettet halála óráján	SZ
66.	Taphan de Harazti	1332. 02. 23.	ASV RV 101. ep. 767.	– <i>Lettres de Jean XII</i> XI. 144. (56 509)		
13.	Gedeth de Hetes	1332. 02. 23.	ASV RV 101. ep. 773.	– <i>Lettres de Jean XII</i> XI. 144. (56 511)		
19.	Dénes fia István	1332. 02. 23.	ASV RV 101. ep. 768.	– THEINER I. 546. DCCCXLIX – <i>Lettres de Jean XII</i> XI. 144. (56 510)	XXII. János felmenti Dénes fia István esztergomi lovagot esküje alól, miszerint részt vesz Fülöp francia király Szentföldre indított keresztes hadjáratában	SZ
18.	István	1332. 04. 29.	ASV RV 116. f. 325v ep. 1540.	– THEINER I. 552.DCCCLXII	„... <i>pro certis negotiis...</i> ”	D (?)
65.	Tamás	1332. 04. 29.	ASV RV 116. f. 325v ep. 1540.	– THEINER I. 552.DCCCLXII	„... <i>pro certis negotiis...</i> ”	D (?)
17.	Humbert de Cholay	1332. 06. 10.	ASV RV 116. f. 274v ep. 1279.	– FRAKNÓI TT. 1898. 390–391. (VIII. sz.)	Tárgyalások András és Johanna házasságáról	D
			ASV RV 116. f. 256 (286r) ep. 1327.	– VA 533. (1545a)	Szabadon megválaszthatja gyóntatóját, amikor csak szükséges, aki felmentheti minden bűn alól, kivéve azokat, amelyek a Szentszék döntéskörébe tartoznak.	SZ
			ASV RV 116. f. 256 (286r) ep. 1328..	– VA 533. (1545b)	Halála idején egyszeri, teljes bűnbocsánatban részesülhet gyóntatója révén.	SZ

V. A PÁPAI KÉPVISELET FORMÁI, RENDSZERE

V. 1. Legatus a latere

A legációk története valószínűleg a pápai képviselet legkedvezőbb forrásadottságokkal rendelkező és leginkább feldolgozott szegmense. A korábbi kutatások azonban elsősorban a legátusok tevékenységének diplomáciai aspektusára koncentráltak, így a történettudomány csak nemrég kezdte felfedezni a témakör komplexitását, a pápai legátusok működésének sokrétűségét; arra is rávilágítva, hogy számtalan új vizsgálódási irányban lehet még továbbhaladni.²⁰⁸

Bár a pápai legáció intézménye a kereszténység korai időszakától (4. század) kezdve fennállt, pontos kánonjogi meghatározása, különböző formáinak körülhatárolása csak a 11. században kezdődött meg, majd a 13. századra alakult ki három fő típusa: 1.) *legatus missus* (pápai követnek megfelelő, önálló joghatósággal nem rendelkező kiküldött); 2.) *legatus a/de latere* (teljeskörű, széles jogkörrel felruházott pápai képviselő, a pápa *alter ego*ja, többnyire egyike a bíborosainak) és 3.) *legatus natus* (olyan főpap, aki állandó, de reprezentatív jelleggel képviselte a pápai érdekeket egy bizonyos területen).²⁰⁹ I. Károly uralkodásának idején két pápai delegált járt legátusi felhatalmazással Magyarországon, mindketten *legatus a latere*-ként. Niccolò Boccasini (Adattár 53. sz.) 1301 tavaszától 1303 őszéig, Gentilis de Monteflorum (Adattár 14. sz.) 1308 tavaszától 1311 ősz elejéig töltötte be hazánkban ezt a funkciót. A magyar történetírás figyelmét hamar felkeltette a két bíboros magyarországi működése és számos kutató foglalkozott bemutatásukkal.²¹⁰ Különösen igaz ez Gentilis esetében, hiszen az ő magyarországi tevékenységéhez fűződő iratok fennmaradtak a Vatikáni Titkos Levéltárban.²¹¹ A források egyoldalú (diplomáciai–dinasztikus) megközelítésének tradícióját azonban – mind a 14. századi, mind a korábbi legációkat

²⁰⁸ BLAKE 2007., JUGIE 1982., FIGUEIRA 1991. és 2006., és MALECZEK, 2003. 33–86.

²⁰⁹ RUESS 1912. 48–59. és 64–66. A legátusi intézmény kialakulásának rövid összefoglalóját adja magyarul KISS 2010. 195–196.

²¹⁰ FRAKNÓI 1901. 109–116. és 117–132., MON VAT I/2. LIV–CVII (Pór Antal bevezetője) és RÁCZ 1996. 59–60.

²¹¹ Kiadását ld. MON VAT I/2.

tekintve – csak a legújabb tudományos feldolgozások törték meg.²¹² Disszertációmban, bár szükségesnek tekintem a téma rövid összefoglalását – hiszen a pápai reprezentáció legismertebb formájának említése nélkül munkám hiányosnak hathatna – hosszabb elemzésbe nem kívánok bocsátkozni. Ennek oka az, hogy a két pápai legátus egyházi bíráskodásához kapcsolódó forrásokat több értekezés is tárgyalta kiemrítő alapossággal,²¹³ amelyhez a kutatás jelenlegi állása szerint kevés újdonságot lehet hozzáadni.

Boccasini és Gentilis bíboros legációjának diplomáciai célja a kialakult történettudományi konszenzus értelmében Anjou Károly hatalmának elismertetése, illetve konszolidálása volt. Gentilis esetében aligha vonható kétségbe ez az álláspont. Boccasini kiküldésének valódi politikai céljai viszont – ahogyan a VIII. 1. fejezetben (A magyar trónöröklés kérdése 1301-ben) részletesebben kitérek rá – már vitathatóbbak. Tovább erősítheti kétségünket, hogy VIII. Bonifác a Miklós-nak adott felhatalmazások közül az egyikben világosan felszólítja a bíborost: Gergely választott esztergomi érsek ügyébe ne avatkozzon bele, mert a döntés a Szentszék hatáskörébe tartozik.²¹⁴ Miklós kinevezésének napján²¹⁵ kibocsátott többi felhatalmazó bulla (*facultates*²¹⁶) lehetővé tette az ellenszegülők szankcionálását (egyházi büntetés kiszabásával, korábbi pápai privilégiumok megvonásával),²¹⁷ engedmények adását (házassági *dispensatio* negyedfokú rokonság esetén, felmentés törvénytelen származás, szimónia vagy az Apostoli Szék kiküldöttjeinek és azok megbízottjainak kiközösítése alól),²¹⁸ valamint az egyházi beneficiumokkal való rendelkezést (15, a szolgálatába szegődött klerikusnak prebendát adományozhatott, betölthette azon legátussága idején és területén megürült beneficiumokat, amelyek a IV. lateráni zsinat határozata alapján pápai rezerváció alá estek).²¹⁹ Néhány pápai levél emellett a legáció szervezeti kérdéseivel foglalkozott.²²⁰ A Magyarországon keletkezett források alapján úgy tűnik, hogy Boccasini jogkörét leginkább az egyházfegyelem helyreállítására és

²¹² ALMÁSI 1989. és 1993., BARABÁS 2010. és 2013a, KISS 2010. és 2010A, KOVÁCS 2013. és 2016., valamint MALÉTH 2015A.

²¹³ Ld. Kiss Gergely és Kovács Viktória munkáit az előző lábjegyzetben.

²¹⁴ 1301. 05. 13.: ASV RV 50. f. 118 v ep. 48. Ezt a pápa egy későbbi levelében is megerősíti: 1301. 11. 08.: ASV RV 50 f. 132v–133r ep. 91., THEINER I. 390–391. DCXXVI, AOKLT I 88. (106. sz.).

²¹⁵ 1301. 05. 13.: ASV RV 50. f. 115v ep. 15., AOKLT I. 58–59. (40. sz.), THEINER I. 385–386. DCXIX.

²¹⁶ 1301. 05. 13.: ASV RV 50. f. 116r–118v ep. 17–48.

²¹⁷ ASV RV 50. f. 116. ep. 18., f. 117. ep. 24 és 30.

²¹⁸ ASV RV 50. f. 116. ep. 21., 117. ep. 26. és 37. és f. 118, ep. 43. és 47.

²¹⁹ ASV RV 50 f. 117. 23. és 34. f. 118. ep. 42. és 46. Az utolsó rendelkezésre egyébként a későbbiekben Gentilis bíboros is hivatkozott. MON VAT I/2. 10–12. Bár Kovács Viktória szerint nem megállapítható, hogy Boccasini használta-e ezt a felhatalmazását. KOVÁCS 2013. 25.

²²⁰ A bíboros engedélyt kapott 3 közjegyzői hivatal felállítására (ASV RV 50. f. 118. ep. 41.), hogy szükség esetén visszatérjen legációja helyszínére, miután elhagyta azt (ASV RV 50. f. 117. ep. 27.), illetve hogy eretnekek ellen világi erőkhöz forduljon segítségért (ASV RV 50. f. 118. ep. 40.). A legátus közjegyzőinek nevét egyébként megőrizték a források: Johannes Fredoli de Regio, Johannes Rustici de Tuderto és Nicolaus Rainerii de Interamni. KOVÁCS 2013. 61.

az egyházi tulajdon visszaszerzésére próbálta felhasználni: eseti intézkedéseivel elsősorban az egyházi intézmények kiváltságainak (pl. tized- és vámszedési) védelmében, illetve az ezeket megkárosítók ellen lépett fel.²²¹ Az 1301 késő őszen megtartott budai zsinat után a legátus Pozsonyba tette át székhelyét, ahol néhány lengyelországi ügyben is intézkedett,²²² majd még egy zsinatot tartott, mielőtt 1303 őszen visszatért a pápai kúriába.

Gentilis de Monteflorum magyarországi legációjának idejére a körülmények sokban megváltoztak: VIII. Bonifác 1303 májusában I. Károlyt nyilvánította magyar királynak; 1305 októberében Vencel lemondott a magyarországi trónigényéről Wittelsbach Ottó javára, aki e jog érvényesítésének kudarca után 1307-ben elmenekült.²²³ V. Kelemen 1307 augusztusában – két nappal azt követően, hogy teljes legációval ruházta fel Gentilis bíborost Magyarország és a szomszédos országok területére²²⁴ – megerősítette VIII. Bonifác rendelkezését a magyar trónt illetően.²²⁵ A legátus a következő év nyarán érkezett meg Magyarországra és diplomáciai (politikai) téren jelentős előrelépéseket tudott tenni (1308: királyválasztás,²²⁶ 1310: I. Károly harmadik koronázása). Boccasinihez hasonlóan komoly erőfeszítéseket tett a magyar egyházszervezet helyzetének javítására. Az elnöklete alatt tartott három zsinat (1308 november–december, Buda; 1309 május és 1309 július, Pozsony) határozatai főként az egyháziak ellen elkövetett hatalmaskodásokkal, az egyházfegyelemmel, a kiályi hatalom megerősítésével és egyházkormányzati kérdésekkel foglalkoztak.²²⁷ A legátus egyházi bíráskodás területén kifejtett tevékenységével kapcsolatban a témát feldolgozó Kovács Viktória két megállapítását mindenképpen érdemes idéznünk: egyrészt Gentilis magyar egyháziakra nem, kizárólag saját kúriájának tagjaira bízta a perek eldöntését, másrészt a jogi esetek kivizsgálásában közreműködő magyar klerikusok túlnyomó többsége az egyházi középréteghez tartozott.²²⁸ A tárgyalt ügyek jelentős része szólt egyébként az egyházi javadalmak betöltéséről. Jól jellemzi a korszak zavaros viszonyait a pécsi és az erdélyi püspökség betöltésének kérdése, amelyek világi hatalmak (Kőszegi Henrik és Kán László erdélyi vajda) erőszakos beavatkozása miatt kerültek a pápai követ elé.²²⁹

²²¹ KOVÁCS 2013. 20. és 62–63.

²²² AOKLT I. 126–127. (194. sz.) és 138. (221. sz.)

²²³ RÁCS 1996. 59–60.

²²⁴ 1307. 08. 08.: ASV RV 54. f. 151v ep. 27.; THEINER I. 415–417. DCLXIV, AOKLT II. 93. (201. sz.). Gentilis felhatalmazásait ugyanilyen dátummal ld. ASV RV 54. f. 152r–r ep. 28–30.

²²⁵ 1307. 08. 10.: ASV RV 54. f. 58v ep. 302., THEINER I. 417–421. DCLXV, AOKLT II. (221. sz.)

²²⁶ Az 1308. 11. 27-ei oklevél eredetiben a Vatikáni Levéltárban: ASV AA. I–XVIII. nr. 589–590.

²²⁷ KISS 2010A. 109.

²²⁸ KOVÁCS 2013. 53.

²²⁹ Pécsen a többségi vélemény ellenére magát püspöknek tekintő Miklós éneklőkanonok fordult segítségért az oligarchához. Erről még részletesebben ld. KOSZTA 1993. 37–52. és PÓR 1889. 401–420. Az 1308 december–

V. 2. Nuntius et collector apostolicus

A Szentszék által kivetett adóki begyűjtésére kiküldött adószedőket a kinevező bullák különböző titulusokkal illették: leggyakrabban *collector apostolicus*, *collector et receptor* vagy *nuntius et collector* fordult elő. A legutóbbi megnevezésben a *nuntius* tag arra utalt, hogy a cím viselője más, nem feltétlenül finansziális feladatok ellátására is felhatalmazást kapott.²³⁰ A 14. század első felében a Magyar Királyság területén működő kollektorok vagy *nuntius et collector apostolicus*, vagy *nuntius apostolicus* rangban teljesítették kiküldetésüket.²³¹ A pápai adószedések története legkevésbé sem a Szentszék és I. Károly kapcsolatának legkonfliktusmentesebb pontja. Más területeken (pl. dinasztikus politika, esetenként a beneficiális ügyek) sikeresebbnek tűnhet az együttműködés. Ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy az adószedésben – eleinte – csak a pápai udvar volt érdekelt, vagyis nem meglepő, ha I. Károly nem tanúsított minden esetben támogató magatartást.

A magyarországi viszonyokat vizsgálva viszont kézzelfoghatóvá válik az a változás, amely a 13. század végén – 14. század elején ment végbe az Apostoli Kamarának járó illetékek begyűjtésének megszervezésében. Ez egyrészt abban nyilvánult meg, hogy a pápai adószedőkre az újabb adótípusok bevezetése és a *collectoria*-rendszer²³² kiépítésének megkezdődése miatt egyre több és többfajta adótípus beszedését bízták. Az adónemek közül a kiindulási alapot az eredetileg a keresztes hadjáratok finanszírozására szánt tized jelentette, amely alkalmankénti jellege miatt még nem követelt állandósult intézményi háttért. Így az adószedők kinevezése is esetleges, csak a feladat elvégzésének időtartamára szólt és visszahívással, áthelyezéssel bármikor megszakítható volt. A III. Ince által kivetett negyvened (1199), majd a IV. Lateráni (1215) és az I. Lyoni (1245) zsinaton elrendelt

1309 januárjában lefolytatott per dokumentációja a Vatikáni Levéltárban: ASV Instr. Misc. nr. 448. Erdélyben Kán László saját fiát próbálta püspöknek megválasztatni a káptalannal. KISS 2010a. 110.

²³⁰ Christiane Schuchard megfogalmazása szerint az avignoni pápák pénzügyi politikájának az adminisztratív előfeltételét a *collectoria*-rendszer kiépítése jelentette, s ehhez a pápai rezerváció intézménye szolgáltatta a kánonjogi alapot. SCHUCHARD 2000. 18. és 20.; erről még KIRSCH 1903., és RUESS 1912. 105–106.

²³¹ A 14. századi Magyar Királyság területére kiküldött adószedőkkel – elsősorban a század második felét illetően – legújabban Fedeles Tamás foglalkozott, *Az Apostoli Kamara Magyarországon működő kollektorai a 14. században* című, 2016. 08. 23-án, Pécsen, a VIII. Nemzetközi Hungarológia Konferencián elhangzott előadásában. A prezentáció írásbeli változata *A vatikáni magyar kutatások a 21. században* címet viselő kötetben jelent meg. FEDELES 2017. 31–82.

²³² A *collectoria* fogalma kettős jelentéssel bírt: jelentette egyrészt a kinevezett személy, a *collector* hivatalát, valamint a *collector* fennhatósága alá rendelt földrajzi területet. Gyakran több ország alkotott egy *collectoria*-t: így Magyarország Csehországgal, Morvaországgal és Lengyelországgal. SCHUCHARD 2000. 24. és LE ROUX 2010. 36–40.

huszadok után 1274-ben X. Gergely pápa tett újabb kísérletet arra, hogy az egyházi javadalmakat megadóztatva a Szentföld felszabadítására fordítható bevételhez jusson.²³³ A II. lyoni zsinaton hat évre meghatározott egyházi tized arányaiban kisebb volt ugyan, mint a korábbi adókivetések, de a Szentszék ezúttal az összes keresztény ország és az egyházi társadalom minden rétegének megadóztatására törekedett.²³⁴ Az évtizedekig elhúzódó kivitelezésnek lett az egyik következménye, hogy a hátralékok begyűjtésére VIII. Bonifác pápa 1301-ben, amjd XI. Benedek 1303-ban újabb adószedőket küldött, a Magyar Királyság területére is. Ezt követően V. Kelemen a Vienne-i Zsinaton (1311–1312) újból elrendelte a tized szedését, szintén hatévnyi időtartomot megszabva. De V. Kelemen halála előtt nem került sor adószedők kiküldésére – erről már csak utóda, XXII. János gondoskodott. Az ekkor megbízott kolloktorok feladata már nem, vagy nem csupán a kereszteshadjáratokra szánt tized volt, hanem (Magyarország esetében) a *Gentilis procuratio*jából megmaradt tartozások és az újonnan kivetett *fructus primi anni beneficiorum* (röviden: *annata*) behajtását is intézniük kellett.²³⁵ Az adószedési rendszer azonban a 14. század elején még kiforratlan volt, Nyugat-Európában is csak VI. Kelemen idejére kezdett kikristályosodott kereteket öltetni.²³⁶

Másrészről a szervezeti változások az adószedéssel megbízott pápai képviselők körét tekintve is kimutathatóak lettek: míg korábban a pápák elsősorban püspökökre vagy érsekekre ruházták az adószedési feladatokat, a 14. századtól általánossá vált a gyakorlat, hogy a pápai kúria tisztségviselőit delegálták akár a Szentföld felszabadítására szánt adók, akár más pápai pénzterhek beszedésére. A kiküldött adószedők így a helyi egyházszervezet felett állva végezheték munkájukat, s státuszuk (elméletben) magasabb tekintélyt volt hivatott biztosítani számukra.²³⁷

A magyarországi pápai adószedések elsődleges forrásbázisát a Vatikáni Levéltárban fennmaradt számadáskönyvek alkotják, amelyek a Vatikáni Magyar Okirattár első

²³³ A később tizedként rögzült adóforma történetéről összefoglalóan: FAVIER 2002. 393.

²³⁴ Ahogyan A. Gottlob jellemezte a lyoni tized célját: „Während die früheren Auflagen in der überwiegenden Mehrzahl sich auf dieses oder jenes Land beschränkten oder nur bestimmte Klassen der Geistlichen ... betrafen, so sehen wir in dem Lyoneser Zehnten eine kirchliche Weltbesteuerung....” GOTTLOB 1892. 94–96; ld. még SZCZUR 2009. 125–146.

²³⁵ A közvetlenül XXII. János trónra lépése után kivetett adó az aktuálisan üresedésben lévő, vagy a pápai bulla kiadásától számított három éven belül megüresedő kisebb (nem konzisztoriális) beneficiumok egy éves jövedelmének felelt meg. A pápai bullát 1316. 12. 08-ai dátummal ld.: ASV RV 63. ep. 174r (ASV RA 2. f. 42r); THEINER I. 446–448. DCLXXXII, AOKLT IV. 139. (361. sz.), az *annata* 1316-os kivetéséről MON VAT I/1. LII–LIV; LE ROUX 65–67.

²³⁶ Fontos különbséget jelentett például, hogy míg a kinevezés eleinte csak a pápától eredhetett, a későbbiekben már az Apostoli Kamara kamarása is adhatott megbízást az adószedésre. MOLLAT – SAMARAN 1905. 76–79.

²³⁷ SCHUCHARD 2000. 25.

sorozatának első kötetében 1887-ben kerültek kiadásra.²³⁸ I. Károly uralkodásának időszakhoz kapcsolódóan a Rufinus de Civinio (1317–1320), Jacobus Berengarii, Raimundus de Bonofato és Jacobus de Lengres (1332–1337), valamint a Galhardus de Carceribus és Petrus Gervasii (1338–1342) által beszédett összegek tételes jegyzékét tartalmazza e kiadás. A pápai adószedők tizedjegyzékeivel a magyar történetírás elősorban demográfiai,²³⁹ egyházi topográfiai,²⁴⁰ valamint pénz-, egyház- és helytörténeti szempontból²⁴¹ foglalkozott. A már rendelkezésre álló tudományos eredmények kiegészíthetők a pápai adószedők magyarországi működésének részletes elemzésével: annak vizsgálatával, hogy felhatalmazásukból adódóan vagy attól függetlenül az adószedésen kívül végeztek-e (és ha igen, milyen) más jellegű tevékenységet, milyen eljárásmodot követtek, hogyan lehet a magyarországi (és esetenként a szomszédos országokra is érvényes) kiküldetésüket életpályájukban elhelyezni. Nem utolsó sorban pedig a pápai kollektorok magyarországi tevékenységén keresztül megfoghatóvá válnak a korszakban lezajló szervezeti változások.

Az 1301 és 1342 közötti időszakban a Magyar Királyság területére szóló első adószedői kinevezés 1301 szeptemberében történt,²⁴² amelyet kisebb változtatással 1304 februárjában XI. Benedek is megismételt.²⁴³ A két megbízott hivatalnok Bonaiutus de Casentino, auquileiai kanonok és pápai káplán (Adattár 5. sz.),²⁴⁴ valamint Gabriel, Valleneto (pisai egyházmegye) plébánosa voltak, akiknek a Német-római Császárság (*Alamania*), a Magyar és a Cseh Királyságok, a Morva Örgrófság és a Lengyel Hercegség területén kellett a II. lyoni zsinaton kihirdetett tizedet, valamint a Lengyel Hercegségben a Péterfillért (*denarius Sancti Petri*) beszédniük.²⁴⁵ Az első kinevezést követően azonban Bonaiutus és Gabriel – minden bizonnyal a pápai udvar és IV. (Szép) Fülöp francia király között kialakult konfliktus miatt – nem indultak útnak feladatuk teljesítésére. VIII. Bonifác halála után utóda, XI. Benedek nemcsak a diplomáciai helyzetből adódó megosztottságon igyekezett úrrá lenni, hanem a kiürült pápai kincstár feltöltésére is kísérletet tett: így a lyoni tizedből

²³⁸ ASV Cam. Ap. Coll. nr. 180, 183 és Gerardus de Mutina számadása: ASV Cam. Ap. Coll. nr 213. A források kiadását ld. MONVAT I/1.

²³⁹ GYÖRFFY 1984. 141–157.

²⁴⁰ ORTVAY 1891–1892.

²⁴¹ TÍMÁR 1981. 13–54.

²⁴² 1301. 09. 16.: ASV RV 50. f. 131v ep. 85., *Registres de Boniface VIII* III 317–320. (4408–4409. sz.)

²⁴³ 1304. 02. 11.: ASV RV 51. f. 208r ep. 52., kiadva: THEINER I. 412–413. DCLVIII, AOKLT I. 278. (553.sz.).

²⁴⁴ Bonaiutus de Casentino-t megemlíti, vagy röviden bemutatják KIRSCH 1894. XXXI, XXXIII és LXVI; BARBICHE 1970. 115–187, valamint SCHUCHARD 2000, 199. Legújabbban pedig MALÉTH 2016. Bonaiutus irodalmi tevékenységéről ld. alább.

²⁴⁵ Gabriel Teoderico Raineri, Palestrina bíborosának volt familiárisa és káplánja. A beszédett összegeket itáliai kereskedőknek kellett átadniuk, kiküldetésük idejére pedig mindketten napi három aranyforint fizetésben részesültek. 1301. 09. 17.: ASV RV 50. f. 131v ep. 87.; THEINER I. 386–387. DCXX, AOKLT I. 72. (71. sz.)

fennmaradt hátralékok begyűjtése is sürgetővé vált. 1304 februárjában ezért ismételte meg XI. Benedek a tizedszedői kiküldéseket, a bejárando területet azonban már egyértelműen felosztotta a két adószedő között: Gabriel a mainzi, a trieri, a kölni, a brémai, a magdeburgi és a salzburgi egyházi provinciákat és az eichstätti, a bambergi és a kammini egyházmegyéket, Bonaiutus pedig a keletebbre fekvő részeket (Cseh- és Magyarország, Lengyel Hercegség) kapta.²⁴⁶ A magyar történettudomány csupán említés szintjén foglalkozott Bonaiutus de Casentino-val,²⁴⁷ a nyugat-európai történeti szakirodalomban viszont jól ismert a neve. Ennek oka azonban elsősorban nem Bonaiutus adószedői, hanem irodalmi tevékenységében keresendő.²⁴⁸

A későbbi adószedő az 1290-es évek elején kerülhetett a pápai udvarba, de hivatalnoki karrierje VIII. Bonifác uralkodása idején kezdett igazán felívelni: ekkoriból származik ugyanis az első említés az általa betöltött legkorábbi tisztségről (*scriptor papae*).²⁴⁹ XI. Benedek tette aquileiai kanonokká és pápai káplánná, és Bonaiutus e hivatalokat V. Kelemen pápasága alatt is megőrizte, egészen 1312-ben bekövetkezett haláláig.²⁵⁰ Egy V. Kelemen idejéből származó regisztrumkönyvi bejegyzésből – amelyben a

²⁴⁶ A felosztás a gyakorlatban is működött, ugyanis Gabriel 1304. 09. 19-én német területen rendelkezett: Lübeckbe *subcollectort* delegált saját maga helyett. *Codex Lubecensis* 155–156. (179–180. sz.)

²⁴⁷ „...Adam de Polonia [...] pápai tizedszedő működéséről nincs részletes tudósításunk; de hogy a feladatot ő sem oldotta meg teljesen, s hogy még évek múltával is maradtak e címen behajtatlan hátralékok, bizonyítja VIII. Bonifác pápa 1301. évi szeptember 17-en kelt levele, melyet e tizedek ügyében kiküldött megbízottjához intéz. E körülmény különben a XIII. század utolsó évtizedeinek zavaraiiban és a trónért folytatott viszályokban leli magyarázatát.” (kiemelés tőlem M. Á.) – írta Fejérfataky László a *Rationes* bevezetőjében. MON VAT I/1. LI. Ugyanezen a véleményen van Adolf Gottlob német történész: „...so wurde am 6. Februar 1287 der Kanonikus Adam de Polonia von Krakau ... Kollektor. Dass auch dieser die Zehntsammlung noch nicht ganz zu Ende führte – die ungarischen Thronstreitigkeiten mögen daran Schuld gewesen sein –, das ersehen wir daraus, dass noch im Jahre 1301, 17. September, Bonifaz VIII. seinen Skriptor Bonavitus de Casentino, Kanonikus von Aquileja ... nach Böhmen und Ungarn, Polen und Mähren sandte.” GOTTLOB 1892. 109. Fraknoi Vilmos is csupán annyit jegyzett meg Gerardus de Mutina tizedszedői küldetésének ismertetése után, hogy „...a hátralékok behajtása még VIII. Bonifác pápának is gondot okozott.” Fraknoi azonban a Fejérfataky által helyesen magyarosított Modenai Gellért helyett tévesen Mantuai Gellértet ír. FRAKNOI 1901. 166. Az Anjou-kori oklevéltár szerkesztésének munkálatai több olyan forrást is feltártak Bonaiutus de Casentino tevékenységéről, amelyek korábban nem képezték alaposabb vizsgálat tárgyát. Az ezekről készült regeszták a sorozat I. és II. kötetében olvashatók (AOKLT I–II.: 1301–1305 és 1306–1310), valamint még egy alkalommal sor került két releváns forrás *in extenso* publikálására a *Collectanea Vaticana Hungariae* egyik kötetében. CVH I/1. Okmánytár 40–42. (52. sz. = ASV Instr Misc 426); 43–45 (54. sz. = ASV Instr Misc 476).

²⁴⁸ A gyűjtemény 14, változó terjedelmű verset és egy befejezetlen értekezést tartalmaz az 1292 és 1297 közötti időszakból. A Vatikáni Könyvtárban őrzött BAV Vat. Lat. 2854-es jelzetű, Bonaiutus de Casentino verseinek szerkesztett változatáért ld. PETOLETTI 2001. 381–448.

²⁴⁹ Ekkor még a franciaországi Le Mans székesegyházának kanonokja volt (1299. június 1.) *Registres de Boniface VIII* II. 443–444. (3130. sz.) Bernard Barbiche szerint a VIII. Bonifác uralkodása alatt kinevezett pápai *scriptorok* közül Bonaiutus volt az egyetlen, aki valójában nem gyakorolta adminisztrációs jogkörét, ezzel szemben viszont VIII. Bonifác több külső, pápai udvaron kívülre szólító feladat elvégzésével is megbízta. BARBICHE 1970. 130 és 169.

²⁵⁰ Bár a dokumentumokban következetesen használt *magister* megszólítás egyetemi végzettséget sejtet, a pápai kancelláriáról végzett kutatások kimutatták, hogy e címzés gyakran nem az elvégzett tanulmányokra utalt, hanem a közjegyzők és joggyakorlók társadalmi osztályába való tartozást jelölte. SCHWARZ 1972. 75–79.

pápa Bonaiutus halála után az egykori adószedő ingóságairól intézkedik – viszont tudjuk, hogy szolgálatainak jutalmaként Bonaiutus de Casentino Bologna város közelében szerzett földeket és tulajdont (*terras et possessiones*).²⁵¹

VIII. Bonifác bullái 1301 szeptemberben még nem részletezték, hogy Bonaiutus az adószedést milyen eszközökkel tehetette hatékonyabbá, illetve hogy a pénz beszedése mellett milyen egyházi ügyekben volt joga eljárni, viszont XI. Benedek 1304 februárjában már pontosan kijelölte az adószedő hatáskörét:

- a hatáskörébe tartozó területeken felmenthette az *excommunicatio* alól azokat, akik egyházi személyekkel szemben követtek el erőszakot²⁵²
- a fent említett ügyekben felmenthette azokat, akiket a hamis eskütétellel vádoltak meg²⁵³
- nem kellett egy adott, hatáskörébe tartozó országban tartózkodnia ahhoz, hogy az ottani ügyekről döntsön; a döntést ugyanis akkor is meghozhatta, ha már továbbhaladt²⁵⁴
- a II. lyoni zsinat rendelkezéseinek megfelelően jogában állt kiközösítéssel sújtani azokat, akik akadályozták munkájában²⁵⁵
- átvételi elismervényt állíthatott ki azokról az összegekről, amelyeket átvett²⁵⁶
- egyházi büntetéssel sújthatta azokat, akik nem voltak hajlandóak fizetni²⁵⁷
- két arra alkalmasnak ítélt személynek közjegyzőséget adományozhatott²⁵⁸

A források több helyen is említenek konkrét összegeket a Bonaiutus de Casentino által összegyűjtött adó mennyiségéről. Legkorábbi adatunk 580 morva márka, amit II. Vencel (1278–1305) király elvett az olműtzi tizedekből, kötelezván saját magát és fiát a pénz visszafizetésére.²⁵⁹ A XXII. János pápa idején keltezett oklevelekből azonban egyértelművé válik, hogy a visszatérítés nem történt meg: a pápa 1320-ban még Luxemburg János királyt

²⁵¹ 1312. 04. 29.: ASV RV 59. f. 102v ep. 492.

²⁵² 1304. 02. 11: ASV RV 51, f. 208 v ep. 53., *Registre de Benoit XI* 702. (1156. sz.)

²⁵³ 1304. 02. 11: ASV RV 51, f. 208 v ep. 55., *Registre de Benoit XI* 703. (1158. sz.)

²⁵⁴ 1304. 02. 11: ASV RV 51, f. 208 v ep. 56., *Registre de Benoit XI* 703. (1159. sz.)

²⁵⁵ 1304. 02. 11: ASV RV 51, f. 208 v ep. 57., *Registre de Benoit XI* 704. (1160. sz.)

²⁵⁶ 1304. 02. 11: ASV RV 51, f. 208 v ep. 54., *Registre de Benoit XI* 702–703. (1157. sz.)

²⁵⁷ 1304. 02. 11: ASV RV 51. f. 208 v ep. 58., *Registre de Benoit XI* 704–705. (1161. sz.)

²⁵⁸ 1304. 02. 11: ASV RV 51. f. 209r ep. 91., *Registre de Benoit XI* 706. (1164. sz.)

²⁵⁹ „Érdekesnek tartjuk megemlíteni, hogy az általa gyűjtött pénzekből 1305-ben Venczel cseh király 580 morva márkát kölcsön vett; s tartozása törlesztését, ha a kitűzött határidő előtt találna elhalni, fiára Venczel magyar királyra hárította. Ez egy adaton kívül a Bonaiuto által szedett tizedek mennyiségéről emlék reánk nem maradt.” FEJÉRPATAKY 1887A. 502. Az adó leírása, amelyről Fejérpataky megemlékezik, pontosan így szól: „...quingentas et octuaginta marcas grossorum denariorum Pragensium ad pondus Moravicum sexagintaquatuor grossos pro marca qualibet computando...” THEINER I. 414. DCLX, AOKLT I. 357. (742. sz.)

is felszólította elődje „kölcsonének” megfizetésére.²⁶⁰ 1305 és 1307 között három olyan összegről van tudomásunk, amelyet Bonaiutus de Casentino szedett be és különböző firenzei társaságoknál – vélhetően közvetítők által – helyezett letétbe. A fennhatósága alá tartozó német területekről (*in Alamanie partibus collecta*) 483 firenzei aranyforintot juttatott a Bardi-khoz;²⁶¹ a Cseh Királyságban végzett adószedés eredményeként ugyancsak 483 firenzei aranyforint került a Cerchi-khez,²⁶² 400 firenzei aranyforintot pedig a Spini-k vettek át.²⁶³ 1308-ból pedig rendelkezésünkre áll egy igen kimerítő leírás, amely a Bonaiutus által a castelloi püspöknél letétbe helyezett arany és ezüst mennyiségét (súlyát) részletezi.²⁶⁴ 1508 firenzei aranyforint a padovai püspök közvetítésével jutott el a kamarába.²⁶⁵ A legnagyobb összeget azonban Bonaiutus valószínűleg személyesen fizette be az apostoli kamarába 1309 májusában, Avignonban. Ez 2840 és 1/2 firenzei aranyforintot tett ki.²⁶⁶ A beszedett adó mennyiségére vonatkozó új információk mellett mindenekelőtt Bonaiutus de Casentino itineráriumáról vonhatunk le következtetéseket, bár a forrásanyag koránt sem rajzol ki teljes és részletes útvonalat. Mivel 1305 májusában Vencel király Prágában állított ki oklevelet Bonaiutus számára, valószínűsíthetjük, hogy a tizedszedő második, 1304 februári kinevezését követően hamarosan útnak indult a pápai udvarból feladata végrehajtására. 1308 márciusában Velencében, 1309 májusában pedig már Avignonban tartózkodott. Így hozzávetőlegesen három-három és fél (legfeljebb négy) évre becsülhető a fennhatósága alá tartozó területeken eltöltött időintervallum. Ez – ha figyelembe vesszük a kinevező bullákban meghatározott terület nagyságát – nem tűnik hosszú időnek. Ennek alapján felmerülhet bennünk a kétely, hogy Bonaiutus valóban bejárta-e az összes országot, amelyben a tizedszedést el kellett végeznie. A Magyar Királyságban fennálló belpolitikai viszonyok²⁶⁷ a szokásosnál is körülményesebbé teheték az adószedés kivitelezését.²⁶⁸ Emellett a Cseh Királyságban sem lehetett egyszerű a feladat elvégzése: a magyarországi trónigény érvényesítésére tett kísérletek költségeit tovább fokozta II. Vencel király 1304–

²⁶⁰ XXII. János 1317. 01. 25-ei bullájának [*CD Moraviae* VI 85–87. (CXIII)] 1320. 08. 23-ai átírata ASV RV 70. ep. 142, *Lettres de Jean XXII* III. 168. (12225. sz.)

²⁶¹ 1306. 10. 25: ASV RV 53. f. 1v.

²⁶² 1307. 07. 11: ASV RV 54. f. 150r ep. 25.

²⁶³ 1306. 10. 25: ASV RV 53. f. 2r.

²⁶⁴ 1308. 03. 26: MON VAT Pol. 31–32; CVH 1/1. Okmánytár 40–42. (52. sz.); AOKLT II. 148 (329. sz.).

²⁶⁵ Az 1309. 08. 26-án kiállított dokumentum 1317. 12. 07-ei átírata: ASV Instr. Misc. 476.

²⁶⁶ 1309. 05. 11.: ASV Cam. Ap. Intr. et ex. nr. 75 f. 2v, MON VAT Pol. 31–32., KIRSCH 1894. 381. (hibásan 1309. 04. 08-ai dátummal) és AOKLT II. 279. (639. sz.).

²⁶⁷ A korabeli Magyarország belpolitikai viszonyairól bővebben ZSOLDOS 2013. XI. Benedek minden bizonnyal ismerte a fennálló helyzetet, hiszen néhány évvel korábban VIII. Bonifác legátusaként személyesen járt az országban. KISS 2010A. 101–113.

²⁶⁸ A pápai adók behajtása gyakran ütközött a helyi klérus ellenállásába, sőt, gyakran az uralkodók nehezítették meg a *collectorok* munkáját Ilyen esetre számtalan példa kínálkozik, így Angliában 1304-ben ld. LUNT 1913. 316–318. vagy Magyarországon 1317-ben ld. FRAKNÓI 1901. 167.

1305 folyamán kibontakozó konfliktusa Ulászló lengyel herceggel; vagyis cseppet sem meglepő, hogy a Bonaiutus számára összegyűjtött tizedet kellett igénybe vennie. Továbbá a források nem térnek ki részletesen arra, hogy a beszedett pénz mely területről származott; a firenzei társaságoknál elhelyezett összegek esetében is csak általánosan fogalmaznak (*in partibus Alamanie, Boemie*). Sajnos azonban egyetlen Bonaiutus által, Magyarországon kiadott forrás sem maradt fenn, illetve – Gabriel-el ellentétben – Bonaiutus-ról az sem bizonyítható, hogy *subcollectort* delegált volna. Egy alkalomról van tudomásunk, amikor az adószedő fennhatósága egy részét továbbadta (*subdelegatio*): János prágai püspököt bízta meg a prágai Szent Ferenc ispotály tizedmentességének felülvizsgálatával.²⁶⁹ Az viszont erősen kétséges, hogy Bonaiutus eljutott-e egyáltalán Magyarországra, vagy az adószedés kimutatható sikerrel járt volna a Magyar Királyság területén.

Mint fentebb említettem, V. Kelemen idején bár tizedkivetés történt, pápai adószedők nem jártak a Magyar Királyság területén. XXII. János trónra lépése után azonban hamar napirendre kerültek a pénzügyek: a pápa első ez ügyben rendelkező bulláit 1316. december 08-án adta ki, amelyekben az üresedésben lévő *beneficiumok* első évi jövedelmének beszedését rendelte el.²⁷⁰ Több jel is arra utal, hogy XXII. János a korábbi tapasztalatokból következtetéseket levonva az adószedési rendszer fejlesztésére törekedett: kinevezés ezúttal csak egy ország területére szólt, valamint olyan *collector* kapott megbízást, aki ismerte Magyarországot. XXII. János még azt is pontosan meghatározta, hogy Gentilis *procuratioja* után hány ezüst márkával maradtak adósok a magyar preláthusok.²⁷¹ A Magyarországra delegált *collector*, szebeni Albert fia, Rufinus (Adattár 62. sz.) 1317 júliusában hagyta el a pápai udvart és októberben érkezett meg Magyarországra.²⁷² Rufinus adószedői tevékenysége esetén abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy nem csak számadáskönyv, hanem a számára kiállított bullák jegyzéke is a rendelkezésünkre áll.²⁷³ E lista és a regisztrumkönyvek releváns bejegyzéseinek összevetése bizonyítja, hogy minden pápai rendelkezést ismerünk az ügyben. Rufinus felhatalmazásai (*facultates*) az adószedéssel kapcsolatos kérdésekre korlátozódtak. A kinevező bulla lehetővé tette a *subcollectorok*

²⁶⁹ A *subdelegatio*ról János prágai püspök oklevele tudósít, amelyben megállapítja, hogy az említett rend tizedfizetésre nem kötelezhető: 1309. 02. 28.: Reg Boh. Mor. II. 948., AOKLT II. 254. (580. sz.)

²⁷⁰ ASV RV 63. ep. 174v (ASV RA 2. f. 42r), THEINER I. 448–449. DCLXXXIII, AOKLT IV. 139.(363. sz.)

²⁷¹ 1317-ben 1711 budai (ezüst) márkát, 1318-ban pedig már 1741,5 ezüst márkát említ, bár utóbbinál nem specifikálja a márka típusát. Vö. 1317. 05. 01.: ASV RV 63. ep. 300. (ASV RA 2. f. 233r), AOKLT IV. 170–171. (451. sz.); THEINER I. 449–450. DCLXXXIV. és (1318. 06. 17.) ASV RV 67. ep. 85. (ASV RA 10. f. 460r), AOKLT V. 73. (162. sz.), *Lettres de Jean XXII* II. 260. (8209. sz.)

²⁷² Rufinus saját maga adja meg megérkezésének dátumát a fennmaradt számadáskönyve elején: 1317. október 22-én lépett Magyarországra, a zágrábi egyházmegye területén. MON VAT I/1. 13. Az eredeti forrás a Vatikáni Titkos Levéltárban: ASV Cam. Ap. Collect. v. 183. f. 14–18.

²⁷³ *Cameralia* II. 302–303. (1395. sz.)

alkalmazását és az ellenszegülők *excommunicatio*val való büntetését; Rufinus emellett egy, arra alkalmasnak ítélt személynek közjegyzőséget adományozhatott,²⁷⁴ valamint fel is oldozhatott az adó meg nem fizetése miatt kiszabott *excommunicatio* alól.²⁷⁵ Az előkészületek és az előre meghatározott célkitűzések azonban nem jelentettek garanciát a sikerre, és Rufinus több olyan tényezőbe is beleütközött, amely csökkentette az adószedés hatékonyságát. Először pontosítani kellett az adózás módját,²⁷⁶ majd néhány hónap elteltével nyilvánvalóvá vált, hogy az adószedési eljárás a begyűjtött összeg túl nagy részét emészt fel. Ezt a problémát XXII. János a *subcollectorok* járandóságának csökkentésével próbálta orvosolni.²⁷⁷ Nem utolsó sorban a magyar klérus ellenállása is hátráltatta a pápai képviselő munkáját. Fejérpataky számításai szerint a végleges összeg 1223 aranyforintot tett ki.²⁷⁸ Az adószedő a 14. századra már megszokott módon juttatta el a pápai kamarába az adót: a pápai udvar egyik „hivatalos” bankárjának számító Bardi-házzal váltatta aranyforintra.²⁷⁹ Ezt követően nem tudjuk, hogy mi történt Rufinus-szal: ahogyan karrierjének kezdetéről,²⁸⁰ úgy a végéről sem áll sok információ a rendelkezésünkre. Annyi bizonyos, hogy a pápai udvarba való visszatérése után nem sokkal megvált a tolnai főesperességtől.²⁸¹

„XXII. János pápa erélyesen fogott a [t.i. vienne-i] *zsinati határozat végrehajtásához*” – állapította meg Fejérpataky László.²⁸² És valóban, a jelek szerint a pápai udvar nagy reményt fűzött a Vienne-i Zsinaton elrendelt tized behajtásához. Az 1331 március elején delegált két adószedő, Berengár fia Jakab, a bencés-rendi Lagrasse monostor gondnoka (*operarius*; carcassone-i egyházmegye, Adattár 22. sz.) és Raymond de Bonofato

²⁷⁴ 1317. 06. 27.: ASV RV 63. ep. 381., THEINER I. 451. DCLXXXVII, AOKLT IV. 189–190. (500. sz.)

²⁷⁵ 1317. 07. 01.: ASV RV 63. ep. 407b (ASV RA. 2. f. 74v), AOKLT IV. 190–191. (503. sz.)

²⁷⁶ XXII. János bullája, amely utasítja Rufinust az üresedésben lévő javadalmak egy évi jövedelmének lefoglalására: 1318. 06. 17. ASV RV 67. ep. 83. (ASV RA 10. f. 459v), THEINER I. 462. DCXCVIII, AOKLT V. 74. (164. sz.).

²⁷⁷ 1318. 06. 17.: ASV RV 67. ep. 81. (ASV RA 10. f. 459r), THEINER I. 461. DCXCVI, AOKLT V. 73. (161. sz.) A magyar szakirodalom általában hangsúlyozza, hogy a veszteség oka elsősorban Rufinus magas napidíja volt, de a regisztrumkönyvek tanúsága szerint „sztenderd” bérezésben részesült: a vele egy időben kinevezett *nuntiusok* is ekkora összeget kaptak. *Lettres de Jean XXII* I. 477. (5276. sz.: Aragóniába 2 aranyft./nap; 5278. sz.: a Német-római Császárság területére 3 aranyft./nap; 5279. sz.: Ibériai-félszigetre 2 aranyft./nap)

²⁷⁸ MON VAT I/1. LV.

²⁷⁹ A pápai udvar számára a 13. század végéig leginkább a Templomos Lovagrend váltott pénzt; azonban a 14. század elejétől, s főként a rend elnyomása után a lombardiai bankházak vették át a templomosok korábbi szerepét. Az Apostoli Kamara viszont az utak veszélyei ellenére azt preferálta, ha az adószedők Avignonig saját maguk szállították a beszedett adót – itt ugyanis külön erre szakosodott hivatalnokok (*campsores Camere*) felügyelték az átváltási folyamatot és 1328-at követően az aranyforint súlya is fixálva volt a városban. MOLLAT – SAMARAN 1905. 142–150. és bővebben RENOARD 1941.

²⁸⁰ Rufinus-ról legkorábbi adatunk egy Gentilis előtt lefolytatott perből származik, amelynek eredményeként Rufinus egy pécsi kanonoki prebendát nyert el. Timár György ettől a dátumtól (1309) Rufinus tolnai főesperesi hivatalviselését (TIMÁR 1981. 40.), de a per anyaga csak a kanonoki javadalmat említi (MON VAT I/2. 257–262.)

²⁸¹ „...ego Rufinus de Civinio *olim archidiaconus Tollensis*...” – kiemelés tőlem (M. Á.) MON VAT I/1. 13.

²⁸² FEJÉRPATAKY 1887A. 509.

(Adattár 61. sz.), a limoges-i egyházmegyében található Szent Mihály székesegyház rektora (*Apostolice Sedis nuntii*) széles jogkört és az eddigieknél jóval nagyobb apparátus (10 közjegyzői hivatal) felállítására kapott felhatalmazást.²⁸³ A fennmaradt számadáskönyvek tanúsága szerint az országot a két érseki tartomány szerint megosztva, egyházmegyénként legalább egy *subcollectort* megbízva végezték munkájukat. XXII. János és I. Károly megállapodása után a pápai képviselőkhöz csatlakozott egy királyi megbízásból eljáró személy, aki a „királyi harmadot” számolta le a beszedett összegből (eleinte Jakab csanádi püspök, majd 1338 áprilisától István domonkos szerzetes).²⁸⁴ Néhány pápai kegyben részesített helyet leszámítva az egész ország területét lefedve történt az adószedés. Emellett fontos kiemelni, hogy a pápa első alkalommal bízott Magyarországra kiküldött kollektoraira nem finansziális jellegű feladatokat is: egyrészt Miklós győri püspökkel együtt meg kellett vizsgálniuk (és adott körülmények között megerősíteniük) Tatamér (Adattár 67. sz.) székesfehérvári préposttá történt megválasztását,²⁸⁵ másrészt pedig felügyelniük kellett az üresedésben lévő esztergomi egyházra. Az érseki székhelyében 1330 szeptembere óta Telegdi Csanád megerősített esztergomi érsekhez tartozott. XXII. János 1331. január 15-ei levélében tett említést az új érseknek szánt pallium megküldéséről. Így könnyen elképzelhető, hogy a kollektorok csak Telegdi felszentelése után érkeztek Magyarországra. Annyi bizonyos, hogy 1330 július végén az érseki tartomány korábban kinenevezett *administratorainak* (László pécsi és Henrik veszprémi püspökök) megbízottja már átvizsgálta és átadta Boleszló érsek hagyatékát.²⁸⁶

Az 1331 tavaszán kinevezett két adószedő közül Raymond de Bonofato életéről állnak rendelkezésünkre adatok. Egyházi karrierje valószínűleg XXII. János idején kezdett felívelni. 1330 szeptemberében a pápa egy Périgueux egyházmegyei kanonoki javadalom és prebenda várományosává tette; Bonofato ekkor már a limoges-i Szent Mihály székesegyház *rectora* volt, de e korábbi tisztségéről nem kellett lemondania az újabb stallum elnyerésével.²⁸⁷ Nem sokkal Magyarországra történt delegálása után három évre mentesült a *subdiaconusi* (alszerpapi) rendből presbiteribe való előlépés kötelezettségétől, valamint a pápa engedélyezte számára, hogy stallumának bevételét akkor is élvezze, amikor nem

²⁸³ A dokumentum közli a közjegyzők által leteendő eskü szövegét is. 1331. 03. 30.: ASV Inst. Misc. 1174. (DF 291 661), AOKLT XV. 74–75. (127. sz.)

²⁸⁴ FEJÉRPATAKY 1887A 511. és 515.

²⁸⁵ 1331. 06. 10.: ASV RV 99. ep. 1359. (ASV AV 38. f. 70v; DF 291 551), THEINER I. 543. DCCCXLII, AOKLT XV. 132–133. (233. sz.)

²⁸⁶ 1330. 07. 29.: DF 200 840, AOKLT XIV. 273. (448. sz.), MES III. 170–171. (247. szám). Emellett a források egy alkalommal említik az adószedők előtt lezajlott pert, amelyben a szebeni prépost volt az egyik érdekelt fél, de amelynek a jellegéről nincs tudomásunk. 1332. 01. 25.: DF 277271, EO II. 269. (725. sz.)

²⁸⁷ 1330. 09. 06.: ASV RV 97. ep. 979. (ASV RA 39. f. 391v)

tartózkodott javadalmában.²⁸⁸ Mint ismertes, Bonofato Magyarországon fejezte be földi pályafutását. A korábbi szakirodalom 1334 elejére tette halálának dátumát,²⁸⁹ de XXII. János már 1333 májusában intézkedett az egyik egykori javadalmának betöltéséről.²⁹⁰ Bonofato legfontosabb öröksége talán nem is az általa elvégzett adószedői munka (amelyről egyébként az elveszett számadáskönyve miatt igen hiányosak az ismereteink), hanem az a Vatikáni Titkos Levéltárban őrzött könyvecske,²⁹¹ amelynek lényegi részét Fejérpataky „egyházjogi fejtegetésként” jellemezte.²⁹² A dokumentum valójában egy kézikönyv: nem csak a magyar egyházszervezet vázlatos leírását tartalmazza, hanem Bonofato jegyzeteit az adószedési munkához kapcsolódó legfontosabb pápai rendeletekről (főként a *Clementines*ből és XXII. János rendelkezéseiből). A pápai udvar pénzügyi rendszerének megszervezésében újabb lépcsőfokot jelöli, hogy a Bonofato-éhoz hasonló kézikönyveket az Európa-szerte kiküldött adószedők esetében több alkalommal lehet fellelteni.²⁹³ Már önmagában a kánonjogi jegyzetelés is sejteti, hogy Bonofato jogtudó klerikus lehetett, de szerencsére erre konkrét bizonyítékunk is van: a pápai levelek *iurisperitus*nak titulálják.²⁹⁴ Nagyon hasonló életpályát futott be utóda, Jacobus de Lengres, aki szintén jogi végzettségű klerikus volt (*filius Hugonis, baccalaureus in legibus*) és XXII. János idején nyerte el első javadalmait. Tudjuk, hogy Marseille-ből (tehát az Anjou-dinasztia uralma alatt álló területről) származott; itt kapott először kanonoki javadalmat,²⁹⁵ amelyet nemsokára egy aix-en provence-i követett.²⁹⁶ A carpentras-i egyháznak 1333 augusztusában lett *sacristája*, ugyanakkor a maceratai és aix-en-provence-i javadalmait is megtarthatta.²⁹⁷ Utolsó stallumát, a gerberoy-i Szent Péter egyházban (Beauvais e.m.) XII. Benedek trónra lépése után nem sokkal nyerte el.²⁹⁸ Jacobus de Lengres 1339 tavaszán, valószínűleg Pécsen halt meg;²⁹⁹ de a megüresedett javadalmairól

²⁸⁸ Mindkét dokumentum 1331. 04. 07.: ASV RV 99. f. 354r–v ep. 1879. (ASV RA 38. f. 303v) és ASV RV 116. f. 199. (228) ep. 1003., utóbbi az *Ut per litteras* adatbázisban hibásan 1332-es dátummal (levél száma: 004815). A három éves felmentés a pápai levél dátumától volt számítandó és arra az esetre volt érvényes, ha Raymond tanulmányokat folytatott, vagy a római kúriában tartózkodott.

²⁸⁹ FEJÉRPATAKY 1887A. 512.

²⁹⁰ A lectour-i egyházmegyében megüresedett S. Avit plébániatemplomról van szó, amelyet egy évvel korábban nyert el 1332. 02. 05.: ASV RV 101. ep. 678. (ASV RA 40. f. 378r), *Letters Jean XXII* XI. 133. (56369) és 1333. 05. 01.: ASV RV 104. ep. 677. (ASV RA 43. f. 374v).

²⁹¹ ASV Cam. Ap. Collect. v. 184.

²⁹² MON VAT I/1. LXIV.

²⁹³ Ilyen kézikönyvet, „Handexemplar”-t a korszakban több, különböző területen működő adószedő is tartott magánál. PETERSEN 2001. 47.

²⁹⁴ 1330. 09. 06.: ASV RV 97. ep. 979. (ASV RA 39. f. 391v)

²⁹⁵ 1330. 10. 05.: ASV RV 99. ep. 1646. (ASV RA 38. f. 199v)

²⁹⁶ 1330. 11. 04.: ASV RV 98. ep. 593. (ASV RA 37. f. 374v). Az ugyanezen a napon elnyert pápai kegy révén halála pillanatában egyszeri, teljes bűnbocsánatban részesülhetett: ASV RV 98. ep. 450. (ASV RA 37. f. 310r)

²⁹⁷ 1333. 08. 12.: ASV RV 104. ep. 666. (ASV RA 43. f. 365r)

²⁹⁸ 1336. 07. 22.: ASV RV 121. ep. 627. (ASV RA 49. f. 371.)

²⁹⁹ FEJÉRPATAKY 1887A. 515.

rendelkező pápai bullák csak 1340. november–decemberében láttak napvilágot.³⁰⁰

Annak ellenére, hogy XXII. János az adószedési rendszer folyamatos fejlesztésére és az hatékonyság növelésére törekedett, Berengár fia Jakab és lengres-i Jakab magyarországi kiküldetése egyáltalán nem az elvárások szerint alakult. Bár XII. Benedek először megerősítette őket tisztségükben, a későbbiek folyamán a kollektorok – nem tisztázott okokból – többszöri visszahívásra sem jelentek meg a pápai udvarban. Hogy mennyire kezelhetetlen lett a helyzet, arról igazán csak a két következő adószedő, Galhard de Carcès (Adattár 11. sz.) és Gervaise fia Péter (Adattár 57. sz.) Avignonba küldött levelei adnak képet. Csalók járták az országot, hamis pápai oklevelekkel adót gyűjtve;³⁰¹ Galhard szerint a bácsi káptalanban két embert leszámítva mindenki ki volt közösítve a tized meg nem fizetése miatt,³⁰² Pétert egy alkalommal meg is támadták,³⁰³ de még a magyarországi egyházszervezet feje, Csanád esztergomi érsek is megtagadta a kollektorokkal való együttműködést.³⁰⁴ Utóbbit valószínűleg csak az térítette jobb belátásra, hogy a pápa két adószedőjét felhatalmazta: a korábbi kollektorok által begyűjtött összeg felkutatását és megszerzését akadályozó személyeket egyházi fenytéssel sújthatják, még abban az esetben is, ha korábbi pápai bullák biztostották a kiközösítés alóli mentességüket.³⁰⁵ XII. Benedek jól mérhette fel a helyzetet, amikor két olyan tapasztalt pápai *nuntius*t küldött a Magyar Királyság területére, mint Galhard de Carcès és Gervaise fia Péter. Kettőjük közül Galhard életrajza ismert a magyar történettudományban is,³⁰⁶ hiszen legmagasabb tisztségeit Magyarországon viselte: előbb titeli prépost (1336–1344), majd csanádi püspök (1344–1345) volt. Akárcsak XXII. János pápa, Galhard is cahors-i származású klerikus, kánonjogász (*licentiat*us *in legibus*) volt. Már 1311-ben feltűnt a pápai dokumentumokban, ám ekkor még csak *domicellus* rangban.³⁰⁷ Cahors-i stalluma után³⁰⁸ a rodez-i egyházmegyében is részesült javadalmakban,³⁰⁹ majd rövid ideig Benevento város pápai kincstárnoka lett. Magyarországi kiküldetése előtt – és azzal párhuzamosan –

³⁰⁰ Egy narbonne-i kanonokságról 1340. 11. 25.: ASV RV 128. ep. 383. (ASV RA 54. f. 327.) és a carpentras-i egyházzal 1340. 12.28.: ASV RV 128. ep. 170. (ASV RA 54. f. 163v)

³⁰¹ 1338. 02. 05.: ASV RV 133. 5r–v ep. 12. (DF 291 769.) , THEINER I. 619–620. DCCCCXXX, AOKLT XXII. 42. (53. sz.)

³⁰² 1338. 06. 11.: THEINER MON POL I. 340–341., AOKLT XXII. 190–191. (286. sz.)

³⁰³ Emellet úgy tűnik, hogy Jacobus de Lengres egy idő után már alternatív megoldásokat (sót) is elfogadott az adószedéskor: 1340. 01. 16.: ASV Cam. Ap. Collect. 180. f. 70., AOKLT XXIV. 22. (38. sz.)

³⁰⁴ 1339. 08. 21.: ASV RV 134. f. 78r ep. 274., THEINER I. 632. DCCCCCL, AOKLT XXIII 241–242. (506. sz.)

³⁰⁵ 1339. 08. 21.: ASV RV 134. f. 77v ep. 273., THEINER I. 631–632. DCCCCXLIX, AOKLT XXIII. 241. (505. sz.)

³⁰⁶ JUHÁSZ 1946. 53–57. és THOROCZKAY 2014B. 343–346.

³⁰⁷ 1311. 07. 23.: ASV RV 58. f. 239v ep. 958.

³⁰⁸ 1328. 05. 23.: ASV RV 88. ep. 3380. (ASV RA 31. f. 372r)

³⁰⁹ 1331. 01. 01.: ASV RV 97. ep. 130. (ASV RA 38. f. 501r)

Lengyelországban is képviselte a pápai udvart, ahol legfontosabb feladata a tizedszedés mellett a Kázmér lengyel király és a Német Lovagrend között feszülő ellentét elrendezése volt.³¹⁰ Rövid magyarországi püspöksége után Itáliában fejezte be karrierjét, ugyanis veszprémi püspöki kinevezése I. Lajos király ellenállásába ütközött, így VI. Kelemen Brindisi érsekévé tette.

Galhard de Carcès-val ellentétben nem emelkedett magasra az egyházi hierarchiában, de kiemelkedően hosszú adószedői életpályát futott be az I. Károly uralkodása idején utoljára Magyarországra kiküldött *nuntius*, Gervaise fia Péter. Le Puy-ban és Viviers-ben rendelkezett javadalmakkal, közvetlenül magyarországi tevékenysége előtt pedig Bruges-ben, Flandriában és Lengyelországban végzett kollektori munkát az Apostoli Kamara számára.³¹¹ Miután XII. Benedek halála miatt visszatért a kúriába, Le Puy, Clermont (clermont-ferrandi egyházmegye), Mende egyházmegyékben és St. Flour városában tevékenykedett kollektorként.³¹² Valószínűleg 1371-ben halt meg.³¹³

A Berengár fia Jakab, Raymond de Bonofato, lengres-i Jakab, valamint a Galhard de Carcès és Gervaise fia Péter által végzett tizedszedés eredményét Fejérpataky László foglalta össze: csak egyetlen egyházmegyében, a váradiban sikerült az eredetileg kitűzött 6 éven keresztül beszédni a tizedet. A befolyt összeg egységes pénznemre átváltva a különböző költségeket levonva (útiköltség, napidíjak, Raymond temetése, váltságdíj a Velencébe küldött, de Ausztriában fogságba esett megbízottak kiszabadítására, stb.) hozzávetőleg 11000 aranyforint volt.³¹⁴

Az I. Károly korában Magyarországon járt pápai adószedők tevékenységéről finansziális eredményeikre túltekintve is levonható néhány érdekes következtetés. *Nuntius*ként egyértelműen Bonaiutus kapta a legszélesebb jogkört: az, hogy felmenthette az *excommunicatio* alól az egyházi személyek ellen erőszakot elkövetőket és a hamis eskütelletel megvádoltakat, valamint hogy az ügyekben utólagosan (a terület elhagyása után) is dönthetett, olyan egyházi bíraskodási jogosultságok, amelyekkel a többi kollektor esetében nem találkozunk. Sajnos azonban éppen az ő működéséről áll rendelkezésünkre a legkevesebb forrás, így kérdéses, hogy a gyakorlatban élt-e ezekkel a jogokkal. Az Bonaiutust követő adószedők esetében a felhatalmazások spektruma leszűkült a sikeres

³¹⁰ Kérdéses, hogy XXII. János miért *nuntius*t delegált a régóta húzódó vita lezárására legátus helyett, holott utóbbi, a kánonjogi meghatározás szerint jóval szélesebb jogkörrel rendelkezett. Az ítélettel elégedetlen fél egyébként éppen ezt használta ki, és Galhard joghatóságát megkérdőjelezve fellebezett a pápához. Másodjára Galhard elfogadható megoldást tudott találni. SZCZUR 2009. 130–136.

³¹¹ 1336. 05. 23.: ASV RV 131. f. 34r ep. 117.

³¹² 1364. 03. 05.: ASV RV 262. f. 75v.

³¹³ 1371. 09. 23.: ASV RA 181. f. 222v.

³¹⁴ FEJÉRPATAKY 1887B 589–595.

adószedés feltételeinek megteremtésére és az ellenszegülés szankcionálására. A pénzügyi feladatok mellett elvégzendő egyéb (*nuntiusi*) teendők – bár találunk rájuk példát – valószínűleg leginkább *ad hoc* jellegűek voltak (mint Raymond és Jakab esetében Tatamér prépost megerősítése, vagy Galhard esetében a Német Lovagrend és lengyel király közötti per), az eljárásra pedig nem általános jellegű, hanem ügyszpecifikus pápai bulla hatalmazta fel a pápai kiküldötteket.

V. 3. Pápai felhatalmazásra Magyarországon eljáró személyek: delegált bírák, *conservatorok*

Mint korábban utaltam rá, a legátusok és kollektorok kiküldése mellett a pápai képviselő számos más formában is megnyilvánult a középkori Magyarországon is. Az egyházi bíráskodás terén fontos szerepe volt a különböző jogi konfliktusok kezelésére kinevezett delegált bírónak (*iudex delegatus*) és *conservator*oknak, míg az egyházkormányzat terén az apostoli felhatalmazással bíró *administratorok* töltöttek fontos szerepet.³¹⁵

A delegált bírói intézmény elterjedésének a 12. századi pápai univerzalizmus és centralizációs törekvések adtak lendületet.³¹⁶ Mivel a Szentszék és az egyházi perben érintett(ek) érdeke sokszor megegyezett abban, hogy a lokális egyházi bíráskodási szinteket kikerülve szülessen döntés, egyre többen éltek a pápához való közvetlen fellebbezés lehetőségével. Az ügyek megnövekedett száma, a távolság és egyéb praktikus okok azonban lehetetlenné tették, hogy minden esetet a pápai udvar bíráljon el, így a kúria bizonyos ügyeket delegált. A megbízottak eleinte a helyi egyház magasabb rangú klerikusai közül kerültek ki, de 13. századtól egyre gyakoribbá vált az egyházi középréteg tagjainak kinevezése. A pápai legátussal ellentétben – akinek joghatósága az egyházi bíráskodás mellett gyakorlatilag mindenre (adószedés, keresztes hadjárat, stb.) kiterjedt – a delegált bíró felhatalmazása egyetlen jogi eset eldöntésére korlátozódott, viszont a már delegált bíró hatáskörében lévő ügyekbe még a legátusok sem avatkozhattak bele.³¹⁷

A 13. századi Magyarország viszonylatában Barabás Gábor dolgozta fel részletesen a témakört.³¹⁸ Megállapította, hogy a megfigyelhető tendenciák ellenére nem alakult ki egységes és következetes kritériumrendszer/szabályozás a delegált bírók személyének megválasztásában. Ugyanakkor egyértelműen jelen voltak olyan objektív és szubjektív tényezők, amelyek befolyásolták a kijelölést: így egyrészt az érvényben lévő kánonjogi rendelkezések (a bírónak az alperes egyházmegyéjéből, vagy attól legfeljebb kétnapi

³¹⁵ Az *administratorok* pápai felhatalmazással, ideiglenes jelleggel kormányoztak egy-egy egyházmegyét. A korszakból a két legjellemzőbb példa az esztergomi érsekséghez kötődik: egyrészt Bicskei Gergely viselte az esztergomi érsekség *administratore* címet (1299–1303, ld. VII. 1. fejezet), másrészt Boleszló érsek halála után László pécsi és Henrik veszprémi püspökök (ld. V. 2. fejezet).

³¹⁶ HERDE 2002.

³¹⁷ FIGUEIRA 1991. 56–58. Ez természetesen nem azt jelentette, hogy a legátusok semmilyen módon nem kerültek kapcsolatba delegált bírók által vizsgált esetekkel: megesett ugyanis, hogy a delegált bíró jobbnak látta az éppen Magyarországon pápai legátus véleményét kikérni [így Miklós ostiai püspökét, 1302: DF 200 762, HO IV 100–101, AOKLT I. 177. (308. sz.)]

³¹⁸ BARABÁS 2011. 64–101. és BARABÁS 2013. 175–199.

járáföldre kellett származniuk), a kijelölt bírák jogi műveltsége és tapasztalata, illetve személyes kapcsolatai és társadalmi beágyazottságuk is nagyban befolyásolta a megbízást. A 13. századi Magyarországon egyébként a delegált bírók joghatósága alá rendelt legjellemzőbb ügycsoportok az egyházi tizedekkel kapcsolatban indított perek, egyházfegyelmi problémák és az egyháziak ellen elkövetett erőszakos esetek voltak. Barabás Gábor emellett arra is felhívta a figyelmet, hogy a delegált bírók elszámolási kötelezettségéről még számos megválaszolatlan kérdés maradt: a források alapján nem tisztázható egyértelműen, hogy az ügyek lezárultát követően kinek és pontosan milyen formában tartoztak jelentést tenni.³¹⁹

I. Károly uralkodásának idejét mérlegelve megállapítható, hogy a rendelkezésünkre álló forrásbázist néhány komplikált és sokáig húzódó ügy dominálja; így például az egri püspökség pere a tárcai főesperesség plébánosai ellen (1330–1332, az ügy leírásait ld. Adattár 60. sz.), vagy a veszprémi püspök perei az esztergomi Szent István király keresztes rendház (1301–1331), valamint a pálosok ellen (1335–1336). A delegált bíró(k) hatáskörébe utalt perekben érintett intézmények és személyek között egyaránt találunk prelátusokat (a már említett veszprémi mellett a pécsi püspököt, az esztergomi érseket is), illetve különböző monostorok apátjait, alacsonyabb rangú egyháziakat (*rectorok*, plébánosok, stb.), sőt, egy alkalommal világi személy perelt egyházit. Azonban minden kétséget kizáróan a nyulak szigeti apácáknak és a veszprémi püspöknek (és káptalannak) folyt a legtöbb pere delegált bírók előtt a korszakban. A Szentszék leggyakrabban püspököket (egri, pécsi, nyitrai; ld. Adattár 7., 29. és 39. számok), prépostokat (pozsonyi, győri; ld. Adattár 35. és 62. számok) vagy apátokat (pilisi, pannonhalmi) ruházott fel delegált bírói jogkörrel, de főesperesek, kanonokok és néhány alkalommal érsek is jártak el ilyen minőségben. Figyelemre méltó Tatamér székesfehérvári prépost (ld. 67. Adattár sz.) delegált bírói tevékenysége.

Akárcsak a 13. században, I. Károly uralkodása alatt is a tized- és birtokperek, valamint az egyházkormányzati/joghatósági viták fordultak elő a leggyakrabban; ezekhez társult néhány, egyházi javadalom betöltésével kapcsolatos konfliktus (utóbbi esetek kifejtését ld. VIII. 1. fejezet). Az ügyek azonban csak ritkán követték a fellebbezés – delegált bíró kinevezése – per lefolytatása – ítélet sémát. Több esetben a pápa által eredetileg kiküldött bíró továbbadta a joghatóságát (*subdelegatio*: például Tamás esztergomi érsek János nyitrai püspöknek, ld. Adattár 29. sz.),³²⁰ de az is előfordult, hogy az első

³¹⁹ BARABÁS 2013. 182.

³²⁰ A *subdelegatio* intézményéről ld. FIGUEIRA 1991. 56–77. Ezt tette Tamás esztergomi érsek (1309, János nyitrai püspöknek adott felhatalmazást): DF 287 826, AOKLT II 305. (695. sz.), valamint László pécsi püspök is

delegált bíró ítéletével elégedetlen fél a pápai udvarhoz fellebbezett, ezért újabb bíró kiküldésére került sor.³²¹ Két ügyről tudjuk, hogy többszöri fellebbezés után XXII. János a pápai kúria *auditorainak*³²² hatáskörébe utalta a végleges döntést: Olivér pápai káplán, poitiers-i kanonokra (a veszprémi püspök és az esztergomi Szent István király keresztes rendház perét),³²³ valamint Dynus genovai prépost, pápai káplánra (a gyulafehérvári püspök, káptalan és a kis- és nagyküüllői főesperesek, valamint több *decan*, *rector* és plébános között zajló tized- és joghatósági pert).³²⁴

A kiküldött bíraskodáshoz funkciójában nagyon hasonló intézmény volt a *conservator* (jogvédő). *Conservatorok* kinevezésére akkor került sor, ha valamely egyházi személy vagy intézmény joga sérült és a sértett fél a pápai udvarnál keresett jogorvoslatot. Az I. Károly korabeli ügyek esetében a jogsérelem tipikusan valamilyen formában elkövetett hatalmaskodásból (egyházi birtokok kifosztása/elfoglalása, egyházi adók, bevételek jogtalan élvezete, stb.) fakadt.³²⁵ Azonban míg a delegált bírók hatáskörébe rendelt perekben ismert mindkét érdekelt fél, a *conservatorokat* felhatalmazó pápai levelek általában nem nevesítik az agresszió elkövetőjét – vagyis többnyire elkövetőit [akár konkrét személy(ek)ről, akár intézmény(ek)ről volt szó]. A pápa a jogsérelem orvoslására meghatározott időre jogvédői funkcióval ruházott fel (túlnyomórészt) három, tekintélyesebb egyházi személyt. I. Károly

(1322, István pécsi éneklőkanonokra vagy Damianus sói prépostra bízva a döntést): DF 200 805, MES III 14–15, AOKLT VI 210–211. (567. sz.)

³²¹ Így Karácson győri prépost tized-és birtokperben a veszprémi püspök javára született döntés ellenében fellebbezett az esztergomi Szent István keresztes konvent. Az 1307 október 05-ei, újbóli delegálás [AOKLT II 109. (240. sz.)] 1309. 07. 14-ei átiratban maradt fenn: DF 287 826, AOKLT II 305. (695. sz.); V. Kelemen Tamás esztergomi érsekre, Teofil esztergomi prépostra és Renerius gömöri főesperesre bízta az ügyet. Ehhez kapcsolódóan még ld. az előző l-j-et. 1342-ben XII. Benedek az esztergomi érsek és a szepesi prépost fellebbezésére a wrocław-i püspököt és az opolei egyház dékánját nevezte ki delegált bírónak a krakkói püspök ellen folytatott perben: ASV RV 129. f. 370 (DF 291 749), THEINER I. 645–646. DCCCCLXIX, AOKLT (36. sz.)

³²² A problémás, régóta halasztott perek esetében a Szentszék gyakran magához vonta a döntést: ilyenkor a pápa (eleinte alkalmi jelleggel kinevezett, majd a 13. századtól a pápai kúriában állandó tisztségben működő) *auditorok* hatáskörébe utalhatta az ügyet. Ez a gyakorlat vezetett a *Sacra Romana Rota* kialakulásához. HERDE 1970. és 2002. 25. Annak ellenére, hogy az 1198 és 1216 közötti időszakból Barabás Gábor nyolc olyan esetet azonosított, amelyben *auditorok* működtek közre (BARABÁS 2013. 195.), I. Károly uralkodásának idejéből csak két eset maradt fenn.

³²³ A 407. l-j-ben említett ügyről van szó (esztergomi stefaniták és a veszprémi püspök között), amely ekkor már több mint 20 éve húzódott. Olivér kanonok okleveleit ld. 1329. 01. 27.: DF 200 139, AOKLT XIII 35–37. (50. sz.) és az 1331. 06. 09-én kelt oklevél 1331. 07. 14-ei átiratát ld. DF 200 155, AOKLT XV. 131–132. (231. sz.)

³²⁴ Mivel a püspök képviselői ellenkeresetet szándékoztak benyújtani, a pápai káplán perhalasztást rendelt el, amely alatt tiltotta a peres felek bármilyen változás életbe léptetésétől. 1328. 05. 04.: THEIL – WERNER 1870. 6–10. (5. sz.), AOKLT XII. 126–128. (242. sz.) Később a per a felek megegyezésével zárult. BÓNIS 1997. 806. sz. Dynus prépost nevével még két esetben találkozunk magyarországi ügyek vonatkozásában: két alkalommal volt *executor* magyarországi javadalmak esetében: 1332. 02. 25.: ASV RV 103. ep. 510., *Lettres de Jean XXII* XI. 145. (56521. sz.) (Szentkirályi Lőrinc fia Jakab erdélyi kanonoki prebenda), és ugyanolyan dátummal: ASV RV 103. ep. 511., *Lettres de Jean XXII* XI. 145. (56522. sz.) (Jakab fia Pál, erdélyi kanonoki prebenda).

³²⁵ A beneficiális ügyekben kinevezett *conservatorok* tevékenységére ld. a VIII. 1. fejezetet.

uralkodása alatt egyébként jóval gyakrabban találkozunk *conservator*okkal, mint delegált bírókkal.³²⁶ Bár következetes használatról még nem beszélhetünk, illetve a kinevező pápai levelek formulája is kialakulóban volt, többnyire VIII. Bonifác egyházi bíraskodást szabályozó rendelkezéseinek felfüggesztése zárta az ilyen jellegű dokumentumokat.³²⁷ Ebben az időszakban legtöbbször püspökök, köztük is a pécsi (6), a veszprémi és a váci püspökök (5), valamint az egyházi középrétegből a székesfehérvári prépost (4) kapott ilyen jellegű megbízást. Külföldi egyházi személyt magyarországi klerikus védelmére, valamint *vice versa* (magyarországit külföldi védelmére) ritkán delegált a pápa, bár néhány példát ilyen ügyekre is találunk. A sértett fél és a *conservator* egyházmegyei ezekben az esetekben is *viszonylag* közel feküdtek egymáshoz: az egri püspök számára kirendelt *conservator*ok között volt az olmützi püspök (1330),³²⁸ a veszprémi püspök érdekében a bécsi skót bencések kaptak hasonló megbízást (1330),³²⁹ a heiligenkreuzi apátot a pannonthalmi apátság védelmére rendelte a pápa (1333);³³⁰ a győri püspöknek pedig egy alkalommal a salzburgi érsek érdekében kellett fellépnie (1331).³³¹ Bár a rendelkezésünkre álló esetekből nehéz törvényszerűségeket felvázolni, úgy tűnik, hogy minél előkelőbb volt a panaszos fél, annál magasabb ragú egyháziak töltötték be a *conservatori* hivatalát: ha például egy püspök fordult a Szentszékhez, akkor általában két másik püspök (többnyire a szomszédos vagy a közelben fekvő egyházmegyei prelátusai) és egy harmadik egyházi személy (apát, prépost vagy főesperes). A magyarországi érsekeknek csak ritkán kaptak jogvédői feladatokat. Arra, hogy két érseknek kellett ugyanabban az ügyben intézkednie, csak kétszer volt példa: előbb a johanniták,³³² majd a pálosok³³³ – vagyis két, az egész országra kiterjedő egyházi szervezet

³²⁶ Kiss Gábor megállapította szerint Magyarországon az 1320-as évektől nőtt meg a *conservatori* kinevezések száma. KISS G. 2015. 94. A probléma jelentőségére ld. a Boccasini és különösen Gentilis által összehívott zsinatok tematikáját. KISS 2010a. és KOVÁCS 2013.

³²⁷ Ha a sértett és a vádlott is egy egyházmegyéből származott, az ügy kivizsgálását elvileg egy, ugyanabban az egyházmegyében hivatalát viselő személyre kellett volna bízni, illetve a kinevezett bírák fennhatósága csak saját egyházmegyéjük határain belül volt érvényes. CIC *Lib. Sex.* I. III. 11. A kialakuló formulára vö. V. Kelemen idejéből ASV RV 61. f. 11r ep. 43., THEINER I. 444. DCLXXX [regeszta formában AOKLT III. 289. (643. sz.) és BÓNIS 1997. 659. sz.] és XXII. János idejéből ASV RV 73. ep. 680, THEINER I. 476–478. DCCXXVIII [regeszta formában AOKLT VI. 129. (336. sz.) és BÓNIS 1997. 719. sz.]

³²⁸ 1330. 11. 28.: ASV RV 100. ep. 363. (ASV RA 39. f. 588r, DF 291 556), AOKLT XIV 342. (605. sz.)

³²⁹ 1330. 12. 01.: ASV RV 98. ep. 370. (DF 291 537), AOKLT XIV 343–344. (608. sz.)

³³⁰ 1333. 08. 05.: ASV RV 104. 404v–405r. ep. 1205. (ASV RA 44. f. 64r, DF 207 148), AOKLT XVII 175. (390. sz.) A regisztrumkönyvi bejegyzés – és ennek alapján Mollat is [Lettres de Jean XXII 191. (60908. sz.)] – a poitiers-i egyházmegyében található Szent Kereszt monostort említi (*abbatus monasterii Sanctae Crucis Pictaviensis diocesis* – kiemelés tőlem M. Á.), azonban ez női bencés monostor volt. Érszegi Gáza kiadásában *Pataviensis* szerepel. ÉRSZEGI 1989. 315. (207. sz.)

³³¹ 1331. 04. 03.: ASV RV 100. ep. 371. (ASV RA 39. f. 597v)

³³² A kalocsai és a zárai érsekek kaptak megbízást. 1319. 10. 09.: ASV RA 12. f. 66r–68r, AOKLT V. 232. (602–603. sz.)

³³³ A kalocsai és az esztergomi érsekeket hatalmazta fel a pápa. 1322. 09. 27.: ASV RV 74, ep. 83. (ASV RA 17. f. 134r), THEINER I. 481–482. DCCXXXVI, AOKLT VI 286. (779. sz.).

esetében. Püspökök érdekében érsekek szintén két alkalommal járhattak el (egri püspök – kalocsai érsek és a zágrábi püspök – zárai érsek). A pápai udvarhoz jogorvoslatért forduló egyháziak köre is a megbízottakéhoz hasonlóan színes képet mutat. Az esztergomi érsektől³³⁴ az alacsonyabb rangú klerikusokig sokan éltek a lehetőséggel, de a kérelmezők között is egyértelműen a püspökök voltak többségben. Mivel peres iratanyag a *conservatorok* működéséről a vizsgált korszakban csak elvétve maradt fenn, feltételezhetjük, hogy a jogvédők az ellentéteket a legtöbb esetben peren kívül rendezni tudták, valószínűleg pusztá tekintélyükkel kényszerítették ki az elégtétel adását. Természetesen ellenpélda is akad: László pécsi püspökről (Adattár 39. sz.), aki egyike volt az 1330-ban a veszprémi egyház és püspök számára kirendelt *conservatorok*nak,³³⁵ például pontosan tudjuk, hogy hogyan járt el. Először Tamás szolnoki főesperessel idéztette meg Fekete (dict.) Miklóst, aki maga is klerikus (a székesfehérvári Szent Miklós egyház *rectora*) volt, és akit Henrik veszprémi püspök (és királynéi alkancellár) a Szent Domokos egyház kirablásának kísérletével vádolt meg.³³⁶ Miklós nyilván nem jelent meg a kitűzött időpontban a székesfehérvári prépost előtt, mivel néhány hónappal később László püspök a tihanyi konventet utasította a *rector* és bűntársai megidézésére.³³⁷ Az ügy további kimeneteléről sajnos nincs információnk.

Összességében elmondható, hogy az I. Károly korabeli Magyarországon a pápai hatalom több, különböző képviseleti formán keresztül is megjelent. Az első, legközvetlenebb szintet a pápai legátusok és a pápai adószedők, illetve *nuntiusok* jelentették, akik a pápai udvarból kiküldve, személyesen igyekeztek a Szentszék érdekeinek érvényt szerezni. I. Károly uralkodása alatt pápai legátusok kettő, tizedszedés feladatával megbízott személyek kiküldésére pedig öt alkalommal került sor. Emellett a pápai képviselet közvetettebb – de az előző kettőnél sokkal gyakrabban előforduló – típusát jelentették a delegált bírók, a *conservatorok* és *administratorok*, akik alkalmi felhatalmazással és jelleggel jártak el a pápai hatalom nevében.

³³⁴ A zágrábi püspök, a pannonhalmi apát és a székesfehérvári prépost lettek az esztergomi érsek *conservatorai*. 1321. 12. 08.: ASV RV 73. ep. 680. (ASV RA 16. f. 221r), THEINER I. 476–478. DCCXXVIII, AOKLT IV 129. (336. sz.)

³³⁵ 1330. 12. 01.: ASV RV 98. ep. 370. (Df 291 537), AOKLT XIV. 343–344. (608. sz.)

³³⁶ 1333. 02. 04.: DF 200 163 és 200 169.

³³⁷ 1333. 04. 25.: DF 200 162.

VI. KLERIKUSOK MINDKÉT HATALOM SZOLGÁLATÁBAN

Ebben a fejezetben néhány olyan egyházi személyt mutatok be, akiket színes életpályájuk eredményeképpen az eddig sorra vett kategóriák egyikébe sem lehet kifogás nélkül besorolni. Egyrészt – a pápai udvar felől közelítve – ide tartoznak (1. 1.) azok a kurialisták, akik a tágabb értelemben vett Magyar Királysághoz (magyarországi beneficiumokhoz, a király vagy egy magyarországi prelátus érdekében, stb.) kapcsolódó ügyekben (egynél többször) jártak el, valamint (1. 2.) azok a külföldi klerikusok, akik a Szentszéknek tett szolgálatuk ellenében magyarországi javadalmat kaptak és azt el is tudták foglalni. Másrészt nem feledkezhetünk meg azokról a magyar származású klerikusokról sem (2), akik valamilyen formában a pápai hatalmat képviselték Magyarországon (esetleg valamely szomszédos országban). Annak ellenére, hogy a névsor sajnálatos módon rövid, a téma korábbi feltáratlansága miatt érdemesnek tartottam külön fejezetben tárgyalni. Ahogyan a IV. fejezet bevezetőjében már említettem: a forrásokban nincs nyoma annak, hogy a magyar király vagy a magyar egyházi elit életvitelszerűen Avignonban élő, *állandó* képviselőként keresztül intéztette volna ügyeit a pápai kúriában. A magyar konzisztoriális javadalmak várományosai a *visitatio* kötelezettségét gyakran teljesítették személyesen: László kalocsai érsekről (1317),³³⁸ Péter boszniai (1317),³³⁹ Lőrinc váci (1318),³⁴⁰ Miklós egri (1330),³⁴¹ Lőrinc boszniai (1336)³⁴² püspökökről és Vilmos pannonthalmi apátról (1333, Adattár 69. sz.)³⁴³ biztosan tudjuk, hogy jártak Avignonban, és még többekről valószínűsíthetjük.³⁴⁴ Azok az érsekek, püspökök, akik nem tudták, vagy nem akarták vállalni az utazást, alkalmi jelleggel *procuratorokat* bízta meg és küldtek maguk helyett. A meghatalmazottak általában a betölteni kívánt főpapi szék egyházmegyéjéből származtak: így például Teofil esztergomi prépost (Mihály esztergomi érsek, 1304, ld. Adattár 68. sz.), Jakab zágrábi kanonok (Ágoston zágrábi püspök, 1305), Miklós bácsi főesperes, János kői prépost és István kalocsai kanonok (Vince kalocsai érsek, 1307 és 1310, ld. Adattár 70. sz.), Finta

³³⁸ 1317. 08. 12.: *Cameralia* I. 6. (7. sz.)

³³⁹ 1317. 09. 23.: *Cameralia* I. 7. (8. sz.)

³⁴⁰ 1318. 05. 10.: *Cameralia* I. 7. (9–10. sz.)

³⁴¹ 1330. 10. 10.: *Cameralia* I. 11. (17. sz.)

³⁴² 1336. 12. 11.: *Cameralia* I. 14. (23. sz.)

³⁴³ 1333. 05. 28.: *Cameralia* I. 12. (19. sz.) Az apát megválasztását megerősítő pápai levelek is megemlítik, hogy Vilmos személyesen megjelent Avignonban: 1333. 04. 14.: ASV RV 104. ep. 1454. (ASV RA 43. f. 565v, DF 291 595), AOKLT XVII 84. (170. sz.), ÉRSZEGI 1989. 311. és ugyanilyen dátummal ASV RV 105, ep. 15. (ASV RA 337. f. 665r, DF 207 144.), AOKLT XVII. 85. (171. sz.), ÉRSZEGI 1989. 311–312.

³⁴⁴ Egy 1305-ös dokumentum megfogalmazása szerint Tamás esztergomi érsek nemrég tért vissza a pápai udvarból – valószínűleg a *visitatio*t teljesítette. 1305. 02. 24.: DL 58443, AOKLT I. 344. (713. sz.)

Miklós (Miklós győri püspök, 1311, ld. Adattár 50. és 51. sz.) vagy Miklós tordai főesperes (András erdélyi püspök, 1320, ld. Adattár 48. sz.).

A fent említett első csoportot (1. 1.) kétség kívül Petrus Verulis (Veroli-ból származó) titeli prépost (1326–1336, Adattár 59. sz.) képviseli a leghitelesebben. Az itáliai származású klerikus élete viszonylag jól nyomon követhető és érzékletes példáját adhatja a 14. századi kurialista pályafutásoknak. Veroli-beli Jakab *miles* fia Péter, a veroli egyház kanonokja 1319-ben, a veroli püspök *procurator*aként került Avignonba.³⁴⁵ Minden jel szerint a pápai udvarban maradt; 1321-ben troppai,³⁴⁶ 1322-ben krakkói kanonok lett,³⁴⁷ XXII. János írnokává lépett elő (*scriptor papae*),³⁴⁸ majd Luca Fieschi bíboros szolgálatába állt.³⁴⁹ Egy későbbi, 1335-ös bejegyzésből tudjuk, hogy a bíboros kamarása volt.³⁵⁰ A regisztrumkönyvek alapján úgy tűnik, hogy Petrus Verulis leginkább *executori*³⁵¹ megbízásokat teljesített, különböző (országokban) egyházmegyéekben található javadalmakat érintően. „Magyar ügyekkel” először 1323-ban került kapcsolatba, ugyanis egyike volt a három *executor*nak, akiket a pápa Benedek fia Domonkos boszniai kanonok esztergomi éneklőkanonoki beiktatásával bízott meg.³⁵² Ilyen feladatot magyarországi javadalmak esetében még három alkalommal kapott: 1326-ban (Tyba fia László, erdélyi kanonokság),³⁵³ 1329-ben (András gyulafehérvári püspök, parochiális javadalom)³⁵⁴ és 1332-ben (János fia Péter, erdélyi kanonokság).³⁵⁵ Az 1326-os ügy azért kiemelendő, mert

³⁴⁵ A püspök *visitatio*jának elvégzésével bízta meg. 1319. 09. 20.: *Lettres de Jean XXII* III. 170. (12244. sz.)

³⁴⁶ 1321. 12. 11.: ASV RV 73. ep. 360. (ASV RA 16. f. 150v), *Lettres de Jean XXII* IV 40. (14850. sz.)

³⁴⁷ A korábbi javadalmairól nem kellett lemondania. 1322. 09. 12.: ASV RV 74. ep. 29. (ASV RA 18. f. 94r), *Lettres de Jean XXII* IV 175. (16250. sz.)

³⁴⁸ Első említése ebben a tisztségben 1326. 04. 13.: ASV RV 80. ep. 1122. (ASV RA 24. f. 562r), *Lettres de Jean XXII* VI 177. (25166. sz.) Az *Introitus et Exitus* könyvek többnyire csak a bizonyos tisztséget viselő személyek számát és a számukra kifizetett összeget tüntetik, a regisztrumkönyvek pedig gyakran nem sorolták fel a megbízott személy összes tisztségét, így nehéz megállapítani, hogy Veroli-ból származó Péter pontosan mikortól volt pápai írnok.

³⁴⁹ A bíboros 1323. 01. 15-én nyújtott be *supplicatio*kat Péter érdekében. ASV RV 74. ep. 374. és 75. ep. 372 (ASV RA 18. f. 274v és 18. f. 253v), *Lettres de Jean XXII* IV 226–227. (16820–16821. sz.) Luca Fieschi (Lucas de Flisco, kb. 1270–1336) neves itáliai családból származott, V. Adorján (1276) pápa unokaöccse volt. Luca Fieschi VIII. Bonifác idején lett a St. Maria in via Lata egyház diakónus-bíborosa (amelyet később a Ss Cosmas et Damianus egyház diakónus-bíborosa címre cserélt, HC I. 13. és 49.). Három pápaválasztó konklávén is részt vett (1303, 1304–1305, 1314–1316), V. Kelemen *nuntius*a volt Itáliában és részt vett VII. Henrik császári koronázásán, XXII. János pápának pedig Angliában teljesített diplomáciai szolgálatot. Életéről ld. GIANLUCA AMERI 2011.

³⁵⁰ GÖLLER 1920. 244. szerint ASV Obl. vol. 17. f. 1–19.

³⁵¹ Az *executor*ok feladata a pápai provízió érvényesítése, az esetlegesen felmerülő jogi kifogások meghallgatása és elbírálása, a províziót akadályozók szankcionálása volt. A pápai mindig három személyt nevezett ki, akik közül egy a pápai kúria tagja, kettő pedig általában a szóban forgó beneficium egyházmegyéjének valamilyen méltóságviselője volt. BARRACLOUGH 1935. 91–97. és MOLLAT 1921. 50–52.

³⁵² Az expektatíva jog érvényesítésére a magyar források alapján nem került sor. 1323. 04. 16.: ASV RV 74. ep. 829. (ASV RA 19. f. 46r és 47r), *Lettres de Jean XXII* IV 260. (17200. sz.)

³⁵³ 1326. 11. 23.: ASV RV 82. ep. 388. (DF 291 476, ASV RA 26. f. 292v), AOKLT X. 294. (490–491. sz.)

³⁵⁴ 1329. 02. 25.: ASV RV 90. ep. 1844. (DF 291 497, ASV RA 33. f. 267r), AOKLT XIII 93. (90–93. sz.)

³⁵⁵ 1332. 05. 05.: ASV RV 102. ep. 1081. (ASV RA 40. f. 532r), *Lettres de Jean XXII* XI 186. (57102. sz.)

nem sokkal később, december elején Péter titeli prépost lett, a pápai bulla a szerint a magyar király ajánlására.³⁵⁶ Érdekes kérdés, hogy Péter vajon valóban rászolgált-e (és ha igen, hogyan) I. Károly hálájára. Kézenfekvő magyarázat lehetne például, hogy a pápai írnok segítséget nyújtott a kúriai ügyekben egy magyar követségnek és (a pápai protekció mellett) az így kialakult személyes kapcsolat segítette hozzá Pétert új tisztségéhez. Mint láttuk, Kaboli László – akinek Péter utódja volt a prépostságban, és akinek zágrábi püspökké való előléptetése néhány nappal Veroli Péter préposttá tétele után történt – egy évvel korábban követségben járt Avignonban (ld. IV. 1. fejezet).³⁵⁷ Szintén elfogadhatónak tűnik az az elképzelés, hogy Péter titeli kinevezése a zágrábi püspökség 1322 óta húzódó ügyének kompromisszumos megoldása volt a pápa és a király között: bár a főpapi székbe XXII. János jelöltje (Jacques de Corvo, Klemencia királyné gyóntatója) helyett I. Károly pártfogoltja került, a magyar király egy jelentősebb egyházi tisztség betöltését „átengedte” a pápának. Természetesen konkrét bizonyíték hiányában csak az összefüggésekre mutathatunk rá, ám a kérdés sajnos megválaszolatlan marad. Tény viszont, hogy a későbbiek folyamán – 1331 és 1336 között – Veroli Péter három alkalommal képviselt magyarországi főpapokat a pápai udvarban. Először Csanád esztergomi érsek *procurator*a volt,³⁵⁸ majd Vilmos pannonhalmi apát,³⁵⁹ illetve Vid nyitrai püspök nevében fizetett az Apostoli Kamarának *servitiumot*.³⁶⁰ 1336 tavaszán halt meg, nem sokkal azután, hogy XII. Benedektől engedélyt kapott a szabad végrendelkezésre.³⁶¹

Veroli Péter mellett még egy pápai írnok jelenik meg a pápai iratokban magyarországi prelátusok ügyeinek vonatkozásában. Pontecorvo-i Péter (Adattár 58. sz.) kétszer fizetett *servitiumot* 1319-ben Jánki László kalocsai érsek *procurator*aként János bácsi

³⁵⁶ 1326. 12. 03.: ASV RV 82. ep. 531. (DF 291 480; ASV RA 26. f. 369v és 368r), AOKLT X 308–309. (517–518. sz.)

³⁵⁷ Erősen kétséges azonban, hogy Kaboli a korábbi avignoni követsége (ld. IV. 1. fejezet) után egy évvel újra személyesen jelent volna meg a pápai udvarban. Bár *obligatio*jában [1326. 12. 01.: *Cameralia* I. 9. (14. sz.)] nincs *procurator* megnevezve, a december 2-ai pápai levél [1326. 12. 02.: ASV RV 82. ep. 403. (DF 291 477, ASV RA. 26. f. 302v), AOKLT X 307–308. (515. sz.), THEINER I. 508–509. DCCLXXX], amely engedélyezi Kabolinak, hogy az általa választott püspökök szenteljék fel, említést tesz arról is, hogy a püspöki eskü szövegét a pápai udvarból megküldik neki. A király káplánja (Albert fia Tamás) is ekkoriban lett várományosa egy váradi javadalomnak [1326. 11. 30.: ASV RV 82. ep. 556. (ASV RA 26. f. 382v, DF 291 481), AOKLT X. 303–304. (504. sz.)], de az ő esetében sem bizonyítható, hogy személyesen képviselte volna a király – és esetleg Kaboli László – érdekeit Avignonban.

³⁵⁸ 1331. 02. 04.: *Cameralia* I. 11. (18. sz.)

³⁵⁹ GÖLLER 1920. 244. szerint ASV Obl. vol. 17. f. 1–19.

³⁶⁰ GÖLLER 1920. 56. szerint ASV Intr. et Ex. vol. 150. f. 14.

³⁶¹ XII. Benedek engedélyezi számára a szabad végrendelkezést: 1336. 04. 30.: ASV RV 122. ep. 520. (ASV RA 50. f. 373.). A pápa 1336. 05. 16-án már a veroli Péter halála miatt megüresedett krakkói [*Lettres de Benoit XII* I. 242. (2668. sz.)], július 2-án a veroli Szent Erasmus egyház kanonokságról [*Lettres de Benoit XII* I. 248. (2723. sz.)], július 26-án pedig a titeli prépostságról [ASV RV 121. ep. 323. (ASV RA 49. f. 182., DF 291 696), AOKLT XX 243. (309. sz.)] intézkedett.

főesperessel együtt,³⁶² 1322-ben pedig András erdélyi püspök nevében, Tamás erdélyi örkanonokkal.³⁶³ Veroli Péterrel ellentétben azonban Pontecorvo-i Péter sem magyarországi tisztséget,³⁶⁴ sem *executori* megbízást magyarországi javadalmakkal kapcsolatban nem kapott. Életpályájáról is jóval kevesebb adat áll rendelkezésünkre, csak annyi állítható több-kevesebb bizonyossággal, hogy *scriptor papae* címe mellett aquinói kanonokságot viselt.³⁶⁵

Jóval problematikusabb azon (1. 2.) külföldi klerikusok bemutatása, akik a Szentszéknek tett szolgálatért magyarországi beneficiumot kaptak. Fedeles Tamás rámutatott, hogy az Anjou-korban folyamatosan növekvő számban voltak jelen külföldiek a magyar egyházi tisztségekben,³⁶⁶ de a jelek szerint a javadalmazás sokkal inkább volt a király (ld. Piacenzai Jakab, Adattár 24. sz.), királyné (Boleszló érsek, Meskó püspök) vagy egy prelátus, mint a Szentszék (vagy a Szentszék képviselője) pártfogásának eredménye. Természetesen az egyházfők I. Károly korában is tettek kísérletet arra, hogy a megnövekedett pápai udvar tagjait magyarországi beneficiumokkal jutalmazták, de ekkor még korántsem beszélhetünk általános tendenciáról. A jogok érvényesítése a „távolból” többnyire nem is volt kivitelezhető. A főpapi székek esetében elég csak Guiscard boszniai (1314), vagy Jacques de Corvo zágrábi (1322) püspöki kinevezésére gondolnunk – egyes értelmezések szerint mindkettő I. Károly ellenállásán bukott meg.³⁶⁷ Az egyetlen ilyen módon kinevezett püspök, aki valóban betöltötte magyarországi beneficiumát és sikeresnek mondható karriert futott be a V. 2. fejezetben már bemutatott Galhard de Carcès volt. A kisebb beneficiumokat mérlegelve Gentilis kíséretét érdemes leginkább példaként felhoznunk. A bíboros több familiárisa is viselt magyarországi egyházi titulusokat: Raynerius Angeli de Santo Genesio gömöri,³⁶⁸ Casparus (Gasparus) de Montefia (Adattár

³⁶² 1319. 04. 02.: *Cameralia* I. 198–199. (342. sz.)

³⁶³ 1322. 03. 30.: *Cameralia* I. 199–200. (345. sz.)

³⁶⁴ Pontocorvo-i Pétert egy 1323-as pápa levél kalocsai (!) kanonoknak nevezi (1323. 08. 05.: ASV RV 75. f. 97v ep. 1259., ASV RA f 19. f. 227v); ezt a beneficiumot nyilvánvalóan nem töltötte be, és a pápai iratokban sem fordul elő többször.

³⁶⁵ Erősen kérdéses, hogy az a Petrus Capulupi de Pontecurvo, aquinói kanonok, akit egy aquinói kanonokság betöltésével bízott meg XXII. János [1330. 04. 30.: ASV RV 93. ep. 796., *Lettres de Jean XXII* IX 265. (49090 sz.)], egyenlő-e azzal a Petrus Johannis Capulupi de Pontecurvo-val, akit még XI. Benedek tett *notariussá* [1304. 03. 19.: *Registre de Benoit XI* 459. (725. sz.)]

³⁶⁶ FEDELES 2007. 73–100., főként 78–84.

³⁶⁷ CHOBOT 1917. 488. Guiscard, Troyes egykori püspökének esetében inkább volt szó száműzetésről, mint pápai háláról. A francia főpap jóhíre ugyanis a IV. Fülöp és VIII. Bonifác között zajló hatalmi harc utórezgéseinek esett áldozatul: vizsgálat indult ellene a királyné (Jeanne de Navarre) megmérgezésének ügyében. A boszniai püspöki kinevezés kudarcában ezen kívül szerepet játszhatott az V. Kelemen halála után hosszúra nyúló *sede vacante*, valamint Guiscard ellenállása is, aki lemondása előtt nagy valószínűséggel soha nem is próbálta meg elfoglalni javadalmát. RIGAULT 1896. 222–225. Jakab helynökkel (Petrus de Incristellis) kormányoztatta az egyházmegyét: 1325. 07. 04.: DF 283 555, AOKLT IX 169–170. (298–299. sz.). Ugyanakkor XXII. János 1325. 06. 15-ei levele alapján úgy tűnik, hogy Jakab személyesen is járt Magyarországon: ASV RV 113. f. 15. ep. 134., THEINER I. 500. DCCLXVII, AOKLT IX 183. (322. sz.)

³⁶⁸ KOLLÁNYI 1900. 33.

12. sz.) szatmári, Albertus de Tribuscalibus de Parma dubicai főesperes,³⁶⁹ Vannes (Johannes) de Aretio pedig váradi kanonok volt;³⁷⁰ viszont ezek a kinevezések a gyakorlatban nagy valószínűséggel csak addig tartottak, amíg a javadalmasok a legátussal együtt el nem hagyták az ország területét.³⁷¹

A kérdéskört a másik oldaláról megközelítve elmondható, hogy bizonyos esetekben a magyar klerikusok számára (2.) karrier- és jövedelmszerzési lehetőséget jelentett a Szentszék szolgálata. A pápai adószedők *subcollectorai* például napidíjban részesültek; azonban erősen vitatható, hogy a pénzszedői tevékenység egyházi karrierjükre gyakorolt-e bármilyen serkentő hatást. Ugyanakkor a magyar egyháziak között is találunk néhány olyan ambíciózus személyiséget, akik a pápai udvarban próbáltak szerencsét, vagy közvetlenül a Szentszék érdekeit is képviselték. Egyrészt kiemelhetjük Szebeni Albert fia Rufinust (ld. V. 2. fejezet) pápai kollektort, másrészt Kaproncai Gergely pályafutása figyelemre méltó. Utóbbi 1331–1332-es avignoni küldetését a közérdekű teendők elvégzése mellett saját javadalmainak gyarapítására is fel tudta használni: a pápa a zágrábi egyházmegyében ígért neki prebendát,³⁷² amely mellé a későbbi karrierje során még egy esztergomit is be tudott gyűjteni. Addig felhalmozott javadalmairól csak 1345-ben kellett lemondania, amikor a csanádi egyházmegye élére került.³⁷³ Kaproncai Gergely egyházi előmenetele növekvő számú diplomácia megbízatással is járt; leginkább visszatérő avignoni küldetésekkel. Azonban a pápai kúriából hazavezető hosszú út nem volt veszélyektől mentes, amelyet Kaproncai Gergely bizonyíthatóan egyszer meg is tapasztalt. 1338 áprilisában XII. Benedeknek a konstanzi, a baseli és a churi püspökök közbeavatkozását kellett kérnie, ugyanis Kaproncai, valamint az őt kísérő *socios* és *familiares* egy konstanzi egyházmegyei *milex*, Johannes Dapifer fogságába estek. A forrás továbbá azt is tudomásunkra adja, hogy a követséget I. Károly küldte Avignonba *pro certos negotiis magnis*, és az incidens a hazafelé vezető úton esett meg velük.³⁷⁴ A felkért püspökök nyilvánvalóan sikerrel jártak a delegáció kiszabadításában, hiszen Kaproncait 1339 májusában már Visegrádon találjuk.³⁷⁵ Szeptemberben pedig Varsóban segédkezett a két pápai tizedszedőnek (Galhard de Carcès-nek és Gervaise fia Péternek) a Német Lovagrend és a III. Kázmér lengyel király között

³⁶⁹ KOVÁCS 2013. 67.

³⁷⁰ MES III. 434.

³⁷¹ XI. Benedek idejéből ismerük egy pápai káplánt (Coneglano-i Bittinust, Adattár 3. sz.), aki – névleg – szintén viselt magyarországi javadalmat, de az ő esetében nem eldönthető, hogy a pápa korábbi, magyarországi legátusi munkájához köthet-e a kinevezése.

³⁷² 1332. 04. 25.: ASV RV 102. ep. 1051.

³⁷³ 1350-ben bekövetkezett haláláig volt csanádi püspök. JUHÁSZ 1946. 57–74.

³⁷⁴ 1338. 04. 14.: ASV RV 126. ep. 83. (DF 291720)

³⁷⁵ DF 230363.

folyó perben.³⁷⁶ Sajnos a forrás nem pontosítja, hogy Kaproncai milyen minőségben (jegyző, ügyhallgató, stb.) volt jelen. Az átmeneti rabság nem tántorította el Kaproncait sem a hosszú utazásoktól, sem a diplomáciai feladatok elvégzésétől. 1343-ban például tagja volt Erzsébet királyné kíséretének itáliai útja során, majd András aversai halála után több alkalommal közvetített VI. Kelemen és I. Lajos király között is.³⁷⁷

³⁷⁶ 1339. 09. 15.: MDA I. 373–379.

³⁷⁷ JUHÁSZ 1946. 57–74.

VII. DINASZTIKUS KONFLIKTUSOK

VII. 1. A magyar trónöröklés kérdése 1301-ben

Az Árpád-ház és a nápolyi Anjou-dinasztia kapcsolata, a kettős házassággal megerősített szövetség, amely révén I. Károly magáénak követelte a magyar trónt, hagyományosan nagy figyelmet kapott a modern magyar történetírásban. Leginkább a kérdés diplomáciai aspektusa foglalkoztatta a történészeket: melyik fél kezdeményezte a kapcsolatfelvételt, milyen előzetes tervek születtek a megállapodásra, hogyan illett bele a magyar házasság Anjou Károly birodalomépítési terveibe. A témakört ilyen szempontból több történeti munka is tárgyalja alapos részletességgel.³⁷⁸ Jelen fejezet célja annak bemutatása, hogy hogyan viszonyult a Szentszék (különösképpen VIII. Bonifác, XI. Benedek és V. Kelemen) I. Károly magyarországi trónigényéhez. A témát érdemes lehet átértékelni, hiszen a pápaság szerepe és állásfoglalása többnyire csak másodlagos fontosságú tényezőként jelent meg a történeti leírásokban, általában két tényező hangsúlyozásával, amelyeket a következőképpen foglalhatunk össze: 1.) a pápák (legfőképpen VIII. Bonifác) a Szentszéknek követelték a döntési jogot a magyar trón betöltéséről;³⁷⁹ 2.) VIII. Bonifác kezdetektől fogva egyértelműen I. Károlyt támogatta (az utána következő XI. Benedek és V. Kelemen pedig nem változtatott a Szentszék álláspontján).³⁸⁰ Ezt a két, többnyire bizonyosnak tekintett kijelentést szeretném tüzetesebben megvizsgálni.

Az első kijelentés esetén szerencsés helyzetben vagyunk, hiszen a források egyértelműen fogalmaznak. Az elvet, mely szerint Magyarország a Szentszékhez tartozik, már IV. Miklós is kifejezte 1291-ben abban a pápai levélben, amely János jesi püspök követutasításait tartalmazta: „[...] *te ad partes Regni Ungarie certis tibi commissis negotiis destinamus. Cum itaque Regnum ipsum ad Romanam ecclesiam ab antiquo etiam*

³⁷⁸ CSUKOVITS 2012., ÓVÁRY 1893., PATEK 1918.

³⁷⁹ „[VIII. Bonifác] Endre uralmában nemcsak a szentszék által magyar királynak elismert Károly jogainak bitorlását, hanem a pápa hűbérúri jogának nyilvánvaló sérelmét is látta. Ezért mindjárt trónralépte után érintkezést keresett a magyar főpapokkal, hogy a helyzetről világos képet kapjon és jól előkészíthesse a szentszéknek hűbéri esküt tett pártfogoltja trónfoglalását.” HÓMAN 1928. Jóval megengedőbben fogalmaz Fraknói Vilmos, aki szerint IV. Miklós „Mindezen pápai iratokban a római egyháznak Magyarország irányában támasztott különleges jogigénye már határozottan előtérbe lép. Természete és kiterjedése homályban marad ugyan; azonban bizonyos, hogy a pápa annak alapján egyedül azt követeli, hogy a három oldalról emelt trón-igények fölött döntsön, nem pedig arra, hogy apostoli vagy hűbérúri jog alapján a magyar trónt töltsé be.” FRAKNÓI 1901. 100.

³⁸⁰ „Atyja igényeit Károly Róbert örökölte s a pápában, VIII. Bonifácban hatalmas támaszra talált.” MISKOLCZY 2009. 11.; „Egyértelműen támogatta viszont Károly Róbert magyar trónra kerülését VIII. Bonifác pápa. Érthető ez, mivel a nápolyi királyok pápai hűbéresei voltak, az ő világi hatalmuk növekedése a pápa földi uralmának kiszélesedését is jelentette.” KRISTÓ 1988. 11. Hasonlóan vélekedik SKORKA 2013A. 245–246.

pertinere noscatur [...]” (kiemelés tőlem – M. Á.).³⁸¹ Ebben az esetben az egyház jogigénye az *imperium* ellenében nyilvánult meg, hiszen IV. László halála után I. Rudolf (1273–1291) császár kívánt rendelkezni a Magyar Királyságról, amelyet – érvelése szerint – egykor a magyar király Frigyes császártól kapott hűbérbe.³⁸² VIII. Bonifác uralkodásának idején az argumentáció lényegi eleme természetesen változatlan maradt, de a megfogalmazás pontosabb és részletesebb lett. VIII. Bonifác leveleiben kifejtette, hogy István király („...*qui fuit primus rex Ungarie christianus...*”) Magyarországot a Szentszéknek teljes mértékben alávetette, majd az egyházfőtől nyerte el a koronát és a királyságot („...*ab ipsa [t.i. apostolica] sede accepit humiliter coronam et Regnum...*”).³⁸³ Téves volna azonban azt feltételezni, hogy a pápák csak a Magyar Királysággal kapcsolatban léptek fel ilyen jellegű követeléssel, ugyanis nem elszigetelt esetről volt szó. Az egyházfői igény a keresztény országok trónjának betöltésére (és/vagy a megválasztott király pápai jóváhagyására) a 13. végétől felerősödve jelentkezett, elsősorban a Német-római Császárság és az attól keletre fekvő országok tekintetében. Számos más példát említhetünk: 1302-ben VIII. Bonifác Vencelt nem csak a magyar, hanem a lengyel trón elbitorlásától is intette,³⁸⁴ ugyanakkor I. (Habsburg) Albert (1298–1308) német király megválasztásához vonakodott megadni a pápai jóváhagyást (*approbatio*-t, erről bővebben ld. a VII. 2. fejezetet), amelynek jogszerűségét szintén az első király (Nagy Károly) Szentszéktől kapott hatalmára visszavezetve igazolta.³⁸⁵ XXII. János 1314-ben hasonlóan avatkozott bele a német királyválasztásba, 1319-ben pedig Luxemburg János (1310–1346) és Ulászló herceg lengyel trónra támasztott igényét kívánta felülvizsgálni.³⁸⁶ Ilyen szempontból tehát a „magyar ügy” 1301-ben nem jelentett különös kivételt, hanem inkább a Szentszék politikai célkitűzéseinek a korszakban jellemző irányvonalába illeszkedett.

³⁸¹ A pápa egyértelműen utasította a püspököt, hogy keresse fel Rudolfot és Albertet és közölje velük: Magyarország a Szentszékhez tartozik, ezért ne próbálják elbitorolni vagy elfoglalni. THEINER I. 373. DC.

³⁸² 1290. 08. 31.: MGH Const. 3. 424. (439. sz.) Rudolf császár ugyanazon a napon kiadott rendelete szerint Magyarországot fiának, Albert ausztriai hercegnek adományozta hűbérúrként. MGH Const. 3. 424–425. (440. sz.)

³⁸³ Az 1301. 10. 17-én kelt, Vencel cseh királynak írt levelet ld.: ASV RV 50. f. 132r ep. 83.; THEINER I. 387–388. DCXXI, AOKLT I. 79–80. (88. sz.) Ugyanezen a napon VIII. Bonifác a Miklós ostiai püspöknek írott követutasításban bővebben „...*Ungarie Regnum sacrosancte Romane ecclesie a beato Stephano, primo rege Ungarie christiano, cum omni eius iure ac potestate et devote oblatum fuit et traditum reverenter, qui etiam ad ipsius Regni solium noluit auctoritate propria sublimari, sciens quod nemo sibi sumere debet honorem, nisi qui vocatur a deo, et ideo non a quolibet, sed a Vicario Iesu Christi et successore Petro assumpsit Regium diadema...*” (kiemelés tőlem – M. Á.) ASV RV 50. f. 128r ep. 78; THEINER I. 388–389. DCXXII, AOKLT I. 80. (89. sz.)

³⁸⁴ 1302. 06. 10.: ASV RV 50, f. 282v–283. ep. 27., THEINER I. 392–393. DCXXVIII.

³⁸⁵ MGH Const. 4, 1. 80–81. (105. és 106. sz.)

³⁸⁶ ASV RV 69, f. 535v–536. ep. 165., THEINER MON POL I. 146–147. CCXXVI.

A második állítás már több kérdést vet fel, és mivel a rendelkezésünkre álló dokumentumok jóval árnyaltabban fogalmaznak, így nehezebb akár cáfolni, akár bizonyítani. A Szentszék szándékairól akkor kaphatjuk a legvalószínűbb képet, ha sorra vesszük VIII. Bonifác leveleit és megvizsgáljuk, hogy hogyan változott (vagy változott-e egyáltalán) a megfogalmazás módja a magyar trónkérdéssel kapcsolatban. Egyfelől természetesen számos olyan utalás található a pápai dokumentumokban, amelyeket az I. Károly mellett történt állásfoglalásként lehet értelmezni. Ilyen például az az 1299 márciusi levél, amelyből kitűnik, hogy VIII. Bonifác nem ismerte el legitimnek III. András uralmát, hiszen így hivatkozik a magyar királyra: „[...] *Andree qui rex Ungarie nominatur* [...]”. A forrás tartalma is ezt sugallja, ugyanis a pápa felszólította az esztergomi érseket: mentse fel a kiközösítés alól azokat a magyarországi főurakat, akik nem voltak hajlandóak hűséget fogadni Andrásnak.³⁸⁷ A korábban már idézett két levélben a pápa továbbá arra is felhívta a figyelmet, hogy Vencel (László) koronázása nem csak azért érvénytelen, mert a kalocsai érsek által történt („[...] *qui auctoritatem reges Ungarie coronandi non habebat de consuetudine vel iure* [...]”), hanem azért is, mert Károlyt már korábban megkoronázta az esztergomi érsekség adminisztrátora.³⁸⁸ János érsek halála után, 1301 novemberében VIII. Bonifác valóban rezerválta a kalocsai érsekség betöltésének jogát a Szentszék számára.³⁸⁹ Így kivonta az ország második legfontosabb egyházi tisztségét – mint politikai tényezőt – a trónért folytatott harcból, és elejét vette az olyan önkényes, Szentszéktől független döntéseknek, mint Vencel megkoronázása volt János érsek részéről. Ami pedig a legfontosabb egyházi méltóságot, az esztergomi érsekséget illeti: élén ekkor már az Anjou-párti Bicskei Gergely állt (1299 óta *administratorként*),³⁹⁰ akinek kinevezését kétség kívül lehet a pápa részéről az Anjou-párt hatalmának megszilárdítására tett kísérletként értelmezni. Bár felmerülhet a kérdés, hogy ha Bicskei elsődleges feladata valóban Anjou Károly uralmának konszolidációja volt, akkor VIII. Bonifác miért nem erősítette meg egyszerűen az érseki rangban.³⁹¹

Niccolò Boccasini (Adattár 53. sz.) bíboros magyarországi legátusi megbízatását is gyakran tekinti a magyar szakirodalom a Szentszék által Anjou Károlynak nyújtott

³⁸⁷ 1299. 03. 13.: THEINER I. 385. DCXVIII.

³⁸⁸ 1301. 10. 17.: ASV RV 50. f. 128. ep. 77–78.; THEINER I. 387–389. DCXXI–DCXXII., AOKLT I. 79–80. (88–89. sz.) Még egyszer nyomatékosította, hogy a magyar trónt Anjou Mária és Károly magukénak vallják: 1302. 06. 10.: ASV RV 50. f. 282 v. ep. 27 XXVII, THEINER I. 392–393. DCXXVIII, AOKLT I. 143. (232. sz.)

³⁸⁹ 1301. 11. 08.: ASV RV 50. f. 132v–133r. ep. 90. és 91., THEINER I. 390–391. DCXXV. és DCXXVI.

³⁹⁰ Bicskei kinevezését ld. 1299. 01. 28.: THEINER I. 382–383. DCXVI.

³⁹¹ Kiss Gergely elképzelhetőnek tartja, hogy VIII. Bonifác szándékosan igyekezett távol tartani Bicskeit az eseményektől; ezért hagyta függőben érseki megerősítését. KISS 2016. 22. lj. Ez is azt támasztaná alá, hogy a pápa nem akart állást foglalni egyik trónkövetelő mellett sem, amíg a hivatalos vizsgálat le nem zajlott.

támogatás legközvetlenebb megnyilvánulásaként. Ez a vélemény a jelek szerint már a korabeli Európában is jelen volt, hiszen egy aragón követ szerint a bíboros kifejezetten azért ment Magyarországra, hogy Károlyt trónra ültesse („[...] *un gardenal... va in Ongaria per a legato e per a dourar a so potere de meter lo lo figlo de lo rey Carllo en lo riame [...]*”).³⁹² Valójában azonban egy pápai dokumentumban sincs nyoma annak, hogy „[...] *a pápai követ határozott utasítást kapott arra, hogy Károly Róbert királyságot elismertesse es a Szentszék akaratával szembeszegülő magyar főpapokat megrendszabályozza [...]*”³⁹³ VIII. Bonifác követutasításai általánosságban fogalmaznak,³⁹⁴ a béke helyreállításának szükségességét hangsúlyozzák.³⁹⁵

Másfelől viszont több tényező is azt bizonyítja, hogy VIII. Bonifác tartózkodott a határozott állásfoglalástól. Sosem titulálta például I. Károlyt Magyarország királyának a pápai udvarban tartott vizsgálat és a meghozott hivatalos döntés előtt (1303. május),³⁹⁶ illetve Mária királyné trónigényére hivatkozva is csak semlegesnek tekinthető kifejezést használtak a pápai dokumentumok („...*carissima in Christo filia nostra Maria regina Sicilie illustris ad se ac dilectum filium nobilem virum Carolum, nepotem eius, prefatum regnum asseruerit...*”³⁹⁷ – kiemelés tőlem M. Á.). 1300 októberében ezen kívül III. András követének jelentése szerint II. Károly a pápa és a bíborosok tanácsa és akarata ellenére („[...] *nepos regis Caruli contra consilium et voluntatem domini pape et cardinalium amicorum suorum missus fuit per dominum regem ad partes illas [...]*”) küldte unokáját Magyarországra.³⁹⁸ A beszámoló felveti a kérdést: vajon a követ jelentése azt tükrözi, hogy 1299 márciusa és 1300 októbere között a pápai udvar véleménye változott III. András magyarországi uralmát illetően, vagy csupán arra utal, hogy VIII. Bonifác helytelenítette II. Károly tettét, aki a pápai udvarban lezajló hivatalos vizsgálatot megelőzve cselekedett? A későbbi pápai levelek szóhasználata („[...] *Andreas in eodem Regno se pro rege gerebat [...]*”³⁹⁹) az utóbbi lehetőséget valószínűsíti.

³⁹² A II. Jakab aragón királynak szóló jelentés írója azt is tudni vélte, hogy I. Albert német király az Itáliába vonulást tervezte. 1301. 09. 13.: AOKLT I. 71. (69. sz.) és *Acta Aragonensia* I. 241-242. (159. sz.)

³⁹³ SZÁNTÓ 1996. 134.

³⁹⁴ Erre már Fraknói is felhívta a figyelmet. FRAKNÓI 1901. 107.

³⁹⁵ Boccasini megbízását ld. ASV RV 50. f. 115v ep. XXXII, THEINER I. 385–386. DCXIX. A bíborosnak a pápa által biztosított *facultasokat* ld. ASV RV 50. f. 116r ep. 16-tól f. 118v ep. 48-ig. VIII. Bonifác egy későbbi levelében arra is visszautalt, hogy Boccasini korábbi beszámolója szerint a legátus igyekezett pártatlan maradni: „*Scripisti etiam nobis, quod neutri partium notabile aut manifestum exhibuisti favorem...*” ASV RV 50. f. 132v–133r ep. 91., THEINER I. 390–391. DCXXVI.

³⁹⁶ A dokumentumot, amely elismeri Mária királyné magyar trónra támasztott igényét ld. 1303. 05. 31.: ASV RV 50. f. 382 v–384r ep. 33., THEINER I. 397–399. DCXXXV, AOKLT I. 214. (392. sz.)

³⁹⁷ 1302. 06. 10.: ASV RV 50. f. 282 v ep. 27., THEINER I. 393. DCXXVIII, AOKLT I. 143. (232. sz.)

³⁹⁸ 1300. 10. 25.: ÁÚO V. 262–263. 169. sz.

³⁹⁹ 1302. 06. 10.: THEINER I. 393. DCXXVIII.

A pápák számára kétség kívül előnyös volt a Nápolyi Királyságban a Szentszék vazallusaként uralkodó Anjou dinasztia magyarországi hatalomra jutása. Azonban a források azt mutatják, hogy VIII. Bonifác igen körültekintően járt el⁴⁰⁰ és a pápai *approbatio* elvének érvényesítését helyezte előtérbe.⁴⁰¹ Az Apostoli Szék szempontjából a döntési jog érvényesítése és gyakorlása volt elsődleges. A Magyar Királyság esetében a pápai udvar mondhatni teljes sikerrel járt: Mária királyné és Vencel király képviselői is megjelentek Rómában, ahol mindkét trónigény megalapozottságát kivizsgálták, majd VIII. Bonifác 1303. május 31-én Mária királynét és Károlyt ismerte el a magyar trón jogos örökösének. Az eljárás és az ítélet időzítését befolyásolhatta az európai diplomáciai helyzet: VIII. Bonifác elmérgesedő konfliktusa IV. Fülöp francia királlyal, amely miatt a pápai udvar számára sürgetővé vált az I. Albert német királlyal történő megállapodás (1303 május–július).⁴⁰² Ahhoz, hogy a francia nyomást ellensúlyozni tudják, a Habsburgoknak szövetséges keleti szomszédra volt szükségük, így ebből a szempontból egy Vencel jogara alatt egyesülő Lengyel-, Cseh- és Magyarország semmiképpen nem lett volna elfogadható megoldás.⁴⁰³ Ezt a tényezőt nyilvánvalóan VIII. Bonifác is számításba vette, így többszörösen érdekében állhatott a magyar trón biztosítása I. Károly számára. Az 1303-as pápai döntés végérvényesnek bizonyult: ezt követően ugyanis a pápai udvar nem változtatott az álláspontján. Niccolò Boccasini (XI. Benedek) rövid uralkodása alatt nem adott ki pápai bullát a magyar trón betöltésével kapcsolatban; V. Kelemen is csak egy ilyen rendelkezés született. Ebben az 1307-es dokumentumban a pápa felidézte a VIII. Bonifác idején lezajlott vizsgálatot, megerősítette elődje döntését, valamint kiközösítés kilátásába helyezésével eltiltotta Ottó bajor herceget a magyar királyi cím viselésétől.⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ Fraknói megfogalmazásában VIII. Bonifác „...Magyarország irányában eldeinek tartózkodó magatartásától nem tért el és a pártokon felül emelkedve járt el.” FRAKNÓI 1901. 102.

⁴⁰¹ KISS 2016.

⁴⁰² MGH Const. 4, 1. 145–146. (173. és 174. sz.)

⁴⁰³ Vencel 1303-ban valóban szövetségre lépett IV. Fülöp francia királlyal Albert római király ellen. Reg. Boh. Mor. II. 856–857. (1988. sz.)

⁴⁰⁴ 1307. 08. 10.: ASV RV 54. f. 58v ep. 302., THEINER I. 417–421. DCLXV–DCLXVI, AOKLT II. 99–100. (221–222. sz.)

VII. 2. I. Károly és XXII. János viszonya a német trónharcok tükrében

I. Károly nyugat-európai országokkal folytatott külpolitikájáról – különösen uralkodásának első felében – nehéz pontos képet alkotni. A témáról közvetlen módon tudósító források csekély száma miatt elfogadottá vált az a nézet, hogy belpolitikai harcai megakadályozták első Anjou királyunkat a szélesebb körű diplomáciai tevékenység folytatásában.⁴⁰⁵ Valószínűtlennek látszik azonban, hogy egy kiterjedt kapcsolatrendszerrel rendelkező európai dinasztia⁴⁰⁶ leszármazottjaként I. Károly átmenetileg korlátozott politikai mozgástere ellenére ne kísértette volna figyelemmel a nyugat-európai – így a Francia Királyság, a Német-római Császárság vagy a pápaság érdekszférájába tartozó területeken zajló eseményeket és a vele kortárs uralkodók ne számítottak volna állásfoglalására a különböző ügyekben, konfliktusokban.

Ez a fejezet azt vázolja fel, hogy miként viszonyult a magyar király a német trón betöltésének kérdéséhez 1314 és 1325 között, és ez hogyan befolyásolta a pápai udvarral fenntartott kapcsolatát. A téma kiemelt figyelmet érdemel, hiszen az 1314-es királyválasztást megelőző diplomáciai manőverek, majd az október 19-én és 20-án megválasztott két trónigénylő szembenállása felkavarta az európai politikai viszonyokat. Bár IV. (Bajor) Lajos (1314–1347) 1322 szeptemberében legyőzte, sőt fogságba is ejtette ellenfelét, Habsburg (Szép) Frigyes (1314–1330), ez korántsem garantálta számára a császári koronát. A Wittelsbach jelölt nemzetközi helyzete ugyanis hamarosan meggyengült, egyrészt XXII. Jánossal való konfrontálódása, másrészt a Luxemburgok elpártolása miatt. A hátszín helyzetét Lajos csak azzal tudta biztosítani, hogy kiegyezett ellenfelével. Így az 1325 márciusi trausnitzi megállapodás, majd ennek szeptemberi müncheni ratifikációja⁴⁰⁷ hozta meg neki azt a stabilitást, amely a *Romzug* előfeltétele volt.

⁴⁰⁵ Ez a vélekedés régóta jelen van a történeti irodalomban. Hóman Bálint szerint „*Károly külpolitikája 1324-ig a országával szomszédos hatalmak politikai törekvéseinek ügyes ellensúlyozásában merült ki s a belső konszolidáló munka zavartalanságának biztosításához szükséges békeállapot megrögzítését célozta*” – HÓMAN – SZEKFÜ 1936. 280. Hasonlóan korlátozottan tekinti Károly külpolitikáját Bertényi Iván, s ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy a királlyal párhuzamosan néhány magyar oligarcha is önálló külpolitikát folytatott. BERTÉNYI 1987. 88. Kristó Gyula megfogalmazása szerint „*Károly Róbert egészen 1322-ig (...) minden erejét, energiáját saját belső helyzete megszilárdítására*” fordította. KRISTÓ 1988. 67.

⁴⁰⁶ I. Károly magyar király nagybátyjai között egy király, egy szent, több herceg, nagynénjei között királynék, grófnék voltak. Édesanyja I. (Habsburg) Rudolf (1273–1291) lánya volt. I. Károly lánytestvérei közül Klemencia X. Lajos francia király, Beatrix pedig a vienne-i dauphin felesége lett. ÓVÁRY 1893. 3–42.

⁴⁰⁷ A trausnitzi megállapodással szemben az 1325 szeptemberében, Münchenben megkötött szerződés sokkal nagyobb szabadságot biztosított Frigyesnek: Lajos gyakorlatilag társkirállyá fogadta Habsburg ellenfelét és a sajátjával megegyező jogokat biztosított neki Németország területén. A müncheni szerződést német nyelven kiadva ld. MGH Const. 6,1. 72–74. (105. sz.).

A trónviszály a földrajzi közelség és a territoriális érdekek miatt természetesen a Német-római Császárság és Ausztria keleti szomszédjaira is kihatott, így a Magyar Királyság külpolitikáját is nagymértékben befolyásolta. Annak ellenére, hogy I. Károly országegyesítési harcai ekkor még nem zárultak le, belpolitikai szempontból jóval kedvezőbb volt a helyzete, mint uralkodásának első évtizedében. A pápa és a külföldi hatalmak által elismert, minden kritériumnak megfelelően megkoronázott magyar király volt; rivális trónkövetelőkkel sem kellett már számolnia. Bár Kristó Gyula az 1311 és 1323 közötti éveket az oligarchákkal történő „*egyértelmű katonai konfrontálódás*” időszakaként jellemezte,⁴⁰⁸ a felsorolt tényezők kellően biztos hátteret adhattak ahhoz, hogy I. Károly külpolitikai figyelmét a nyugat-európai eseményekre is kiterjessze és a Német-római Császárság ügyeivel szemben se maradjon közömbös. Közismert, hogy a magyar király Habsburg Frigyes szövetségese volt, de ezt az együttműködést a történeti munkák I. Károly részéről nem a külpolitikai vonalvezetés részeként, vagyis a német királyválasztásban releváns állásfoglalásként, hanem inkább a belpolitikai érdekek alapján meghozott döntésként értelmezik.⁴⁰⁹ Az osztrák–magyar szövetség kiindulópontjaként a magyar történettudomány általában két elemet hangsúlyoz: az I. Károly és a Habsburg Frigyes között fennálló közeli rokoni kapcsolatot, valamint a magyar király törekvését, hogy azokat a területeket visszacsatolja, amelyeket az osztrák hercegek húguk, Ágnes jogaira hivatkozva tartottak uralmuk alatt.⁴¹⁰ E területi vitában különös jelentőséggel bírt Pozsony visszaszerzése. I. Károly és Frigyes együttműködését gyakran tekintik sikertelennek a történetírásban, hiszen Frigyes ígéretei ellenére Pozsony problémája még 1323-ig elhúzódott.⁴¹¹ Felmerülhet a kérdés, hogy ha európai kontextusban vizsgáljuk az osztrák–magyar szövetséget, akkor léteztek-e a fent említetteken kívül más okok, amelyek I. Károlyt a Habsburg szövetség megkötésére és többszöri megújítására indították. Mivel a pápai udvar 1324-től egyértelműen szembefordult Bajor Lajossal, és az ellene vívott diplomáciai

⁴⁰⁸ KRISTÓ 2003. 299.

⁴⁰⁹ Néhány véleményt érdemes lehet szó szerint idézni. Bertényi Iván megfogalmazása szerint: Károly „szövetségekötéseit az osztrák herceggel, közeledését a cseh vagy a lengyel uralkodóhoz a királyi trón megszerzéséért, megtartásáért vívott harc fejleményei (...) határozták meg.” – BERTÉNYI 1987. 88. Kristó Gyula szerint Károly „önálló külpolitikai akciói (...) szorosan kapcsolódtak belpolitikai céljaihoz, trónja és hatalma magyarországi megszerzéséhez, illetve biztosításához.” – KRISTÓ 1988. 67. A belpolitikai tényezők szerepét nem vitatjuk; célunk leginkább az, hogy olyan tényezőket vizsgáljunk meg, amelyek a belpolitikai érdekek mellett szintén hatottak I. Károly külpolitikájára.

⁴¹⁰ Habsburg Ágnes III. András magyar király özvegye volt. Az elfoglalt területek elsősorban Pozsony megyét és a Muraközt jelentették. SKORKA 2013B. 454–455.

⁴¹¹ Skorka Renáta viszont felhívta rá a figyelmet, mennyire nélkülözhetetlen volt az osztrák segítség Károly uralkodásának kezdetén. SKORKA 2013A. 258.

küzdelemben XXII. János vette át a vezető szerepet, érdemesnek tartottam megvizsgálni, hogy a pápai udvar próbálta-e, és tudta-e befolyásolni a magyar király külpolitikáját.

Az előző fejezetben már utaltam arra, hogy hogyan erősödött meg a korszakban – főként VIII. Bonifác és XXII. János pápasága alatt – az igény a pápai szupremácia érvényesítésére.⁴¹² Az itáliai területek miatt a Szentszék számára természetesen továbbra is a német királyi és az ehhez kapcsolódó német-római császári trón betöltése volt elsődleges fontosságú. VIII. Bonifác már annak ellenére is beavatkozott a Német-római Császárság ügyeibe, hogy I. Albert megválasztását nem kérdőjelezték meg. A választófejedelmek döntése többségi volt és nem lépett fel másik trónigénylő. Emellett VIII. Bonifác kifejezetten diplomáciai eszközként, nyomásgyakorlásra használta a pápai jóváhagyás, az *approbatio* jogát. Addig ugyanis nem ismerte el legitim német királynak Albertet, amíg a Habsburg uralkodó néhány politikai engedményt nem tett.⁴¹³ Az *approbatio* hasonló elv szerint történt felhasználása figyelhető meg egy teljesen ellentétes szituációban: V. Kelemen vélhetően éppen azért ismerte el VII. Henrik (1308/1311–1313) megválasztását viszonylag gyorsan és járult hozzá a császárkoronázáshoz, mert IV. Fülöp hatalmának kiegyensúlyozását remélte egy erős német uralkodótól.⁴¹⁴

Az 1314 októberében lezajlott királyválasztáskor azonban a pápai trón már hónapok óta üres volt. Bajor Lajos ennek ellenére már október 23-án elküldte a választási határozatot és a császárkoronázási kérelmet a bíborosoknak, remélve, hogy azt a jövőben megválasztott pápa elé terjesztik. Ugyanezt Frigyes nem tette meg.⁴¹⁵ Valószínűleg tisztában volt vele, hogy megválasztása kevésbé tűnt megalapozottnak, mint Bajor Lajosé: míg Frigyes királyi címe a cseh trónkövetelő, Karintiai Henrik szavazatán múltott,⁴¹⁶ addig Lajos a cseh királyi hatalmat *de facto* birtokló Luxemburg Jánost tudhatta maga mellett. A pápaválasztó konklávén végül 1316 nyarán jutott döntésre,⁴¹⁷ de az új egyházfő sokáig mindkét német trónigénylő leveleire ugyanolyan távolságtartó és kitérő válaszokat adott, vagyis hivatalosan

⁴¹² A témáról bővebben ld. UNVERHAU 1973. 13–14. A 14. századi pápaságról összefoglalóan ld. ZANKE 2013. 39–46.

⁴¹³ BENKER 1997. 46–47.

⁴¹⁴ Erről ld. az előző fejezetet.

⁴¹⁵ UNVERHAU 1973. 22–27.

⁴¹⁶ Karintiai Henrik voksa jelentette Szép Frigyes számára a negyedik szavazatot. Rajta kívül még Rudolf felső-bajor herceg (IV. Lajos testvére), I. Rudolf szász herceg (Sachsen-Wittenberg) és a kölni érsek szavazott a Habsburg jelöltre. Frigyes választási dekrétumát ld. MGH Const. 5. 89–91. (94. sz.)

⁴¹⁷ A bíborosi kollégium megosztottságáról, amely pápaválasztást késleltette és V. Fülöp francia király beavatkozásáról ld. MOLLAT 1912. 37–43.

egyikük megválasztását sem hagyta jóvá.⁴¹⁸ Téves lenne azt feltételezni, hogy XXII. János a kezdetektől Frigyeset támogatta. Épp ellenkezőleg: egy aragón követ jelentése arra enged következtetni, hogy a pápa eleinte Bajor Lajos elismerése hajlott, és hangot is adott véleményének, miszerint Frigyes választása *a minori parte* történt.⁴¹⁹

Az *approbatio*-jog esetében az elmélet nem csak presztízskérdés volt, hiszen a konfliktus valójában az Itália felett gyakorolt hegemoniában gyökerezett. Amíg nem volt elismert német király, addig nem volt császárkoronázás sem, így a pápa által kinevezett helytartó – esetünkben Róbert nápolyi király – gyakorolhatta az itáliai területek felett a főhatalmat. A választófejedelmek által megválasztott jelölt kötelező jóváhagyásával a pápa előzetesen mérlegelhetette, hogy a császárkoronázás a szóban forgó személy esetében mennyi politikai kárt okozhat a Szentszéknek, a jóváhagyás megtagadásával pedig késleltethette a császárjelölt itáliai ambícióinak megvalósítását. Valójában ez történt Bajor Lajos esetében is. Amikor a Wittelsbach uralkodó elkezdte előkészíteni Rómába vonulását, olyan itáliai hatalmakkal vette fel a kapcsolatot, akik már hosszabb ideje megnehezítették a pápaság itáliai területeinek kormányzását. Nem meglepő tehát, hogy XXII. János fenyegetésként kezelte Bajor Lajos lehetséges itáliai jelenlétét és teljes befolyásával ellene fordult, vagyis igyekezett megakadályozni a *Romzugot*.⁴²⁰ A pápa igen hatékonyan fogta össze az európai hatalmakat a császár ellen, s annak ellenére, hogy a koronázás megtörtént, Bajor Lajos német területre való visszatérése után nem tudott maradandó befolyást gyakorolni Itáliában.

XXII. János Bajor Lajos ellen irányuló diplomáciai tevékenysége magyar szempontból is nagy jelentőséggel bírt. A pápa és Róbert nápolyi király érdekközössége Itáliában olyan szoros együttműködést eredményezett, amely I. Károly külpolitikáját sem hagyhatta érintetlenül.⁴²¹ Az 1314–1325 közötti időszakot a hatalmi viszonyok dinamikus változása jellemezte, I. Károly mégis mindvégig a Habsburg hercegekkel állt

⁴¹⁸ XXII. János mindkét jelöltet választott német királynak címezte és többször felszólította őket az ellenségeskedés beszüntetésére. A korszak német történelméhez kapcsolódó vatikáni dokumentumok regesztáit publikálja. VU 236–273.

⁴¹⁹ 1326 szeptemberében II. Jakab aragón királynak a következő szavakkal számol be a pápai udvarban történekről követe, Petrus de Abbacia, „*Et quod dominus papa respondit, quod, cum ipse dux Austrie fuerit a minori parte electus et electio dicti ducis Bauarie et ipsius persona sint reprobata, huiusmodi electio facienda rediit ad electores, sine quorum preiudicio electionem factam de ipso duce Austrie posset minime approbare.*” – *Acta Aragonensia* I. 382. (258. sz.)

⁴²⁰ Az első eljárás 1323 októberében indult Bajor Lajos ellen. MGH Const. 5. 616 (792. sz.) A német király elleni eljárásokról és a Romzug-ról bővebben ld. GODTHARDT 2011. 189–287.

⁴²¹ XXII. János Bertrand du Poujet bíboros vezetésével indított „keresztes hadjáratot” a pápaság itáliai ellenségei ellen. Róbert nápolyi király ezt a harcot szinte mindegyik hadszíntéren támogatta, igaz, a pápai udvartól jelentős összegű támogatást is kapott cserébe. Poujet bíboros itáliai legátusságáról és a Szentszék ezzel kapcsolatos kiadásairól bővebben ld. HOUSLEY 1982A. 246–250.

szövetségben.⁴²² Ennek okát a korábbi szakirodalom általában két tényezőben látta. Nagy hangsúlyt kapott egyrészt az I. Károly és Habsburg Frigyes között fennálló rokoni kapcsolat. Elsőfokú unokatestvérek voltak, hiszen Frigyes apja, I. Albert német király I. Károly anyjának, Klemenciának a testvére volt. Ugyanakkor arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy ugyanilyen rokonsági fok kötötte I. Károlyt Bajor Lajoshoz is, mivel Lajos édesanyja, Matilda ugyancsak Habsburg Rudolf gyermeke volt, akárcsak Albert és Klemencia.⁴²³ Bár a házasság útján megerősített dinasztikus szövetségeknek valóban a hosszú távú együttműködés kiépítése és a hatalmi befolyás kiterjesztése volt a célja, a korszak is számos példát állít az ilyen szövetségek kudarcáról.⁴²⁴ A rokoni kötelék önmagában többnyire nem volt elegendő, csak abban az esetben biztosított tényleges motivációt, ha elősegítette az uralkodók hatalmi ambíciói által kijelölt külpolitikai koncepciók megvalósítását. A családi kapcsolatoknál minden bizonnyal sokkal lényegesebb az, hogy I. Károlynak szüksége volt nyugati szomszédjainak segítségére és a stabilitásra, amit ez a szövetség biztosított, főként uralkodásának kezdetén, a vetélytárs trónigénylők ellen folytatott küzdelem során. Frigyes és Károly együttműködése ebből az okból kifolyólag nem volt előzmény nélküli. Az 1304–1305-ös év folyamán a magyar király támogatta I. Albertet és legidősebb fiát, Rudolf osztrák herceget Csehország elleni harcukban.⁴²⁵ I. Albert csehországi tervei Károlynak is a hasznára váltak, hiszen a cseh király és fia volt a legkomolyabb riválisa a magyar trónért vívott küzdelemben. Frigyes 1306 őszén vette át az osztrák és stájer hercegség kormányzását Rudolftól, akit I. Albert időközben a cseh trónra segített.⁴²⁶ Innentől kezdve volt tehát Frigyes az osztrák és stájer hercegség feje, döntéshozója, és minden jel arra mutat, hogy ő is az elődei által megkezdett stratégiát folytatta. Rendelkezésünkre áll két levél ebből az időszakból, amelyekből kitűnik, hogy az osztrák herceg I. Károly ügyét próbálta előmozdítani a magyar nemeseknél, egyháziaknál és László erdélyi vajdánál.⁴²⁷ A két uralkodó szövetsége viszonylag jól nyomon követhető a későbbiekben is. Tudomásunk van

⁴²² Skorka Renáta számba veszi azokat a tényezőket, amelyek az osztrák-magyar szövetséget törékennyé tették. SKORKA 2013B 453–455.

⁴²³ Itt meg kell jegyeznünk, hogy apai ágról Lajos viszont annak az Ottó alsó-bajorországi hercegnek volt unokatestvére, aki 1305-ben megpróbálta I. Károly ellenében megszerezni a magyar trónt. Bajor Lajos nyilvánvalóan elismerte Ottó magyar királyi címét, s még egy 1315-ös oklevélben is ezzel a titulussal emlékezett meg unokafivéről. A dokumentum regesztáját 1315. május 17-ei dátummal ld. *Regesta imperii VII/I. 3. 12.* Ottó azonban 1312-ben meghalt, így az ő személye elvileg már nem jelenthetett volna akadályt az 1314-es királyválasztáskor vagy utána I. Károly és Bajor Lajos külpolitikai közeledésében. A Wittelsbachokról bővebben MENZEL 2010. 287–324.

⁴²⁴ Elég csak a százéves háborúra, vagy akár az Anjou-dinasztia különböző ágainak konfliktusaira gondolnunk.

⁴²⁵ Károly és Rudolf szövetsége 1304. augusztus 24-én: DF 257 967.

⁴²⁶ Rudolf 1307-ben meghalt, Albertet 1308-ban megölték. NIEDERSTÄTTER 2010. 269–286.

⁴²⁷ Sajnos sem a levelek keltezését, sem a címzettjeiket nem ismerjük pontosan. CD VIII/7. 377–379.

róla, hogy 1311 tavaszán és 1312 elején Károly követeket küldött Bécsbe.⁴²⁸ Valószínűleg e megbeszélések eredményeként került bele 1312 folyamán I. Károly neve két, Frigyes által megkötött megállapodásba. Januárban Kőszegi Miklós kötelezte magát az osztrák herceggel kötött egyezményében a magyar királyhoz való hűségre.⁴²⁹ 1312 júliusában pedig János cseh király és a két Habsburg herceg, Frigyes és Lipót ígért egymásnak támogatást és tanácsot négy éven keresztül Szent Jakab napjától (az oklevél keltétől) számítva, és a magyar királyt mindkét kiadott oklevélben azon uralkodók közé sorolták, akik ellen egyik fél sem volt köteles segítséget nyújtani a másoknak.⁴³⁰

Különös jelentőséggel bírt az I. Károly és Habsburg Frigyes között 1314 júliusában létrejött szövetség, mert Frigyes részéről ez már egyértelműen a német királyválasztásra tett felkészülésnek tekinthető. Ezúttal a magyar király arra tett ígéretet, hogy országában senkivel nem köt olyan szövetséget, amelybe az osztrák hercegek ne lennének belefoglalva. Továbbá megígérte, hogy minden ellenségük és az esetleges lázadók ellen is segíti őket.⁴³¹ Ez Frigyes stratégiai pozícióinak biztosítását jelentette, amelyre azért volt szükség, mert a Bajor Lajos kiegyezése a Luxemburgokkal ekkor már előrelátható volt. A tárgyalások ugyanis már 1314 eleje óta folytak, nyár elején pedig megszületett az a megegyezés, amelynek értelmében bizonyos területekért és jogokért cserébe Lajos biztosítani tudta Balduin trieri és Péter mainzi érsekek, valamint János cseh király szavazatát is.⁴³² A választást követően Szép Frigyes és Bajor Lajos is két kérdéskörre fókuszálta figyelmét: saját helyzetük erősítésére Németországon belül, valamint a *Romzug* fokozatos előkészítésére. A két német király azonban két különböző utat választott Itáliával kapcsolatban, amely a pápai udvarhoz fűződő viszonyukat is determinálta. Bajor Lajos a ghibellinekhez közeledett, így Milánó nagyhatalmú uraihoz, a Viscontiakhoz.⁴³³ Ghibellin-irányultságú szövetségi politikája 1326 márciusában teljesedhetett ki, hiszen II. Frigyes

⁴²⁸ ENGEL 2003. 328.

⁴²⁹ „...*magnifico principi domino Karolo dei gratia regi Hungarie domino nostro quem presentibus et preteritis tractatibus incluímus nostris cum serviciis [...] per omniam volumus obligari...*” DF 287 029.

⁴³⁰ A János király által kiadott oklevél rövidített változatát ld. CDEM VI. 46 (61. sz.) A magyar királyon és a Német-római Császárság uralkodóján kívül a János által kiadott oklevelébe belefoglalták még a brandenburgi örgróf (Waldemar, 1308–1319) és a breslau-i herceget (III. Bolesław, 1296–1311, az oklevél keltekor már Liegnitz-Brieg hercege). A Frigyes által kiadott oklevélben pedig az első két kitétel mellett Rudolf (1294–1317) és Lajos (a későbbi császár) bajor hercegek nevei szerepeltek. A két változatot ld. Reg. Boh. Mor. III. 38–39. (85–86. sz.)

⁴³¹ 1314. 07. 23.: CD VIII/7. 108. (80. sz.), AOKLT III. 353. (799. sz.)

⁴³² IV. Lajost Péter mainzi és Balduin trieri érsekek, II. János szász herceg (Sachsen-Lauenburg), János cseh király és Waldemar brandenburgi örgróf támogatták. Bajor Lajos választási dekrétumát ld. MGH Const. 5. 93. (96. sz.) A kettős választás lefolyásáról és a két királyjelölt támogatásáról bővebben ld. KAUFHOLD 1994. 28–45.

⁴³³ Bajor Lajos és a Viscontiak szoros együttműködését az is jól mutatja, hogy Galeazzo Viscontit Lajos a mülldorfi csata után hat nappal az elsőként értesítette győzelméről. MGH Const. 5. 539 (676. sz.)

(1296–1337) szicíliai királlyal kötött egyezsége a pápai udvar legjelentősebb itáliai szövetségesének, a Nápolyi Királyságnak a bekerítését jelentette.⁴³⁴

Ezzel szemben Frigyes kiegyensúlyozott viszonyra törekedett a guelf hatalmakkal; valószínűleg ez a stratégia a pápai udvar megnyerését is szolgálta. Ennek megfelelően Treviso és Padova városokkal vette fel a kapcsolatot.⁴³⁵ Az osztrák dinasztikus kapcsolatépítés is ebbe a koncepcióba illeszkedett, és célja a kedvező itáliai feltételek megteremtése volt. Frigyes legidősebb öccse, Lipót a savoyai gróf lányát vette feleségül, Katalin nevű húga pedig Róbert nápolyi király legidősebb fiához, Károlyhoz ment hozzá.⁴³⁶ Róbert és Frigyes szövetsége a magyar király szempontjából is lényeges fordulat volt. Mivel Róbert király majdnem ugyanakkor küldött követeket Frigyeshez és I. Károlyhoz, – 1316 januárjában a magyar királyhoz,⁴³⁷ február legelején pedig az osztrák herceghez induló küldöttek ellátásáról gondoskodott⁴³⁸ – feltételezhetjük, hogy a két diplomáciai tett nem is volt egymástól teljesen független. Valószínűsíthető, hogy a nápolyi király tájékoztatta unokaöccsét a Habsburgokkal folytatott tárgyalásokról, talán a Frigyesrel való további együttműködésre is bízta. Ezt látszik alátámasztani a fokozott osztrák–magyar interakció a következő évben. 1317 augusztusában Erzsébet, Frigyes felesége tett említést édesapjának, Jakab aragón (1291–1327) királynak írt levelében az osztrák herceg és a magyar király között zajló tárgyalásokról, nyáron Károly Kőszegi András ellen kapott osztrák támogatást,⁴³⁹ ősszel pedig Frigyes személyesen vezetett hadat Magyarországra, hogy a Csák Máté elleni harcot segítse.⁴⁴⁰

Az 1317-es év eseményei után I. Károly és Luxemburg János cseh király politikai közeledése 1318-ban váratlannak hathat és több kérdést is felvet. A történetírásban gyakran

⁴³⁴ A megállapodás szövegét ld. MGH Const. 6,1. 112–114. (161. sz.) Bajor Lajos itáliai politikájáról bővebben ld. PAULER 1997. 137–164.

⁴³⁵ Frigyes levelezése és megegyezése Padovával: MGH Const. 5. 445–446. (556–561. sz.)

⁴³⁶ Katalint, VII. Henrik császár özvegyét a Habsburg hercegek először III. Frigyes szicíliai királyhoz akarták hozzáadni. Szép Frigyes ebben az esetben apósa, II. Jakab aragóniai király befolyására akarta számított, hiszen ő III. Frigyes bátyja volt. Ez a terv azonban megghiúsult, ezután merült fel a nápolyi házasság gondolata. Ezzel párhuzamosan Róbert nápolyi király sem tudott neki megfelelő megállapodást elérni a szicíliai királynál a Nápolyi Királyság korábban elvesztett területeiről. Ez csak megerősítést jelenthetett Róbert számára Habsburg-szövetség szükségességéről. Róbert és III. Frigyes levelezését 1316 elején ld. *Acta Aragonensia* I. 715–717. (448. sz.)

⁴³⁷ 1316. 01. 08.: MDA I. 205–206. (263–265. sz.). Egy nappal korábban kelt dokumentumból tudjuk, hogy követváltásról volt szó: Róbert király I. Károly követének (Jánki László és János váci éneklőkanonok, ld. Adattár 37. és 26. számok) költségeinek megtérítéséről intézkedett. 1316. 01. 07.: MDA I. 205. (262. sz.), AOKLT IV 88. (223. sz.)

⁴³⁸ A dokumentum regesztáját 1316. 02. 03-ai dátummal ld. *Regesta imperii VII/II*. 49.

⁴³⁹ ENGEL 2003. 347.

⁴⁴⁰ Frigyes októberben írt a bécsi polgároknak arról, hogy megkezdte Komárom ostromát, csapatait a Vág és a Duna között vonultatta fel, és meggyőződése, hogy hamar győzedelmeskedni fog. MGH Const. 5. 380–381. (465. sz.)

külpolitikai irányváltásként értelmezték I. Károly és Luxemburg Beatrix házasságát, és leginkább a határmenti területek miatt kialakult osztrák–magyar érdekellentéttel, valamint a Kőszegiek és más magyar urak osztrák családokhoz fűződő politikai és rokoni kapcsolatával magyarázták.⁴⁴¹ Kérdéses azonban, hogy mennyire tekinthető a magyar király házassága szembefordulásnak a Habsburgokkal. 1318 októberében Károly ellátogatott Bécsbe, ami arra enged következtetni, hogy az osztrák–magyar viszony nem hidegült el.⁴⁴² I. Károly és János király kapcsolata a házasságot megelőzően is inkább semleges volt, mint ellenséges, Csák Máté személyében pedig a két királynak közös ellensége is volt.⁴⁴³ A Habsburg-Luxemburg viszony sem nevezhető még kiélezettnek ekkor, hiszen a német trónviszályban 1322-ig nem került sor komolyabb hadieseményre. Ezért kérdéses, hogy a I. Károly és Beatrix házassága valóban a Habsburg hercegek ellen irányult volna. Legvalószínűbbnek az látszik, hogy a magyar király már ekkor a későbbi köztes, esetleg békéltető szerepéhez hasonló pozíciót próbált elfoglalni. A korabeli szövetségi rendszerek ismeretében viszont nem zárhatjuk ki annak lehetőségét sem, hogy Károly valóban nyomást akart gyakorolni a Luxemburg-házassággal, csak nem az osztrák hercegekre, hanem nagybátyjára, I. Róbert nápolyi királyra. 1317 februárjából ugyanis ránk maradt egy olyan dokumentum, amely a magyar király nápolyi örökségével kapcsolatos konfliktusra utal. Ekkor Károly felhatalmazta sógorát, a vienne-i *dauphint*, hogy képviselje érdekeit a salernói hercegség és a szentangyalhegyi fejedelemség ügyében.⁴⁴⁴ Ezek a címek ugyanis édesapjától örökölt jogán őt illették volna meg, de nagybátyja önkényesen rendelkezett róluk. Mivel Nápoly szempontjából különös jelentőséggel bírt, hogy melyik választott német király fog Rómába vonulni, a magyar király közeledése a Bajor Lajossal szövetségben álló Luxemburgok felé nyugtalanító tényező lehetett I. Róbert számára. Bár a kutatás jelen állása szerint ezt a feltételezést nem lehet alátámasztani, talán érdemes fontolóra vennünk ezt az eshetőséget is.

Arról viszont több bizonyíték is a rendelkezésünkre áll, hogy I. Károly helyzetét és állásfoglalását az európai hatalmak is nyomon követték, számon tartották. Az 1314. júliusi osztrák–magyar szövetségről például ugyanazon év októberében már II. Jakab aragón király

⁴⁴¹ KRISTÓ 1988. 53 és 69 és BERTÉNYI 1987. 102. Frigyes 1312-es, Kőszegi Miklóssal megkötött egyezményében is külön rendelkeztek arról, hogy a magyar úr nem támogatja az osztrák herceg híveit uruk ellenében, nem fogadja be Frigyes elmenekült *servitorait*. Később, I. Károly és Frigyes 1321-es temesvári megállapodásában is azt ígérte egymásnak a két uralkodó, hogy elégtétel adására kényszerítik azon híveiket, akik szövetségesük számára károkat okoznak. Mindkét dokumentum szövege azt sugallja, hogy Frigyes sem tudott mindig befolyással lenni alattvalói tetteire, az ellenőrzése pedig minden bizonnyal csak gyengült az 1314-es választást követően, amikortól szinte folyamatos harcészültségben állt Bajor Lajos ellen.

⁴⁴² ENGEL 2003. 350.

⁴⁴³ Csák Máté ellen a magyar és a cseh király közös hadjáratot is tervezett. ENGEL 2003. 335. A magyar Anjouk és a Luxemburgok kapcsolatának alakulásáról ld. NAGY 2010B 313–318.

⁴⁴⁴ 1317. 02. 22.: CD VIII/2. 41–42., AOKLT IV 155. (407. sz.)

is tudott, ahogyan ezt egy Frigyeshez írott levele tanúsítja.⁴⁴⁵ 1317 januárjában Peter von Aspelt mainzi érsek, Bajor Lajos egyik legfőbb támogatója arról tájékoztatta a freiburgi grófot, hogy a magyar király szövetségzett országának hatalmasabb uraival.⁴⁴⁶ Az 1315–1316-os év katonai szempontból több kedvező fordulatot hozott Károly Róbert számára,⁴⁴⁷ és az érsek megfogalmazása azt igazolhatja, hogy a magyar király belpolitikai sikereiről más európai hatalmak is értesültek.

Annak ellenére, hogy 1315 tavaszán Speyernél, 1319-ben pedig Mühldorfnál is találkozott a két német király serege,⁴⁴⁸ fegyveres összecsapásra Habsburg Frigyes és Bajor Lajos között 1322-ig nem került sor. Az 1322. szeptember 28-án lezajlott mühldorfi (ampfingi) csata nem csak a német trónharcban jelentett fordulópontot, hanem egyben az osztrák–magyar szövetség 1314–1325 közötti időszakának legjobban ismert állomása volt. Az 1321-es temesvári szövetség⁴⁴⁹ értelmében I. Károly egy 4-6000 főből álló sereget küldött Frigyes támogatására. A csata lefolyása és kimenetele, valamint a magyar részvétel is meglehetősen jól rekonstruálható az elbeszélő- és levéltári források alapján, több feldolgozás is részletes leírást ad róla, ezért jelen tanulmányban nem térek ki az események ismertetésére.⁴⁵⁰ Annyit azonban érdemes megjegyezni, hogy míg a német nyelvterületen született elbeszélő emlékek a magyar-kun sereget többnyire magyar–pogány vagy konkrétan magyar–kun jelzővel illetik, a franciaországi Saint Denis-krónika a mühldorfi csata

⁴⁴⁵ Az 1314. október 17-i keltezésű levél ide vonatkozó része: „*Sane quia magnificus princeps Karolus Ungarie rex nobis nunc per suam litteram [nuncia]vit, qualiter ex con[t]racto inter vos et dictam filiam nostram coniugio multipliciter exultavit cum eaque [solempnitate] qua decu[it] fatam filiam nostram in civitate Vienne duxit visitandam, presente vobis...*” MGH Const. 5. 78–79. (82. sz.)

⁴⁴⁶ A mainzi érsek 1317. január 20-án kelt levelében így ír a freiburgi grófnak: „*Deinde rex Ungarie cum pocioribus dominis regni eiusdem cum domino nostro antedicto Romanorum rege est confederatus, de quo magnum indubitanter habebit subsidium.*” MGH Const. 5. 327 (389. sz.). Peter von Aspelt diplomáciai szerepét és ehhez társuló tájékozottságát ismerve kizárhatjuk azt a lehetőséget, hogy tévedésből sorolja a magyar királyt Bajor Lajos támogatói közé. Sokkal valószínűbb, hogy Bajor Lajos hatalmát bizonyító „propagandafogásról” lehetett szó.

⁴⁴⁷ 1315 tavaszán a király kibékült Kán László fiaival, 1316 tavasz-nyár folyamán pedig Kőszegi János ellen ért el sikert, uralma alá hajtotta Somogy, Tolna és Baranya megyéket. ENGEL 2003. 358.

⁴⁴⁸ Mindkét alkalommal azért nem került sor ütközetre, mert Bajor Lajos az utolsó pillanatban elvonult a helyszínről. BENKER 1997. 86–87 és 96–99.

⁴⁴⁹ 1321. 11. 23.: CD VIII/7. 134–136., AOKLT VI. 120. (312. sz.) A szövetség megkötésének helye korántsem meglepő, mivel I. Károly ebben az időszakban Temesváron tartotta székhelyét. Temesvárról, mint királyi székhelyről ld. KOPECZNY 2013. 211–231.

⁴⁵⁰ A szakirodalomban eltérő becslések láttak napvilágot a mühldorfi csatában részt vevő magyar katonák létszámáról. Pór Antal 6200 főre teszi a katonák számát. PÓR 1888. 791. Engel Pál a 6000 fős létszámot fogadja el. ENGEL 2003. 354. Heinz Thomas a Peter von Zittau nyomán 5000 fős magyar sereggel számol Mühldorfnál. HEINZ 1993. 102–106. Gertrud Benker ezzel szemben 4000 magyarról ír. BENKER 1997. 101. A mühldorfi csatánál jóval kisebb figyelmet kapott a magyar szakirodalomban az 1313-as gammelsdorfi ütközet, ahol a Habsburgok szintén magyar támogatással szálltak harcba a hatalmát Alsó-Bajorországra is kiterjesztő Lajos ellen. Kristó Gyula szerint a Babonics család küldött támogatást az osztrák hercegeknek. KRISTÓ 1988. 41. Azonban több kérdés is megválaszolatlanul maradt ezzel az ütközettel kapcsolatban, így például I. Károly állásfoglalása.

bemutatásánál minden valószínűség szerint a magyar–kun harcosokat nevezi szaracén–barbár katonáknak.⁴⁵¹

A mülhdorfi győzelem után Luxemburg János és Bajor Lajos szövetsége hamar megbomlott. A két uralkodó politikai elhidegülése egy viszonylag jól nyomon követhető folyamat eredménye volt, amelyet a több ponton ütköző territoriális érdekek katalizáltak. 1323 márciusában Lajos hűbérbe vonta Brandenburgot az örökös nélkül elhunyt örgróf halála után, majd tárgyalásokat kezdeményezett II. Kristóf (1319–1326) dán királlyal egy házassággal megerősített szövetség megkötéséről. Még ugyanez év májusban Lajos hozzáadta lányát, Matildát a thüringiai-meisseni örgrófnő akkor még kiskorú fiához, II. Frigyeshez (1323–1349), aki egy érvényben lévő megállapodás szerint János király lányával volt eljegyezve.⁴⁵² Bár ezek a lépések nagyban hozzájárultak a Wittelsbach uralkodó belpolitikai helyzetének megszilárdulásához, a cseh király támogatását elveszítette. János emiatt újra a Luxemburg-ház hagyományos, franciabarát külpolitikájához folyamodott. Ennek eredményeként 1323 májusában a cseh trón örököse, a leendő IV. Károly a francia királyi családból kapott feleséget. A francia udvar és XXII. János pápa gyaníthatóan befolyásolták János királyt abban, hogy még ugyanebben az évben kibékült a Habsburgokkal. Franciaországból hazatérve a cseh király ugyanis szabadon engedte Frigyes egyik öccsét, a mülhdorfi csatában foglyul ejtett Henriket, majd szeptemberben a magyar királlyal is találkozott.⁴⁵³ I. Károly és a Habsburgok még az év elején, 1323 februárjában Péterváradon megújították a temesvári szövetséget, ahol a magyar király ígéretet kapott Pozsony visszaadására,⁴⁵⁴ áprilisban pedig már a megegyezésnek megfelelően az osztrák hercegeknek okozott károk megtérítése érdekében is lépéseket tettek.⁴⁵⁵ Ezt a magyar király követően közvetített a Luxemburg-Habsburg tárgyalásokban, amelyek szeptemberben szövetségkötéssel zárultak.⁴⁵⁶ A magyar uralkodó szerepe a cseh király és az osztrák hercegek között létrejött megállapodásban kétségtelenül jelentős volt. Károly szerepvállalását nem csak a dokumentum szövegébe foglalták bele, hanem 1324

⁴⁵¹ „...le duc d'Osterriche Federic avoit d'autre part grant multitude de Sarrazins et de Barbarins, lesquies il mist ou front de la bataille; et estoit ducteur de celle compaignie Henri frere dudit duc d'Osterriche.” GCF I. 1937. 29–30.

⁴⁵² BENKER 1997. 114–155.

⁴⁵³ LOSERTH 1875. 422.

⁴⁵⁴ 1323. 02. 20.: DF 257 969, AOKLT VII. 30. (45. sz.)

⁴⁵⁵ 1323. 04. 08.n(Szenc): DF 257 971., AOKLT VII. 58–59. (106. sz.)

⁴⁵⁶ MGH Const. 5. 608–609 (781–782. sz.).

februárjában Lipót herceg is megemlékezett arról, hogy a szövetség a magyar király közvetítésének köszönhetően jött létre.⁴⁵⁷

Felmerül a kérdés, hogy I. Károly miért járult hozzá ilyen aktívan a Luxemburg-Habsburg megegyezés létrejöttéhez. Több okból is elképzelhetőnek tűnik az a hipotézis, hogy mindezt nápolyi ösztönzésre tette.⁴⁵⁸ Arra, hogy Károly szem előtt tartotta a nápolyi érdekeket is, esetlegesen azokkal összehangolta külpolitikai döntéseit, az 1316-os évnél már láthattunk példát. Bajor Lajos győzelmével pedig egyre közelebb került a német király itáliai útja. Ezt leginkább Nápoly és a pápai udvar akarta megakadályozni. Bár Frigyes a fogságból érintkezhetett a külvilággal, Lipót herceg mégis önálló politikába kezdett. A mülhdorfi csata után XXII. Jánosban és IV. Károly (1322–1328) francia királyban keresett új szövetségeseket, ami Nápoly számára is új lehetőségeket teremtett. Franciaország bevonása a küzdelembe új elgondolás volt, de Lipót nem változtatott a Magyar Királysággal kapcsolatos osztrák külpolitikán, hiszen számára is elsődleges fontosságú volt, hogy keleti szomszédjával folytatódjon a szövetséges viszony.⁴⁵⁹ A Habsburgok szorult helyzete IV. Károly francia királynak pedig alkalmat kínált arra, hogy rövid időre felélessze apja, IV. (Szép) Fülöp elképzelését és a megpróbálja megszerezni a német trónt a Capet-dinasztia számára: a Bajor Lajos ellen nyújtott segítségért cserébe ugyanis IV. Károly az 1324 júliusában Bar-sur-Aube-ban megtartott találkozón saját német királyi jelölésének támogatására kapott ígéretet Lipóttól. XXII. János is támogatta a francia-osztrák tervet és még ugyanebben a hónapban letette a német királyi trónról az egyházból már korábban kiközösített Bajor Lajost.⁴⁶⁰ A számára egyre kedvezőtlenebb európai helyzetben a Wittelsbach uralkodó egy viszonylag váratlan megoldáshoz folyamodott: kiegyezett riválisával. A tárgyalások 1325 tavaszától titokban folytak Habsburg Frigyesel, de a megegyezés pontjai csak 1325 szeptemberében, a két német király müncheni találkozásán váltak nyilvánossá. A német királyi címért folytatott harcok ily módon történt lezárása kellőképpen biztosította Bajor Lajos helyzetét ahhoz, hogy útra kelhessen Itáliába.

⁴⁵⁷ A magyar király számára az általa nyújtott segítség nem bizonyult kifizetődőnek: 1324 decemberében határozat rendelt el, mert az osztrák hercegek nem biztosítottak szabad utat a magyar kereskedőknek HÁZI 1921. 41.

⁴⁵⁸ BENKER 1997. 128.

⁴⁵⁹ Lipót politikáját jellemzi az 1325. március 18-án Durlach-nál kötött szövetsége a mainzi érsekkel, a würzburgi és a strasbourgi püspökökkel: kölcsönös segítséget ígértek egymásnak mindenki ellen, de a Habsburg herceg kérésére a francia, a cseh és a magyar királyok esetében ez a kitétel nem volt érvényes. MGH Const. 6,1 20–21. (30. sz.)

⁴⁶⁰ A kiközösítésre 1324 március végén a harmadik eljárás eredményeként került sor. MGH Const. 5. 700–701. (883. sz.) Uralkodói jogaitól a pápa 1324. július 7-én fosztotta meg Bajor Lajost. MGH Const. 5. 779–788. (944. sz.)

Ahogy a felvázolt eseménysor mutatja, a pápai udvar diplomáciai tevékenysége elsősorban közvetetten (Róbert nápolyi és János cseh királyokon, illetve a Habsburg hercegekkel történt megegyezésein keresztül) hatott I. Károly külpolitikájára. Ennek ellenére néhány közvetlen bizonyték is alátámasztja, hogy XXII. János más eszközökkel is megpróbálta a magyar királyt a Bajor Lajos ellenes táborban tartani. 1325-ben a pápa felszólította I. Károlyt, hogy Lajost semmilyen formában ne támogassa (erről ld. még VII. 2. fejezet).⁴⁶¹ A Wittlesbach uralkodót kiközösítő és az ellene indított eljárásról tudóstó pápai bullák is bizonyosan eljutottak Magyarországra, hiszen ezek egy-egy másolatát László pécsi és Henrik veszprémi püspökök, az esztergomi egyház kinevezett *administratorai* Boleszló (Adattár 4. sz.) halála után átvették az érsek hagyatékában.⁴⁶² Ugyanígy értesítette a pápa I. Károlyt V. Miklós ellenpápa lemondásáról és Avignonba való megérkezéséről.⁴⁶³ Bár nem tudjuk megítélni, hogy I. Károly külpolitikai döntéseit mennyiben befolyásolta a pápai udvarral fenntartani kívánt kedvező kapcsolat, az nyilvánvaló, hogy a német trón betöltésének kérdését illetően – főként 1314 után – a két hatalom egy szövetségi táborba tartozott.

⁴⁶¹ 1325. 02. 09.: THEINER I. 498–499. DCCLXIII, AOKLT IX. 36. (46. sz.)

⁴⁶² 1330. 07. 29. Df 200 840, MES III. 170–171. (247. sz.), AOKLT XIV 273. (448. sz.)

⁴⁶³ 1330. 09. 19.: ASV RV 116. f. 23 (51) v ep. 98., VA 480. (1386. sz.)

VII. 3. I. Károly dinasztikus politikája a pápai forrásokban

I. Károly dinasztikus politikájáról írni abból a szempontból hálatlan feladat, hogy a modern történetírásban a kezdetektől e témakör volt egyike azoknak, amelyek a legnagyobb történetírói érdeklődésre tartottak (tartanak) számot, így az ide kapcsolódó forrásanyag is meglehetősen jól feltárt, sokat elemzett. Ugyanakkor meglátásom szerint a Szentszék és a magyar király kapcsolatát vizsgáló dolgozat kötelező elemei tartozik e kérdéskör áttekintése is. Ennek oka nem csak abban rejlik, hogy a pápai kúria központi szerepet töltött be az európai diplomáciai kapcsolatokban, hanem abban is, hogy a házassággal megerősített dinasztikus szövetségek esetén is ritkán volt megkerülhető az Apostoli Szék hozzájárulása. Az uralkodócsaládok többsége ugyanis közelebbi-távolabbi rokonságban állt egymással, ezért gyakran pápai *dispensatoria* volt szükség a házasságkötésekhez.

I. Károly dinasztiaépítési törekvései tükröződnek a pápai udvarral folytatott levelezésében, egyrészt a különböző dinasztikus események (születés, szövetségkötés, stb.) elszórt említésén, másrészt a már említett *dispensatiokon* keresztül. Bár utóbbi késleltetése/megtagadása esetenként politikai problémákat is okozhatott,⁴⁶⁴ I. Károly uralkodása alatt egyszer sem történt meg, hogy a pápai udvar nyomásgyakorlásra próbálta volna használni a házassági engedélyt. A király első két (vagy három) feleségéről⁴⁶⁵ nem történik említés a pápai levelekben. Ennek ellenére a Mária bytom-i hercegnővel kötött házassága közvetetten nyomot hagyott: mint köztudott, a hercegnő testvérei, Boleszló (Adattár 4. sz.) és Meskó (Adattár 43. sz.) prominens egyházi karriert futottak be Magyarországon. Kérdéses, hogy a korán elhalálozott Máriának mekkora szerepe lehetett testvérei előrejutásában; a két főpap ugyanis egyértelműen Erzsébet királyné – akihez szintén (távoli) rokoni szálak fűzték őket⁴⁶⁶ – uralkodása idején lépett előtérbe. Az 1320-

⁴⁶⁴ A korszakból számos példa ismert, elég csak X. Lajos francia királyra gondolnunk, aki trónra kerülésekor első házasságát szeretne volna annulláltatni, de a pápai trón éppen üres volt (a problémát végül Margit „szerencsés” időben bekövetkezett halála oldotta meg); III. Kázmér lengyel király házasságai közül pedig a pápai udvar értelmezésében csak az első volt érvényes.

⁴⁶⁵ Kristó Gyula elmélete szerint I. Károlynak két Mária nevű felesége volt Beatrix és Erzsébet előtt (KRISTÓ 2005. 14–28.), ezt a feltevést azonban többen – leghevesebben talán Stanisław Sroka krakkói professzor (SROKA 1994. 187–193.) – vitatták. A felmerült elméletek összefoglalását ld. KÁDÁR 2009. Csukovits Enikő szerint a források ellentmondását azzal magyarázta, hogy I. Károlynak csak egy Mária nevű felesége volt (a bytom-i hercegnő); a másik Mária csak a király jegyese volt, de valószínűleg elhunyt a házasság megkötése előtt. CSUKOVITS 2012. 127–128.

⁴⁶⁶ Boleszló, Meskó és Mária apai nagyapja volt testvére Erzsébet apai nagyanyjának. SROKA 1999. 102.

ban, I. Károly és Piast Erzsébet házasságához negyedfokú rokoni kapcsolat⁴⁶⁷ miatt kérelmezett pápai *dispensatio*⁴⁶⁸ az első forrás a pápai dokumentumokban, amely I. Károly dinasztikus politikájáról közvetlenül szolgáltat információt (a *dispensatio*t kérő követségről a IV. 3. fejezetben már esett szó).⁴⁶⁹ Erzsébet királyné a későbbiekben is többször feltűnik a regisztrumbejegyzésekben, spirituális privilégiumot,⁴⁷⁰ vagy bizalmasai számára egyházi beneficiumot kérelmezve.⁴⁷¹ A magyar királyi pár László nevű fiának születéséről 1325 ősz kezdetén szerzett értesülést a pápai udvar, Kaboli László titeli préposttól (ld. még a IV. 1. és IV. 3. fejezeteket, valamint az Adattár 38. sz.): bár a hírt kommentáló pápai levél csak október elsején kelt,⁴⁷² az I. Károly által ajándékba küldött 2 tatár ruházatáról XXII. János már 1325 szeptember elején gondoskodott.⁴⁷³ László hamarosan fontos szerephez jutott I. Károly diplomáciájában, hiszen a Luxemburg János cseh királlyal kötött nagyszombati megállapodást (1327 február⁴⁷⁴) pecsélte volna meg a két király gyermekeinek házassága.⁴⁷⁵ Ez a lépés az előző fejezetben felvázolt külpolitika folytatásaként a dinamikusan változó magyar-cseh viszony rendezését jelentette volna, amely végül az 1335-ös hármas királytalálkozón következhetett be.

⁴⁶⁷ Erzsébet és Károly közös őse IV. Béla magyar király volt: Béla lánya, Jolánta, Erzsébet anyai nagyanyja, míg Béla fia, V. István Károly dédnagyapja volt. SZENDE 2007. 57.

⁴⁶⁸ 1320. 07. 02.: ASV RV. 70. ep. 965., THEINER I. 467. DCCVII, AOKLT V 318. (827. sz.) és 1320. 08. 02.: ASV RV 70. ep. 1009., THEINER I. 471. DCCXVI, AOKLT V 353. (872. sz.) A királyi pár még a *dispensatio* kézhez vétele előtt, július 6-án egybe kelt. SZENDE 2007. 57.

⁴⁶⁹ XXII. János 1319 végén megengedte, hogy I. Károly halála pillanatában gyóntatója révén egyszeri, teljes bűnbocsánatban részesüljön [1319. 12. 18.: ASV RV 70. f. 428v ep. 1001. (ASV RA 13. f. 428v), AOKLT V 246. (642. sz.)]. A király *supplicatio*jának általánosan elfogadott oka Beatrix királyné halála volt. Kristó Gyula egyébként nem vitatta Peter von Zittau krónikájának leírását, mely Beatrix királyné elhunytát 1319 november elejére tette (KRISTÓ 2005. 22.); ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy másfél hónap alatt aligha lehetett eljutni Magyarországról Avignonba (erről ld. a IV. fejezetet, ahol az Avignonba küldött királyi követségekről, vagy az V. 2. fejezetet, ahol Rufinus *collector* itineráriumáról esik szó). Ez vagy azt jelenti, hogy Peter von Zittau Beatrix halálának időpontjában is tévedett (ahogy Kristó Gyula szerint Mária királyné halálának időpontjában is), vagy a király kérését nem a gyász motiválta. A forrást övező bizonytalanság miatt nem tartottam érdemesnek a fent idézett pápai levélről a főszövegben szólni.

⁴⁷⁰ 1323. 11. 24-én engedélyt kap gyóntatója megválasztására [ASV RV 76. ep. 213. (ASV RA 20. f. 175r), THEINER I. 493. DCCLI, AOKLT VII 277. (597. sz.)]; 1325. 09. 01-én a pápa Erzsébet és I. Károly számára mérsékelte a nagyböjt előírásait [ASV RV 79. ep. 2096 (ASV RA 23. f. 427.), THEINER I. 500. DCCLXIX, AOKLT IX 216. (384. sz.)]; 1330. 09. 19-én engedélyezte a pápa, hogy a király és a királyné haláluk órájában egyszeri, teljes bűnbocsánatban részesüljenek, gyóntatójuk révén [ASV RV 101. ep. 279. (DF 291 554, ASV RA 38 f. 743r), AOKLT XIV 312. (527. sz.)]; 1331. 07. 22-étől pedig ferences kolostort alapíthatott [ASV RV. 100. ep. 594. (DF 291 560, ASV RA 39. f. 682v), AOKLT XV 164. (288. sz.)]

⁴⁷¹ 1326. 11. 23-án a király és a királyné ajánlására Tyba fia László erdélyi kanonokság várományosa lesz [ASV RV 82. ep. 388. (ASV RA 26. f. 292 b, DF 291 476), AOKLT X 294. (490. sz.)]; 1329. 01. 13-án a pápa a krakkói egyházban adományozott javadalmat a magyar királyné kérésére [ASV RV 89. ep. 729. (ASV RA 32. f. 353v), AOKLT XIII 18. (18. sz.)]

⁴⁷² ASV RV 113. f. 258v–259r. ep. 1531., THEINER I. 501–502. DCCLXXII, AOKLT IX 236. (426. sz.)

⁴⁷³ 1325. 09. 07-ei dátummal ld. ASV Intr. et ex. v. 70. f. 70.

⁴⁷⁴ DF 287 456, teljes átiratban közli AOKLT XI. 40–45. (75. sz.)

⁴⁷⁵ A házassági *dispensatio*t ld. 1327. 09. 08.: ASV RV 114. f. 163. ep. 1632., THEINER I. 518. DCCXCVIII, AOKLT XI 202. (427. sz.) és 1327. 12. 03. THEINER I. 519. DCCC, AOKLT XI. 262. (559. sz.).

A nápolyi tárgyalások jelentőségét a források megnövekedett száma is megbízhatóan jelzi.⁴⁷⁶ XXII. János komoly érdeklődést tanúsított a nápolyi és magyar Anjouk megállapodása iránt. Ez egyaránt közvetkezhetett a pápa univerzalisztikus hatalomgyakorlási elveiből, a Nápolyi Királyság Itálián belül betöltött stratégiai jelentőségéből és nem utolsósorban az egyházfő és Róbert király személyes kapcsolatából is. Utóbbiról igen érzékletes képet fest egy, a magyar történírásban méltatlanul elhanyagolt dokumentum. A Vatikáni Titkos Levéltárban őrzött ASV Instr. Misc. 1196-os jelzetű kézirat XXII. János Róbert királynak szánt levelének vázlata.⁴⁷⁷ A dokumentum a kancelláriának adott instrukciókkal kezdődik (*Regi Siciliae per cedula de ocula manu* – vagyis a nápolyi királynak, titkosított írással).⁴⁷⁸ A pápa ezután beszámolt a [IV. (Dražic) János] prágai püspöktől⁴⁷⁹ kapott hírekről: a magyar király Bécsben találkozott az osztrák hercegekkel, a cseh királlyal és a meissenai örgróffal (II. Frigyes, Bajor Lajos veje, ld. előző fejezet), ahol a római király képviselője ígéretet tett három, korábban elfoglalt vár visszaadására (kettőt a Habsburgoknak, egyet a magyar királynak), valamint megállapodtak a foglyok kölcsönös elengedésében. Az üzenetet végén a „*Data domino Io Cabassol*” jegyzet arra utal, hogy a tiszttárat később Jean Cabassole, Róbert király provençe-i tiszttviselője kapta meg.⁴⁸⁰ XXII. János egyébként nem csak Róbertnek, hanem VI. Fülöp francia királynak is folyamatosan közvetítette az információkat.⁴⁸¹ Fontosnak tartom kiemelni, hogy a diplomáciai kapcsolatok felélénkülése mellett az ügy figyelemre méltó hatást gyakorolt olyan, eddig nem vizsgált területekre is, mint a pápai udvar beneficiális politikája (ld. VIII. 1. fejezet).

Azt, hogy mennyire központi szerepet játszott a pápai udvar az európai dinasztikus kapcsolatokban – a magyar Anjoukéban is – megvilágítja még egy másik tényező is. Semmilyen közvetlen bizonyíték nem támasztja alá ugyanis, hogy I. Károly lánytestvéreivel tartotta volna a kapcsolatot – az erre vonatkozó információink kizárólag a pápai forrásokból származnak. Már Csukovits Enikő is rámutatott arra, hogy a források hiánya ellenére

⁴⁷⁶ A forrásokat és a tárgyalások menetét áttekinti CSUKOVITS 2012. 131–133. és TEISZLER 2015.

⁴⁷⁷ 1332. 09. 03-ai dátummal. Bár Fraknói Vilmós kiadta a dokumentumot (FRAKNÓI TT 1898. 392–393. 10. sz.), de egyik, a témával behatóbban foglalkozó magyar történész sem szentelt figyelmet neki.

⁴⁷⁸ A levél újabban a Vatikáni Titkos Levéltár egyik sorozatának kötetében jelent meg, ahol a kötet szerkesztője faksimile változatban is közreadja (a 12. és a 13. oldal között) és a kancelláriának szánt instrukciókat is értelmezi. DYKMANS 1970. 11–12.

⁴⁷⁹ 1301–1343 között prágai püspök. Az 1318 és 1329 közötti időszakot Avignonban töltötte, mivel az ellene felhozott eretnekséggel kapcsolatos vádakát próbálta tisztázni. HLEDÍKOVÁ 2013. 92–107. (A szerző a 104. o. 261. l.j.-ben hivatkozik az említett dokumentumra)

⁴⁸⁰ Jean Cabassole jogtudós, II. Károly idejétől a nápolyi Anjouk tanácsadója, bírása és képviselője Provence-ban és a pápai udvarban. DYKMANS 1970. 12. (3. l.j.)

⁴⁸¹ 1332. 02. 29.: ASV RV 116. f. 216 (245), ep. 1091. és 1332. 09. 26.: ASV RV 117. f. 103. ep. 500.

Klemencia és I. Károly kapcsolata nem lebecsülendő,⁴⁸² és ugyanez lehet érvényes a magyar király Beatrixhoz fűződő viszonyára is, hiszen I. Károly unokaöccse, János a jelek szerint aktívan bekapcsolódott a magyar-nápolyi tárgyalásokba.⁴⁸³ A *dauphin* egyébként a nápolyi Anjoukkal is szoros kapcsolatot ápolott: 1332-ben Róbert király unokahúgát (lánytestvérének, Béatrice-nak és IV. Bertrand, Baux grófjának lányát) vette feleségül.⁴⁸⁴

⁴⁸² CSUKOVITS 2012. 130.

⁴⁸³ FRAKNÓI TT. 1898. 390–391.

⁴⁸⁴ A Humbert által nyújtott diplomáciai szolgálatért és a házasság okán Róbert király földadományban és évi járadékban részesítette a dauphint: 1332. 07. 26.: *Regeste Dauphinois* V. 25675. sz.

VIII. EGYHÁZPOLITIKA

VIII. 1. Beneficiális politika

A 14. században első felében több, meghatározó jelentőségű, kifejezetten az egyházi beneficiumokra vonatkozó rendelkezés is született, és fontos állomásához érkezett az a pápai rezervációk kibővítését célzó folyamat, amelyet IV. Kelemen indított el *Licet ecclesiarum* (1265) kezdetű bullájával. Ebben a pápa a Szentszék számára tartotta fenn azon egyházi javadalmak betöltését (és bevételeit), amelynek viselői a kúriában (*apud Sedem Apostolicam*) haláloztak el. IV. Kelemen utódai ezt a pápai jogkört igyekeztek fokozatosan kiszélesíteni, nem csak a rendelkezés földrajzi hatósugarát és az érintett javadalmak körét, hanem a megüresedés módját is tekintve. VIII. Bonifác szerint (*Praesenti*, 1295) pápai rezerváció alá tartoztak a pápai udvar főbb hivatalai (*nuntius, capellanus papae*, etc.), valamint azok az egyházi javadalmak, amelyek viselői a pápai kúriában vagy attól kétnapi távolságra haláloztak el. V. Kelemen bullája (*Etsi et temporalium*, 1307) hozzáadta a bíborosok és a korábban a pápai udvarban felszentelt prelátusok javadalmait is a listához, valamint azokat az eseteket, amikor a kúriai hivatalok a Szentszéknél folytatott eljárás (lemondás, csere, áthelyezés, stb.) következményeként üresedtek meg. Végül XXII. János rendelkezése (*Ex debito*, 1316) terjesztette ki a pápai rezervációt az egyházi javadalmak olyan széles körére, amely jó egy évszázadra hivatkozási alapot biztosított a Szentszéknek. Innentől a pápai jogkör kiterjedt a kúria kisebb hivatalaira (*scriptores, correctores, abbreviatores*, etc.) és az összes olyan beneficiumra is, amely a pápai udvarban üresedett meg (*vacantes in curia*) függetlenül attól, hogy elhalálozásról, letevésről, lemondásról, a választás szabálytalanság miatti megsemmisítéséről, áthelyezésről, stb. volt szó. XXII. János emellett a viselhető javadalmak számát is limitálta (*Exsecrabilis*, 1317: egy *cum cura animarum* és egy *sine cura*). Utóda, XII. Benedek megválasztása után nem sokkal megerősítette a rezervációkra vonatkozó rendelkezéseit (*Ad regimen*, 1335).⁴⁸⁵

A fent vázolt jelentős változások ellenére a 14. század első felének pápai által, a magyarországi egyházi javadalmakkal kapcsolatban alkalmazott beneficiális politika valójában ismeretlen területnek számít a magyar történetírásban. Fraknói Vilmos ugyan minden pápa esetében szentelt néhány oldalt a magyarországi egyházi javadalmak, vagyis

⁴⁸⁵ A pápai rezerváció kiterjesztésének folyamatáról ír CAILLET 1975. 22–23.; DOUVAL-ARNAULD 1994. 849.; DEELEY 1928. 499. és HARVEY 2014. 135. A témáról magyarul ad rövid összefoglalást Fraknói Vilmos ld. MREV II. LIX–LXIII.

leginkább a főpapi székek betöltésének – de az adatok mélyrehatóbb elemzése eddig még nem történt meg.⁴⁸⁶ Az európai történetírásban is csak az 1950-es évektől indult meg a témakör feldolgozása. Az élen ezúttal is a francia történészek jártak: 1952-ben XII. Benedek,⁴⁸⁷ 1975-ben pedig XXII. János⁴⁸⁸ franciaországi javadalmazási politikájáról jelent meg monográfia. A francia történészekről véleményem szerint két dolgot érdemes átvenni a magyarországi beneficiumok betöltésének vizsgálatakor. Egyrészt célszerű átfogóan értelmezni a beneficiális ügyek fogalmát: Louis Caillet például az *intervention* (beavatkozás) szóval jelöli ki az elemzés hatósugarát. Vagyis minden, franciaországi beneficiumokhoz kapcsolódó dokumentumot figyelembe vesz, függetlenül attól, hogy tartalmát tekintve provízióról, expektatíváról, *dispensator*ról, *citation*ról stb. (vagy ezek kombinációjáról) van-e szó. Másrészt a francia történészek általában csak a „nagyobb” (*bénéfices majeurs*: érsekség, püspökség, apátság, tehát a konzisztoriális javadalmak) és a „kisebb” beneficiumok (*bénéfices mineurs*: prépostság, főesperesség, káptalani javadalom, stb.) tesznek különbséget. Ez a két elemzési szempont – bár a globális megközelítésmódnak nyilván megvannak a hátrányai – megakadályozza az adatok elaprózását. Így lehetővé válik tendenciák felrajzolása és általános érvényű következtetések levonása, még akkor is, ha limitált forrásbázissal kell dolgoznunk, mint Magyarország esetében. Az 1301 és 1342 között terjedő időszakból ugyanis megközelítőleg 230, egyházi javadalommal kapcsolatban hozott intézkedést sikerült összegyűjtenem. Az ügyek 70%-a XXII. János idejéből származik; ez azonban nem csak a pápa által alkalmazott beneficiális politika jellegéből, hanem abból az egyszerű tényből is adódott, hogy XXII. János uralkodása tette ki a vizsgált 41 évnek majdnem a felét. VIII. Bonifác pápaságát nem öleli fel teljes mértékben a disszertáció, XI. Benedek pedig csak egy évet uralkodott, e két pápa időszakából igen kevés, magyarországi egyházi stallumról intézkedő dokumentum áll rendelkezésünkre (~11). Ezért célszerűnek tartottam az eredmények bemutatásánál az első három avignoni pápa (V. Kelemen, XXII. János és XII. Benedek) regnálásnak idejére koncentrálni. Ha követjük a francia felosztást és csak két javadalomtípust különböztetünk meg, megállapíthatjuk, hogy Magyarországon nagyobb beneficiumokról V. Kelemen 0,9; XXII. János 3,1; XII. Benedek

⁴⁸⁶ FRAKNÓI 1895. 48–56. és FRAKNÓI 1901. 117–119 (XI. Benedek); 139–142 (V. Kelemen), 148–151 (XXII. János) és 169–170 (XII. Benedek).

⁴⁸⁷ GUILLEMAIN 1952B.

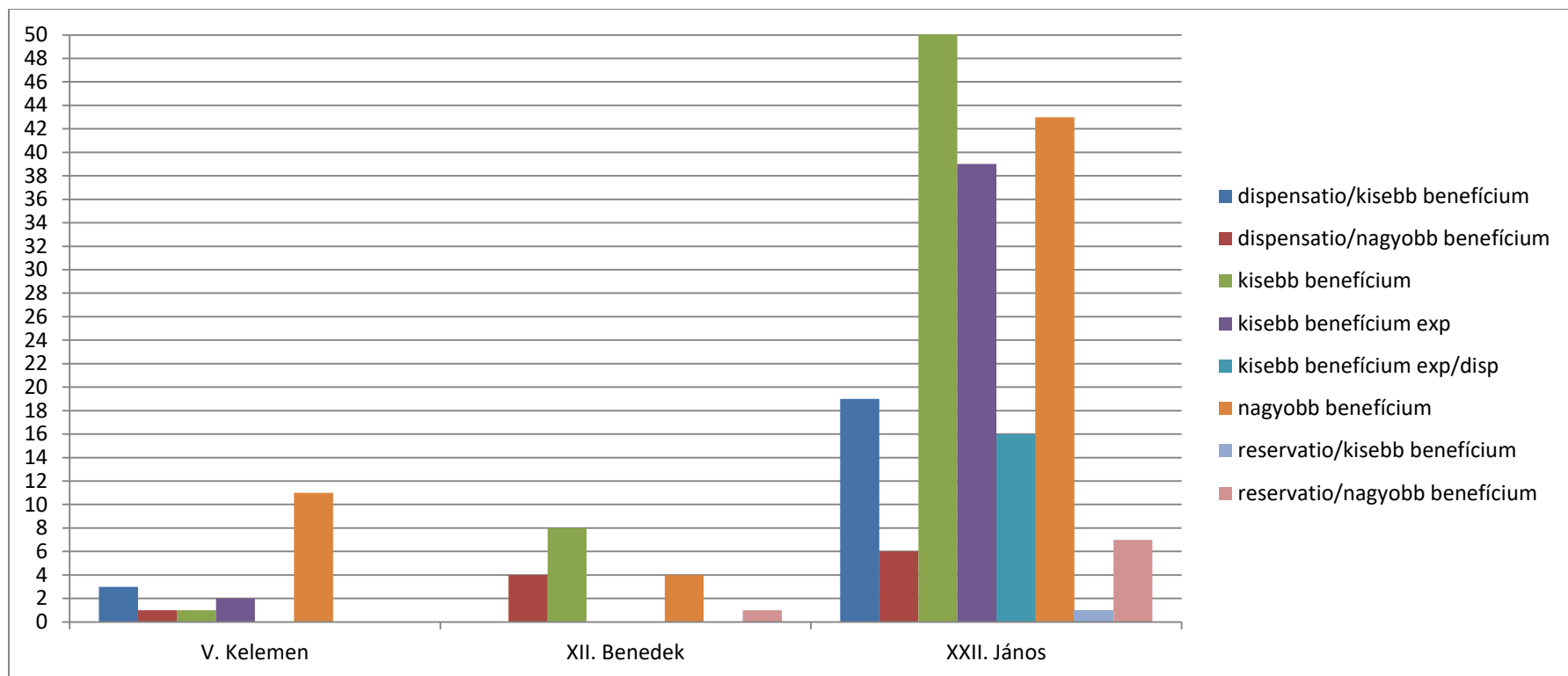
⁴⁸⁸ CAILLET 1975.

1,2 rendelkezett átlagosan évente,⁴⁸⁹ kisebb beneficiumok esetében pedig pedig 0,4; 6,8 és 1 alkalomról beszélhetünk átlagosan.⁴⁹⁰

	kisebb beneficium	nagyobb beneficium	Együtt
V. Kelemen	6	12	18
XII. Benedek	8	9	17
XXII. János	125	57	182
Összesen	139	79	218

⁴⁸⁹ Caillet számításai szerint az összes országot érintve XXII. János kétszer hosszabb uralkodása alatt négyszer többször rendelkezett nagyobb beneficiumokról, mint XII. Benedek. CAILLET 1975. 35–36.

⁴⁹⁰ Figyelembe véve, hogy az első és az utolsó uralkodási évek gyakran nem tettek ki egy egész kalendáriumi évet és emiatt az uralkodási hónapok számát mérlegelve.

1. ábra: Az első három avignoni pápa beneficiális politikája

A fenti ábrán a „kisebb beneficium” és „nagyobb beneficium” kategóriák jelölik az üresedésben lévő egyházi stallumokra vonatkozó pápai províziókat, a „kisebb beneficium exp” a kisebb beneficiumok expektatíváit. Pápai *dispensatio*k mind a nagyobb, mind a kisebb beneficiumok esetében előfordulnak, vagy a provízióval egy dokumentumban vagy önálló pápai levélben (a „kisebb beneficium exp/disp” üresedés kiváráásával adományozta a javadalmat és ugyanabban a levélben fel is mentette valamilyen hiányosság alól a jövőendő javadalmat). A konzisztoriális javadalmak esetében a *dispensatio* tárgya leggyakrabban a *visitatio* kötelezettségének elengedése vagy valamilyen *defectus (aetatis, ordinationis)* alóli felmentés, míg a kisebb javadalmak esetében egyértelműen a többszörös javadalomviselés engedélyezése dominál. Nagyobb beneficiumok rezerválására 8 alkalommal került sor. 1325-ben XXII. János 4 püspökséget rezervált (győri, pécsi, váradi és erdélyi),⁴⁹¹ ezek közül csak egy, a váradi üresedett meg a pápa életében (1329), de a rezerváció ellenére a káptalan választotta meg a következő püspököt (Bátori Andrást).⁴⁹² Ezt követően 1332-ben XXII. János még két püspöki szék betöltésére jelentette be igényét (győri, szerémi), ezek közül a szerémi üresedett meg a pápa halála előtt. Ez alkalommal a pápa érvényesítette is a rezervációt, és korábbi rendelkezésére hivatkozva Gergely ferences szerzetest jelölte ki püspöknek.⁴⁹³ A boszniai püspökség esetét érdemes külön kiemelni. XXII. János idején, 1331-ben pápai rezerváció alá került⁴⁹⁴ és 1333-ban meg is üresedett. Ezt követően a káptalan – a pápai rendelkezés ellenére – új püspököt választott. I. Károly azonban minden jel szerint kihasználta, hogy az egyházmegye élén egy meg nem erősített prelátus állt, és saját emberére bízta a püspökség javainak igazgatását.⁴⁹⁵ XII. Benedek – miután konzisztóriumban megtárgyalták az ügyet – annak ellenére hagyta jóvá a káptalani választást, hogy az XXII. János rezervációjának ellenére történt. Loránd fia Lőrincet 1336 végén erősítette meg a boszniai püspöki székben.⁴⁹⁶

Jelentős különbség a három pápa között a kisebb beneficiumok esetében mutatható ki (ld. 1. ábra), ami alátámasztja a XXII. János központosítási törekvéseiről alkotott

⁴⁹¹ 1325. 10. 08.: ASV RV 113. f. 286r ep. 1680 és 1681., THEINER I. 502. DCCLXXIII–DCCLXXIV, AOKLT IX. 243–245. (443–448. sz.).

⁴⁹² BUNYITAY I. 1883. 171ff. és BUNYITAY II. 1883. 70.

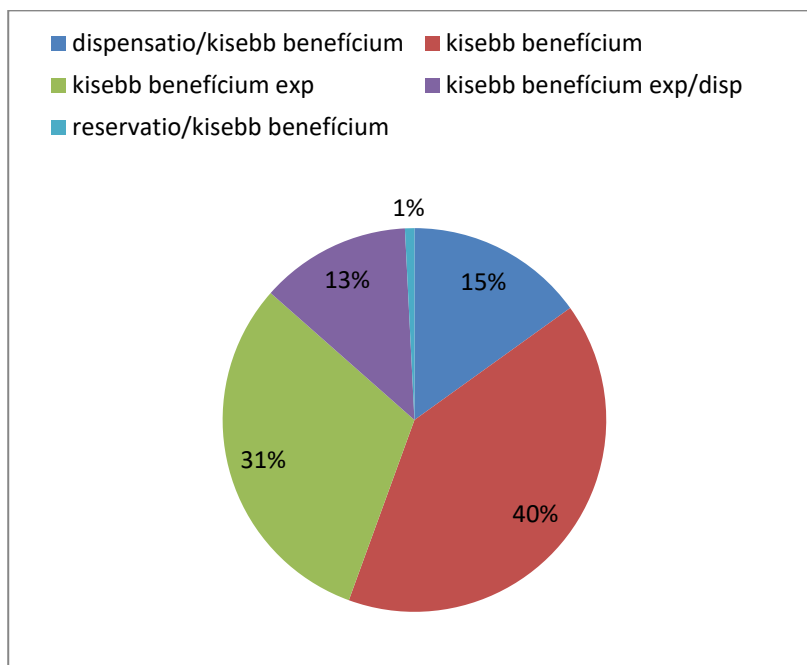
⁴⁹³ 1334. 06. 16.: ASV RV 106. ep. 885. (ASV RA 45. f. 489r), THEINER I. 597–598. DCCCLXXXIX. *Obligatio*ja a *servitium commune* és a *servitia minuta* megfizetéséről 1334. 07. 05-ei dátummal és 1335. júniusi határidővel: Cameralia I. 13. (21. sz.)

⁴⁹⁴ 1331. 01. 06. ASV RV 98 ep. 480. (ASV RA. 37. f. 325v, DF 291 542); AOKLT XV. 15. (19. sz.)

⁴⁹⁵ 1336. 01. 08.: ASV RV 122. f. 181r (AV RA 50. f. 407 v, DF 291 703), THEINER I. 608–609. DCCCCVIII, AOKLT XX. 56. (9. sz.).

⁴⁹⁶ 1336. 12. 09.: ASV RV 121. f. 247r–v ep. 580 (ASV RA 49. f. 336v, DF 291 697), THEINER I. 609–610. DCCCCIX, AOKLT XX. 328–330. (468–473. sz.) Annak ellenére, hogy a *Lettres de Benoit XII* I. 228. (2548. sz.) a helyes dátum (1336) szerepel, a pápai levél az *Ut per litteras* adatbázisba tévesen 1335-ös dátummal került át (levél adatbázisbeli sorszáma 002548).

nézeteket⁴⁹⁷ és rávilágít arra is, hogy XXII. János a pápai befolyást az egyház alsóbb rétegeinek igazgatására is próbálta kiterjeszteni. A magyarországi eredmények emellett beleillenek a pápa más országokkal szemben folytatott beneficiális politikájába is. Összehasonlításképpen, Louis Caillet szerint XXII. János esetében a pápai levelek több mint felét a kisebb beneficiumokról szóló rendelkezések teszik ki,⁴⁹⁸ így XXII. János kétszer hosszabb uralkodása alatt hétszer többször döntött kisebb beneficiumokról, mint utóda, XII. Benedek. Caillet arra is fehérváta a figyelmet, hogy XXII. János esetében az azonnali províziók és az expektatívák megközelítőleg egyenlő számban vannak jelen, ami a Magyar Királyság esetében is megfigyelhető (ld. 2. ábra).

2. ábra: XXII. János kisebb beneficiumokkal kapcsolatos rendelkezései a rendelkezés típusa szerinti megoszlásban Magyarország vonatkozásában (a „kisebb beneficium” kategória az azonnali províziókat fedi)

A kisebb beneficiumokhoz kapcsolódó províziók egyharmadáról pedig biztosan tudjuk, hogy a címzett (elvileg) nem első javadalmát nyerte el és az új stallum betöltéséhez nem kellett lemondania a korábban megszerzettekről (vagy nem mindegyikről: *cumulatio*

⁴⁹⁷ A történészek egyet értenek abban, hogy XXII. János egyik célja volt a pápai hatalom centralizációja, amely részben az egyházi javadalmak felett gyakorolt szigorúbb ellenőrzéssel akart megvalósítani. GUILLEMAIN 2011. 51–53.; FAVIER 2006. 181–183.

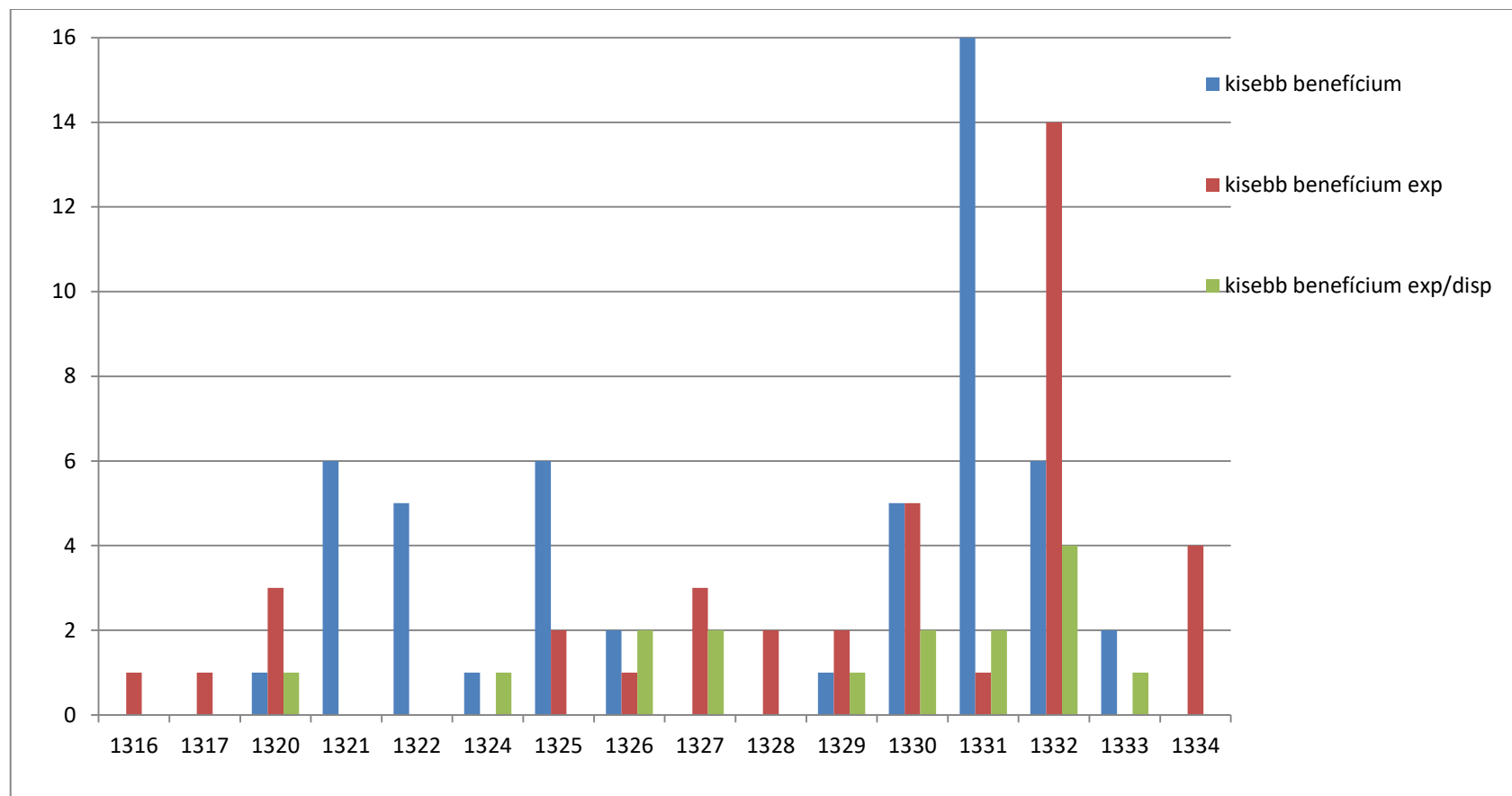
⁴⁹⁸ A XXII. János pápasága alatt íródott kb. 55 ezer pápai levélből megközelítőleg 30 ezer foglalkozik kisebb beneficiumokkal (ezek közül pedig 16 ezer francia javadalmakkal kapcsolatos). CAILLET 1975. 123–124, 126.

beneficiorum).⁴⁹⁹ Mindezek alapján tehát nem oszthatjuk Fraknói Vilmos véleményét, aki „tartózkodóként” jellemezte XXII. János beneficiális politikáját a kisebb, pontosabban a káptalani javadalmak betöltésével kapcsolatban.⁵⁰⁰ Ugyanis ha kontextusba helyezzük az eredményeket és a XXII. János idején keletkezett rendelkezések számát összevetjük V. Kelemen és XII. Benedek tevékenységével, nyilvánvalóvá válik a különbség.⁵⁰¹ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy XXII. János uralkodásának idején a kisebb beneficiumokkal kapcsolatos rendelkezéseket tekintve az 1331-es és 1332-es év emelkedik ki. Különösen jelentős a növekedés 1330-ban és 1332-ben az expektatívák terén; a diplomáciai események ismeretében arra gyanakodhatunk, hogy a nápolyi-magyar tárgyalások voltak ilyen hatással a pápa javadalmazási politikájára (ld. 3. ábra).

⁴⁹⁹ A javadalomhalmozás jelenségét vizsgálta a franciaországi Le Mans székesegyház káptalanjában LELOUP 2013. 33–58.

⁵⁰⁰ „Káptalani javadalmaknak adományozásában a pápa bizonyos tartózkodással járt el. Tizenhatsz esztendő alatt összesen csak 54 adománylevele maradt fenn; egy esztendőre tehát átlag három esik; míg bizonyára legalább hússzor annyi üresedés fordult el évenként. Öt adománylevél a király folyamodása alapján állítatott ki; az egyikkel Tamás fia Chama, királyi tanácsos, fehérvári kanonokságot nyer el; egy másikkal István udvari káplán jogot nyer az erdélyi káptalanban egy jövőben megüresed javadalom elnyerésére.” FRANKÓI 1901. 155.

⁵⁰¹ Louis Caillet arra a következtetésre jutott, hogy XXII. János beneficiális politikája irányelveiben nem tért el a többi avignoni pápától; a különbség abból adódott, hogy sokkal hosszabb ideig uralkodott. Vagyis hosszabb uralkodási idő alatt a többi avignoni pápa is hasonló számokat produkált volna. CAILLET 1975. 463–464. Összehasonlításképpen V. Kelemen 9, XII. Benedek 8, VI. Kelemen és VI. Ince 10–10, V. Orbán és XI. Gergely 8–8 évig volt pápa, míg XXII. János 18 éven keresztül töltötte be az egyházfői hivatalt.

3. ábra: XXII. János kisebb benefíciumokkal kapcsolatos rendelkezései év szerinti lebontásban

A diplomáciai események beneficiális politikára kifejtett hatásának elméletét erősítheti az is, hogy az 1330-as években Róbert király és Sancia királyné ajánlására is adományozott expektatívákat magyarországi javadalmakra XXII. János pápa: váradi Miklós fia Andrásnak a váradi (1330),⁵⁰² Demeternek a pécsi (1330),⁵⁰³ és Miklósnak a zágrábi (1334) egyházakban.⁵⁰⁴ Az ajánló nevét egyébként 65 alkalommal tartották érdemesnek a beneficiumról rendelkező pápai bullában rögzíteni (mindkét beneficiumtípust figyelembe véve). Az esetek döntő többségében (78%) I. Károly (vagy ő is) szerepel (ld. az Adattár 32., 36., 44., 52., 55. és 61. számokkal jelzett személyeknél). Ha megvizsgáljuk, hogy I. Károly melyik években tette a legtöbb javaslatot magyarországi egyházi stallumok betöltésére, három csúcspont emelkedik ki: 1320, 1327 és 1332 (ld. 4. ábra). 1320 Piast Erzsébet és I. Károly házasságának éve (és Telegdi Csanád avignoni követségéé), 1327-ben kötött I. Károly szövetséget Luxemburg János cseh királlyal a Habsburg hercegek ellen, és végül 1332 szintén a már említett nápolyi-magyar tárgyalások hatását tükrözi. A magyar király emellett nem csak magyarországi javadalmak betöltésére jelölt személyeket, hanem gyakran külföldi stallumokra is: így például 1317-ben és 1320-ban (ld. az Adattár 10., 12. és 31. számokkal jelölt személyeknél), vagy 1326-ban a wrocław-i egyházban,⁵⁰⁵ 1327-ben és 1328-ban a salzburgi érsek joghatósága alá tartozó területeken⁵⁰⁶ adományozott a pápa I. Károly kérésére expektatívákat. Néhány esetben a pápai levél két uralkodót együttesen említ ajánlóként: a magyar és a cseh királyokat például 1327-ben a würzburgi⁵⁰⁷ és a bambergi egyházakban,⁵⁰⁸ 1329-ben pedig a passauai egyházban⁵⁰⁹ üresedés alkalmával betöltendő beneficium esetében. A magyar király által külföldi javadalmakra ajánlott külföldi személyeket legtöbbször *capellanus regis*-nek titulálják a dokumentumok; mivel azonban magyarországi tevékenység ezeknél a javadalmazottaknál nem mutatható ki, valószínűsíthetjük, hogy nem a magyar király udvarában élő, szigorú értelemben vett királyi káplánokról volt szó, hanem esetlegesen a két uralkodó tárgyalásaiban közreműködő

⁵⁰² 1330. 09. 28.: ASVRV 98. ep. 156. (ASV RA 37. f. 170r, DF 291 532), THEINER I. 531. DCCXXI, AOKLT XIV 316–317. (539–542. sz.)

⁵⁰³ 1330. 09. 28.: ASV RV 98. ep. 216. (ASV RA 37 f. 196v, DF 291 535), THEINER I. 531. DCCXXI, AOKLT XIV 317–318. (543–546 sz.)

⁵⁰⁴ 1334. 01. 11.: ASV RV 106. ep. 325. (ASV RA 45. f. 201r)

⁵⁰⁵ 1326. 06. 07.: ASV RV 81. ep. 1791. (ASV RA 25. f. 122 b)

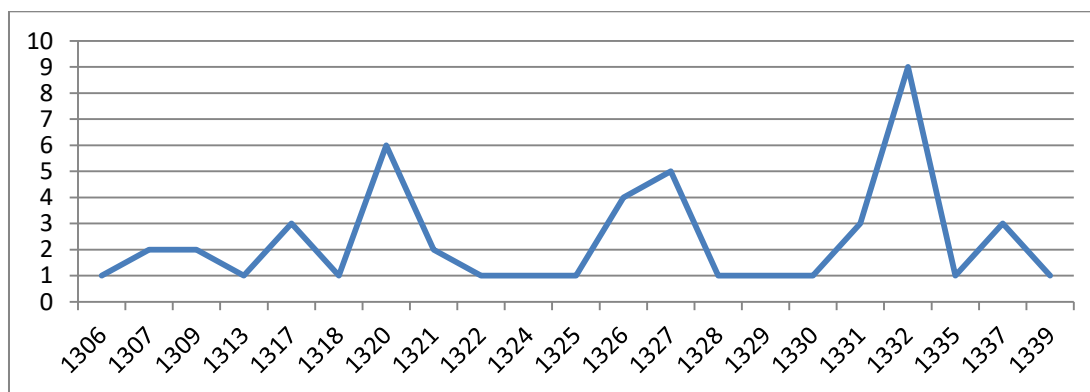
⁵⁰⁶ 1327. 06. 03.: ASV RV 83. ep. 1963. (ASV RA 27. f. 371r) és 1328. 05. 08.: ASV RV 87. ep. 2047. (ASV RA 30. f. 547v), *Lettres de Jean XXII* VII. 249. (41126. sz.), valamint 1328. 05. 08.: ASV RV 87. ep. 2047. (ASV RA 30, f. 547v)

⁵⁰⁷ 1327. 12. 03.: ASV RV 85., ep. 560. (ASV RA 29. f. 403r), *Lettres de Jean XXII* VII. 90. (30 593. sz.), AOKLT XI. 263. (560–561. sz.)

⁵⁰⁸ 1327. 12. 03.: ASV RV 85. ep. 561. (ASV RA 29. f. 403v) *Lettres de Jean XXII* VII. 90. (30 594. sz.), AOKLT XI. 263. (562–563. sz.)

⁵⁰⁹ 1329. 01. 20.: ASV RV 85. ep. 110. (ASV RA 29. f. 174v), *Lettres de Jean XXII* 132. (43 942. sz.), AOKLT XIII. 27–28. (33–35. sz.)

diplomáciai személyzet tagjairól, akik alkalmi jelleggel reprezentálták a pápai udvarban a másik érdekelt felet is. A fent részletezett jelenség alátámasztja Bónis György elméletét, mely szerint az egyházi javadalmakat a királyok előszeretettel alkalmazták (próbálták alkalmazni) a diplomáciai szolgálat jutalmazására.⁵¹⁰

4. ábra: I. Károly, mint ajánló említése a beneficiumok adományozásánál

A kisebb beneficiumokra vonatkozó expektatívák esetében természetesen jóval nehezebb megállapítani, mint a püspökségek rezerválásánál, hogy érvényesíthetők voltak-e (vagyis a javadalmas valóban betöltötte-e a neki szánt stallumot). Ha csak a magyarországi kisebb beneficiumokat érintő expektatívákat vesszük figyelembe, elmondható, hogy a legtöbb XXII. János idején a váradi (6), esztergomi (4) és erdélyi (4) egyházakra vonatkozott. A váradi egyház esetében 6 esetből (1326–1332) legalább háromról [váradi Miklós fia András,⁵¹¹ Tyba fia László, Adattár 40. sz.)⁵¹² és Velik Domonkos⁵¹³] feltételezhető, hogy nehézségekbe ütközött a beneficium elfoglalása – legalábbis erre utal a tény, hogy az expektatívát meg kellett ismételni.⁵¹⁴ Egy személyről semmilyen adat nem áll rendelkezésünkre (Albert fia Tamás),⁵¹⁵ kettőről pedig valószínűsíthetjük, hogy valóban betöltötték a javadalmat (Matafaris Miklós,⁵¹⁶ Sebesi Pál fia István⁵¹⁷). Az esztergomi

⁵¹⁰ BÓNIS 1971. 13.

⁵¹¹ 1330. 09. 28.: ASV RV 98. ep. 156. (ASV RA 37. f. 170r, DF 291 532), THEINER I. 531. DCCCXXI, AOKLT XIV 316–317. (539–541. sz.).

⁵¹² 1331. 01. 04.: ASV RV 98. ep. 446. (ASV RA 37. f. 312r), THEINER I. 531. DCCCXXI, AOKLT XV 8–9. (3. sz.)

⁵¹³ 1332. 04. 05.: ASV RV 101. ep. 764. (ASV RA 40. f. 411r)

⁵¹⁴ BUNYITAY II. 1883. 73.

⁵¹⁵ 1326. 11. 30.: ASV RV 82. ep. 556. (ASV RA 26. f. 382v, DF 291 481), AOKLT X 303–304. (504. sz.)

⁵¹⁶ 1328. 09. 20.: ASV RV 89. ep. 88. (ASV RA 32. f. 40v, DF 291 493), THEINER I. 521. DCCCVI, AOKLT XII 213–214. o. (415–418. sz.)

egyház esetében (1330–1332) egy személy biztosan (István fia Rudolf, vagy Randulf),⁵¹⁸ egy talán (egri Benedek fia Demeter),⁵¹⁹ egy biztosan nem (Sebestyén trencsényi főesperes)⁵²⁰ tudta érvényesíteni jogát, az utolsó klerikusról (Demeter fia András) pedig nem áll rendelkezésünkre adat.⁵²¹

A beneficiumok betöltésénél természetesen előfordultak olyan esetek, amikor az ügy valamilyen szabálytalanság vagy fellebbezés folytán a pápa elé került.⁵²² E vtiás kérdések rendezése gyakran évekig húzódott. Az ügyek közül – különösen a nagyobb beneficiumok esetében – a legfontosabb részletek (kiváltó ok, végkifejlet) többnyire ismertek. Véleményem szerint azonban a korábbi szakirodalom nem szentelt elég figyelmet annak, hogy XXII. János hogyan igyekezett a gyakorlatban is alkalmazni az *Ex debito* bullát, a magyarországi javadalmak esetében is. A megszokott eljárás mód a következőképpen alakult: ha egy (konzisztoriális) javadalom betöltésének kérdése (pl. kettős választás, vagy a király ellenállása miatt) fellebbezés folytán a Szentszék elé került, a pápa először a bíborosokkal konzisztóriumban megtárgyalta az ügyet (1.), majd bíborosok(at) nevezett ki a vizsgálat lefolytatására (*commissio*, 2.), ezután semmisnek nyilvánította a káptalani választást (*vancansnak* nyilvánította a stallumot, 3.) és végül kihirdette a döntést (4.). Az esetek többségében a javadalom elnyerője az egyik megválasztott jelölt, vagy a király pártfogoltja volt (pl. 1324: székesfehérvári prépostság).⁵²³ Viszonylag kevészer fordult elő, hogy a pápa mind a káptalani, mind a királyi akarattól függetlenül, egy teljesen új személyt (saját kegyeltjét) nevezte ki valamilyen nagyobb beneficiumra (pl. 1322: Jakab zágrábi

⁵¹⁷ 1330. 06. 22.: ASV RV 96. ep. 3270. (ASV RA 35. f. 559r, DF 291 516), AOKLT XIV 219–220. (354. sz.) Bunyitay szerint a váradi káptalanban 1330 és 1332 között volt egy István nevű kanonok, aki a tizedjegyzékben is megjelenik. BUNYITAY II. 1883. 73.

⁵¹⁸ 1330. 11. 28.: ASV RV 97. ep. 811. (ASV RA 38 f. 408r, DF 291 527), THEINER I. 531. DCCCXXI, AOKLT XIV 341–342. (601–604. sz.).

⁵¹⁹ 1330. 09. 28.: ASV RV 98, ep. 155. (ASV RA 37. f. 170r), THEINER I. 530–531. DCCCXXI, AOKLT XIV 315–316. (535–538. sz.).

⁵²⁰ 1332. 05. 23.: ASV RV 102. ep. 1015. (ASV RA 40. f. 510r); *Lettres de Jean XXII* XI 197. (57 265)

⁵²¹ 1330. 11. 02.: ASV RV 97. ep. 182. (ASV RA 38. f. 506r, DF 291 522), AOKLT XIV. 331–332. (575–578. sz.).

⁵²² A legátusok által tárgyalt beneficiális pereket ld. a legátusok magyarországi tevékenységéről írt fejezetben.

⁵²³ A kisebb beneficiumok betöltését a pápák leginkább províziókkal vagy expektatívákkal próbálták kontrollálni, ritkán fordult elő olyan eset, amikor érvénytelennek nyilvánítottak egy választást. A székesfehérvári prépostság betöltésébe egyébként XXII. János az ezt megelőző választás során is beavatkozott, de 1322-ben megerősítette a káptalan döntését (az ügy leírását ld. a IV. 1. fejezetben). 1324-ben a káptalan döntését arra hivatkozva semmisítette meg, hogy a jelölt, Tamás *dispensatio* nélkül tartott két javadalmat (a budai prépostságot és a küküllői főesperességet). A prépostságot ezért I. Károly kérésére (*nobis humiliter supplicantis*) András pécsi olvasókanonoknak, a király alkancellárjának (*vicecancellarius et familiaris regis*) adta. 1324. 07. 07.: ASV RV 77. ep. 1898. (ASV RA 22. f. 337r), THEINER I. 496. DCCLVIII, AOKLT VIII. 170–171. (335. sz.).

püspök).⁵²⁴ Ezenkívül egyértelműen látszik, hogy XXII. János igyekezett minden, V. Kelemen idejéből függőben maradt ügyet lezárni, lehetőleg úgy, hogy a javadalmas hatalma a pápa kegyétől, és ne a káptalani választástól függjön. Egyrészt ilyen volt a kalocsai érsekség betöltésének 1311 és 1317 között húzódó esete. Csák Vince (ld. Adattár 70. sz.) érsek halála után a bácsi és kalocsai káptalanok (Vicsadoli) Demeter kalocsai prépostot (Adattár 8. sz.)⁵²⁵ egyetértőleg (*concorditer*) választották meg. A prépost Gentilis bíborostól kérte a megerősítést (Gentilis *legatus a latere* felhatalmazásából eredően ez ugyanazt jelentette, mintha közvetlenül a pápához folyamodott volna), aki valamilyen okból kifolyólag *electionem eadem confirmare differet*. Demeter *procurator*t küldött a pápához, az ügyet nyílt konzisztóriumban tárgyalták (1.), majd V. Kelemen Jacopo Colonna Santa Maria de Via Lata-ról címzett bíboros-diakónusra (2.)⁵²⁶ bízta a vizsgálat lefolytatását. Döntés azonban még ezután sem született, hanem V. Kelemen felszólította Demetert, hogy személyesen jelenjen meg Avignonban.⁵²⁷ 1317-ben végül XXII. János zárta le a kérdést: Rajmund, a Szent Pudentiana bazilika presbiter-bíborosa,⁵²⁸ Napoelon Orsini, a Szent Adorjánról címzett bíboros-diakónus⁵²⁹ és Jacopo Colonna javaslata alapján a pápa érvénytelenítette a káptalani választást (3.) és Demeter helyett Jánki Lászlót (a király jelöltjét) nevezte ki érseknek (4.).⁵³⁰ Az esztergomi érsekségben 1329–1330-ban zajlott le egy hasonlóan problematikus választás; fontos különbség azonban, hogy ekkor a pápa a

⁵²⁴ A pápa sikertelen kísérletét arra, hogy Klemencia francia királyné gyóntatóját (a dominikánus Jacques de Corvo-t) nevezze ki a zágrábi püspöki székbe ld. FRAKNÓI 1895. 50–51. Jakab püspöki kinevezéséhez kapcsolódó dokumentumokat ld. 1322. 08. 21.: ASV RV 73. ep. 735. (ASV RA 17. f. 272v), THEINER I. 479–480. DCCXXXII–DCCXXXIII, AOKLT VI. 273–275. (742–748.) sz.; és 1322. 09. 03.: THEINER I. 481. DCCXXXIV, AOKLT VI. 280. (762. sz.). A király nemtetszését Doncs zólyomi ispán tolmácsolta (1323. 12. 18.): ASV RV 112. f. 78 v ep. 927., THEINER I. 494. DCCLV, AOKLT VII. 307. (668. sz.). Bár a magyar történetírás hajlamos „áldozatként” tekinteni Jakabra, a későbbiekben szép karriert csinált: XXII. János először Quimper (Cornouailles) püspökévé tette (1326. 03. 13.): ASV RV 81. ep. 2741. (ASV RA 25. f. 562v, DF 291 472), THEINER I. 504–505. DCCLXXVII, AOKLT X. 81. (89. sz.); majd 1330-ban áthelyezte a touloni püspökségbe, amelyet Jakab élete végéig viselt. HC I. 487. A zágrábi püspökséget Kaboli László kapta meg (a kapcsolódó dokumentumokért ld. Adattár 38. sz.).

⁵²⁵ UDVARDY 1991. 188–189. és UDVARDY 1992. 45.

⁵²⁶ 1278-tól (megszakítással 1297 és 1306 között) 1318-ig viselte a címet. HC I. 52.

⁵²⁷ Minderről V. Kelemen 1312. 12. 29-ei levele tudósít: ASV RV 60. f. 51r ep. 140., THEINER I. 442–443. DCLXXVIII, AOKLT III 186. (412. sz.)

⁵²⁸ Az V. Kelemen által kreált bíboros 1312 decemberétől töltötte be a tisztséget, és nem sokkal a kalocsai érsekválasztás ügyének megvizsgálása után, 1317 júliusában hunyt el. HC I. 46.

⁵²⁹ Napoelon Orsini figyelemre méltó ideig, 1288 májusától 1342 márciusáig (54 éven keresztül!) viselte a bíborosi címet. HC I. 48. Így egyike volt annak a hat bíborosnak, akik több mint negyven éven át voltak hivatalban az avignoni korszakban. Bár az V. Kelemen megválasztó konklávéban Napoelon Orsini még vezető befolyással bírt az események alakulására, hatalma egyre csökkent, XXII. Jánossal pedig többször nyíltan konfrontálódott. GUILLEMAIN 1966. 212. és 241–244.

⁵³⁰ 1317. 08. 15.: ASV RV 66. ep. 3481 (ASV RA 7. f. 7v), THEINER I. 459–461. DCXCIV, AOKLT IV 205–207. (544–550. sz.) A forrásokból nem derül ki sem az, hogy Demeter megjelent-e Avignonban, sem pedig az, hogy akár a pápának, akár I. Károlynak milyen kifogása lett volna a prépost személye ellen. Elképzelhető, hogy Vencel koronázása hagyott ilyen hosszantartó nyomot, és mind a Szentszék, mind a király különösen körültekintően akart eljárni a kalocsai érsekség betöltésekor.

káptalan eredeti jelöltjének (Dörögdi Miklós pozsonyi prépostnak⁵³¹) az avignoni kúriában történt lemondása miatt nyilvánította megüresedettnek az érseki széket és követelte magáénak az új prelátus kinevezési jogát.⁵³² Mint ismeretes, XXII. János ezt követően Miklóst egri püspökké, Telegdi Csanádot pedig esztergomi érsekké tette (ehhez még ld. az IV. 1. fejezetet).⁵³³

Bár nem tartozott a Magyar Királyság területéhez, de érdemes megemlíteni a fárói püspökség betöltése körül kialakult vitát is. Ez az ügy először ugyanis Gentilis legátus elé került, majd XXII. János 1328-ban pontot a végére. A fentebb ismertetett eljárásmenethez képest különbséget jelentett, hogy a pápa először jogvédők (*iudices conservatores*) kinevezésével próbálta megoldani a problémát. A gond egy kettős választásból eredt: a kettőszakadt káptalan Lukács zárai apátot és István spalatói *primiceriust* is megválasztotta. Előbbit a trauai püspök, utóbbit a spalatói érsek szentelte fel, de mivel István a választás idején kiközösítés alatt állt, Gentilis felfüggesztette a püspökség kormányzásától. 1325-ben XXII. János még Istvánnak kedvező intézkedéseket tett, a corbaviai, scardonai és tinnini püspököket jogvédőként kirendelve.⁵³⁴ Mivel Lukács a Szentszékhez fellebbezett, a pápa egy évvel később Bertrand (Pouget) Szent Marcellus-ról címzett presbiter-bíborosát⁵³⁵ bízta meg az ügy kivizsgálásával,⁵³⁶ aki Gentilishoz hasonlóan István felfüggesztése mellett döntött. XXII. János végül megsemmisítette a választást és Lukácsot erősítette meg a fárói püspökségben.⁵³⁷

Iudices conservatores kinevezésére egyházi javadalmak betöltésével kapcsolatban még két alkalommal került sor a korszakban (a jogvédőkre ruházott egyéb feladatköröket ld. a V. 3. fejezetben). A fárói püspökséggel ellentétben itt kisebb beneficiumokról volt szó és a

⁵³¹ Dörögdi Miklós részletes életrajzát ld. SZENDE 2003B 156–160.

⁵³² „...*apud sedem eandem [t.i. apostolicam] vacare intelleximus et voluimus, earumque provisiones ordinationi et dispositioni nostre duximus speciali reservandas...*” 1330. 09. 17.: ASV RV 98. ep. 572. (ASV RA 37. f. 367v, DF 291 546), THEINER I. 527–528. DCCCXVI, AOKLT XIV. 310–311. (520–526. sz.); Miklós prépost Imbert du Puy, a 12 Apostol bazilika presbiter-bíborosa (1327–1348) és Raymond de Mostuejolis a Szent Euszebiosz bazilkáról címzett presbiter-bíboros (1327–1335) előtt mondott le Avignonban. HC I. 16., 39. és 42.

⁵³³ Miklós *obligatioja* az egri püspökségre való kinevezésért 1330. 10. 10-ei dátummal: *Cameralia* I. 11. (17. sz.). Az *obligatio* két részben történő fizetésre kötelezett (1331, Szent Mihály napja szeptemberben, valamint 1332, Keresztelő Szent János ünnepe). Csanád esztergomi érsek *obligatioja procuratora*, Veroli Péter titeli prépost által 1331. 02. 04.-ei dátummal: *Cameralia* I. 11. (18. sz.) Az *obligatio* két részben történő fizetésre kötelezett, az első határidő 1331. 11. 01-én, a második 1332 pünkösdjén volt.

⁵³⁴ Felszólította a scardonai és knini püspököket, hogy Istvánt helyezték vissza jogaiba. 1325. 06. 24.: ASV RV 79. ep. 1645. (ASV RA 23. f. 163v), MON SLAV I. 161–162. CCXI, AOKLT IX. 157–158. (276. sz.).

⁵³⁵ Bertrand Pouget-t XXII. János 1316. decemberben tette bíborossá (Szent Marcellus), 1327-től ostiai püspök, 1352-ben bekövetkezett haláláig. HC I. 15. és 43. Pouget ebben az időszakban (1320–1334) legátusi megbízatást töltött be Itáliában. Erről bővebben JAMME 2012. 255–290. és PARENT 2014. 82–83.

⁵³⁶ 1326. 12. 04.: ASV RV 82. f. 177v–178v ep. 437. (ASV RA 25. f. 581r), AOKLT X. 310. (521. sz.)

⁵³⁷ Lukács kinevezése 1328. 09. 22.: ASV RV 89. f. 126r–v. ep. 312., HC I. 398.

két esetből az egyiket biztosan orvosolni tudták a jogvédők (a másik esetben nincs tudomásunk az ügy elfolyásáról). 1331-ben a pápa a pannonthalmi apátot, a szepesi, a győri, az esztergomi és a váradi prépostokat utasította, hogy járjanak el a pozsegi prépost és a pécsi püspök a Szent Péter társaskáptalan kanonoki javadalmainak betöltése miatt kialakult vitában.⁵³⁸ A második esetet, a küüllői főesperesség ügyét 1332-ben már az V. 1. fejezetben bemutattam, hiszen a kárvallott fél, Chama főesperes, akitől János váradi püspök elbitorolta jogait, személyesen is járt a pápai kúriában (ld. a hivatkozásokat). A XXII. János által kirendelt jogvédők (az erdélyi és váradi püspökök, valamint a székesfehérvári főesperes) a források tanúsága szerint sikeresen teljesítették feladatukat.

Különesen komplikált ügy volt a váci püspökség betöltése (1312/1313–1318). V. Kelemen 1313-ban kelt leveléből tudjuk, hogy a káptalan által megválasztott jelöltet (Miklós dömösi prépostot) az esztergomi érsek nem erősítette meg, tekintve a lezajlott választás szabálytalanságát és azt, hogy a király (az egyház kegyura) képviselői (két kanonok) által emelt kifogást a választás ellen. Miután a király képviselői először az esztergomi érsek, majd annak utasítására a pápa előtt is megjelentek, V. Kelemen felszólította Tamás esztergomi érseket, hogy a prépostot függessze fel és idézze a Szentszék elé három hónapos határidővel, a váci püspökség igazgatását pedig bízza egy alkalmas személyre.⁵³⁹ A váci püspökség betöltése évekig húzódott, de átmenetileg minden jel szerint Benedek, későbbi raguzai érsek kormányozta az egyházmegyét (ca. 1313 és 1317 között). XXII. János 1318-ban kelt levele tudósít róla, hogy a pápa a Vitalis Hegyi Szent Mártonról címzett presbiter-bíborosra⁵⁴⁰ bízta az ügy elbírálását, amelynek eredményeképpen (a káptalani választás megsemmisítése után) végül Lőrinc prépost nyerte el a püspöki széket.⁵⁴¹

⁵³⁸ 1331. 01. 10.: ASV RV 100 ep. 663. (ASV RA 39. f. 714v), CD VIII/3. 540–542., AOKLT XV. 22. (35. sz.). KOSZTA 1991. 44.

⁵³⁹ 1313. 08. 01.: ASV RV f. 187v ep. 581., THEINER I. 443–444. DCLXXVIII, AOKLT III. 160–161. (350. sz.); hibásan 1312-re keltezve. Az ügyről rövid összefoglalót ad CHOBOT 1917. 498–499. és FRANKÓI 1895. 48–49. A Miklós személye ellen felhozott kifogások közül kétség kívül az a legfontosabb, hogy *excommunicatio* alatt állt; ez a tény a király tiltakozásával társítva azt sugallja, hogy a prépost korábban nem I. Károlyt, hanem valamelyik másik trónkövetelőt támogatta. Ugyanakkor arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy I. Károly egyik nagy ellenfele, Kőszegi János sem bánt kesztyűs kézzel a Miklós prépost vezetése alatt álló dömösi egyházzal. DL 86 913, AOKLT II. 389–390. (893. sz.)

⁵⁴⁰ Vitalis de Furno (du Four), Aquitánia ferences provinciálisa, 1312 decemberében nyerte el a bíborosi kalapot V. Kelemtől. 1327-ben XXII. János Albano püspök-bíborosává tette. HC I. 15.

⁵⁴¹ 1318. 04. 10.: ASV RV 67. f. 238r ep. 798 (ASV RA 8. f. 420v), AOKLT V. 48–49. (96–99. sz.), *Lettres Jean XXII* II. 130. (6932. sz.) Miklós préposttal nem tudjuk pontosan, hogy mi történt; 1317-ben a források már Pétert nevezik dömösi prépostnak [DF 209 904, AOKLT IV. 257–258. (678. sz.)]. Lőrinc személyéről ld. CHOBOT 1917. 489–490. és 829. Bár Chobot Ferenc csak korábbi váci olvasókanonokként ismeri Lőrincet, XXII. János a püspöki kinevezésben váci prépostként említi. Ez azt jelenti, hogy Lőrinc főkről fokra haladt a váci egyház hierarchiájában, a préposti címet 1313 és 1316 vége/1317 eleje között tölthette be [1313-ban még olvasókanonok: DL 86 925, AOKLT III. 294. (655. sz.)]. Szebeni Rufinus 1317 februárjában azonban már üresnek írja a váci prépostságot (MON VAT I/1. 25.). Elképzelhető, hogy ennek oka Lőrinc püspökké való megválasztása volt; talán az új pápa trónralépése minden érintett fél számára jó alkalomnak tűnt a régóta

XXII. János továbbá többször megsemmisített olyan választásokat is, amelyeknél nem volt szó perről vagy fellebbezésről; az *electus* csupán *confirmatio*ért folyamodott a pápai udvarhoz. Ennek ellenére a pápa valamilyen szabálytalanságra hivatkozva érvénytelenítette a káptalan döntését és üresedésben lévőknek nyilvánította a javadalmat, de végül mégis az eredeti jelöltet nevezte ki. Ez történt András erdélyi püspökkel (1320: nem személyesen folyamodott megerősítésért, életkora és papi rendje sem tette alkalmassá),⁵⁴² Boleszló esztergomi érsekkel (1321: nem tartotta be az előírt határidőt az Apostoli Széknél való kötelező megjelenésre)⁵⁴³ és Vilmos választott pannonthlami apáttal is (1333: az apát két ízben is szerzetesrendet váltott – először domonkos, majd ciszterci volt – amely elvileg akadályt jelentett a választásnál, bővebben Adattár 69. sz.).⁵⁴⁴ 1329-ben viszont a pápa annak ellenére nevezte ki a megválasztott váci püspököt, hogy az korábban a pápai udvarban lemondott jogairól.⁵⁴⁵

A korábbi szakirodalom nagy hangsúlyt fektetett annak megállapítására, hogy az egyházi beneficiumok betöltésénél a pápai vagy a királyi akarat dominált.⁵⁴⁶ Azonban a források azt mutatják, hogy ilyen jellegű rivalizálásról a 14. század első felében még nem igazán volt szó. A pápai és a királyi beneficiális politika inkább tűnik párhuzamosnak, mint ellentétesnek, amely kevés esetben okozott konfliktust a két hatalom között. Ha érdekellentét miatt kialakult hatalmi harc nyomait keressük, akkor sokkal inkább kell a főpapok 1318-as kalocsai gyűlésére,⁵⁴⁷ valamint a XII. Benedeknek küldött 1338-as

tisztázatlan ügy rendezésére. I. Károly oklevelei Lőrinc pápai megerősítéséig a váci püspökséget üresként tüntetik fel: 1317 augusztusában DF 248 545, AOKLT IV. 200. (530. sz.) és szeptemberben AOKLT IV. 217. (578. sz.) Mivel később semmilyen jel nem utal arra, hogy Lőrinc személyével a királynak bármilyen problémája lett volna, felmerül egy átiratban fennmaradt privilégium datálásának kérdése is: az AOKLT V. 103. (248. sz.) regesza 1318. augusztus 29-ére van keltezve, holott a dokumentum szerint mind a kalocsai érseki, mind a váci püspöki szék üres. Jánki Lászlót 1317 augusztusában szentelték fel a pápai udvarban, így a fent említett privilégium 1317 augusztusából származhat.

⁵⁴² 1320. 07. 01.: ASV RV 70. ep. 973 (ASV RA 13. f. 474v), THEINER I. 465–466. DCCIV, AOKLT V. 315–316. (819–822. sz.) András püspököt 1320-ban Telegdi Csanád és Miklós tordai főesperes képviselte [az általuk tett *obligatio*-t 1320. 11. 01-ei fizetési határidővel ld. *Cameralia* I. 8. (11. sz.)]. András püspöki kinevezésért végül 1322. 03. 30-án fizette ki meg a *servitium commune* és a *servitia minuta* egy részét az Apostoli Kamarának, Tamás erdélyi örkanonok és Petrus de Ponte Curvo (Pontecorvo, It.) pápai írnok által. *Cameralia* I. 199–200. (345. sz.)

⁵⁴³ 1321. 10. 02.: ASV RV 73. ep. 147 (ASV RA 16. f. 6v), THEINER I. 472–473. DCCXVII, AOKLT VI. 102–104. (261–267. sz.)

⁵⁴⁴ 1333. 04. 14.: ASV RV 105. f. 10r–v ep. 15 (ASV RA 337. f. 665r, DF 207 144) és ASV RV 105. f. 467v–468r. ep. 1454. (DF 207 143), ÉRSZEGI 1989. 311–312. (202–203. sz.) Hamer Vilmos személyére ld. SÖRÖS–ERDÉLYI 1903. 73., a kinevezéséhez kapcsolódó dokumentumokat u.ott 3743–78. (109–111. sz.)

⁵⁴⁵ 1329. 06. 19.: ASV RV 91. ep. 2157. (ASV RA 33. f. 423r, DF 291 497.), THEINER I. 524–525. DCCCXI, AOKLT XIII. 202–204. (317–321. sz.)

⁵⁴⁶ Fraknói Vilmos ezt a következtetést vonja le: „E szerint a király a pápának *reservatioit* és a káptalanoknak *választási jogát* elvben sohasem vonta kétségbe, elméletben sohasem támadta meg; de tényleg, az előforduló egyes esetekben, csak akkor *respectálta*, mikor az ő szándékaival és érdekeivel összhangzó módon gyakorolták.” FRAKNÓI 1895. 53.

⁵⁴⁷ 1318. február–március: DF 200 798 és DF 273 154, AOKLT 27–32. (46, 48–50. sz.)

panaszlevélre⁵⁴⁸ fókuszálnunk; ezek tükrözik vissza, hogy az egyházi javadalmak ellenőrzéséért valójában kik között zajlott a konfrontálódás.

VIII. 2. Hitbéli kérdések

A 14. század első fele az egyházi javadalmazási politika változása mellett számos hitvitát, egyházszerkezeti rendelkezést generált, amelyek – változó mértékben – Magyarországon is éreztették hatásukat. V. Kelemen idején ülésezett a korszak egyetlen egyetemes zsinata, a Vienne-i Zsinat;⁵⁴⁹ XXII. János uralkodásához köthető a ferences rend spirituális ágának elítélése (amely a későbbiekben elválaszthatatlanul összekapcsolódott a pápa és Bajor Lajos ellentétével), valamint a *visio beatifica* problematikája.⁵⁵⁰ XII. Benedek rendelkezései közül elsősorban a bencés rend megreformálásának céljával kiadott 1336-os *Benedictina*-t kell megemlítenünk, amelynek magyarországi alkalmazásával Homonnai Sarolta foglalkozott részletesen.⁵⁵¹

Jelentős szerepet kapott emellett a pápaság nemzetközi politikájában a Szentföld visszafoglalására indítandó keresztes hadjáratok terve, valamint az egyház missziós, inkvizítori és térítő tevékenysége. E témaköröket nehezen lehetne egyértelműen elhatárolni egymástól és külön tárgyalni. Ugyanis a 14. században (is) használtak a keresztes hadjárat terminust az eretnekek, valamint az egyház ellenségeinek ítélt személyek ellen folytatott harc szinonimájaként (a pápai területek megtartásáért Itáliában folytatott küzdelem),⁵⁵² valamint a korszak specifikumaként a Franciaország területén az 1360-os brétigny-i békét követő békeperiódusban fosztogató zsoldos csapatok felszámolására buzdító pápai bullákban

⁵⁴⁸ 1338. 09. 20.: ASV RV 133. 150r–v. ep. 522. (DF 291 778.), AOKLT XXII 292. (459. sz.) Az 1318-as és 1338-as gyűlésekre ld. FRAKNÓI 1895. 56–62.

⁵⁴⁹ SZOVÁK 2013. 197–212.

⁵⁵⁰ XXII. János 1331. november 01-én elmondott istentiszteletében amellett foglalt állást, hogy még az üdvözöltek lelkei sem részesülnek az istenlátásban azonnal a lélek testtől való elválása után. Mivel ez a vélemény veszélyesen közel állt néhány korábban elítélt eretnek tanhoz, az ügy jelentős botrányt keltett. XXII. Jánost végül 1334-ben a bíborosi kollégium nyomására visszavonta véleményét. A kérdést XII. Benedek *Benedictus Deus* kezdetű bullája zárta le 1336-ban. TROTTMAN 1993. 327–379.

⁵⁵¹ A *Benedictina* egy rendtartományba vonta össze a kalocsai és az esztergomi érsekségek területén fekvő magyarországi kolostorokat, valamint háromévi rendszerességgel káptalani gyűlést írt elő. HOMONNAI 1999. 43–55.

⁵⁵² A pápaság itáliai keresztény hatalmak ellen folytatott harcait és az Itáliában meghirdetett keresztes hadjáratokat részletesen leírja HOUSLEY 1982A. és főként PARENT 2014.

is.⁵⁵³ A Keletre indítandó keresztes hadjáratok aktualitása a nemzetközi politikai helyzettel párhuzamosan változott: az avignoni pápák diplomáciai törekvéseiben azokban az időszakokban kerülhetett előtérbe, amikor az angol-francia konfliktus még nem volt annyira kiélezett, vagy rövid fegyvernugvás váltotta a háborús éveket. A Szentföld visszafoglalása ettől függetlenül visszatérően jelen volt a diplomáciai és tudományos diskurzusokban, a Francia Királyságban pedig az ébredező nemzeti öntudat egyik elemévé vált.⁵⁵⁴ Nem meglepő módon VI. Fülöp lelkesen felkarolta az eszmét, hiszen a Capetek híres keresztes-tradíciójának folytatása az új (Valois) dinasztia számára komoly legitimáló tényezőként szolgálhatott volna.⁵⁵⁵ Cselekvésre sürgette mind a francia királyt, mind a pápai udvart Pierre de la Palu a jeruzsálemi pátriárka, aki 1331 elején rossz hírekkel tért vissza Egyiptomból. A főpap hiábavalóan próbált XXII. János követeként kompromisszumot elérni a szultánnal, kudarcot vallott. Az év végén VI. Fülöp és XXII. János is nagy lendülettel kezdte meg a keresztes hadjárat előkészítését, 1332 nyarán Fülöp jelentős összeget juttatott a szorongatott helyzetben lévő örmény királynak is.⁵⁵⁶ Közben a franciaországi eseményekkel párhuzamosan – és szintén a pápa közbenjárására – formálódott egy törökellenes liga: Velence és a johanniták törökellenes egyezsége írtak alá Rodoszon 1332 szeptemberében. A hadjárat meghirdetésére 1333 nyarán került sor, VI. Fülöp pedig októberben felvette a keresztet, a navarrai király, Pierre de la Palu, valamint Bourbon, Brabant és Burgundia hercegeinek kíséretében. A keresztes lelkesedés azonban jóval alulmúlta a korábbi évszázadokban tapasztaltakat; a Magyar Királyságban is csak leginkább a már bemutatott tizedszedéseken, valamint XXII. János bulláin (1333. július 26-ai dátummal a magyarországi főpapokat,⁵⁵⁷ augusztus 20-án pedig a királyt értesítette) keresztül érezte hatását.⁵⁵⁸ Bár 1334-ben végül sikerült egy 12 hajóból álló hajóhadat Euboia szigetére küldeni (a johannita lovagrend, a francia király és a pápai udvar egyenlő

⁵⁵³ Ebben az esetben a pápai bulláknak a Francia Királyságon kívül kevés hatásuk volt, hanem azért is, mert V. Orbán megoldási kísérletei és a rablóbandák későbbi sorsa már ismert a magyar szakirodalomban. CSERNUS 1999. 157–159 és BÁRÁNY 2006. 144–145. A kompániák problematikáját járja körül HOUSLEY 1982B.

⁵⁵⁴ Pierre Dubois 1306-ban írt *De recuperatione terrae Sanctae* című művében kifejti, hogy a francia király (IV. Fülöp) legalkalmasabb a Szentföld visszafoglalására és az egyesített keresztény Európa vezetésére. Dubois-ról és a francia nemzeti érzésről ld. SÁGHY 1999. 121–132.

⁵⁵⁵ VI. Fülöp trónra kerülése előtt már kétszer is felvette a keresztet: 1313-ban és 1326-ban.

⁵⁵⁶ VI. Fülöp novemberben vette fel a kapcsolatot a velencei dózséval, hogy tanácsadókat kérjen tőle a vízi utazás kivitelezéséhez, XXII. János pedig decemberi leveleiben a hadjáratban való részvételre buzdít. VIARD 1936. 307–308.

⁵⁵⁷ ASV RV 104. ep. 21–23. (ASV RA 44. f. 127r, 128v–131v és 134r, DF 291 588), AOKLT XVII 168–169. (369–374. sz.)

⁵⁵⁸ ASV RV 117. f. 149v ep. 756. (DF 291 680), AOKLT XVII. 181. (403. sz.)

finanszírozásában),⁵⁵⁹ és XII. Benedek is biztosította szándékáról,⁵⁶⁰ a hadjárat kivitelezése ezt követően újra holtpontra jutott.⁵⁶¹

A Szentföld visszafoglalásának gondolatánál jobban foglalkoztatta a magyar királyt és a magyar egyháziakat az eretnekek ellen folytatott keresztes hadjárat.⁵⁶² Az elsődlegesen Boszniában problémát jelentő eretnekség megfékezésére a 13. századtól visszatérően történtek kísérletek a magyar királyok részvételével, de ezek egyike sem járt végérvényes sikerrel. I. Károly korában a Magyarország déli szomszédságában fekvő területek politikai instabilitása sem kedvezett az eretnekség elleni harcnak, így a pápai udvar csak Kotromanić (II.) István (1314–1353) boszniai hatalmának visszaállítása után (1322) tett lépéseket az ügy előmozdításának érdekében.⁵⁶³ Bár Boszniában korábban a domonkosok folytattak inkvizíciós tevékenységet, XXII. János (IV. Márton és VIII. Bonifác döntéseit követve) 1325-ben egy ferences rendű szerzetest, Fábiánt (mint *inquisitor pravitatis heretice*-t) bízta meg a feladattal.⁵⁶⁴ A ferencesek és a domonkosok között komoly ellentétet okozott, hogy a pápa nem sokkal később a prédikátor testvéreket is felszólította az eretnekek ellen történő fellépésre, 1326-ban Magyarország területén (*in Regno Ungarie*),⁵⁶⁵ 1327 elején pedig minden erdélyi, boszniai és szlavón eretnek ellen (*contra omnes Transilvanos, Bosnenses et Sclavonie qui heretice fuerint per regnum Ungarie crucem facias predicari*).⁵⁶⁶ Utóbbi alkalommal azt is meghagyta, hogy a domonkosok, akárcsak a más rendbeli, a Magyar Királyságban szintén apostoli felhatalmazással működő inkvizítorok a nézeteltérés

⁵⁵⁹ FAVIER 2006. 491–492.

⁵⁶⁰ 1335. 01. 31.: ASV RV 120. ep. 1. (DF 291 690), AOKLT XIX. 28. (50–51. sz.) XII. Benedek neheztelő levelét a francia királynak ld. 1340. 08. 26.: ASV RV 135. f. 107r ep. 293. (DF 291 791.), AOKLT XXV 236. (509. sz.)

⁵⁶¹ A francia hajók ténylegesen elkészültek a keleti útra, de VI. Fülöp és III. Edward konfliktusa miatt a La Manche felé irányították őket, az Anglia felől érkező esetleges vízi támadások kivédése céljából. VIARD 1936. 314–316. Ezt követően csak az 1360-as brétigny-i béke adott a pápának (VI. Incének, majd V. Orbánnak) lehetőséget, hogy újra a keresztes hadjárat ügyére irányítsák a figyelmet. Mivel Keleten a helyzet egyre sürgetőbbé vált – 1354-ben a törökök Gallipoli elfoglalásával megvetették lábukat az európai kontinensen, 1362-ben pedig Drinápoly is elesett – a témát még akkor is szóba kellett hozni, ha II. János, fogsága és váltságdíja, a kompániák és az ország gazdasági állapota miatt egyértelműen nem volt olyan helyzetben, hogy egy keresztes sereg élére állhasson. A francia és az angol uralkodók elkötelezése a törökök elleni küzdelem ügyének a pápa számára azonban nagyobb európai figyelem elnyerésével bíztatott. Közismert, hogy I. Lajos magyar király is lelkesen támogatta a keresztes hadjárat gondolatát, 1364-ben IV. Károly császárhoz csatlakozva Krakkóban Péter ciprusi királlyal is találkozott. (SROKA 2010. 319–324.). Csak akkor állt el a hadjárat kivitelezésétől, amikor úgy tűnt, terveivel magára maradt BÁRÁNY 2006. 144–145. és FRAKNÓI 1901. 238–255.

⁵⁶² FINE 1975. 177–187., FRAKNÓI 1901. 156–158. és GALAMB 2010. 171–178.

⁵⁶³ I. Károly harcairól a régióban ld. KRISTÓ 1988. 61–63. és 78–79., a boszniai eretnekségről pedig SZÁNTÓ 1996. 141–142.

⁵⁶⁴ XXII. János Kotromanić Istvánhoz és I. Károlyhoz intézett leveleit ld. 1325. 06. 05.: ASV RV 78. ep. 6. (ASV RA 22. f. 50r), AOKLT IX 137. (236. sz.), *Bullarium Franciscanum* V 287–288. (578–579. sz.)

⁵⁶⁵ 1326. 10. 01.: DF 191 647, THEINER I. 506–507. DCCLXXIX, AOKLT X 245. (396. sz.)

⁵⁶⁶ 1327. 02. 01.: ASV RV 82. ep. 20., THEINER I. 513.DCCXCI, AOKLT XI 35. (62. sz.)

elkerülése érdekében küldjenek képviselőket a pápai udvarba.⁵⁶⁷ XXII. János nem sokkal később azzal magyarázta a két rend egyidejűnek mondható megbízását, hogy a domonkosok számára az apostoli leveleket – a ferencesek már meglévő jogainak elhallgatásával – a Magyarországra (*pro... orthodoxe fidei et Romane ecclesie negotiis*) küldött zágrábi Mátyás (Adattár 42. sz.) eszközölte ki tőle.⁵⁶⁸ Mátyás magyarországi delegálásának célja és részletei egyébként nem tisztázottak,⁵⁶⁹ annyi azonban elmondható, hogy 1328-ban *Apostolice sedis nuntius*-ként írt át az erdélyi püspök kérésére egy privilégiális oklevelet,⁵⁷⁰ valamint (valószínűleg az esztergomi egyház területén) *dispensatió*kat is osztott, amelyre viszont a pápai udvar álláspontja szerint nem volt felhatalmazása.⁵⁷¹

1327 júliusában aztán a pápa igyekezett egyértelművé tenni a helyzetet, és a ferenceseknek ítélte az inkvizítori jogokat *in partibus Servie, Rasie, Dalmatie, Croatie, Bosne atque Istrie et in archiepiscopatibus Duracensi, Antibarensi, Ragusino, Spalatensi et Iadrensi*.⁵⁷² Fábián munkája ezt követően sem nem zajlott zökkenőmentesen;⁵⁷³ valójában nem tudható, hogy Boszniába egyáltalán eljutott-e. A ferencesek és a domonkosok ellentéte évekig tartó pereskedésébe torkollott. 1330-ban a pápa a zárai és a spalatói érsekeket bízta meg az ügy bírósági eljárás során történő lezárásával.⁵⁷⁴

Nem Fábián inkvizítori kinevezése volt azonban az első alkalom, amikor a boszniai eretnokség kérdése megjelent a magyar király és a pápai udvar kapcsolatában: ahogyan a V. 3. fejezetben említettem, 1325-ben XXII. János elutasította I. Károly kérését a hitetlenek ellen vívott harcához nyújtandó támogatást illetően.⁵⁷⁵ Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy elvileg a pápai tized harmadrészét azért foglalhatta le a magyar király, hogy a

⁵⁶⁷ „Per hoc autem non intendimus aliis inquisitoribus aliorum ordinum, si qui sint in eodem regno auctoritate apostolica deputati, preiudicium generari...” 1327. 02. 01.: ASV RV 82. ep. 13., THEINER I. 511–512. DLCCXXXVII, AOKLT XI 32. (55–56. sz.)

⁵⁶⁸ Megbízását ld. 1327. 05. 25.: ASV RV 82. ep. 29. (ASV RA 28. f. 403v), THEINER I. 514. DCCXCIII, AOKLT XI 115–116. (239. sz.)

⁵⁶⁹ Fraknoi Vilmos szerint Zágrábi Mátyás feladata volt, hogy rávegye a magyar királyt és a moldvaországi vajdát az eretnekek elleni fegyveres fellépésre rávenni. FRAKNÓI 1901. 156–157.

⁵⁷⁰ 1328. 07. 03.: DF 277 261.

⁵⁷¹ Erről egy esztergomi presbiter folyamodványa nyomán kibocsátott pápai levél tudósít: a pap törvénytelen gyermeke miatt fordult felmentésért Mátyáshoz, majd a pápai udvarhoz. 1330. 10. 02.: ASV RV 98. ep. 192. (DF 291 534, ASV RA 37. f. 192v), THEINER I. 530. DCCCXX, AOKLT XIV 323. (558. sz.)

⁵⁷² 1327. 07. 01.: ASV RV 82. ep. 31. (ASV RA 28. f. 40v), THEINER I. 514. DCCXCIV [*Bullarium Franciscanum* V 326. (668. sz.)]. SZABÓ 1921. 91. és KARÁCSONYI 1923. 305–308.

⁵⁷³ Egy alkalommal maga a zárai érsek akadályozta Fábián inkvizitor munkáját, mivel kiszabadított két, eretnekséggel gyanúsított szerzetest, saját házában védelmet adott nekik és még az inkvizítort is megütötte (*manus presumptit mittere violentas*) 1329. 11. 22.: MON SLAV I. 174–175. (230. sz.), AOKLT XIII 366. (612. sz.)

⁵⁷⁴ 1330. 03. 16.: ASV RV 95. ep. 80. (DF 291 512), THEINER I. 526. DCCCXIV, AOKLT XIV 100–101. (151. sz.)

⁵⁷⁵ 1325. 09. 13.: ASV RV 113. f. 258v ep. 1530, THEINER I. 501. DCCLXXI, AOKLT IX 225. (405. sz.) Mivel a pápai levél általánosságban fogalmaz, itt csak sejthetjük, hogy a boszniai eretnokség problémájára is vonatkozhatott a kérés.

szakadárok és hitetlenek (*schismaticos et infideles*) ellen folytatott harcát finanszírozza.⁵⁷⁶ Igazán kényes politikai kérdéssé a magyar király és a Szentszék kapcsolatában azonban csak XII. Benedek uralkodása idején vált a boszniai helyzet. A pápa ugyanis – megelégedve II. (Kotromanić) István elnéző egyházpolitikáját – horvát nemesektől [Korbávia, Zengg, Bribir és Knin (Nelipícek) uraitól] kérte a ferencesek munkájának (fegyveres) támogatását.⁵⁷⁷ I. Károly nem engedhette meg, hogy a magyar szövetséges (és Kujáviai Erzsébettel kötött házassága révén a magyar király rokonává vált) Kotromanić elveszítse a hatalmat Boszniában, főként, hogy a pápai udvar tervét a Dalmácia megszerzésére törekvő Velence is támogatni látszott. A boszniai bán és a magyar király gyors reakciója⁵⁷⁸ elejét vette egy esetlegesen Bosznia területére induló keresztes hadjáratnak. 1339 folyamán a két uralkodó együtt tárgyalt Gellért (Gerardus Odonis, Gérard Eudes) ferences rendfőnökkel Visegrádon, amelynek a későbbiekben létrejöhetett a boszniai ferences rendtartomány.⁵⁷⁹

A 14. század első felének hitélethez kapcsolódó problémái közül tehát a keresztes hadjárat eszméje befolyásolta leginkább és legközvetlenebb módon a pápai udvar és a magyar király között fennálló diplomáciai kapcsolatot. Ez a hatás a Szentföldre indítandó hadjáratok esetében – amely a pápai udvar nyugat-európai országokkal folytatott politikájának egyik sarkallatos és visszatérő eleme volt – a tizedszedés kérdésén keresztül nyilvánult meg, és XXII. János kényszerült a magyar király felé engedményt tenni. A boszniai eretnokség kapcsán viszont a Szentszék (XII. Benedek) által választott stratégia a magyar király érdekszféráját fenyegette, ezért I. Károlynak kellett preventív lépéseket tennie.

⁵⁷⁶ 1332. 06. 01.: ASV RV 116. f. 238 (267r) ep. 1235., THEINER I. 553–554. DCCCLXV.

⁵⁷⁷ 1337. 05. 22.: ASV RV 132. f. 36. v ep.124–128., THEINER I. 616–617. DCCCCXXV. Az események leírását ld. FINE 1975. 177–180. és GALAMB 2010. 175.

⁵⁷⁸ I. Károly valószínűleg követséget menesztett a pápai udvarba is az ügy érdekében; XII. Benedek válaszát ld. 1339. 01. 17.: ASV RV 127. ep. 72. és 161. (ASV RA 53. f. 59v és ASV RA 91. f. 382.), THEINER I. 628–630. DCCCCXLIV–DCCCCXLV, AOKLT XXIII 27–28. (36. és 37. sz.)

⁵⁷⁹ 1340. 02. 29.: ASV RV 135 f. 12r ep. 31–33. (DF 291 783.), THEINER I. 632–633. DCCCCLI–DCCCCLIII, AOKLT XXIV 50–51. (100–102. sz.)

IX. ÖSSZEGZÉS

I. Károly és a Szentszék kapcsolatáról tudósító források rendszerezése és elemzése több, régóta ismert témát helyezett új megvilágításba, illetve eddig elhanyagolt területekre irányította a figyelmet. Az eredmények megerősítik, hogy a két hatalom érintkezésének, képviseletének rendszere a korábban leírtaknál jóval összetettebb, sokrétűbb volt.

A királyi hatalmat elsősorban formális (és alkalmi jellegű) követségek képviselték a pápai udvarban. Életvitelszerűen a pápai kúriában élő magyar származású, vagy magyar ügyekben eljáró klerikusokról a források ebben az időszakban nem tudósítanak. Ugyanakkor – ha még kevés számban is – megjelent az az ambíciózus társadalmi csoport, amely a mindkét hatalom (királyi és pápai) számára teljesített szolgálattal igyekezett érvényesülni, feljebb jutni az egyházi hierarchiában. A források emellett egyértelművé teszik, hogy az egyházi középréteg térnyerése a diplomáciai-politikai kapcsolatok terén a 14. században is folytatódott. Az esettanulmányok és a prozográfiai elemzés pedig rávilágított arra, hogy a királyi hatalom képviselői egy szűk csoportból, a király közvetlen környezetéből kerültek ki.

Ugyanakkor az I. Károly korabeli Magyarországon a pápai hatalom több, különböző képviseleti formán keresztül is megjelent. Az első, legközvetlenebb szintet a pápai legátusok és a pápai adószedők, illetve *nuntius*ok jelentették, akik a pápai udvarból kiküldve, személyesen igyekeztek a Szentszék érdekeinek érvényt szerezni. I. Károly uralkodása alatt pápai legátusok kettő, tizedsedés feladatával megbízott személyek kiküldésére pedig öt alkalommal került sor. A legátusok közül Niccolò Boccasini elsősorban az egyházkormányzat helyreállításában, Gentilis de Monteflorum pedig a diplomáciában és az egyházi bíraskodás területén töltött be jelentős szerepet. A korabeli Magyarországon működő adószedők munkájának vizsgálata egyfelől érzékeltette az e téren a 14. század elején meginduló intézményi változásokat, másrészt megmutatta, hogy bár az adószedők kinevezésekor a pápák egyre inkább előnyben részesítették a szélesebb jogkört sugalló *nuntius* megnevezést, a felhatalmazások leginkább az adószedés sikeres feltételeinek megteremtésére szűkültek, és az esetlegesen felmerülő, más jellegű problémák kezelésére az adószedők utólagosan, *ad hoc* jelleggel kaptak pápai megbízást. Annak ellenére, hogy a *nuntius* megnevezés gyakran foglalt magába diplomáciai feladatokat, Magyarországon – a korabeli Lengyelországgal ellentétben – ilyen eljárásra nem találunk konkrét bizonyítékot.

A pápai képviselet közvetettebb – de az előző kettőnél sokkal gyakrabban előforduló – típusát jelentették egyrészt az egyházi bíraskodásban szerepet játszó delegált bírók és

conservatorok, másrészt az egyházkormányzatban részt vevő *administratorok*, akik alkalmi felhatalmazással és jelleggel jártak el a pápai hatalom nevében. A delegált bírók esetében a korszak forrásbázisát több nagy jelentőségű, sokáig húzódó per dominálta, amelyek elsősorban tized- és joghatósági vitákból idultak ki. Ezekben az ügyekben több esetben találkozhatunk az eredeti felhatalmazás továbbadásával (*subdelegatio*), viszont csak ritkán fordult elő, hogy a per többszöri fellebbezés után a pápai udvar *auditorainak* hatáskörébe került volna. A *conservatorok* kinevezésének leggyakoribb oka a bizonyos egyházi személyek/intézmények ellen más egyháziak vagy világiak által elkövetett hatalmaskodás volt. Mindkét képviseleti forma (*iudex delegatus*, *conservator*) esetében megállapítható, hogy a kinevezettek és a pápai udvarhoz jogorvoslatért fordulók köre is igen széles volt, az egyház alsóbb rétegeitől a vezetőkig terjedt. A *conservatorok* esetében valószínűleg szerepet játszott a kinevezett és a sértett egyházmegyéjének földrajzi közelsége, valamint a jogorvoslatot kérő klerikus rangja is. *Conservatorok* által indított peres eljárásokról csak igen limitált számban állnak rendelkezésünkre források, amely azt sugallja, hogy ezeket az ügyeket gyakran sikerült bíróságon kívül elrendezni.

Mind a valamelyik hatalmat közvetlenül megtestesítő képviselők (legátusok, *nuntiusok*, kollektorok, királyi követségek), mind a képviselet közvetettebb formái (*iudex delegatusok*, *conservatorok*, klerikusok mindkét hatalom szolgálatában) esetében fontosnak tartom kiemelni azt a diplomáciai tárgyalásokon túlmutató, jóval nehezebben mérhető, áttételes hatást, amelynek közvetítésében ezek a személyek szerepet játszottak. Itt gondolnunk kell egyrészt az esetleges kultúrális, másrészt egyházjogi- és intézményrendszeri tapasztalatokra, amelyekkel a képviselők szembesültek és amelyek terjesztésében a későbbiekben – nagy részben valószínűleg önkéntelenül – részt vettek.

A Szentszék és a magyar király külpolitikai-dinasztikus viszonyához kapcsolódó források vizsgálata is több új eredménnyel szolgált. A magyar trón betöltésének kérdését a források alapján érdemes volt ártértékelni, hiszen VIII. Bonifác állásfoglalása jóval visszafogottabb képet mutatott, mint ahogyan azt a történetírás eddig lefestette. A pápai udvar döntését emellett egyértelműen befolyásolta a Magyarországgal szomszédos országok külpolitikai helyzete is. A pápai udvar a későbbiekben is – különösképpen XXII. János idején – igyekezett az európai diplomáciában központi, közvetítő szerepet betölteni, amelynek eredményeképpen az Anjou-dinasztia különböző ágai között gyakran a pápai udvaron keresztül zajlott a diplomáciai kommunikáció.

A német trón betöltésének kérdése emellett megmutatta, hogy belpolitikai nehézségei ellenére I. Károly uralkodásának első felében is európai viszonylatban gondolkozott, és

tekintetbe vette a fennálló nyugat-európai dinasztikus kapcsolatrendszeret. Emellett nagyon valószínűnek tűnik, hogy a Nápolyi Királyság több szinten is hatott I. Károly külpolitikájára. A magyar-osztrák szövetség a nápolyi Anjouk dinasztikus politikából eredt, és I. Károly uralkodásának első felében, illetve 1325-ig mindenképpen, esetenként abból is nyert megerősítést. Ennek megfelelően I. Károly és a Habsburgok szövetségét nem csak a magyar király belpolitikai érdekei szerint meghozott döntésként, hanem a német trón betöltésével kapcsolatos állásfoglalásként is kell értelmeznünk. Fontos azonban kihangsúlyoznunk, hogy Nápoly és Magyarország esetében nem alá-fölérendeltségi viszonyról volt szó. Ha követjük Bertényi Iván szóhasználatát, és I. Károly Nápolyhoz való kötődését tekintjük külpolitikájában „vörös fonálnak”,⁵⁸⁰ akkor azt sem szabad elfelejtenünk, hogy ez magában foglalta a Nápolyi Királyság külpolitikai kapcsolatrendszerének ismeretét és az ahhoz igazodó döntéseket is. A pápai udvar diplomáciai tevékenysége elsősorban közvetetten (Róbert nápolyi és János cseh királyokon, illetve a Habsburg hercegekkel történt megegyezésein keresztül) hatott I. Károly külpolitikájára, de a közvetlenebb nyomásgyakorlás (pápai bullák) alkalmazására is találhatunk néhány bizonyítékot. Bár nem tudjuk megítélni, hogy I. Károlyt külpolitikai döntéseit mennyiben befolyásolta a pápai udvarral fenntartani kívánt kedvező kapcsolata, az nyilvánvaló, hogy a német trón betöltésének kérdését illetően – főként 1314 után – a két hatalom egy szövetségi táborba tartozott.

Az avignoni korszakban a Szentszék igénye a pápai univerzalizmus, a központosítás és a közvetítő szerep elérésére tükröződött a pápák által követett beneficiális politikában is. A korszak nem csak a jogi alapot teremtette meg az egyházi javadalmak rezerválására, hanem az alsóbb egyházi rétegekig lehatolva érvényesíteni is próbálta azt. Mindenekelőtt megállpítható, hogy a magyarországi beneficiumokkal kapcsolatos rendelkezések többsége (70%) XXII. János idejéből származik. Ennek oka egyrészt a pápa hosszú uralkodási ideje (az általam vizsgált 41 évből 18 év), másrészt a XXII. János a pápa által alkalmazott beneficiális politika jellege volt. V. Kelemen, XII. Benedek és XXII. János javadalmazási politikáját mérlegelve egyértelművé vált, hogy a kisebb beneficiumok (tehát a nem konzisztoriális javadalmak) esetében mutatható ki jelentős különbség a három pápa között: XXII. János ugyanis hozzávetőlegesen hatszor többször rendelkezett kisebb beneficiumokról évente, mint előde vagy utóda. Emellett XXII. János idején megközelítőleg egyenlő számban láttak napvilágot azonnali províziók és expektatívák, a javadalmak

⁵⁸⁰ BERTÉNYI 1987. 88.

várományosainak egyharmada pedig nem első stallumát nyerte volna el. A javadalmakhoz köthető intézkedések vizsgálata nyilvánvalóvá tette, hogy XXII. János az *Ex debito* bulla (1316) gyakorlati érvényesítésére törekedett, főként a nagyobb (konzisztoriális beneficiumok) esetében. Bár viszonylag kevésszer fordult elő, hogy a pápa mind a káptalani, mind a királyi akarattól függetlenül, egy teljesen új személyt (saját kegyeltjét) nevezett ki valamilyen nagyobb beneficiumra, az ügyeket igyekezett lehetőleg úgy lezárni (például a választás érvénytelenségére hivatkozva megsemmisítve azt, majd mégis az eredeti jelöltet kivezeve), hogy a javadalmas hatalma a pápa kegyétől, és ne a káptalani választástól függjön.

Az eredmények nem csak illeszkednek az avignoni korszak pápai javadalmazási politikáról más országok tekintetében elvégzett kutatások következtetéseéhez, hanem Magyarország esetében is igazolják azt a – történettudományban már régóta jelen lévő – vélekedést, hogy XXII. János igyekezett minél nagyobb mértékben a pápai udvar ellenőrzése alá vonni az egyház középső és alsó rétegeinek igazgatását is. Ezenkívül kimutatható volt a diplomáciai események hatása is a beneficiális politikára: a fontosabb tárgyalások időszakában jelentősen növekedett az expektatívák száma. Ez a tény erősíti azt a feltevést, amely szerint az uralkodók sok esetben egyházi javadalmakkal próbálták jutalmazni a diplomáciai szolgálatot. Ugyanakkor az expektatíva jogok érvényesítésének sikerére csak kevés esetben sikerült konkrét bizonyítékot találnom, amely azt sugallja, hogy az egyházi stallumok betöltése inkább függött a helyi viszonyoktól, mint a pápai rendelkezésektől.

A korábbi szakirodalom nagy hangsúlyt fektetett annak megállapítására, hogy az egyházi beneficiumok betöltésénél a pápai vagy a királyi akarat dominált. Azonban a források azt mutatják, hogy ilyen jellegű rivalizálásról a 14. század első felében még nem igazán volt szó. A pápai és a királyi beneficiális politika inkább tűnik párhuzamosnak, mint ellentétesnek, amely kevés esetben okozott konfliktust a két hatalom között. Ha érdekellentét miatt kialakult hatalmi harc nyomait keressük, akkor sokkal inkább kell a főpapok 1318-as kalocsai gyűlésére, valamint a XII. Benedeknek küldött 1338-as panaszlevélre fókuszálnunk; ezek tükrözik vissza, hogy az egyházi javadalmak ellenőrzéséért valójában kik között zajlott a konfrontálódás.

A 14. század első felének hitélethez kapcsolódó problémák közül a keresztes hadjárat eszméje befolyásolta leginkább és legközvetlenebb módon a pápai udvar és a magyar király között fennálló diplomáciai kapcsolatot. Ez a hatás a Szentföldre indítandó hadjáratok esetében – amely a pápai udvar nyugat-európai országokkal folytatott politikájának egyik

sarkallatos és visszatérő eleme volt – a tizedszedés kérdésén keresztül nyilvánult meg, és XXII. János kényszerült a magyar király felé engedményt tenni. A boszniai eretnokség kapcsán viszont a Szentszék (XII. Benedek) által választott stratégia a magyar király érdekszféráját fenyegette, ezért I. Károlynak kellett preventív lépéseket tennie.

X. ADATTÁR

1. András, Mancius fia, Eugubium-i⁵⁸¹

Clericus, az esztergomi egyházban kanonoki prebenda várományosa (1331), Veroli Péter az egyik megbízott *executor* az ügyben.⁵⁸² 1332-ben mint orvost említik (*physicus*), aki I. Károly kérésére sárospataki plébános lesz, de 3 éven belül *subdiaconussá* és *presbiterré* kell előlépnie. A sárospataki plébánia jövedelmeit távollétében is élvezhette.⁵⁸³ 1345-ben, mint a királyné orvosa kap váradi kanonokságot.⁵⁸⁴

2. Benedek, Geszti, Budo fia

Boudo *comes* fia, I. Károly uralkodásának kezdetén (1301 és 1304 között) több diplomáciai megbízatást teljesített a királynak, így tárgyalt a pápával, I. Albert német-római császárral és II. Károly nápolyi királlyal is. Szolgálataiért cserébe I. Károly földadománnyal jutalmazta.⁵⁸⁵

3. Bittinus, Coneglano-i

XI. Benedek pápai káplán (*capellanus papae*), különböző javadalmak ügyében *excutor*,⁵⁸⁶ 1304 folyamán több dokumentum nevezi nógrádi főesperesnek,⁵⁸⁷ engedélyt kapott rá, hogy javadalmait akkor is élvezhesse, ha a pápai udvarban vagy a Szentszék érdekében eljárva máshol tartózkodik.⁵⁸⁸

4. Boleszló (1278/1280k.–1328)⁵⁸⁹

A Piastok sziléziai ágából származó, toszek-i herceg, Mária bytom-i hercegnő, I. Károly feleségének idősebb fiútestvére. Krakkói (1294) és wrocław-i (1297) kanonok, *scolasticus*. Valószínűleg egyetemi végzettségű (*litterarum scientiam*). Esztergomi érsek (1321)⁵⁹⁰–

⁵⁸¹ BUNYITAY 1883. II. 90, és KOLLÁNYI 1900. 37.

⁵⁸² 1331. 06. 06.: ASV RV 98. ep. 441. (DF 291 540, ASV RA 37. f. 307r); THEINER I. 531. DCCCXXI; AOKLT XV 13–14. (15. sz.)

⁵⁸³ 1332. 03. 09.: ASV RV 103. ep. 1389; ASV RA 42. f. 17r.; THEINER I. 547. DCCCLIII.

⁵⁸⁴ THEINER I. 700. MLX.

⁵⁸⁵ 1304. 05. 22.: DL 260317, AOKLT I. 300–301. (611. sz.)

⁵⁸⁶ 1304. 01. 16.: ASV RV 51. f. 64v ep. 248., *Registre de Benoit XI* 215. (284. sz.); AOKLT I. 274. (544. sz.)

⁵⁸⁷ 1304. 02. 23. ASV RV 51. f. 94v ep. 405., *Registre de Benoit XI* 310. (467. sz.), AOKLT I 282. (562. sz.)

⁵⁸⁸ 1304. 05. 30.: ASV RV 51. f. 166. ep. 723., *Registre de Benoit XI* 548. (907. sz.), AOKLT I 302–303. (616. sz.)

⁵⁸⁹ BARCS 2003. 151–153., PÓR 1900. és SROKA 1994. 98–100.

⁵⁹⁰ 1321. 10. 02.: ASV RV 73. ep. 147. (ASV RA 16. f. 6v); THEINER I. 472. DCCXVII; AOKLT VI. 102–104. (261–267. sz.)

1328).⁵⁹¹ Ebben a tisztségben Telegdi Csanád (ld. 7. sz.) követi. A pápától engedélyt kapott, hogy egyházmegyéjéből 10 személyt *dispensatioban* részesíthessem (*natalis defectus*), 10 személyt pedig felmenthessen az egyháziak ellen elkövetett erőszak okán kirótt *excommunicatio* alól, illetve, hogy azokon a napokon, amikor viseli a palliumot, a jelenlévőket 40 napi bűnbocsánatban részesíthesse.⁵⁹² Kinevezése után a pápa Ágoston zágrábi püspököt rendelte *conservator*nak az esztergomi egyház számára.⁵⁹³ XXII. János 1322-ben László kalocsai érsekkel (ld. 36. sz.) és a székesfehérvári préposttal a pálos rend *conservator*ává nevezi ki.⁵⁹⁴ Ugyanebben az évben I. Károly követe Velencében. 1324-ben Podolin, Gnyazda és Lubovna falvak Tamás esztergomi érsek idején történt elfoglalása miatt XXII. János czarnowar-i monostor prépostsját nevezi ki bírónak az esztergomi érsek és a krakkói püspök számára.⁵⁹⁵ 1326-ban érseki tartományi zsinatot tart. 1328-ban kényszeríti a nyitrai káptalant tesvérének, Meskónak (ld. 43. sz.) püspökké való megválasztására. Halála után XXII. János átmenetileg László pécsi püspökre és Henrik veszprémi püspökre bízta az esztergomi egyház igazgatását.⁵⁹⁶

5. Bonaiutus, de Casentino⁵⁹⁷

Auquileiai kanonok és pápai káplán, irodalmi tevékenységéről is ismert.⁵⁹⁸ VIII. Bonifác idejétől *scriptor papae*.⁵⁹⁹ XI. Benedek tette aquileiai kanonokká és pápai káplánná, amely tisztségeket egészen 1312-ben bekövetkezett haláláig viselte. Bologna város közelében

⁵⁹¹ *Obligatio*ját a *servitium* megfizetéséről 1321. 11. 19-ei dátummal ld. *Cameralia* I. 8–9. (12. sz.) A *commune servitium* egy részét megfizette, a fennmaradó összeg és a *minuta servitia* megfizetésére haladékat kapott [1322. 06. 10.: *Cameralia* I. 200. (346. sz.)]. Beregnagar portói püspök szentelte fel: 1321. 12. 05.: ASV RV 73. ep. 267. (ASV RA 16. f. 182r); THEINER I. 474. DCCXX; AOKLT VI 125. (324. sz.) A palliumot Napoleon Orsini által kapta meg [ASV RV 73. ep. 268. (ASV RA 16. f. 182r); THEINER I. 474. DCCXXI., AOKLT VI. 125. (325. sz.)]

⁵⁹² 1321. 12. 08. ASV RV 73. ep. 675–677. (ASV RA 16. f. 421v–422r); THEINER I. 475–476. DCCXXIV–DCCXXVI; AOKLT VI 127–128. (332–334. sz.)

⁵⁹³ 1321. 12. 08.: ASV RV 73. ep. 680. (ASV RA 16. f. 221r); THEINER I. 476–478. DCCXXVIII.; AOKLT VI 129. (336. sz.)

⁵⁹⁴ 1322. 09. 27.: ASV RV 74 ep. 83. (ASV RA 17 f. 134a); THEINER I. 481–482. DCCXXVI; AOKLT VI 286. (779. sz.)

⁵⁹⁵ 1324. 06. 15.: Df 278 931 (másolat); *Bullarium Poloniae* I. 1235. sz.; AOKLT VIII 158. (309. sz.). Erről ld. még 1333. 05. 05.: Df 264 161 (másolat); *Bullarium Poloniae* I. 1703. sz.; AOKLT XVII. 109–110. (229. sz.)

⁵⁹⁶ 1330. 01. 25.: ASV RV 115. f. 342r–v ep. 1790–1791 (138r–v) (Df 291 655), AOKLT XIV 40. (58. sz.); CD VIII/3. 464–466. (195. sz.)

⁵⁹⁷ GOTTLÖB 1892. 109., KIRSCH 1894. XXXI, XXXIII és LXVI; BARBICHE 1970. 115–187, SCHUCHARD 2000, 199. és MALÉTH 2016.

⁵⁹⁸ 14. változó terjedelmű verset és egy befejezetlen értekezést tartalmazó gyűjtemény Bonaiutus-tól az 1292 és 1297 közötti időszakból: BAV Vat. Lat. 2854-es jelzetű, Bonaiutus de Casentino verseinek szerkesztett változatáért ld. PETOLETTI 2001. 381–448.

⁵⁹⁹ Ekkor még a franciaországi Le Mans székesegyházának kanonokja volt 1299. 07. 01.: *Registres de Boniface VIII* II. 443–444. (3130. sz.) VIII. Bonifác több külső, pápai udvaron kívülre szólító feladat elvégzésével is megbízta. BARBICHE 1970. 130 és 169.

szerzett földeket és tulajdont (*terras et possessiones*).⁶⁰⁰ Először 1301-ben,⁶⁰¹ majd 1304-ben⁶⁰² kinevezett *nuntius et collector apostolicus* a Német-római Császárság (*Alamania*), a Magyar és a Cseh Királyságok, a Morva Örgrófság és a Lengyel Hercegség területén, napi három aranyforint járadékkal.⁶⁰³ A Bonaiutus-nak adott felhatalmazásokat a második kinevezés alkalmával XI. Benedek határozta meg.⁶⁰⁴ II. Vencel (1278–1305) király elvett 580 morva márkát a Bonaiutus által gyűjtött az olmützi tizedekből, az összeg visszafizetésére kötelezve magát,⁶⁰⁵ de még XXII. János pápa idején sem történt meg a visszatérítés.⁶⁰⁶ A fennhatósága alá tartozó német területekről (*in Alamanie partibus collecta*) 483 firenzei aranyforintot juttatott a Bardi-khoz;⁶⁰⁷ a Cseh Királyságban végzett adószedés eredményeként ugyancsak 483 firenzei aranyforint került a Cerchi-khez,⁶⁰⁸ 400 firenzei aranyforintot pedig a Spini-k vettek át.⁶⁰⁹ 1308-ban a castellói püspöknél helyezett letétbe aranyat és ezüstöt.⁶¹⁰ 1508 firenzei aranyforint a padovai püspök közvetítésével jutott el a kamarába.⁶¹¹ A legnagyobb összeget valószínűleg személyesen fizette be az apostoli kamarába 1309 májusában: 2840 és 1/2 firenzei aranyforintot.⁶¹² Egy alkalomról van tudomásunk, amikor az adószedő fennhatósága egy részét továbbadta (*subdelegatio*): János prágai püspököt bízta meg a prágai Szent Ferenc ispotály tizedmentességének vizsgálatával.⁶¹³

5. Chama, Tamás fia⁶¹⁴

Óbudai prépost; váradi, pécsi, győri, esztergomi, veszprémi és zágrábi kanonok (1321-ig); I. Károly ajánlására (gyula)fehérvári kanonok (1321-től).⁶¹⁵ A székesfehérvári káptalan

⁶⁰⁰ 1312. 04. 29.: ASV RV 59. f. 102v ep. 492.

⁶⁰¹ 1301. 09. 16.: ASV RV 50. f. 131v ep. 85., *Registres de Boniface VIII* III 317–320. (4408–4409. sz.)

⁶⁰² 1304. 02. 11.: ASV RV 51. f. 208r ep. 52., THEINER I. 412–413. DCLVIII; AOKLT I. 278. (553.sz.).

⁶⁰³ 1301. 09. 17.: ASV RV 50. f. 131v ep. 87.; THEINER I. 386–387. DCXX.; AOKLT I. 72. (71. sz.)

⁶⁰⁴ 1304. 02. 11.: ASV RV 51, f. 208–209. ep. 53–58. és 91., *Registre de Benoit XI* 702. (1156–1161. és 1164. sz.)

⁶⁰⁵ THEINER I. 414. DCLX., AOKLT I. 357. (742. sz.)

⁶⁰⁶ XXII. János 1317. 01. 25-ei bullájának [*CD Moraviae* VI 85–87. (CXIII)] 1320. 08. 23-ai átirata ASV RV 70. ep. 142, *Lettres de Jean XXII* III. 168. (12225. sz.)

⁶⁰⁷ 1306. 10. 25.: ASV RV 53. f. 1v.

⁶⁰⁸ 1307. 07. 11.: ASV RV 54. f. 150r ep. 25.

⁶⁰⁹ 1306. 10. 25.: ASV RV 53. f. 2r.

⁶¹⁰ 1308. 03. 26.: MON VAT Pol. 31–32; CVH I/1. Okmánytár 40–42. (52. sz.); AOKLT II. 148 (329. sz.).

⁶¹¹ Az 1309. 08. 26-án kiállított dokumentum 1317. 12. 07-ei átirata: ASV Instr. Misc. 476.

⁶¹² 1309. 05. 11.: ASV Cam. Ap. Intr. et ex. nr. 75 f. 2v, MON VAT Pol. 31–32; KIRSCH 1894. 381. (hibásan 1309. 04. 08-ai dátummal) és AOKLT II. 279. (639. sz.).

⁶¹³ A *subdelegatio*ról János prágai püspök oklevele tudósít, amelyben megállapítja, hogy az említett rend tizedfizetésre nem kötelezhető: 1309. 02. 28.: Reg Boh. Mor. II. 948., AOKLT II. 254. (580. sz.)

⁶¹⁴ TÍMÁR 1981. 45.

⁶¹⁵ 1321. 12. 08.: ASV RV 73. ep. 346. (ASV RA 16. f. 192r); THEINER I. 478. DCCXXIX; AOKLT VI 129. (337. sz.), a király tanácsosaként említi.

megbízásából 1322-ben János örkanonokkal és Albert fia Péter kanonokkal László titeli prépostot választották meg új székesfehérvári préposttá. A pápa megerősítette a választást.⁶¹⁶ 1332-ben XXII. János a kalocsai érseket (Jánki Lászlót, ld. 37. sz.), az egri püspököt (Dörögdi Miklóst, ld. 47. sz.) és a bácsi prépostot bízta meg, hogy állítsák vissza Chama-t a küüllői főesperességbe, amit korábban János váradi püspök elbitorolt tőle.⁶¹⁷ Ugyanebben az évben a pápa engedélyezte, hogy halála idején egyszeri, teljes bűnbocsánatban részesüljön.⁶¹⁸ Később a pápa a váradi és erdélyi püspököt, valamint a gyulafehérvári főesperest rendeli *conservatorok*ként számára.⁶¹⁹ A tizedszedők 1332-es számadáskönyve is e tisztségben említi 1335-ben.⁶²⁰ Feltehetően 1340 vagy 1341 folyamán bekövetkezett haláláig viselte a főesperességet.⁶²¹

6. Ciprián (~Cyprianus)⁶²²

Esztergomi olvasókanonok (1286–1301), a Szentszék által kirendelt bíró Szerafin pozsonyi prépost (ld. 62. sz.) és a pilisi apát mellett a nyulak szigeti apácák és a veszprémi püspök között *vegtigalia et tributa* miatt folyó perben.⁶²³

7. Csanád, Telegdi⁶²⁴

Váradi éneklőkanonok (1295), a *decretorum doctor* cím viselője. Később váradi olvasókanonok (1306),⁶²⁵ 1316-ban a váradi püspök vikáriusa és prothonotáriusa (ítélőmester);⁶²⁶ 1318-ban a váradi káptalan prépostja.⁶²⁷ Királyi kápolnaispán és titkos jegyző (*secretarius notarius*).⁶²⁸ 1320-ban királyi követ Avignononban, Miklós tordai

⁶¹⁶ 1322. 10. 06.: ASV RV 74. ep. 58. (ASV RA 18. f. 43v); THEINER I. 482–483. DCCXXXVII, AOKLT VI 290. (790. sz.) László székesfehérvári prépostról (1322–1324) ld. ENGEL 1996. 82.

⁶¹⁷ 1332. 02. 25.: ASV RV 103. ep. 1528. (ASV RA 42. f. 226r); *Lettres Jean XXII* XI 145. (56528. sz.)

⁶¹⁸ 1332. 02. 23.: ASV RV 101. ep. 765. (ASV RA 40. f. 410r); *Lettres Jean XXII* XI 145. (56528. sz.)

⁶¹⁹ 1332. 04. 05.: ASV RV 101, ep. 895. (ASV RA 40. f. 460v); *Lettres Jean XXII* XI. 168. (56827. sz.)

⁶²⁰ A pápai tizedszedők számadáskönyve 1335-ben szintén küüllői főesperesnek titulálja. MON VAT I/1. 135 és 142.

⁶²¹ 1341. 02. 20.: ASV Camp. Ap. Collect. vol. 180. f. 75–77.

⁶²² KOLLÁNYI 1900. 23.

⁶²³ 1299. 12. 05.: MON VESPR II. 25. (31. sz.), CD VII/2. 222.; AOKLT I. 76, 79 és 90. (80, 87 és 112. sz.); 1301. 12. 10.: DF 200 077, AOKLT I. 98. (131. sz.)

⁶²⁴ SZENDE 2003A. és SUGÁR 1984. 100–106.

⁶²⁵ AOKLT II. 41. (78. sz.)

⁶²⁶ 1316. 05. 12.: AOKLT IV. 110. (282. sz.)

⁶²⁷ Az 1318-as év folyamán Csanádot váradi prépostként említi többek között: DL 50 658, AOKLT V. 19. (27. sz.); DL 40 371, AOKLT V. 52. (106. sz.); DF 254 776, AOKLT V. 53. (107. sz.); DF 282 670, AOKLT V. 57. (117. sz.); DL 76 251, AOKLT V. 188–189. (476. sz.), etc.

⁶²⁸ 1319. 07. 13.: AOKLT V. 206. (525. sz.)

főesperessel András erdélyi püspök *procuratorai*.⁶²⁹ A nagy valószínűséggel Csanád avignoni jelenlétéhez köthető ügyek:

- *Dispensatio* I. Károly és Piast Erzsébet házasságához⁶³⁰
- XXII. János közli I. Károly szerbiai győzelmének híret több európai uralkodóval⁶³¹
- XXII. János I. Károly ajánlására megerősíti az erdélyi püspökségben András választott püspököt, életkori és rendbéli hiányosságai ellenére⁶³²
- Miklós erdélyi alvajda fia erdélyi kanonoki prebendát kap⁶³³
- Choka fia Mihály (ld. 43. sz.) váradi kanonok I. Károly kérésére váradi kanonokság várományosa lesz⁶³⁴
- Cantor (dict.) Pál (ld. 54. sz.) váradi kanonok I. Károly kérésére váradi kanonokság várományosa lesz⁶³⁵
- András fia László I. Károly kérésére erdélyi kanonokság várományosa lesz⁶³⁶
- Friit (dict.) János I. Károly kérésére erdélyi kanonokság várományosa lesz, életkori hiányosságai ellenére⁶³⁷
- XXII. János engedélyezi, hogy I. Károly gyóntatót válasszon, aki felmentheti a királyt erőszakos cselekedetei és az egyházi büntetések alól⁶³⁸
- a pápa bűnbocsánatot ad azoknak, akik meglátogatják a Csanád által támogatott egyházakat bizonyos napokon

Egy évvel később viseli a pápai káplán címet.⁶³⁹ Egri püspök (1323–1330).⁶⁴⁰ 1325-ben kiküldött bíró a pálos rend és az Ágostonrend két konventje között, egymáshoz közel épült malmaik miatt zajló perében (amely a felek megegyezésével zárult).⁶⁴¹ A Szent György

⁶²⁹ A két *procurator* András nevében tett *obligatio*ját ld. 1320. 07. 29.: *Cameralia* I. 8. (11. sz.)

⁶³⁰ 1320. 07. 02.: ASV RV 70. ep. 965. (ASV RA 13. f. 423.), THEINER I. 467. DCCVII, AOKLT V. 318. (827. sz.)

⁶³¹ 1320. 07. 02.: ASV RV 70. ep. 977. (ASV RA 13. f. 479.), THEINER I. 470–471. DCCXIV., AOKLT V. 317. (823–826. sz.)

⁶³² 1320. 07. 01.: ASV RV 70. ep. 973. (ASV RA 13. f. 477r), THEINER I. 465–466. DCCIV., AOKLT V. 315–316. (819–822. sz.)

⁶³³ 1320. 07. 02.: ASV RV 70. ep. 970. (ASV RA 13. f. 475.), THEINER I. 469. DCCXII., AOKLT V. 320. (832–833. sz.)

⁶³⁴ 1320. 07. 02.: ASV RV 70. ep. 969. (ASV RA 13. f. 474v), THEINER I. 468–469. DCCX., AOKLT V. 319. (830–831. sz.)

⁶³⁵ 1320. 07. 03.: ASV RV 70. ep. 968. (ASV RA 13. f. 474.), THEINER I. 469. DCCXII, AOKLT V 320. (834–835. sz.)

⁶³⁶ 1320. 07. 03.: ASV RV 70. ep. 976. (ASV RA 13. f. 424.), THEINER I. 470. DCCXIII, AOKLT V. 321. (836–837. sz.)

⁶³⁷ 1320. 07. 04.: ASV RV 70. ep. 982., AOKLT V 322. (839–840. sz.)

⁶³⁸ 1320. 07. 02.: ASV RV 70. ep. 966. (ASV RA 13. f. 423v), THEINER I. 467. DCCVIII, AOKLT V. 318. (828. sz.)

⁶³⁹ 1321. 01. 13. [DL 2027, AOKLT VI. 12. (11. sz.)] és 1321. 05. 24. [DF 254 778, AOKLT VI. 60–61. (147. sz.)]

⁶⁴⁰ 1323. 01. 23.: DF 209 908, AOKLT VII. 21. (23. sz.), PETROVICS 1991. 48.

⁶⁴¹ 1325. 07. 10.: DL 2310; AOKLT IX 178. (314. sz.)

lovagrend tagja (1326).⁶⁴² Piast Boleszlót (ld. 4. sz.) követően esztergomi érsek (1330. 09. 17.⁶⁴³–1349. 09. 02. és 12. 10. között⁶⁴⁴). Avignonban Miklós váradi klerikus és Anzelm bencés szerzetes képviselte,⁶⁴⁵ obligatiojában Veroli Péter szerepel procuratorként.⁶⁴⁶ 1333-ban elkísérte a I. Károlyt Nápolyba. 1332-ben megkeresztelte István herceget.⁶⁴⁷ XII. Benedek utasította Gervaise fia Pétert, hogy kötelezze Csanádot a Jacobus de Lengres által nála hagyott pápai javakkal történő elszámolásra⁶⁴⁸ 1333-ban unokaöccse, Toldi Choka János számára esztergomi kanonokságot eszközöl ki.⁶⁴⁹ Vásári Tamás (1350–1358) és Pongrácz fia Tamás (1367–1375) későbbi esztergomi érsekek nagybátyja.

8. Demeter (Vicsadoli)⁶⁵⁰ (1351†)

Kalocsai prépost (1309–1351), majd választott, de meg nem erősített kalocsai érsek (*archielectus*, 1311–1317). Gentilistől akarta megerősítését kérni, de a bíboros elutazott, mielőtt intézkedett volna. *Procuratort* küldött Vienne-be, majd Avignonba.⁶⁵¹ XXII. János megsemmisítette a káptalani választást és Jánki Lászlót (ld. 37. sz.) nevezte ki érseknek.⁶⁵² Utóda a prépostságban – Piacenzai Jakab közbenjárására – De Surdis János.

9. Doncs/Dancs, Domonkos fia⁶⁵³

Eleinte Amadé, maj 1314-től I. Károly híve. Zólyomi, liptói (1317), turóci és pataki (1321–1325?), árvai (1330) és komáromi (1332) ispán. de a király 1338-ban leváltotta és szétdarabolta a tartományát (Liptó és Turóc élére külön ispánokat állítva).⁶⁵⁴ 1323 áprilisában jelen van I. Károly és a Habsburgok szövetségekötésénél.⁶⁵⁵ Később ugyanabban

⁶⁴² 1326. 04. 24.: DL 40483. Az oklevél faksimile kiadásban, szövege nyomtatásban és fordításban: SZILÁGYI 1895. 138–139.

⁶⁴³ ASV RV 98. ep. 572, DF 291 546, MES III. XVII, THEINER I. 527–528. DCCCXVI, *Lettres de Jean XXII* X. 11. (50 903)

⁶⁴⁴ SZENDE 2003A. 167–168. MES III. XVI.

⁶⁴⁵ MES III. 180. (251. sz.) és 182. (258. sz.)

⁶⁴⁶ 1331. 02. 04.: *Cameralia* I. 11. (18. sz.)

⁶⁴⁷ MES III. XXI.

⁶⁴⁸ 1339. 08. 21.: ASV RV 134. f. 78r ep. 274, THEINER I. 632. DCCCCL, AOKLT XXIII. 241–242. (506. sz.)

⁶⁴⁹ 1333. 10. 02.: ASV RV 107. ep. 302. (DF 291 619, ASV RA 46 f. 339r), THEINER I. 594. DCCCLXXXV, AOKLT XVII 197. (442. sz.)

⁶⁵⁰ UDVARDY 1991. 188–189. és 1992. 45., valamint MON VAT I/2. 335 és 448.

⁶⁵¹ 1312. 12. 29.: ASV RV 60. f. 51r ep. 140, THEINER I. 442–443. DCLXXVIII., AOKLT III 186. (412. sz.). V. Kelemen felszólította, hogy személyesen jelenjen meg a pápai udvarban.

⁶⁵² 1317. 08. 15.: ASV RV 66. ep. 3481. (ASV RA 7. f. 7v), THEINER I. 459. DCXCIV, AOKLT IV 205–207. (544–550. sz.)

⁶⁵³ CSUKOVITS 2012. 91. és ZOLNAY 1937. 31–39.

⁶⁵⁴ ENGEL 1996. 244.

⁶⁵⁵ 1323. 04. 08.: DF 257 970; AOKLT VII 59. (107 sz); CD VIII/7. 145–147.

az évben I. Károly követe Avignonban.⁶⁵⁶ A nagy valószínűséggel Doncs avignoni látogatásához köthető ügyek:

- XXII. János közli I. Károllyal, hogy felmenti Doncs zólyomi ispánt a Szent Sír meglátogatására tett esküje alól; a király figyelmébe ajánlja Jakab zágrábi püspököt, utóbbit pedig bízta, hogy menjen az egyházmegyéjébe⁶⁵⁷
- XXII. János engedélyezi, hogy I. Károly és Erzsébet királyné gyóntatót válasszon⁶⁵⁸
- Doncs zólyomi ispán, felesége, fiai és familiárisai engedélyt kapnak mise mondatására még kiközösítés alatt álló templomokban is⁶⁵⁹
- Doncs és felesége, Klára engedélyt ad, hogy három évig gyóntatót válasszanak⁶⁶⁰
- XXII. János engedélyt ad Doncsnak, hogy az általa kiválasztott temetőbe temetkezessen, még akkor is, ha a temető egyházi tiltás alatt áll⁶⁶¹

1326-ban a Szent György lovagrend tagja. 1328-ban Doncs panasza alapján a pápa megparancsolja a nyitrai püspöknek, a garamszentbenedeki apátnak és a turóci monostor prépostjának, hogy a zólyomi, nyitrai és honti főesperesekkel tartassák be a meggyilkoltak eltemetésére vonatkozó pápai rendelkezéseket.⁶⁶² 1330-ban harcolt Havasalföldön, majd I. Károly nápolyi kíséretének tagja. 1341-ben zólyomi birtokait is el kell cserélnie, Kraszna megyében kap másikat.

10. Fridrich, de Gloyach

Salzburgi *clericus*, I. Károly káplánja, 1317-ben a király kérésére egy, a freisingi püspök adományozási körébe tartozó javadalom várományosa lesz, a már meglévő kalocsai és salzburgi kanonoki prebendái ellenére.⁶⁶³ 1320-ban és 1323-ban még két, passauai vagy passauai egyházmegyei prebenda várományosa.⁶⁶⁴

⁶⁵⁶ 1323. 11. 24.: ASV RV 76. ep. 212–216, THEINER I. 493, AOKLT VII. 277. (596–601. sz.); valamint 1323. 12. 18.: ASV RV 112. f. 78v ep. 927, THEINER I. 494 DCCLIV és DCCLV, AOKLT VII. 307. (668. sz.)

⁶⁵⁷ 1323. 12. 18.: ASV RV 112. f. 78v ep. 927.; THEINER I. 494–495. DCCLV–DCCLVI.; AOKLT VII. 307–308. (668–669. sz.)

⁶⁵⁸ 1323. 11. 24.: ASV RV 76. ep. 212–213. (ASV RA 20. f. 175r); THEINER I. 493. DCCL–DCCLI., AOKLT VII. 277. o. (596–597. sz.)

⁶⁵⁹ 1323. 11. 24.: ASV RV 76. ep. 216. (ASV RA 20. f. 175r); THEINER I. 493. DCCLIV., AOKLT VII. 278. (601. sz.)

⁶⁶⁰ 1323. 11. 24.: ASV RV 76. ep. 214. (ASV RA 20. f. 175r); THEINER I. 493. DCCLII., AOKLT VII. 277. (598–599. sz.)

⁶⁶¹ 1323. 11. 24.: ASV RV 76 ep. 215. (ASV RA 20. f. 175r); THEINER I. 493. DCCLIII., AOKLT VII. 278. (600. sz.)

⁶⁶² 1328. 06. 24.: ASV RV 87. f. 95v (DF 291 492); THEINER I. 520. DCCCIV; AOKLT XII 171. (331–332. sz.)

⁶⁶³ 1317. 12. 30.: ASV RV 67. ep. 465., AOKLT IV. 255. (671. sz.), *Lettres de Jean XXII* II. 57. (6134. sz.)

⁶⁶⁴ 1320. 10. 05.: ASV RV 71 ep. 56. (ASV RA 14. f. 18v); *Lettres de Jean XXII* III. 152. (12452. sz.) és 1323. 04. 22.: ASV RV 74. ep. 703. (ASV RA 18. f. 471r); *Lettres de Jean XXII* IV. 261. (17214. sz.)

11. Galhard, de Carcès (de Carceribus)⁶⁶⁵

Veroli Péter (ld. 59. sz.) után titeli prépost (1336–1344),⁶⁶⁶ majd csanádi püspök (1344–1345). Galhard cahors-i származású klerikus, kánonjogász (*licentiat* *in legibus*). 1311-ben *domicellus* a pápai udvarban.⁶⁶⁷ Cahors-i stalluma után⁶⁶⁸ a rodez-i egyházmegyében is részesült javadalmakban,⁶⁶⁹ majd rövid ideig Benevento város pápai kincstárnoka. Magyarországi kiküldetése⁶⁷⁰ előtt – és azzal párhuzamosan – Lengyelországban is *nuntius*, ahol legfontosabb feladata a tizedszedés mellett a Kázmér lengyel király és a Német Lovagrend között feszülő ellentét elrendezése volt.⁶⁷¹ Miután veszprémi püspöki kinevezését I. Lajos király ellenezte, VI. Kelemen Brindisi érsekévé tette.

12. Gasparus, de Montaffia

Kölni kanonok, egy 1317-es pápai levél I. Károly magyar király káplánjának (*capellanus*) titulálja. Ugyanekkor (Jánki László és Péter bosziai püspök avignoni tartózkodásával egy időben) egy következő kölni kanonokság várományosa lett, a már viselt javadalmairól (köztük egy erdélyi prebendáról) nem kellett lemondania.⁶⁷² Elképzelhető, hogy személye megegyezik a Gentilis bíboros követségében Magyarországon járt Casparus (Gasparus) de Montefia szatmári főesperessel.

13. Gedeth, de Hetes

Veszprém egyházmegyei laikus, 1332-ben valószínűleg egy királyi követség tagja Avignonban. A pápától engedélyt kapott, hogy halála órján egyszeri, teljes bűnbocsánatban részesüljön.⁶⁷³

14. Gentile, da Montefiori (~Gentilis de Monteflorum) (1312†)⁶⁷⁴

Itáliai származású ferences szerzetes, a párizsi egyetemen tanult. 1298-tól Hegyi Szent Mártonról címzett bíboros-diakónus.⁶⁷⁵ V. Kelemen legátusa (*legatus a latere*)

⁶⁶⁵ JUHÁSZ 1946. 53–57. és THOROCZKAY 2014B. 343–346.

⁶⁶⁶ 1336. 07. 26.: ASV RV 121. f. 136v–137r ep. 323 (DF 291 696., ASV RA 49. f. 182.), *Lettres de Benoit XII* I. 249. (2734. sz.), AOKLT XX. 243. (309. sz.)

⁶⁶⁷ 1311. 07. 23.: ASV RV 58. f. 239v ep. 958.

⁶⁶⁸ 1328. 05. 23.: ASV RV 88. ep. 3380. (ASV RA 31. f. 372r)

⁶⁶⁹ 1331. 01. 01.: ASV RV 97. ep. 130. (ASV RA 38. f. 501r)

⁶⁷⁰ 1337. 03. 15.: ASV RV 132. f. 18 r ep. 53. (DF 291 763.), AOKLT XXI. (109. sz.)

⁶⁷¹ 1336. 09. 20.: ASV RV 131. f. 75v és 77v. (DF 291 757.), AOKLT XX 266. (352–353. sz.), a témáról bővebben SZCZUR 2009. 130–136.

⁶⁷² 1317. 08. 17.: ASV RV 66. ep. 3705. (ASV RA 7. f. 192); *Lettres de Jean XXII* I. 439. (4776. sz.)

⁶⁷³ 1332. 02. 23.: ASV RV 101. ep. 773., *Lettres de Jean XII* XI. 144. (56 511. sz.)

⁶⁷⁴ MON VAT I/2. LVII. és CVI–CVII. (A kötet bevezetőjét Pór Antal írta), KISS 2010a. 101–113.

Magyarországon (1308–1311). Magyarországi tevékenysége hozzájárult I. Károly hatalmának megszilárdításához. Visszaszerezte Kán László erdélyi vajdától a koronát, 1311-ben kiközösítette Csák Mátét. Elérte, hogy a pesti országgyűlés I. Károlyt királlyá válassza, majd ő koronázta meg harmadszorra az uralkodót 1310-ben. Öt zsinatot tartott: hármat Budán, kettőt Pozsonyban. Az egyházi bíraskodás és az egyházigazgatás terén végzett munkája is kiterjedt volt. 1311-ben a Vienne-i Zsinat összeülése miatt hagyta el Magyarországot.

15. Gergely, Kaproncai György fia (1350†)⁶⁷⁶

Bekcsényi főesper, 1331-től I. Károly kérésére hájszentlőrinci prépost. A már meglévő zágrábi kanonokságáról nem, de a főesperességről le kellett mondani. Veroli Péter titeli prépost (ld. 59. sz.) az egyik kinevezett *executor* az ügyben.⁶⁷⁷ A hájszentlőrinci prépostságban Piacenzai Jakabot (ld. 24. sz.) követi. Valószínűleg kancelláriai elírás miatt hájszentlőrinci kinevezését követően négy nappal egy pápai bulla bekcsényi főesperessé teszi.⁶⁷⁸ 1332-ben mint királyi káplán engedélyt kap a pápától, hogy javadalmainak bevételét távollétében is 3 éven keresztül élvezhesse.⁶⁷⁹ Csázmai prépost. (kb. 1335–1345). 1337-ben Kálmán választott győri püspököt képviselte a pápai udvarban.⁶⁸⁰ 1338-ban Konstanzban fogságba esik,⁶⁸¹ de 1339-ben már Galhard de Carcès (ld. 11. sz.) munkáját segíti Varsóban.⁶⁸² 1340-ben kiküldött bíró a veszprémi püspök és néhány veszprémi egyházmegyei plébános között zajló tizedperben.⁶⁸³ 1345-től haláláig csanádi püspök, e tisztségben Galhardot követi. I. Lajos idején is több diplomáciai küldetést teljesít, elsősorban a pápai udvarban, Erzsébet királynét 1343-ban elkíséri Nápolyba.

16. György

Civis Budensis, két alkalommal (1325-ben és 1327-ben) I. Károly követe (*nuntius*) a pápai udvarban. Elsősorban valószínűleg a német trónért folytatott harcokról tárgyalt a király

⁶⁷⁵ HC I. 13. szerint 1300 márciusától.

⁶⁷⁶ JUHÁSZ 1946. 57–74. és THOROCZKAY 2014A. 331–332.

⁶⁷⁷ 1331. 01. 06.: ASV RV 98. ep. 533. (DF 291 545; ASV RA 37. f. 347r); THEINER I. 533. DCCCXXV; AOKLT XV. 16. (21–22. sz.)

⁶⁷⁸ 1331. 01. 10.: ASV RV 98. ep. 999. (DF 291 550; ASV RA 37 f. 300v); AOKLT XV. 18.(24–25. sz.); *Lettres de Jean XXII* X. 115. (52 292. sz.)

⁶⁷⁹ 1332. 07. 20.: ASV RV 102. ep. 1244. (ASV RA 40. f. 600v); *Lettres de Jean XXII* XI. 236. (57819. sz.)

⁶⁸⁰ 1337. 09. 01.: *Cameralia* I. 200. (347. sz.)

⁶⁸¹ 1338. 04. 14.: ASV RV 126. ep. 83. (ASV RA 85. f. 189., DF 291 720), THEINER I. 621. DCCCCXXXIV.; AOKLT XXII. 116–117. (177. sz.)

⁶⁸² 1339. 09. 15.: MDA I. 373–379.

⁶⁸³ MREV II. 89. (89. sz.)

nevében a pápával,⁶⁸⁴ másodszor pedig *dispensat*iot kérvényezett az I. Károly fia, László és János cseh király lánya, Anna között kötendő házassághoz.⁶⁸⁵

17. Humbert, de Cholay⁶⁸⁶

Feltehetően megegyezik Humbert de Cruce (~de Croy, de Crouy, de Choulex) Magyarországi Beatrix, majd II. Humbert tárnokmesterével. Pont-de-Borigine és Lullin ura.⁶⁸⁷ *Miles*, több alkalommal teljesített diplomáciai szolgálatot Humbert vienne-i dauphinnak. Követe (*nuntius*) volt Nápolyban (1333),⁶⁸⁸ illetve ezt megelőzően a pápai udvarban. Humbert üzenete mellett I. Károly leveleit is közvetítette a pápának (1332).⁶⁸⁹ Ugyanekkor a pápa engedélyezte számára a gyóntatója megválasztását, valamint hogy halála óráján egyszeri, teljes bűnbocsánatban részesüljön.⁶⁹⁰

18. István

Váradai prépost,⁶⁹¹ királyi követ Avignonban (*ambaxiator et nuntius regis*), pápai káplán (1332).⁶⁹² A váradai káptalanban két István nevű prépost követte egymást, egyikük 1325-től 1331-ig, a másikuk 1332-től 1336-ig viselte ezt a tisztséget.⁶⁹³ Valószínűleg a második István járt a pápai udvarban. A pápai dokumentum Tamás főesperes (65. sz.), Gedeth de Hetes (13. sz.) és Taphan de Harazti (66. sz.) nevét említi a királyi követség tagjaiként István mellett. A forrás nem tudósít a követjárás céljáról; feltételezhetően a nápolyi tárgyalások miatt járhattak Avignonban.

19. István, Lochouch-i Dénes fia

⁶⁸⁴ 1325. 02. 09.: ASV RV 113. f. 58r ep. 446., THEINER I. 498–499. DCCLXIII., AOKLT IX. 36. (46. sz.)

⁶⁸⁵ 1327. 12. 03.: THEINER I. 519. DCCC., AOKLT XI. 262. (559. sz.)

⁶⁸⁶ WERTNER 1914. 122.

⁶⁸⁷ Pontborigine-hez 1319-ben cserével jutott hozzá: *Regeste Dauphinois* IV. 20376. sz. Említik még u.ott mint lovagot (*chevalier*): 20402. sz., 20409. sz., 20491. sz., 20768. sz., 22906. sz., 22911. sz., 23101. sz., 23403. sz., 23750. sz. stb, mint Montfort várurát (1326): 23049. sz., mint Graisivaudan *baillija* (1329): 24320. sz., mint Lullin urát: *Regeste Dauphinois* V. 29165. sz. (1338), mint Lullin ura és Mácon *baillija* (1340) u.ott 30470. sz., mint Lullin és Ponte-de-Borigine (Pontis Buringii) ura (1341) u.ott 30849. sz.

⁶⁸⁸ 1333. 08. 15.: *Regeste Dauphinois* V. 25994. sz.

⁶⁸⁹ 1332. 06. 10.: ASV RV 116, fol. 245 (274)v ep. 1279., FRAKNÓI TT. 1898. 390–391. (VIII. sz.) Valószínűleg Humbert de Cholay több alkalommal is járt Avignonban, ugyanis egy bejegyzés szerint 1333. 12. 12-én hagyta el a pápai udvart: *Regeste Dauphinois* V. 26128. sz.

⁶⁹⁰ 1332. 06. 10.: ASV RV 116. ep. 1327–1328.; VA 533. (1545a és 1545b)

⁶⁹¹ BUNYITAY 1883. 41.

⁶⁹² 1332. 04. 29.: ASV RV 116. f. 325v ep. 1540., THEINER I. 552. DCCCLXII.

⁶⁹³ BUNYITAY II. 1883. 41.

Miles, az esztergomi egyházmegyből, valószínűleg egy királyi követség tagja Avignonban (1332). XXII. János pápától felmentést kapott a Szentföldre induló keresztes hadjáratban való részvételre tett esküje alól.⁶⁹⁴

20. Jakab

Valószínűleg zágrábi prépost,⁶⁹⁵ királyi követ Avignonban (1311).⁶⁹⁶ I. Károly levelét kézbesítette V. Kelemen pápának, amelyben a magyar király Záraszámára kérte a pápai udvar támogatását Velence ellen.⁶⁹⁷

21. Jakab⁶⁹⁸

Esztergomi éneklőkanonok (1317–1322), később zágrábi prépost (1323-tól). Rufinus pápai adószedő (ld. 63. sz.) *subcollector*a az esztergomi egyházmegye területén. Áthelyezésével megürült éneklőkanonoki tisztségének várományosa 1323-ban Benedek fia Domonkos boszniai kanonok lett, Veroli Péter (ld. 59. sz.) volt az egyik *executor* az ügyben.⁶⁹⁹ Királyi káplán,⁷⁰⁰ Teofil esztergomi prépost (ld. 68. sz.) és az esztergomi káptalan több oklevelet ír át a kérésére.⁷⁰¹

22. Jakab, Berengár fia

Bencés szerzetes, a lagrasse-i monostor (carcassonne-i egyházmegye) *operarius*a. Pápai *nuntius* Magyarországon (1331–1340);⁷⁰² XXII. János pápa Raymond de Bonofato-val (63. sz.) a pápai tized beszédésével bízta meg. XII. Benedek először megerősítette a kiküldetésében, de később visszarendelte, Jakab azonban csak a pápa többszöri felszólítására jelent meg Avignonban.⁷⁰³

23. Jakab, Lengres-i (~Jacobus de Lengres)

⁶⁹⁴ 1332. 02. 23.: ASV RV 101. ep. 768., THEINER I. 546. DCCCXLIX.; *Lettres de Jean XII* XI. 144. (56 510. sz.)

⁶⁹⁵ FRAKNÓI 1901. 141.

⁶⁹⁶ MDA I. 195–196. (253. sz.)

⁶⁹⁷ 1311. 10. 10.: MDA I. 195–196. 253. sz.

⁶⁹⁸ KOLLÁNYI 1900. 33.

⁶⁹⁹ 1323. 04. 16.: ASV RV 74. ep. 829. (ASV RA 19. f. 46r és 47r); *Lettres de Jean XXII* IV 260. (17200. sz.)

⁷⁰⁰ 1324. 10. 20.: DF 256 451, AOKLT VIII. 228. (452. sz.)

⁷⁰¹ 1324. 11. 11.: DF 256 611, AOKLT VIII. 256. (506. sz.) és 1325. 03. 03.: AOKLT IX 57. (84. sz.)

⁷⁰² A pápai konevező bullát ld. 1331. 03. 01.: DF 291 661 THEINER I. 536–537. DCCCXXX; AOKLT XV. 41. (71. sz.)

⁷⁰³ Az utolsó pápai idézést ld. 1340. 03. 14.: ASV RV 135. f. 14 v ep. 38., THEINER I. 634. DCCCCLV., AOKLT XXIV 67. (144. sz.)

Filius Hugonis, baccalaureus in legibus, 1331-től pápai adószedő (*Apostolice Sedis nuntius*) Raymond de Bonofato-val (ld. 61. sz.) Magyarország területén.⁷⁰⁴ XXII. János idején nyerte el első javadalmait. Marseille-i,⁷⁰⁵ majd egy aix-en provence-i kanonok.⁷⁰⁶ A carpentras-i egyháznak *sacristája* (1333), ugyanakkor a maceratai és aix-en-provence-i javadalmait is megtarthatta.⁷⁰⁷ A gerberoy-i Szent Péter egyházban (beauvais-i egyházmegye) is kapott egy javadalmat.⁷⁰⁸ 10 közjegyzői hivatal felállítására kapott felhatalmazást.⁷⁰⁹ 1339 tavaszán, valószínűleg Pécsen halt meg;⁷¹⁰ de a megüresedett javadalmairól 1340. november–decemberében rendelkezett a pápa.⁷¹¹

24. Jakab, Piacenzai (†1348)⁷¹²

Valószínűleg De Surdis János későbbi váci püspök tanuló társa.⁷¹³ I. Károly orvosa. Hájszentlőrinci (Kaproncai Gergely előtt, ld. 15. sz.), majd Dörögdi Miklós (ld. 47. sz.) után királyi kápolnaispán és pozsonyi prépost.⁷¹⁴ 1333-tól 1343-ig csanádi, ezt követően pedig haláláig zágrábi püspök (Kaboli László után, ld. 38. sz.).⁷¹⁵

25. Jakab, Simon fia

Zágrábi olvasókanonok, pécsi és titeli kanonok, 1342-ben személyesen járt Avignonban.⁷¹⁶ A pápa kinevezte bácsi préposttá, ami miatt a zágrábi kanonokságáról le kellett mondania. 1346-ban minden tisztségéről lemondott és pálos szerzetes lett.⁷¹⁷

26. János

⁷⁰⁴ 1331. 03. 01.: Df. 291 661, THEINER I. 536–540. DCCCXXX–DCCCXXXVI., AOKLT XV. 41–43. (71–76. sz.); 1331. 03. 23.: Df. 291 661, AOKLT XV. 67. (115. sz.) THEINER I. 540. DCCCXXXVII. és 1331. 03. 24.: Df. 291 661, AOKLT XV. 68. (118. sz.) THEINER I. 540. DCCCXXXVII.

⁷⁰⁵ 1330. 10. 05.: ASV RV 99. ep. 1646. (ASV RA 38. f. 199v)

⁷⁰⁶ 1330. 11. 04.: ASV RV 98. ep. 593. (ASV RA 37. f. 374v). Az ugyanezen a napon elnyert pápai kegy révén halála pillanatában egyszeri, teljes bűnbocsánatban részesülhetett: ASV RV 98. ep. 450. (ASV RA 37. f. 310r)

⁷⁰⁷ 1333. 08. 12.: ASV RV 104. ep. 666. (ASV RA 43. f. 365r)

⁷⁰⁸ 1336. 07. 22.: ASV RV 121. ep. 627. (ASV RA 49. f. 371.)

⁷⁰⁹ A dokumentum közli a közjegyzők által leteendő eskü szövegét is. 1331. 03. 30.: ASV Inst. Misc. 1174. (Df. 291 661); AOKLT XV. 74–75. (127. sz.)

⁷¹⁰ FEJÉRPATAKY 1887A. 515.

⁷¹¹ Egy narbonne-i kanonokságról 1340. 11. 25.: ASV RV 128. ep. 383. (ASV RA 54. f. 327.) és a carpentras-i egyházzal 1340. 12. 28.: ASV RV 128. ep. 170. (ASV RA 54. f. 163v)

⁷¹² JUHÁSZ 1946. 27–43. és JUHÁSZ 1958. 567–579

⁷¹³ CHOBOT 1917. 495.

⁷¹⁴ ENGEL 1996. 90. és 1331. 01. 06.: ASV RV 98. ep. 443. (Df. 291 540; ASV RA 37. f. 308r), AOKLT XV. 14. (16. sz.), *Lettres de Jean XXII* X. 110. (52207. sz.)

⁷¹⁵ ENGEL 1996. 67. és 79. és *Schematismus Zagradiensis* 1896. xv.

⁷¹⁶ A bácsi prépostságra vonatkozó *supplicatio* (1342. 07. 01.): BOSSÁNYI I/2. 1. sz.

⁷¹⁷ BOSSÁNYI I/1. 271 és 312.

Váci éneklőkanonok,⁷¹⁸ királyi káplán. 1312-ben királyi követ Avignonban.⁷¹⁹ 1316-ban I. Károly követe Nápolyban Jánki Lászlóval (ld. 37. sz.); Róbert királytól 4 uncia aranyat kapott költségei fedezésére.⁷²⁰

27. János

Ferences provinciális (kb. 1323–1331),⁷²¹ 1331-ben királyi követ Avignonban: I. Károly tatárok ellen aratott győzelméről számolt be a pápának.⁷²²

28. János

Kői prépost. *Executor* a nyitrai főesperesség bérletének ügyében Gentilis előtt (Angelus de Narnia és László szerémi püspök között) lefolytatott perben,⁷²³ majd Vince (ld. 70. sz.) kalocsai érsek *procurator* Avignonban (1310).⁷²⁴

29. János

Nyitrai püspök (1302–1328).⁷²⁵ E tisztségben utóda Piast Meskó (ld. 43. sz.). I. Károly híve a kezdetektől, szolgálataiért a király Nyitra vármegye örökös ispánjává tette.⁷²⁶ 1302-ben Pozsonyban a szepesi prépostválasztás jogáról lefolytatott vizsgálatban tanúként Niccolò Boccasini előtt⁷²⁷ 1308-ban segített dönteni Tamás esztergomi érseknek a pécsi püspök személyéről.⁷²⁸ Ugyanebben az évben jelen volt Gentilis és Csák Máté tárgyalásán Kékesen,⁷²⁹ majd a pesti országgyűlésen is.⁷³⁰ 1309-ben Tamás esztergomi érsek által kiküldött bíró (*iudex subdelegatus*) a veszprémi prépost és káptalan, valamint az esztergomi Szent István király rendház keresztesei között zajló tizedperben.⁷³¹ 1313-ban Imre váradi, Miklós győri (ld. 50. sz.), Ágoston zágrábi, István veszprémi és György szerémi

⁷¹⁸ Váci éneklőkanonokként említi: 1304. 03. 05.: DL 1664, AOKLT I. 284. (564. sz.); 1305. 02. 02.: DL 105 347, AOKLT I. 340. (704. sz.); 1305. 09. 13.: DL 40 298, DF 266 612, AOKLT I. 368. (768. sz.); 1308. 11. 12. DL 29 660, AOKLT II. 209–210. (485. sz.); 1309: DL 1168, AOKLT II. 354. (806. sz.) és 1310. 05. 08.: DF 209 058, AOKLT II. 385. (882. sz.). 1318 és 1322 között nincs említés; 1322. 10. 06-án már Detmarus töltötte be ezt a tisztséget [DL 2127, AOKLT VI 291. (793.sz.)]

⁷¹⁹ 1312. 08. 01.: ASV RV 60. f. 187v–188r ep. 581.; THEINER I. 443–444. DCLXXIX.

⁷²⁰ 1316. 01. 07.: MDA I. 205. (262. sz.); AOKLT IV 88. (223. sz.)

⁷²¹ KARÁCSONYI 1922. 34–36.

⁷²² 1331. 08. 05.: DF 291 665; THEINER I. 544. DCCCXLV.; AOKLT XV 182. (314. sz.)

⁷²³ 1309. 06. 25. – 12. 24.: MON VAT I/2. 335., KOVÁCS 2013. 48.

⁷²⁴ 1310. 05. 03.: *Cameralia* I. 197. (339. sz.)

⁷²⁵ ENGEL 1996. 72.

⁷²⁶ 1302: DF 273 066 (1337-es átiratban); CD VIII/1. 94–98., AOKLT I. 163. (278–279. sz.)

⁷²⁷ 1302. 01. 24.: DF 264 132, MES II. 502., AOKLT I. 113. (162. sz.), KOVÁCS 2013. 42.

⁷²⁸ ~1308. 09. 15. u.: MON VAT I/2. 152–153., AOKLT II. 195. (448. sz.)

⁷²⁹ 1308. 11. 10.: MON VAT I/2. 112–115., AOKLT II. 208–209. (482. sz.)

⁷³⁰ 1308. 11. 27.: MON VAT I/2. 115–119., AOKLT II. 213–214. (494. sz.)

⁷³¹ 1309. 07. 14.: DF 287 826, AOKLT II. 305. (695. sz.)

püspökökkel panaszíratot küld V. Kelemennek a Csák Máté által az egyház ellen elkövetett erőszakos tettekről.⁷³² 1323-ban XXII. János megbízza, hogy kényszerítse rá az olmützi püspököt, hogy Márton korábbi gyulafehérvári püspök lefoglalt javait szolgálatassa vissza.⁷³³

30. János, Berke fia

Küküllői főesperes, fehérvári prépost és udvari alkancellár (*aulae regie vicecancellarius*, 1307–1322).⁷³⁴ V. Kelemen II. Károly nápolyi és I. Károly magyar királyok kérésére,⁷³⁵ XXII. János pedig I. Károly kérésére (és Péter választott boszniai püspök közbenjárására, ld. 55. sz.) engedélyezte neki a székesfehérvári prépostság és a küküllői főesperesség együttes viselését.⁷³⁶ 1318-ban jelen van a prelátusok kalocsai zsinatán.⁷³⁷ 1321-ben a pápa a zágrábi püspök (Ágoston) és a pannonhalmi apát mellett kinevezi Boleszló esztergomi érsek (ld. 4. sz.) és az esztergomi egyházmegye *conservator*ává.⁷³⁸

31. János, reims-i Guillequinus fia

Laikus, I. Károly ajánlására lyon-i örkanonokságot kap (1321).⁷³⁹

32. János, Friit (dict.)

I. Károly ajánlására erdélyi prebenda és kanonokság várományosa (*non obstant. defec. aetatis*, 1320).⁷⁴⁰ Az expektatíva érvényesítése nem bizonyítható.

33. János, Toldi Choka⁷⁴¹

Telegdi Csanád unokaöccse, 1333-ban az ő ajánlására esztergomi kanonokságot kap, egri főesperességéről és kanonokságáról nem kell lemondania.⁷⁴²

⁷³² 1313. 11. 01.: Df 237 219; MES II. 688–689., AOKLT III 280. (623. sz.)

⁷³³ 1323. 02. 28.: ASV RV. 74. ep. 733. (ASV RA 18. f. 476 és 477v); THEINER I. 487. DCCXLV.; AOKLT VII. 34. (54. sz.)

⁷³⁴ ENGEL 1996. 82. és 90.

⁷³⁵ 1309. 08. 31.: ASV RV 58. f. 254r ep. 1002, THEINER I. 442. DCLXXVII.; AOKLT II. 322. (731. sz.) Ezt megelőzően választott prépostként szerepel.

⁷³⁶ 1317. 07. 07.: ASV RV 109. f. 173r; THEINER I. 456. DCLXXXIX; AOKLT IV. 194. (513. sz.) 1317. 10. 23-án már mindkét címmel szerepel: Df 201 691; AOKLT IV. 228. (604. sz.) 1318. 07. 04-án még egy pápai levél közli vele és az esztergomi érsekkel is (ASV RV. 68. ep. 1997b; AOKLT V. 83–84. (186–189. sz.)

⁷³⁷ AOKLT V. 27. (46. sz.); Df 200 101., MES II. 744–746.

⁷³⁸ 1321. 12. 08.: ASV RV 73. ep. 680. (ASV RA 16. f. 221r); THEINER I. 476–478. DCCXXVIII.; AOKLT VI. 129. (336. sz.)

⁷³⁹ 1321. 10. 26.: ASV RV 73. ep. 114., AOKLT VI 112. (288. sz.); *Lettres Jean XXII* IV 22. (14 642. sz.)

⁷⁴⁰ 1320. 07. 04.: ASV RV 70. ep. 982.; AOKLT V 322. (839–840. sz.); *Lettres Jean XXII* III 126. (11 752. sz.)

⁷⁴¹ BUNYITAY II. 1883. 71. és KOLLÁNYI 1900. 41.

34. Karácson

Kalocsai olvasókanonok, *clericus et familiaris regis* (k. 1308–1309), I. Károly követe a pápai udvarban (1309 eleje).⁷⁴³

35. Karácson (~Carachynus, Karachinus)⁷⁴⁴

Győri prépost (1273–1306),⁷⁴⁵ *iudex delegatus* a veszprémi püspök és az esztergomi Szent István király rendház keresztes konventje között zajló tizedperben (1301–1304).⁷⁴⁶

36. László, András fia

Erdélyi kanonok, I. Károly kérésére egy további prebenda és kanonokság várományosa ugyanabban az egyházban (1320).⁷⁴⁷

37. László, Jánki⁷⁴⁸ (1337†)

Ferences szerzetes,⁷⁴⁹ királyi kancellár (1317. 10. 30.–1336. 10. 25).⁷⁵⁰ Utóbbi tisztségben Telegdi Csanád követte (1338, ld. 7. sz.). 1316-ban valószínűleg Nápolyban járt I. Károly követeként.⁷⁵¹ A magyar király ajánlásával kalocsai érsek (pápai kinev: 1317. 07. 03; 1317. 10. 30—1336. 10. 25);⁷⁵² a pápa Vicsadoli Demeter (ld. 8. sz.) választott érsek helyett

⁷⁴² 1333. 10. 02.: ASV RV 107. ep. 302. (DF 291 619, ASV RA 46 f. 339r), AOKLT XVII. 197. (442–443. sz.); THEINER I. 594. DCCCLXXXV.

⁷⁴³ UDVARDY 1992. 63.

⁷⁴⁴ BEDY 1938. 306.

⁷⁴⁵ Karácsont győri prépostként említik, de BEDY 1938. nem idézte a következő dokumentumokat: 1302. 06. 11.: DL 1639, CD VIII/1. 104–106, AOKLT I. 143–144. (234. sz.); 1303. 11. 08.: DL 1655, CD VIII/1. 145–146, AOKLT I. 249. (479. sz.); 1304. 04. 12.: DL 1670, CD VIII/1. 171–173, AOKLT 291–292. (586. sz.); 1304. 08. 29.: DL 45 100, AOKLT I. 315. (645. sz.); 1304. 11. 08: DF 201 671, AOKLT I. 321. (660. sz.); 1304. 11. 25.: DF 251 799, AOKLT I. 324. (665. sz.); 1305. 05. 01. (átirat): DL 41 478, AOKLT I. 352. (729. sz.) A következő prépostról, Lászlóról 1307. 08. 06-án történik az első említés: DL 40 306, AOKLT II. 92. (199. sz.)

⁷⁴⁶ A Karácsont kiküldött bíróként említő dokumentumok: 1302. 11. 27.: DF 200 762; HO IV. 100–101; AOKLT I 177. (308. sz.); 1302. 03. 08.: DF 200 763, HO IV 102–103, AOKLT I 200–201. (362. sz.); 1304. 05. 03.: DF 262 492, AOKLT I 296. (599. sz.). Az ügghöz kapcsolódó egyéb dokumentumok: 1301. 11. 29.: DF 200 076, BÓNIS 1997. 565. sz., AOKLT I 95. (123. sz.), 1304: AOKLT I 335. (691. sz.); 1308. 04. 21-ei átírata V. Kelemen 1307. 10. 05-ei bullájának: DF 200 775, AOKLT II. 343. (154. sz.); 1309. 07. 14.: DF 287 826, AOKLT II 305. (695. sz.); 1329. 01. 27.: DF 200 139, AOKLT XIII 35–37. (50. sz.)

⁷⁴⁷ 1320. 07. 03.: ASV RV 70. ep. 967. (ASV RA 13. f. 424.)

⁷⁴⁸ BUNYITAY I. 1883. 36–40., FRAKNÓI 1901. 147., SZÁNTÓ 1996. 137–138., UDVARDY 1991. 190–198. és ENGEL 1996. 65.

⁷⁴⁹ KARÁCSONYI 1922. 34.

⁷⁵⁰ ENGEL 1996. 89.

⁷⁵¹ 1316. 01. 07.: MDA I. 205. (262. sz.); AOKLT IV 88. (223. sz.)

⁷⁵² 1317. 08. 15.: ASV RV 66. ep. 3481.; THEINER I. 459–461. DCXCIV.; AOKLT IV. 205–207. (544–550. sz.) *Obligatio*ja a *servitium* megfizetéséről 1317. 08. 12-ére datálva: *Cameralia* I. 6–7. (6. sz.) és BOSSÁNYI I/2. 30. (1. lj.) 1318. 06. 21-én haladékot kap a fizetésre [*Cameralia* I. 198. (341. sz.)].

nevezte ki erre a tisztségre. A pápai udvarban szentelték fel 1317. augusztus 15-én.⁷⁵³ A nagy valószínűséggel László avignoni tartózkodásához köthető ügyek (saját érseki kinevezésén kívül):

- XXII. János Pétert nevezi ki a boszniai püspökség élére⁷⁵⁴
- XXII. János I. Károly kérésére engedélyezi Berke fia Jánosnak a fehérvári prépostság és küküllői főesperesség egyidejű viselését⁷⁵⁵
- XXII. János I. Károly király kérésére megerősíti András választott erdélyi püspököt a tisztségében⁷⁵⁶

1319-ben *procuratorai* a pápai udvarban a *servitium* egy részének megfizetésénél János bácsi főesperes és Pontecorvo-i Péter (ld. 58. sz.).⁷⁵⁷ 1322-ben a magyarországi pálosok jogvédője (*conservator*),⁷⁵⁸ később (1327) a pálos rend körülményeiről folytatott vizsgálatban is részt vett.⁷⁵⁹ 1323-ban a pápa felkérésére véleményt fogalmaz meg a ferences vitáról.⁷⁶⁰ 1332-ben pápai kegy alapján halála óráján egyszeri, teljes bűnbocsánatban részesülhet.⁷⁶¹ Ugyanebben az évben XXII. János az egri püspökkel (Dörögdi Miklós, ld. 47. sz.) és a bácsi préposttal együtt megbízta, hogy állítsák vissza Chama-t (ld. 5. sz.) a küküllői főesperességbe.⁷⁶² 1333-ban elkísérte I. Károlyt Nápolyba.⁷⁶³ 1334–1335 folyamán két alkalommal is képviselte a magyar királyt a moldvai fejedelemmel folytatott tárgyalásokon.

38. László, Kaboli⁷⁶⁴

Titeli prépost (1323–1326), e tisztségben Veroli Péter (ld. 58. sz.), majd Galhard de Carcès (ld. 11. sz.) követi. *Secretarius notarius, comes capelle regis, artis medicine scientique professor* (1325).⁷⁶⁵ I. Károly orvosa és 1325-ben a király követe Avignonban. A Kaboli avignoni tartózkodásához nagy valószínűséggel köthető ügyek:

⁷⁵³ Egy augusztus 15-ére datált regisztrumkönyvi bejegyzés részletesen leírja a felszentelést: ASV RV 66. ep. 3481., THEINER I. 459–460. DCXIV., AOKLT IV 205–207. (544–550. sz.)

⁷⁵⁴ 1317. 07. 03.: ASV RV 109. f. 173v, THEINER I. 458–459. DCLXXXII., AOKLT IV. 192–193. (507–510. sz.)

⁷⁵⁵ 1317. 07. 07.: ASV RV 109. f. 173r ep. 680., THEINER I. 456. DCCCIX., AOKLT 194. (513. sz.)

⁷⁵⁶ 1320. 07. 01.: ASV RV. 70, ep. 973, THEINER I. 465–466. CCCCLXXI., AOKLT V. 315–316 (819–822. sz.)

⁷⁵⁷ 1319. 04. 02.: *Cameralia* I. 198–199. (342. sz.) és 1319. 04. 13.: *Cameralia* I. 199. (343. sz.)

⁷⁵⁸ 1322. 09. 27: ASV RV 74. ep. 83., THEINER I. 481. DCCXXXVI., AOKLT VI 286. (779. sz.)

⁷⁵⁹ 1327. 07. 01.: ASV RV 84. ep. 2122. (DL 105 941; ASV RA 27. f. 392v), AOKLT XI 162–163. (343. sz.)

⁷⁶⁰ A vélemény magyar fordítását ld. UDVARDY 1991. 195–197.

⁷⁶¹ THEINER I. 553. DCCCLXIV.

⁷⁶² 1332. 02. 25.: ASV RV 103. ep. 1528. (ASV RA 42. f. 226r), *Lettres Jean XXII* XI 145. (56528. sz.)

⁷⁶³ 1335. 07. 27.: CD VIII/4. 138–142.

⁷⁶⁴ UDVARDY 1991. 202–206.; THOROCZKAY 2014. 341–342.; KRISTÓ 2005. 26–27. és BALLA 1988. 593–603.

⁷⁶⁵ Így említi: 1324. 07. 02.: DL 96114, AOKLT VIII. 164. (322. és 324. sz.), 1325. 06. 18.: DL 101 894., AOKLT IX. 151. (264. sz.)

- XXII. János értesítése I. Károly László nevű fiának születéséről⁷⁶⁶
- A pápa elhárítja a király kérését az eretnekek elleni harchoz adott segítségről⁷⁶⁷
- XXII. János pápa búcsút engedélyez azoknak, akik az I. Károly által a Visegrádon Keresztelő Szt. János tiszteletére alapított templomot bizonyos ünnepeken felkeresik⁷⁶⁸
- XXII. János pápa I. Károlynak és Erzsébet királynénak megengedi, hogy nagyböjt idején és más böjt napokon tej- és húsételeket fogyasszanak⁷⁶⁹
- XXII. János pápa I. Károly kérésére megengedi, hogy a királyt, követőit és familiárisait az addig pápai feloldozáshoz kötött, kiközösítéssel járó bűnök alól a király gyóntatója oldozhassa fel. A pápa az alábbi bűnökre engedélyezi a feloldozást: az egyházak lerombolása, felgyújtása, kirablása és kifosztása, a papok elleni erőszakos cselekedetek⁷⁷⁰

1326 és 1343 között – Jacques de Corvo, Klemencia francia királyné gyóntatója helyett – zágrábi püspök. 1327-ben pápai felmentést kap fiatakorában (egyháziak ellen) elkövetett erőszakos cselekedetei miatt kiszabott kiközösítés alól; a pápa László kalocsai érseket (ld. 37. sz.) bízta meg az *excommunicatio* feloldásával.⁷⁷¹

39. László (Kórógyi)⁷⁷²

Pécsi püspök (1314–1345). Egyházi karrierjét a pécsi székeskáptalanban kezdte: kanonok, majd prépost. A pápa többször nevezi ki *conservator*nak: Ágoston zágrábi püspök és a zágrábi egyházmegye számára (1322),⁷⁷³ az egri püspökség számára először a kalocsai érsekkel (Jánki László, ld. 37. sz.) és az olmützi püspökkel (1330),⁷⁷⁴ majd a váradi püspökkel (1335),⁷⁷⁵ végül a veszprémi és váci püspökökkel (1341);⁷⁷⁶ a veszprémi püspök számára a bécsi skótok és a bakonyi Boldogságos Szűz Mária monostor apátjával (1330).⁷⁷⁷

⁷⁶⁶ 1325. 10. 01.: ASV RV. 113. f. 258v–259r. ep. 1531., THEINER I. 501–502. DCCLXXII, AOKLT IX. 225. (405. sz.)

⁷⁶⁷ 1325. 09. 13.: ASV RV 113. f. 258v. ep. 1530., THEINER I. 501. DCCLXXI, AOKLT IX. 225. (405. sz.)

⁷⁶⁸ 1325. 09. 01.: ASV RV 79. ep. 2095., THEINER I. 500. DCCLXVIII, AOKLT IX. 215. (383. sz.)

⁷⁶⁹ 1325. 09. 01.: ASV RV 79. ep. 2096, THEINER I. 500. DCCLXI, AOKLT IX. 216. (384. sz.)

⁷⁷⁰ 1325. 09. 01.: ASV RV 79, ep. 2097, THEINER I. 502. DCLXXI, AOKLT IX. 216. (385. sz.)

⁷⁷¹ 1327. 04. 16. ASV RV 83. ep. 1430. (ASV RA 27. f. 161r), AOKLT XI 77. (153. sz.), THEINER I. 513–514. DCCXCII.

⁷⁷² KOSZTA 2009. 91–96.

⁷⁷³ 1322. 05. 28.: ASV RV 73. ep. 129. (ASV RA 16. f. 41v), THEINER I. 479. DCCXXXI, AOKLT VI. 219. (593. sz.)

⁷⁷⁴ 1330. 11. 28. ASV RV 100. ep. 363. (DF 291 556; ASV RA 39. f. 588r), AOKLT XIV 342. (605. sz.)

⁷⁷⁵ 1335. 08. 13.: DF 291 691, AOKLT XIX. 225. (502. sz.)

⁷⁷⁶ 1341. 05. 14.: ASV RV 129. f. 334v–335r ep. 20. (DF 291 746.), THEINER I. 642–643. DCCCCLXV, AOKLT XXV 151–152. (320. sz.)

⁷⁷⁷ 1330. 12. 01.: ASV RV 98. ep. 370. (DF 291 537), AOKLT XIV. 343–344. (608. sz.)

1321-ben kiküldött bíró (*iudex delegatus*) a veszprémi püspök és azon plébánosok perében, akik az esztergomi érsek joghatósága alá helyezték magukat.⁷⁷⁸ Ezt az ügyet 1322-ben elhalasztotta és István pécsi éneklőkanonokot, valamint Damianus sói prépostot bízta meg a vizsgálattal.⁷⁷⁹ 1330-ban Boleszló (ld. 4. sz.) érsek halála után a pápa a (Henrik) veszprémi püspökkel az esztergomi egyház *administrator*ává tette.⁷⁸⁰ Viszonya I. Károllyal nem volt felhőtlen; ezt jelzi, hogy a király ellenezte kalocsai érseki kinevezését.⁷⁸¹

40. László, Tyba/Tiba fia⁷⁸²

Erdélyi és (gyula)fehérvári kanonok, Klemencia kérésére még kanonoki prebenda várományosa a (gyula)fehérvári egyházban (1326).⁷⁸³ Ugyanebben az évben I. Károly és Erzsébet királyné káplánjaként említik, és a már meglévő erdélyi kanonoksága mellé még egy prebenda várományosa lesz ugyanabban az egyházban.⁷⁸⁴ 1331-ben váradi kanonoki prebenda várományosa lett, az erdélyi kanonokságát megtarthatta, de az ugocsai főesperesi címéről le kellett mondania.⁷⁸⁵ Az *executor*ok egyike mindhárom esetben Veroli Péter (ld. 59. sz.). A legutolsó adományozást XXII. János 1332-ben megismételte, I. Károly ajánlására.⁷⁸⁶

41. Lőrinc⁷⁸⁷

⁷⁷⁸ 1321. 11. 17.: MON VESPR II. 39–40., AOKLT VI. 117. (302. sz.) A per előzményeként a veszprémi püspök kiközösítette a plébánosokat (*de Segusdino, Luend, Sasag, Wrs, Cheyk*), akik nem fizették a püspöknek járó *procurati*okat, valamint közülük ketten (a sasadi és az örsi plébánosok) saját tizedkerületük tizedeit is lefoglalták. Az 1320. 09. 29-ei kiközösítés [AOKLT V. 345. (897. sz.)] 1320. 11. 13-ai átiratban maradt fenn: DF 200 102, AOKLT V. 357. (897. sz.). Ez a későbbi közismert „sasadi tizedper” egyik előzménye. Vö. C. TÓTH 2015.

⁷⁷⁹ 1322. 05. 10.: DF 200 805, MES III 14–15., AOKLT VI. 210–211. [567. sz., amely tartalmazza AOKLT VI. 124. (321. sz.)] Az ügy még 1340-ben sem volt lezárva: ekkor XII. Benedek a császári prépostot delegálta bíróként: 1340. 05. 15.: DF 200 186, MON VESPR II. 89., AOKLT XXIV. 147. (315. sz.)

⁷⁸⁰ 1330. 01. 25.: ASV RV 115. f. 342r–v ep. 1790–1791 (138ab), DF 291 655, AOKLT XIV. 40. (58. sz.) 1331-ben a pápa ezt közölte Beregár fia Jakabbal és Bonofato-i Raymunddal, illetve meghagyta nekik, hogy tájékoztassák az egyházmegye állapotáról: 1331. 03. 01.: DF 291 661, THEINER I. 538–539. DCCCXXXIV, AOKLT XV. 43. (75. sz.)

⁷⁸¹ A király úgy értesült, hogy László a Szentszéknél megpróbálta érsekké előléptetni magát, de XII. Benedek megnyugtatta a királyt, hogy erről nem volt szó. 1338. 10. 23.: ASV RV 133. 113r–v. ep. 363. (DF 291 777.), THEINER I. 627. DCCCCXXXIX, AOKLT XXII. 327. (521. sz.)

⁷⁸² BUNYITAY II. 1883. 73.

⁷⁸³ 1326. 02. 17.: ASV RV 80. ep. 816. (DF 291 355), THEINER I. 504. DCCLXXV, AOKLT X. 65–66. (60–61. sz.)

⁷⁸⁴ 1326. 11. 23. ASV RV 82. ep. 388. (DF 291 476, ASV RA 26. f. 292v), AOKLT X. 294. (490–491. sz.)

⁷⁸⁵ 1331. 01. 04.: ASV RV 98. ep. 446. (ASV RA 37. f. 312r), THEINER I. 531. DCCCXXI, AOKLT XV 8–9. (3–4. sz.)

⁷⁸⁶ 1332. 03. 09.: ASV RV 103. ep. 1390. (ASV RA 42. f. 177v), THEINER I. 549. DCCCLXV, *Lettres de Jean XXII* XI. 154. (56642. sz.)

⁷⁸⁷ CHOBOT 1917. 489–491.

Váci olvasókanonok, majd prépost és váci püspök (1317–1328).⁷⁸⁸ 1326-ban a Szent György lovagrend tagja.

42. Mátyás

Domonkos szerzetes, XXII. János Magyarországra (*pro... orthodoxe fidei et Romane ecclesie negotiis*) küldött *nunciusa*. A pápa szerint Mátyás a ferencesek már meglévő jogainak elhallgatásával felhatalmazó bullákat eszközölt ki tőle.⁷⁸⁹ Magyarországi működésének célja és részletei nem tisztázottak, de 1328-ban *Apostolice Sedis nuncius*-ként írt át az erdélyi püspök kérésére egy privilégiális oklevelet,⁷⁹⁰ valamint (valószínűleg az esztergomi egyház területén) *dispensatiokat* is osztott, amelyre viszont a pápai udvar álláspontja szerint nem volt felhatalmazása.⁷⁹¹ 1328-ban Teofil esztergomi prépost (ld. 68. sz.) átvette tőle a pápai parancsot a nyulak szigeti apácák javainak elfoglalása ügyében.⁷⁹²

43. Meskó⁷⁹³

Mária bytom-i hercegnő, I. Károly első (vagy második) feleségének és Boleszló esztergomi érsek legifjabb fivére. A magyarországi johanniták perjele, 1328-ban a nyitrai káptalan Boleszló érsek nyomására püspökké választja, majd veszprémi püspök (1344-ig).

44. Mihály, Csóka (~Choska, Choka) fia⁷⁹⁴

Várad kanonok, I. Károly ajánlására egy további prebenda és kanonokság várományosa ugyanabban az egyházban (1320).⁷⁹⁵

45. Miklós

⁷⁸⁸ A kinevező pápai bullát ld. 1318. 04. 10.: ASV RV 67. f. 238r ep. 798 (ASV RA 8. f. 420v), AOKLT V. 48–49. (96–99. sz.), *Lettres de Jean XXII* II. 130. (6932. sz.) *Obligatio*ja 1318. 05. 10-ei dátummal *Cameralia* I. 8. (9–10. sz.)

⁷⁸⁹ Megbízását ld. 1327. 05. 25.: ASV RV 82. ep. 29. (ASV RA 28. f. 403v), THEINER I. 514. DCCXCIII, AOKLT XI 115–116. (239. sz.)

⁷⁹⁰ 1328. 07. 03.: DF 277 261.

⁷⁹¹ Erről egy esztergomi presbiter folyamodványa nyomán kibocsátott pápai levél tudósít: a pap törvénytelen gyermeke miatt fordult felmentésért Mátyáshoz, majd a pápai udvarhoz. 1330. 10. 02.: ASV RV 98. ep. 192. (DF 291 534; ASV RA 37. f. 192v), THEINER I. 530. DCCCXX, AOKLT XIV 323. (558. sz.)

⁷⁹² 1328. 02. 02.: DL 2476, MES III. 124., BÓNIS 1997. 798. sz.

⁷⁹³ MREV II 46–47., RÁCZ 1996. 61.

⁷⁹⁴ BUNYITAY II. 1883. 71.

⁷⁹⁵ 1320. 07. 02.: ASV RV 70. ep. 969. (ASV RA 13. f. 474.), THEINER I. 468. DCCX, AOKLT V 319. (830. sz.)

Bácsi főesperes (kb. 1307 és 1310 között),⁷⁹⁶ Vince (ld. 70. sz.) választott kalocsai érsek képviselője Avignonban.⁷⁹⁷ 1309 augusztusában jelen van (még bácsi főesperesként) Renneken az érseki zsinaton.⁷⁹⁸

46. Miklós⁷⁹⁹

Dömösi prépost,⁸⁰⁰ majd választott, de meg nem erősített váci püspök.⁸⁰¹

47. Miklós, Dörögdi⁸⁰²

Kezdetben veszprémi kanonok vagy esztergomi klerikus, Bolognában tanult, 1316 májusában az egyetem rektorává választották. 1317-től nyitrai főesperes, 1319-től állandóan Esztergomban lakik. Tamás esztergomi érsek kancellárja. 1320-tól pozsonyi prépost, 1325-ben királyi káplán, 1327-től a királyi kápolnaispán.⁸⁰³ Boleszló 1328-as halála után a káptalan esztergomi érsekké választja. Útban Avignon felé (Konstanzban) fogságba esik, a pápai udvarban lemond jogairól,⁸⁰⁴ 1330 októberétől haláláig egri püspök.⁸⁰⁵ 1332-ben a kalocsai érsekkel és a bácsi préposttal Chama (ld. 5. sz.) küllői prépost *conservatora*.⁸⁰⁶ 1335-ben I. Károly követe János cseh királynál. Szerepet vállalt a főpapok 1338-as panaszlevelében. 1361-ben vagy 1362-ben halt meg.

48. Miklós

Egri főesperes, 1339-ben Kaproncai Gergellyel (ld. 15. sz.) segíti Galhard de Carcès (ld. 11. sz.) munkáját Varsóban.⁸⁰⁷

⁷⁹⁶ 1308. 02. 14.: DL 1726, PARLAGI 2001. 110. 1310. 02. 15-én Myke nevű bácsi főesperes szerepel [DF 283 555, AOKLT II. 366. (837. sz.)]

⁷⁹⁷ 1307. 07. 31-én küldte Poitiers-ből V. Kelemen az érseki palliumot. ASV RV 54. f. 82r ep. 415, THEINER I. 415. DCLXII, AOKLT II. 91. (197. sz.)

⁷⁹⁸ AOKLT II. 320–321. (727. sz.), DF 277 232.

⁷⁹⁹ THOROCZKAY 2012. 423–424.

⁸⁰⁰ 1310. 05. 27.: DL 86 913, AOKLT II 389–390. (893. sz.)

⁸⁰¹ 1313. 08. 01.: ASV RV 60. f. 187v ep. 581. és 1318. 04. 10.: ASV RV 67. ep. 798. (ASV RA 8. f. 480v)

⁸⁰² KOLLÁNYI 1900. 34., SUGÁR 1984. 107–115. és SZENDE 2003B. 156–160.

⁸⁰³ ENGEL 1996. 90.

⁸⁰⁴ 1330. 09. 17.: ASV RV 98. ep. 572. (DF 291 546, ASV RA 37. f. 367v), THEINER I. 527–528. DCCCXVI, AOKLT XIV. 310–311. (520–526. sz.). Miklós prépost Imbert du Puy, a 12 Apostol bazilika presbiter-bíborosa (1327–1348) és Raymond de Mostuejolis a Szent Euszebiosz bazilikáról címzett presbiter-bíboros (1327–1335) előtt mondott le Avignonban. HC I. 16, 39. és 42.

⁸⁰⁵ Miklós *obligatio*ja az egri püspökségre való kinevezésért 1330. 10. 10-ei dátummal: *Cameralia* I. 11. (17. sz.). Az *obligatio* két részben történő fizetésre kötelezett (1331, Szent Mihály napja szeptemberben, valamint 1332, Keresztelő Szent János ünnepe). Csanád esztergomi érsek *obligatio*ja *procuratora*, Veroli Péter titeli prépost által 1331. 02. 04.-ei dátummal: *Cameralia* I. 11. (18. sz.) Az *obligatio* két részben történő fizetésre kötelezett, az első határidő 1331. 11. 01-én, a második 1332 pünkösdjén volt.

⁸⁰⁶ 1332. 02. 25.: ASV RV 103. ep. 1528. (ASV RA 42. f. 226r), *Lettres Jean XXII* XI 145. (56528. sz.)

⁸⁰⁷ 1339. 09. 15.: MDA I. 373–379

49. Miklós

Tordai főespres (kb. 1318–1320),⁸⁰⁸ 1320-ban Telegdi Csanáddal (ld. 7. sz.) András erdélyi püspök *procurator*a a pápai udvarban.⁸⁰⁹

50. Miklós (1337†)

Németújvári (Kőszegi) Henrik törvénytelen fia volt,⁸¹⁰ 1303–1309 között kanonok a győri székeskáptalanban,⁸¹¹ majd a káptalan püspökké választotta. Gentilis és I. Károly is ajánlotta Miklóst győri püspöknek.⁸¹² A pápa 1310-ben erősítette meg a püspöki székben.⁸¹³ V. Kelemen 1311-ben szólította fel a területileg illetékes érseket, hogy Miklóst felszentelje⁸¹⁴ 1311-ben a soproni bírótól és polgároktól Gentilis előtt lefolytatott perben, a püspöki palota lerombolása miatt kiperelt összeget átadta a legátusnak a győri egyházmegye tartozása fejében.⁸¹⁵ Jelen volt Fürstenfeldnél, Habsburg Frigyes herceg és Miklós tárnokmester szövetségkötésénél.⁸¹⁶ 1313-ban Imre váradi, János nyitrai, Ágoston zágrábi, István veszprémi és György szerémi püspökökkel jelentést tesz a pápának a Csák Máté által az esztergomi egyház ellen elkövetett tettekről.⁸¹⁷ Viszonya a királlyal nem volt problémamentes, 1318-ban I. Károly lefoglalta a győri püspökség javait.⁸¹⁸ A Szentszéknél tett panaszára⁸¹⁹ XXII. János a Lőrinc váci és István veszprémi püspököt, valamint a győri

⁸⁰⁸ Legkorábbi említése 1318. 05. 21.: DL 29421, AOKLT V. 63. (133. sz.), legkésőbbi 1320. 03. 26.: DL 1964, AOKLT VI 283. (735. sz.) Ld. még EO II. 152. (365. sz.) jegyzete.

⁸⁰⁹ A két *procurator* András nevében tett *obligatio*ját ld. 1320. 07. 29.: *Cameralia* I. 8. (11. sz.)

⁸¹⁰ XXII. János 1325. 06. 30-án menti fel törvénytelen származása és kora miatt. ASV RV 79. ep. 2029, ASV RV 79. 280r–v ep. 2029. (DF 291 345.), AOKLT IX. 190–192. (337. sz.), *Lettres de Jean XXII* V 429. (22 925. sz.)

⁸¹¹ BEDY 1938. 308.

⁸¹² Kőszegi Henrik 1309. 06. 04-én tett hűségesküt Tétényben I. Károlynak: ASV AA Arm. C. 504., AOKLT II. 288. (662. sz.), MON VAT I/2. 303–304.

⁸¹³ 1310. 07. 28.: ASV RV 57. f. 238v ep. 958., THEINER I. 822–823. MCCLVIII, AOKLT II 405. (931. sz.) és FRAKNÓI 1901. 135–136. (1309-es dátumot említ). Theiner hibásan a 938-as *foliora* hivatkozik. A dokumentum hibásan 1309-es dátummal szerepel a bencések regesztá-kötetében, és ennek következményeként az *Ut per litteras* adatbázisba is hibás dátummal került át: *Regestum Clementis* IV 339–340. (6135. sz.), a levél száma az adatbázisban: 006135.

⁸¹⁴ CSÓKA 2000. 32. [1311. 03. 08.: ASV RV 58. f. 69r ep. 282, *Regestum Clementis* VI 88. (6673. sz.)]

⁸¹⁵ 1311. 07. 03.: DF 201 683, AOKLT III 51. (101. sz.)

⁸¹⁶ 1312. 01. 23: DF 287 029, CD VIII/1. 487–488., AOKLT III 106. (223. sz.)

⁸¹⁷ 1313. 11. 01.: DF 237 219, AOKLT III 280. (623. sz.); MES II. 688–689.

⁸¹⁸ 1318. 11. 22-én szólítja fel I. Károlyt XXII. János, hogy adja vissza a győri püspöknek a javait [ASV RV 69. ep. 157, AOKLT V. 125. (306–307. sz.) THEINER I. 462–463. DCXCIX]; és Miklós számára a váci és a veszprémi püspököket, valamint a Szent Adalbert egyház prépostját nevezte ki conservatornak. 1318. 11. 22.: ASV RV 69. ep. 156. (ASV RA 41. f. 86v), AOKLT V. 125. (308. sz.), *Lettres de Jean XXII* II. 8671.

⁸¹⁹ XXII. János 1327. 01. 30-án Miklós püspök kérésére a győri egyházmegyét saját védelme alá helyezi. ASV RV 83. ep. 1769, AOKLT XI. 29. (49. sz.), THEINER I. 510–511. DCCLXXXVI, *Lettres de Jean XXII* VI. 436. (27 730)

prépostot rendelte a győri egyház conservatorainak.⁸²⁰ 1326-ban a király visszaadta a lefoglalt javakat, de 1335-ben újra elkobozta Miklós püspök várát és beneficiumait. 1336-ban⁸²¹ vagy 1337-ben⁸²² halt meg.

51. Miklós, Finta (dict.)

Miklós győri választott püspök *cancellarius* és *procurator* a pápai udvarban 1310-ben, valószínűleg I. Károly és Gentilis bíboros ajánlóleveleit is ő adta át a pápának.⁸²³

52. Miklós, Miklós fia⁸²⁴

Miklós erdélyi alvajda fia, I. Károly ajánlására egy erdélyi prebenda és kanonokság várományosa (1320).⁸²⁵

53. Niccolò Boccasini⁸²⁶

Domonkos szerzetes, teológus. Prior (1289), a rend lombardiai tartományfőnöke (1293–1296), majd rendfőnök (*magister generalis*, 1296). VIII. Bonifác nevezi ki bíborossá (1298. dec., Santa Sabina), 1300-tól Ostia püspök-bíborosa. VIII. Bonifác több alkalommal legátusi megbízással ruházta fel: 1298-ban IV. Fülöp és I. Edward közötti tárgyalásokat közvetítette; 1301 és 1303 között Magyarországon tevékenykedett. Legációjának diplomáciai célja kérdéses; inkább az egyházi bíraskodás terén kifejtett tevékenysége volt túlsúlyban. Két zsinatot tartott, egyet Budán és egyet Pozsonyban. VIII. Bonifác halála után XI. Benedek néven lett pápa (megvál. 1303. 10. 22., felszent. 1303. 10. 27., halála 1304. 07. 07.)

54. Pál

Ágostonrendi remete, nándorfehérvári püspök (1331–ca. 1339).⁸²⁷ I. Károly káplánja⁸²⁸ és *secretarius*.⁸²⁹ 1331-ben és 1332-ben királyi követ Avignonban.

⁸²⁰ 1318. 11. 22.: ASV RV 69. ep. 156. (ASV RA 41. f. 86v), AOKLT V. 125. (308. sz.), *Lettres de Jean XXII* II. 305. (8671. sz.)

⁸²¹ CSÓKA 2000. 32. és ENGEL 1996. 71.

⁸²² BEDY 1938. 308.

⁸²³ 1310. 07. 28.: ASV RV 57. f. 238v ep. 958, THEINER I. 822–823. MCCLVIII. (Theiner hibásan a 938-as *foliora* hivatkozik), AOKLT II 405. (931. sz.). A dokumentum hibásan 1309-es dátummal szerepel a bencések regesztá-kötetében, és ennek következményeként az *Ut per litteras* adatbázisba is hibás dátummal került át: *Regestum Clementis IV* 339–340. (6135. sz.), a levél száma az adatbázisban: 006135.

⁸²⁴ BUNYITAY II. 1883. 71.

⁸²⁵ 1320. 07. 02.: ASV RV 70. ep. 970. (ASV RA 13. f. 475.), THEINER I. 469. DCCXII, AOKLT V 320. (832–833. sz.)

⁸²⁶ Életrajzi adatok: DEMURGER 1994. 206., GRANDJEAN 1883. 47–66., GRANDJEAN 1888. 219–291., FERRERO 1935.

55. Pál, Cantor (dict.)⁸³⁰

Várad kanonok, I. Károly ajánlására egy további prebenda és kanonokság várományosa ugyanabban az egyházban (1320).⁸³¹

56. Péter⁸³²

Székesfehérvári domonkos perjel (1317), a király gyóntatója, majd boszniai püspök (1318. 03. 12–1333. 11. 25; megerősítve 1317. 07. 15.).⁸³³ A püspöki székben Guiscard (1314–1316) korábbi troyes-i püspököt követte. 1317-ben Jánki Lászlóval (ld. 37. sz.) együtt képviselte I. Károlyt Avignonban. A nagy valószínűséggel Péter avignoni tartózkodásához kapcsolható ügyek:

- XXII. János engedélyezi János fehérvári prépost, királyi alkancellár (ld. 29. sz.) a prépostság és a küküllői főesperesség együttes viselését⁸³⁴
- XXII. János kéri a magyar királyt, hogy az egyházat és az egyháziakat gyarapítsa és védelmezze⁸³⁵

57. Péter, Gervaise fia (Petrus Gervasii)

Nuntius, pápai adószedő. Le Puy-ban és Viviers-ben⁸³⁶ rendelkezett javadalmakkal, közvetlenül magyarországi tevékenysége (1338–1342)⁸³⁷ előtt pedig Bruges-ben,⁸³⁸ Flandriában⁸³⁹ és Lengyelországban végzett kollektori munkát az Apostoli Kamara számára. Miután XII. Benedek halála miatt visszatért a kúriába, Le Puy, Clermont (clermont-ferrandi egyházmegye), Mende egyházmegyékben és St. Flour városában tevékenykedett kollektorként.⁸⁴⁰ Valószínűleg 1371-ben halt meg.⁸⁴¹

⁸²⁷ Kinevezése: 1331. 02. 19.: ASV RV 98. ep. 823. (DF 291 549; ASV RA 37. f. 414r), *Lettres de Jean XXII* X. 153.(52 782. sz.), AOKLT XV 37. (64. sz.) és ENGEL 1996. 72.

⁸²⁸ 1331. 02. 15.: FRAKNÓI TT. 1898. 385–386. (II. sz.)

⁸²⁹ 1332. 03. 09.: ASV RV 103. ep. 1388., THEINER I. 549–550. CCCLVII. (vii id mart an. xvi) és 553–554. DCCCLXV, *Lettres de Jean XXII* XI. 154. (56640. sz.)

⁸³⁰ BUNYITAI II. 1883. 71.

⁸³¹ 1320. 07. 03.: ASV RV 70. ep. 968. (ASV RA 13. f. 474.), AOKLT V 320. (834–835. sz.), THEINER I. 469. DCCXII.

⁸³² UDVARDY 1991. 190.

⁸³³ 1317. 07. 03.: ASV RV 66. ep. 3542. (ASV RA 7. f. 10r és f. 153r), THEINER I. 458–459. DCXCII. és DCXCIII, AOKLT IV. 192–193. (507–510. sz.) és ENGEL 1996. 66.

⁸³⁴ 1317. 07. 07.: ASV RV 109. f. 173r, THEINER I. 456. DCLXXXIX, AOKLT IV. 194. (513. sz.)

⁸³⁵ 1317. 07. 07.: ASV RV 109. f. 173v, THEINER I. 457. DCXC, AOKLT IV. 194. (514. sz.)

⁸³⁶ 1321. 11. 15.: ASV RV 73. ep. 1522.

⁸³⁷ 1337. 05. 06.: ASV RV 132. f. 119r 397. (DF 291 768.), AOKLT XXI. 242–243. sz.

⁸³⁸ 1335. 05. 20.: ASV RV 130. f. 46 r ep. 282.

⁸³⁹ 1336. 05. 23.: ASV RV 131. f. 35 r ep. 120.

⁸⁴⁰ 1347. 02. 08.: ASV RV 140. f. 307. ep. 1363. és 1364. 03. 05.: ASV RV 262 f. 75.

58. Péter, Pontecorvo-i (Petrus de Ponte Curvo)

Scriptor papae, aquinói kanonok (1319, 1320). Két alkalommal fizetett servitiumot magyarországi főpapok helyett: 1319-ben János bácsi főesperessel Jánki László kalocsai érsek nevében,⁸⁴² 1322-ben Tamás erdélyi örkanonokkal András erdélyi püspök nevében.⁸⁴³ Életrajzáról kevés biztos adat áll rendelkezésünkre. Egy 1323-as pápa levél kalocsai (!) kanonoknak nevezi,⁸⁴⁴ de ezt a beneficiumot nyilvánvalóan nem töltötte be, és a pápai iratokban sem fordul elő többször ilyen titulussal. Erősen kérdéses, hogy személye megegyezik-e Petrus Capulupi de Pontecurvo aquinói kanonokkal, akit 1330-ban XXII. János egy aquinói kanonokság betöltésével bízott meg,⁸⁴⁵ illetve egyenlő-e azzal a Petrus Johannis Capulupi de Pontecurvo-val, akit még XI. Benedek tett *notariussá*.⁸⁴⁶

59. Péter, Veroli (Petrus de Verulis) (1336†)⁸⁴⁷

Itáliai származású, veroli Jakab *miles* fia,⁸⁴⁸ veroli kanonok (Szent Erasmus), a veroli püspök procurator Avignonban (1319). Később troppai és krakkói kanonoki prebendát is kapott, XXII. János és XII. Benedek uralkodása idején is pápai írnok. Luca Fieschi diakónus-bíboros (St. Maria in via Lata, Ss. Cosmas et Damianus) familiárisa (kamarása).⁸⁴⁹ 1323 és 1336 között számos alkalommal teljesít *executori* megbízást különböző egyházmegyékben található beneficiumokkal kapcsolatban.⁸⁵⁰ I. Károly ajánlására titeli prépost (1326–1336).⁸⁵¹ Utóbbi tisztségében Galhard de Carcès (ld. 11. sz.) követi.⁸⁵² Titeli prépostként *executor* a következő magyarországi beneficiumokkal kapcsolatban: Benedek fia

⁸⁴¹ 1371. 06. 17-ei dátumot említ ASV RA 181. f. 222v

⁸⁴² 1319. 04. 02.: *Cameralia* I. 198–199. (342. sz.)

⁸⁴³ 1322. 03. 30.: *Cameralia* I. 199–200. (345. sz.)

⁸⁴⁴ 1323. 08. 05.: ASV RV 75. f. 97v ep. 1259. (ASV RA f 19. f. 227v)

⁸⁴⁵ 1330. 04. 30.: ASV RV 93. ep. 796., *Lettres de Jean XXII* IX 265. (49090 sz.)

⁸⁴⁶ 1304. 03. 19.: *Registre de Benoit XI* 459. (725. sz.)

⁸⁴⁷ THOROCZKAY 2014B. 343.

⁸⁴⁸ 1321. 11. 11.: ASV RV 73. ep. 460., *Lettres de Jean XXII* IV 30. (14727. sz.), 1321. 12. 11.: ASV RV 73. ep. 360., *Lettres de Jean XXII* IV 40. (14850. sz.).

⁸⁴⁹ GÖLLER 1920. 244. szerint ASV Obl. vol. 17. f. 1–19.

⁸⁵⁰ A teljesség igénye nélkül néhány példa: *Lettres de Jean XXII* IV 296. (17612. sz.), V 169–170. (20017. sz.), V 260. (21059. sz.), V. 446. (23113. sz.), VI. 153. (24915. sz.), VI 177. (25166. sz.), VI 248. (25894. sz.), VI 586. (29258–29259. sz.), VII 69–70. (30403. sz.), VIII 105. (30743. sz.), IX 82. (47290. sz.), X 245. (54009. sz.), XI 147. (56544–56547. sz.), *Lettres de Benoit XII* I. 182. (2131. sz.), stb.

⁸⁵¹ 1326. 12. 03.: ASV RV 82. ep. 531. (DF 291 480; ASV RA 26. f. 369v és 368r), AOKLT X 308–309. (517–518. sz.) XXII. János egy évvel később megismétli a kinevezést 1327. 01. 13.: ASV RV 83. ep. 1473., AOKLT XI. 15. (17–18. sz.)

⁸⁵² 1336. 07. 26.: ASV RV 121, f. 136v–137r ep. 323 (DF 291 696; ASV RA 49. f. 182.); AOKLT XX. 243. (309. sz.)

Domonkos boszniai kanonok (esztergomi éneklőkanonokság, exp., 1323),⁸⁵³ János fia András győri kanonok (Miklós győri püspök kérésére, ugyanabban az egyházmegyében, a jelenleginél magasabb, exp. 1327),⁸⁵⁴ Lőrinc fia István, királyi káplán és erdélyi kanonok (I. Károly kérésére, ugyanabban az egyházban, exp., 1327),⁸⁵⁵ az András gyulafehérvári püspöknek jutatott parochiális javadalom esetében (1329),⁸⁵⁶ Piacenzai Jakab (zágrábi kanonokság, 1329),⁸⁵⁷ Tyba fia László (váradi kanonoki prebenda, exp., 1331),⁸⁵⁸ Kaproncai Gergely (hájszentlőrinci prépostság, 1331),⁸⁵⁹ óbudai Péter fia Bulchou gyulafehérvári kanonok (kanonokság ugyanabban az egyházban, exp., 1331),⁸⁶⁰ Budai Siffredus fia Miklósnak egri kanonok (kanonokság ugyanabban az egyházban, exp., 1331),⁸⁶¹ Vasamrari-i Miklós fia Miklós váradi kanonok (kanonokság ugyanabban az egyházban, exp., 1333),⁸⁶² Toldi-i Choka János esztergomi kanonok (Csanád esztergomi érsek ajánlására, kanonokság ugyanabban az egyházban, 1333),⁸⁶³ Boki János fia Iwanca győri kanonok (kanonokság ugyanabban az egyházban, 1333)⁸⁶⁴. 1331 és 1336 között emellett három alkalommal képvisel magyarországi főpapokat a pápai udvarban: 1331-ben Csanád esztergomi érsek *procurator*a,⁸⁶⁵ 1335-ben Vilmos pannonhalmi apát (ld. 69. sz.) nevében,⁸⁶⁶ 1336-ban Vid nyitrai püspök nevében fizet *servitiumot*.⁸⁶⁷ 1336 tavaszán (04. 30. és 05. 16. között) hal meg.⁸⁶⁸

⁸⁵³ Az expektatíva érvényesítésére a magyar források alapján nem került sor. 1323. 04. 16.: ASV RV 74. ep. 829. (ASV RA 19. f. 46r és 47r), *Lettres de Jean XXII* IV 260. (17200. sz.)

⁸⁵⁴ 1327. 01. 30.: ASV RV 83. ep. 1770. (ASV RA 27. f. 282v), THEINER I. 510. DCCLXXXV, AOKLT XI. 29-30. (50-51. sz.)

⁸⁵⁵ 1327. 09. 13.: ASV 85. ep. 128. (ASV RA 29. f. 188v), THEINER I. 518-519. DCCCII, AOKLT XI. 210. (443-444. sz.)

⁸⁵⁶ 1329. 02. 25.: ASV RV 90. ep. 1844. (DF 291 497; ASV RA 33. f. 267), AOKLT XIII. 93. (91-93. sz.)

⁸⁵⁷ 1329. 12. 01.: ASV RV 93. ep. 496. (DF 291 508; ASV RA 36. f. 449r), THEINER I. 526. DCCCXIII, AOKLT XIII. 374-375. (625-628. sz.)

⁸⁵⁸ 1331. 01. 04.: ASV RV 98. ep. 446. (ASV RA 37. f. 312r), THEINER I. 531. DCCCXXI, AOKLT XV. 9. (4. sz.)

⁸⁵⁹ 1331. 01. 06.: ASV RV 98. ep. 533. (DF 291 545; ASV RA 37. f. 347.), THEINER I. 533. DCCCXXV., AOKLT XV. 16. (22. sz.)

⁸⁶⁰ 1331. 01. 10.: ASV RV 98. ep. 627. (DF 291 547, ASV RA 37. f. 391r), THEINER I. 531. DCCCXXI, AOKLT XV. 21. (33. sz.)

⁸⁶¹ 1331. 01. 20.: ASV RV 98. ep. 501. (DF 291 544, ASV RA 37. f. 335r), THEINER I. 531. DCCCXXI.; AOKLT XV. 26. (41-42. sz.)

⁸⁶² 1333. 10. 02.: DF 291 621., THEINER I. 595. DCCCLXXXV, AOKLT XVII. 198. (444-445. sz.)

⁸⁶³ 1333. 10. 02.: ASV RV 107. ep. 302. (DF 291 619; ASV RA 46. f. 339r), THEINER I. 594. DCCCLXXXV, AOKLT XVII. 197. (442-443. sz.)

⁸⁶⁴ 1333. 10. 02.: ASV RV 107 ep. 333. (DF 291 622, ASV RA 46. f. 363r), THEINER I. 595. DCCCLXXXV, AOKLT XVII. 199. (447. sz.)

⁸⁶⁵ 1331. 02. 04.: *Cameralia* I. 11. (18. sz.)

⁸⁶⁶ GÖLLER 1920. 244. szerint ASV Obl. vol. 17. f. 1-19.

⁸⁶⁷ GÖLLER 1920. 56. szerint ASV Intr. et Ex. vol. 150. f. 14.

⁸⁶⁸ XII. Benedek engedélyezi számára a szabad végrendelkezést: 1336. 04. 30.: ASV RV 122. ep. 520. (ASV RA 50. f. 373.). A pápa 1336. 05. 16-án már a veroli Péter halála miatt megüresedett krakkói [*Lettres de Benoit XII* I. 242. (2668. sz.)], július 2-án a veroli Szent Erasmus egyház kanonokságáról [*Lettres de Benoit XII* I. 248. (2723. sz.)], július 26-án pedig a titeli prépostságról [ASV RV 121. ep. 323. (ASV RA 49. f. 182., DF 291

60. Przecław

Staniątki-i női bencés konvent prépostja, *iudex delegatus* az egri püspök (Telegdi Csanád, majd Dörögdi Miklós ld. 7. és 47. számok) és a tárcai főesperesség plébánosai között zajló tizedperben. A probléma joghatósági vitából eredt: a tárcai kerület plébánosai az esztergomi egyházhoz tartozó szepesi káptalannak fizették a tizedet, amelyet az egri püspökség igyekezett magának megszerezni. Az 1330–1332-ben zajló perben az egri püspököt elmarasztalták és jóvátétel fizetésére kötelezték, de az ítéletet nem lehetett végrehajtani. A tárcai főesperességet 1336-ban végül az egri egyházmegyéhez csatolták, de az itt szedett tizedeket továbbra is a szepesi káptalan kapta.⁸⁶⁹

61. Raymond (~Raymundus, Raymund), de Bonofato

Iurisperitus, 1331-től pápai adószedő (*apostolice sedis nuntius*) Berengár fia Jakabbal (22. sz.) Magyarország területén.⁸⁷⁰ A limoges-i Szent Mihály székesegyház *rectora*,⁸⁷¹ egy Périgueux egyházmegyei kanonoki javadalom várományosa (1330). Mentésült a *subdiaconusi* (alszerpapi) rendből presbiteribe való előlépés kötelezettségétől, valamint a pápa engedélyezte számára, hogy stallumának bevétele akkor is élvezze, amikor nem tartózkodott javadalmában.⁸⁷² 10 közjegyzői hivatal felállítására kapott felhatalmazást.⁸⁷³ Utasítást kapott Miklós győri püspökkel Tatamér székesfehérvári préposttá történt megválasztásának vizsgálatára.⁸⁷⁴ Magyarországon halt meg 1333 végén⁸⁷⁵ vagy 1334 elején.⁸⁷⁶ Jegyzetkönyvét a Vatikáni Titkos Levéltárban őrzik.⁸⁷⁷

696), AOKLT XX 243. (309. sz.)] intézkedett. Szabad végrendelkezésre már XXII. János idején is jogot kapott: 1330. 09. 28.: ASV RV 98. ep. 42. (DF 291 530), AOKLT XIV. 313–314. (531. sz.), valamint a pápa megengedte, hogy szabadon választott gyóntatója révén halála pillanatában egyszeri, teljes bűnbocsánatban részesüljön: 1330. 09. 28.: ASV RV 98. ep. 43. (DF 291 530), AOKLT XIV. 314. (532. sz.)

⁸⁶⁹ Az ügy dokumentumai: AOKLT XIV 119. (176. sz.) és 336. (587. sz.) valamint AOKLT XV 17. (23. sz.), 65. (111. sz.), 106–107. (187. sz.) és 135. (238. sz.) átiratban maradtak fenn: DF 275 939. Az ügy lerását ld. SROKA 2007. 148–164.

⁸⁷⁰ 1331. 03. 01.: DF 291 661, THEINER I. 536–540. DCCCXXX–DCCCXXXVI, AOKLT XV. 41–43. (71–76. sz.); 1331. 03. 23.: DF 291 661, AOKLT XV. 67. (115. sz.) THEINER I. 540. DCCCXXXVII. és 1331. 03. 24.: DF 291 661, AOKLT XV. 68. (118. sz.) THEINER I. 540. DCCCXXXVII.

⁸⁷¹ 1330. 09. 06.: ASV RV 97. ep. 979. (ASV RA 39. f. 391v)

⁸⁷² Mindkét dokumentum 1331. 04. 07.: ASV RV 99. f. 354r–v ep. 1879. (ASV RA 38. f. 303v) és ASV RV 116. f. 199. (228) ep. 1003., utóbbi az *Ut per litteras* adatbázisban hibásan 1332-es dátummal (levél száma: 004815). A három éves felmentés a pápai levél dátumától volt számítandó és arra az esetre volt érvényes, ha Raymund tanulmányokat folytatott, vagy a római kúriában tartózkodott.

⁸⁷³ A dokumentum közli a közjegyzők által leteendő eskü szövegét is. 1331. 03. 30.: ASV Inst. Misc. 1174. (DF 291 661), AOKLT XV. 74–75. (127. sz.)

⁸⁷⁴ 1331. 06. 10.: ASV RV 99. ep. 1359. (ASV AV 38. f. 70v; DF 291 551), AOKLT XV. 132–133. (233. sz.) és THEINER I. 543. DCCCXLII.

62. Rufinus, Szebeni Albert fia⁸⁷⁸

Tolnai főesperes, a Gentilis előtt lefolytatott perben pécsi kanonoki prebendát nyert.⁸⁷⁹ Később pápai *nuntius* a Magyar Királyság területén 1317-ben. Mind az általa vezetett számadáskönyv,⁸⁸⁰ mind a számára kiállított bullák jegyzéke a rendelkezésünkre áll.⁸⁸¹ Felhatalmazásait (*facultates*) 1317 nyarán keltezték.⁸⁸² XXII. János először pontosította az adózás módját,⁸⁸³ majd a *subcollectorok* járandóságát csökkentette.⁸⁸⁴ A Rufinus által beszedett összeg kb. 1223 aranyforintot volt.⁸⁸⁵ A pápai udvarba való visszatérése után valószínűleg megvált a tolnai főesperességtől.⁸⁸⁶

63. Sebestyén, Benedek fia⁸⁸⁷

Trencsényi főesperes (1328–1333). I. Károly király kérésére egy esztergomi kanonoki prebenda várományosa (*non obst.* a már meglévő nyitrai kanonoksága és trencsényi főesperessége).⁸⁸⁸ 1345 körül zalai főesperes és veszprémi olvasókanonok lett.

64. Szerafin (Seraphinus)⁸⁸⁹

⁸⁷⁵ A lectour-i egyházmegyében megüresedett S. Avit plébániatemplomról van szó, amelyet 1332-ben nyert el [1332. 02. 05.: ASV RV 101. ep. 678. (ASV RA 40. f. 378r); *Lettres Jean XXII* XI. 133. (56369. sz.)], XXII. János üresedés miatt 1333-ban adományozta el [1333. 05. 01.: ASV RV 104. ep. 677. (ASV RA 43. f. 374v)]

⁸⁷⁶ FEJÉRPATAKY 1887A. 512.

⁸⁷⁷ ASV Cam. Ap. Collect. v. 184.

⁸⁷⁸ TIMÁR 1981. 40.

⁸⁷⁹ MON VAT I/2. 257–262.

⁸⁸⁰ ASV Cam. Ap. Collect. v. 183., MON VAT I/1. 13–39.

⁸⁸¹ *Cameralia* II. 302–303. (1395. sz.)

⁸⁸² Közli a magyar királlyal és a főpapokkal 1317. 05. 01.: ASV RV 63. ep. 300–302. (ASV RA 2. f. 233r–234r), THEINER I. 449–450. DCLXXXIV–DCLXXXV, AOKLT IV. 170–171. (451–453. sz.). *Salvus conductusa* 1317. 05. 01.: ASV RV 63. ep. 303. (ASV RA 2. f. 234v), AOKLT IV. 172. (454. sz.), *Lettres de Jean XXII* I. 474. (5240. sz.) és ASV instr. Misc. 26. Járandóságáról intézkedett: 1317. 06. 06.: ASV RV 62. ep. 233. és 235. (ASV RA 2. f. 62v), THEINER I. 450–451. DCLXXXVI, AOKLT IV. 184–185. (486–487. sz.) Egy arra alkalmas személynek közjegyzőséget adhatott: 1317. 06. 27.: ASV RV 63. ep. 381. (ASV RA 2. f. 70 a), THEINER I. 451. DCLXXXVII, AOKLT IV. 189–190. (500. sz.), valamint 1317. 07. 01.: ASV RV 63. ep. 404. és 407b (ASV RA 2. f. 74r–v), AOKLT IV. 190–191. (503–504. sz.), *Lettres de Jean XXII* I. 484. (5363. és 5368. sz.)

⁸⁸³ XXII. János bullája, amely utasítja Rufinust az üresedésben lévő javadalmak egy évi jövedelmének lefoglalására: 1318. 06. 17. ASV RV 67. ep. 83. (ASV RA 10. f. 459v), AOKLT V. 74. (164. sz.), THEINER I. 462. DCXCVIII.

⁸⁸⁴ 1318. 06. 17.: ASV RV 67. ep. 81. (ASV RA 10. f. 459r), AOKLT V. 73. (161. sz.), THEINER I. 461. DCXCVI. A magyar szakirodalom általában hangsúlyozza, hogy a veszteség oka elsősorban Rufinus magas napidíja volt, de a regisztrumkönyvek tanúsága szerint a vele egy időben kinezett *nunciosok* is ekkora összeget kaptak. *Lettres de Jean XXII* I. 477. (5276. sz.): Aragóniába 2 aranyft./nap; 5278. sz.: a Német-római Császárság területére 3 aranyft./nap; 5279. sz.: Ibériai-félszigetre 2 aranyft./nap)

⁸⁸⁵ MON VAT I/1. LV.

⁸⁸⁶ MON VAT I/1. 13.

⁸⁸⁷ FRAKNÓI 1899. XVI–XVII. és VAGRNER 1896. 96.

⁸⁸⁸ 1332. 05. 23.: ASV RV 102. ep. 1015 (ASV RA 40. f. 510r)

Az esztergomi káptalan dékánja (1282–1310), szentgyörgymezei (1286–1294), majd pozsonyi prépost (1294-től). I. Károly 1309-es koronázásánál segédkezik az érseknek. Boccasini előtt tárgyalta pere a pannonthalmi apáttal és konventtel a Dénes faluban épített templom joghatóságát illetően, amely a peres felek megegyezésével zárult.⁸⁹⁰ *Iudex delegatus* a nyulak szigeti apácák és a veszprémi püspök között zajló perben (1299–1301).⁸⁹¹

65. Tamás

Királyi követ Avignonban, pápai káplán.⁸⁹² A pápai dokumentum erdélyi egyházmegyei főesperesként említi, István váradi prépostot (18. sz.), Gedeth de Hetest (13. sz.) és Taphan de Harasztit (66. sz.) nevezi meg a királyi követség tagjaiként Tamás mellett. A forrás nem tudósít a követjárás céljáról; feltételezhetően a nápolyi tárgyalások miatt járhattak Avignonban.

66. Taphan, de Harazti

Győr egyházmegyei laikus, 1332-ben valószínűleg egy királyi követség tagja Avignonban. A pápa engedélyezte számára, hogy halála óráján egyszeri, teljes bűnbocsánatban részesüljön.⁸⁹³

67. Tatamér

Székesfehérvári prépost, királyi alkancellár (1331–1358, illetve 1331–1351).⁸⁹⁴ E tisztségekben elődje, (Mohorai) András⁸⁹⁵ I. Károly havasalföldi hadjáratában halt meg, így veszett el a királyi pecsét is.⁸⁹⁶ Háza volt Visegrádon, ami 1345/1346-ban leégett.⁸⁹⁷ *Iudex delegatus*-ként járt el ügyekben: a veszprémi püspök és a pálosok közötti tizedperben,⁸⁹⁸

⁸⁸⁹ KOLLÁNYI 1900. 22.

⁸⁹⁰ 1302. 01. 24.: DF 207 117, AOKLT I. 112. (164. sz.), KOVÁCS 2013. 24. és 43.

⁸⁹¹ 1299. 12. 05.: MON VESPR II. 25. (31. sz.), CD VII/2. 222., AOKLT I. 76, 79. és 90. (80, 87 és 112. sz.) 1301. 12. 10.: DF 200 077, AOKLT I. 98. (131. sz.)

⁸⁹² ASV RV 116. f. 325v ep. 1540. 1332. 04. 29.: THEINER I. 552. DCCCLXII.

⁸⁹³ 1332. 02. 23.: ASV RV 101. ep. 767., *Lettres de Jean XII* XI. 144. (56 509. sz.)

⁸⁹⁴ Megválasztását a prépostságba Berengar fia Jakabnak és Bonofato-i Rajmundnak kellett megerősítenie: 1331. 06. 10.: ASV RV 99. ep. 1359. (DF 291 551; ASV RA 38. f. 70v), THEINER I. 543. DCCCXLII, AOKLT XV. 132–133. (233. sz.). 1358. 08. 26-án még prépostként adott ki oklevlet: DL 4785., ENGEL 1996. 83. és 90.

⁸⁹⁵ Személyéről ld. THOROCZKAY 2014B. 341.

⁸⁹⁶ *Thuróczy* 151.

⁸⁹⁷ DF 200163, MON VESPR IV. 328. és MÉSZÁROS 2008. 29.

⁸⁹⁸ XXII. János felmentette őket a tizedfizetés alól: 1333. 10. 30.: ASV RV 107. ep. 769. (DF 291 626), THEINER I. 593. DCCCLXXXII, AOKLT XVII. 211. (476. sz.) A per dokumentumai: 1335. 05. 02.: DL 2913, AOKLT XIX. 116. [259. sz., amely magába foglalja az AOKLT XIX. 104. (229. sz.) is]; 1335. 07. 12.: DF 283 555 (1344-es átirat), AOKLT XIX 195. [428. sz., amely magában foglalja a AOKLT XIX. 176. (383. sz.)] és

valamint a nyulak szigeti apácák és a budavári királyi kápolna papsága között zajló perben is.⁸⁹⁹

68. Teofil, Puer (dict.)⁹⁰⁰

Pozsegai olvasókanonok (1299–1301), 1304-től 1333-ig esztergomi prépost. Ugyanebben az évben Mihály esztergomi érsek *procurator* a pápai udvarban.⁹⁰¹ A kezdetektől I. Károly híve.⁹⁰² 1306-ban V. Kelemen megbízza, hogy oldozza fel a turóczi prépostot és konventet a kiközösítés alól. Tamás esztergomi érsek és Renerius gömöri főesperes mellett Szentszék által kiküldött bíró (*iudex delegatus*) a veszprémi püspök és az esztergomi Szent István keresztes rendház között zajló perben (1307).⁹⁰³ 1323-ban Boleszló esztergomi érsek (ld. 4. sz.) megbízásából a váradelőhegyi préposttal megerősítette Telegdi Csanád (ld. 7. sz.) egri püspökké történt megválasztását.⁹⁰⁴ 1325-ben I. Károly spalatói érsekké akarta tenni, de XXII. János addigra korábban betöltötte az érseki széket.⁹⁰⁵ 1328-ban Mátyás *nunciustól* átvette a pápai parancsot a nyulak szigeti apácák javainak elfoglalása ügyében.⁹⁰⁶

69. Vilmos, Hamer⁹⁰⁷

Először domonokos, majd ciszterci rendi, végül bencés szerzetes, a pannonhalmi apátság perjele. A pápai felmentést kapott a rendváltások miatt, majd XXII. János megerősítette a pannonhalmi apáttá történt megválasztását (1333–1354).⁹⁰⁸ Személyesen jelent meg Avignonban.⁹⁰⁹ Veroli Péter (ld. 59. sz.) fizetett helyette *servitiumot*.⁹¹⁰ XXII. János teljes

1336. 12. 07.: DL 3024, AOKLT XX. 325. (461. sz.), amely átírja az 1336. 11. 30-ai döntést [AOKLT XX 323. (455. sz.)]

⁸⁹⁹ 1332. 04. 10.: DL 2713., MON VESP II 58. (51. sz.)

⁹⁰⁰ KOLLÁNYI 1900. 30–31.

⁹⁰¹ 1304. 04. 01.: *Cameralia* I. 4. (3. sz.)

⁹⁰² Teofil prépost és az esztergomi káptalan panaszlevele Vencel ellen: 1304. 11. 01.: DF 237 746., AOKLT I. 320. (657. sz.), MES II. 544–545.

⁹⁰³ V. Kelemen 1307. 10. 05-ei megbízásának 1308. 04. 21-ei átírata: DF 200 775, AOKLT II. 109. (240. sz.) és 343. (154. sz.) Teofil megbízását említi még Olivér poitiers-i kanonok, *auditor* oklevele: 1329. 01. 27.: DF 200 139, AOKLT XIII. 35–37. (50. sz.)

⁹⁰⁴ 1323. 01. 23.: DF 209 908, MES III. 22–23., AOKLT VII 21. (23. sz.)

⁹⁰⁵ 1325. 03. 04.: ASV RV 113. f. 58v ep. 448., THEINER I. 499. DCCLXV, AOKLT IX. 58–59. (86–87. sz.)

⁹⁰⁶ 1328. 02. 02.: DL 2476, MES III. 124., BÓNIS 1997. 798. sz.

⁹⁰⁷ Hamer Vilmos személyére ld. SÖRÖS–ERDÉLYI 1903. 73.

⁹⁰⁸ 1333. 04. 14.: ASV RV 104. ep. 1454. (ASV RA 43. f. 565v; DF 291 595), AOKLT XVII 84. (170. sz.); és ugyanilyen dátummal a megerősítés ASV RV 105, ep. 15. (ASV RA 337. f. 665r, DF 207 144.), AOKLT XVII. 85. (171. sz.), ÉRSZEGI 1989. 311–312.

⁹⁰⁹ *Obligatio*ja saját, valamint az elődje után maradt *servitium* megfizetésére 1333. 05. 28.: *Cameralia* I. 12. (19. sz.)

⁹¹⁰ GÖLLER 1920. 244. szerint ASV Obl. vol. 17. f. 1–19.

bűnbocsánatban részesítette,⁹¹¹ a monostor számára pedig a váci és a veszprémi püspököt, valamint a passauai Szent Kereszt monostor apátját rendelte *conservatorokként*.⁹¹²

70. Vince, Csák⁹¹³

Csák Ugrin rokona, a kezdetektől I. Károly támogatója. Székesfehérvári őrkanonok, majd kalocsai érsek (1306–1311)⁹¹⁴ és királyi kancellár (1307–1310). Miklós bácsi főesperes (ld. 46. sz.) képviselte a pápai udvarban.⁹¹⁵ Az érseki palliumot 1307-ben küldte meg neki a pápa.⁹¹⁶ Ugyanebben az évben kiközösítette László erdélyi vajdát (ezt nem sokkal később visszavonta).⁹¹⁷ V. Kelemen őt és Tamás esztergomi érseket bízta meg, hogy az Ottót megkoronázó Antal csanádi püspököt idézzék a Szentszék elé.⁹¹⁸ A *commune servitium* egy részét 1310-ben János kői prépost (ld. 28. sz.) és István kalocsai kanonok, 1311-ben pedig Imre kalocsai éneklőkanonok és István kalocsai kanonok fizették meg helyette.⁹¹⁹ A kalocsai érseki székben Vicsadoli Demter (ld. 8. sz.) követte.

⁹¹¹ 1333. 08. 05.: ASV RV 104. ep. 1081. (ASV RA 44. f. 20r), *Lettres de Jean XXII* XII. 191. (60 906. sz.), AOKLT XVII. 175. (389. sz.)

⁹¹² 1333. 08. 05.: ASV RV 104, ep. 1205. (DF 207 148, DF 291 593; ASV RA 44. f. 64r), *Lettres de Jean XXII* XII. 191. (60 908. sz.), AOKLT XVII. 175. (390. sz.)

⁹¹³ UDVARDY 1991. 183–187. és ENGEL 1996. 64. és 89. Udvardy szerint személyesen járt a pápai udvarban, de mivel ismerjük a Vince nevében eljáró *procuratorokat*, ez valószínűtlennek tűnik.

⁹¹⁴ Pápai megerősítése 1306. 07. 08.: ASV RV 53. f. 85. ep. 1034; *Registrum Clementis* I. 282. (1501. sz.)

⁹¹⁵ *Obligatioja a servitiumról*, amely Miklós bácsi főesperest nevezi *procuratorának* 1307. 10. 21.: *Cameralia* I. 5. (5. sz.)

⁹¹⁶ 1307. 07. 31.: ASV RV 54. f. 82r–v ep. 415–416., THEINER I. 415. DCLXII, *Regestum Clementis* II. 89. (1910), AOKLT II. 91–92. (197–198. sz.) A felszentelést V. Kelemen a boszniai és a csanádi püspökökre bízta.

⁹¹⁷ 1307. 01. 20.: DF 277 259, AOKLT II. 55. (114. sz.)

⁹¹⁸ 1307. 08. 10.: ASV RV 54. f. 58v ep. 302., THEINER I. 421. DCLXVI., AOKLT II. 100. (222. sz.)

⁹¹⁹ 1310. 05. 03.: *Cameralia* I. 197. (339. sz.) és 1311. 04. 28.: *Cameralia* I. 198. (340. sz.)

FÜGGELÉK

A XI. Benedek idején kiadott pápai levelek az Anjou-kori oklevéltárból hiányzó, modern jelzetszámokkal feltüntetve

Kiadás dátuma	Jelzetszám	Anjou-kori oklevéltár I.	Kiadás	Potthast
1303. 11. 04.	ASV RV 51. f. 28v ep. 107.	246. (470. sz.)	THEINER I. 406-407. DCXLVI	25288
1303. 11. 04.	ASV RV 51. f. 28v ep. 107.	246. (471. sz.)	THEINER I. 407. DCXLVI	25289
1303. 11. 04.	ASV RV 51. f. 28v ep. 107.	247. (472. sz.)	THEINER I. 407. DCXLVI	25289
1303. 11. 04.	ASV RV 51. f. 28v ep. 107.	247. (473. sz.)	THEINER I. 407. DCXLVI	25289
1303. 11. 04.	ASV RV 51. f. 28v ep. 107.	247. (474. sz.)	THEINER I. 407. DCXLVI	25289
1303. 11. 19.	ASV RV 51. f. 204. ep. 26a	251. (484a sz.)	<i>Registre de Benoit</i> XI 1125. sz.	o
1303. 12. 09.	ASV RV 51. f. 29 ep. 108	253-254. (491. sz.)	THEINER I. 409. DCLI	25317
1303. 12. 27.	ASV RV 51. f. 34r ep. 132	255. (495. sz.)	THEINER I. 411. DCLIV	25329
1303. 12. 27.	ASV RV 51. f. 37. ep. 152.	255. (495a sz.)	<i>Registre de Benoit</i> XI 163. sz.	o
1303. 12. 30.	ASV RV 51. f. 29v ep. 108	256. (496. sz.)	THEINER I. 409 - 410. DCLI	25331
1303. 12. 30.	ASV RV 51. f. 29r-v. ep. 108	256. (497. sz.)	THEINER I. 410. DCLI	25318
1303. 12. 30.	ASV RV 51. f. 29r-v. ep. 108	256. (498. sz.)	THEINER I. 410. DCLI	25 318
1303. 12. 30.	ASV RV 51. f. 29r-v. ep. 108	257. (501. sz.)	THEINER I. 410. DCLII	25319

1303. 12. 30.	ASV RV 51 f. 34r-v ep. 133.	258. (502. sz.)	THEINER I. 411. DCLV	25330
1303	?	258. (503. sz.)	CD VIII/7. 35.	o
1304. 01. 07.	ASV RV 51 f. 207. ep. 45.	271-272. (538. sz.)	THEINER I. 411-412. DCLVI	25336
1304. 01. 16.	ASV RV 51. f. 64v ep. 248	274. (544. sz.)	<i>Registre de Benoit</i> XI 284. sz.	o
1304. 01. 24.	ASV RV f. 100. ep. 425.	275. (546a. Sz.	<i>Registre de Benoit</i> XI 488. sz.	o
1304. 02. 04.	ASV RV 51 f. 84v ep. 356.	276-277. (550. sz.)	THEINER I. 412. DCLVII	25353
1304. 02. 11.	ASV RV 51. f. 208. ep. 52.	278. (553. sz.)	THEINER I. 412- 413. DCLVIII	25364
1304. 02. 11.	ASV RV 51. f. 208v ep. 59.	278. (553a sz.)	<i>Registre de Benoit</i> XI 1162. sz.	o
1304. 02. 21.	ASV RV 51. f. 218. ep. 125.	281. (561a sz.)	<i>Registre de Benoit</i> XI 1233. sz.	o
1304. 02. 23.	ASV RV 51. f. 94v ep. 405.	282. (562. sz.)	<i>Registre de Benoit</i> XI 467. sz.	o
1304. 02. 28.	? Á: 1318. 07. 07.: DL 1663	282. (564. sz.)	o	o
1304. 03. 21.	ASV RV 51. f. 112 ep. 479.	286-287. (574. sz.)	<i>Registre de Benoit</i> XI 566. sz.	o
1304. 03. 21.	ASV RV 51. f. 112 ep. 479.	287. (575. sz.)	<i>Registre de Benoit</i> XI 566. sz.	o
1304. 03. 31.	ASV RV 51. f. 154. ep. 664.	288. (579. sz.)	THEINER I. 413. DCLIX	25409
1304. 03. 31.	ASV RV 51. f. 159. ep. 688.	289. (580. sz.)	MON SLAV 120-121.	25374
1304. 04. 02.	ASV RV 51. f. 218. ep. 123.	289. (581. sz.)	<i>Registre de Benoit</i> XI 1231. sz.	25414

1304. 05. 15.	ASV RV 51. f. 192v ep. 850.	299. (608. sz.)	<i>Registre de Benoit</i> XI 1069. sz.	o
1304. 05. 30.	ASV RV 51. f. 166. ep. 723	302-303. (616. sz.)	<i>Registre de Benoit</i> XI 907. sz.	o
1304. 06. 08.	?	306. (624. sz.)	CD VIII/1. 161-163	25442

BIBLIOGRÁFIA

Internetes hivatkozások

<http://cpa.univ-avignon.fr/node/112> (Letöltés ideje: 2016-01-01)

<http://www.hrionline.ac.uk/onlinefroissart/index.jsp> (Letöltés ideje: 2015-08-26)

<http://www.goesres-gesellschaft-rom.de/das-institut> (Letöltés ideje: 2016-05-23)

<http://regesta-imperii.digitale-sammlungen.de/angebot/ri> (Letöltés ideje: 2016-09-01)

Források és forráskiadások

A három Villani A három Villani krónikája. Ford. és jegyzetekkel ellátta: Rácz Miklós. Budapest 1909.

Acta Aragonensia Acta Aragonensia. Quellen zur deutschen, italienischen, französischen, zur Kirchen- und Kulturgeschichte aus der diplomatischen Korrespondenz Jaymes II. (1291–1327). Vol. I. Ed.: Heinrich Finke. Berlin–Leipzig 1908.

ALC *Anonymi Leobensis Chronicon. Liber quintus. In: Austriacarum veteres ac genuini quotquot ex Austriae vicinarumque provinciarum bibliothecis et tabulariis, decumano labore perlustratis...*Szerk.: Hieronymus Pez. Bécs 1743. 913–940.

AM *Annales Mattseenses. In: Monumenta Germaniae Historica. Scriptores in folio (SS) IX.* Szerk.: Georg Heinrich Perz. Hamburg 1851. 823–837.

AN *Anonymi narratio de praelio Fridericum Pulchrum inter et Ludovicum Bavarum habito. In: Austriacarum veteres ac genuini quotquot ex Austriae vicinarumque provinciarum bibliothecis et tabulariis, decumano labore perlustratis...*Szerk. Hieronymus Pez. Bécs 1743. 1000–1003.

AOKLT *Anjou-kori oklevéltár, I–XXVI.* Szerk. Kristó Gyula et al. Szeged 1990–2007.

ASV AA Arm. I– Archivio Segreto Vaticano Archivum Arcis Arm. I–XVIII. XVIII.

ASV AA Arm. C.	Archivio Segreto Vaticano Archivum Arcis Arm. C
ASV Cam Ap.	Archivio Segreto Vaticano Camera Apostolica Collectoriae.
Collect.	
ASV Cam. Ap. Int. et ex.	Archivio Segreto Vaticano Camera Apostolica Introitus et Exitus.
ASV Instr. Misc.	Archivio Segreto Vaticano Instrumenta Miscellanae.
ASV RA	Archivio Segreto Vaticano Registra.
ASV RV	Archivio Segreto Vaticano Registra Vaticana.
ÁÚO V.	<i>Árpádkori új okmánytár. Codex Diplomaticus Arpadianus Continuatus V.</i> Szerk.: Wenzel Gusztáv. Budapest 1864.
BAV	Bibliotheca Apostolica Vaticana.
BÓNIS 1997.	Bónis György (összeáll.): <i>Szentszéki regeszták. Iratok egyházi bíráskodás történetéhez a középkori Magyarországon.</i> Szerk.: Balogh Elemér. Szeged 1997.
BOSSÁNYI	Bossányi Árpád: <i>Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai: avignoni korszak.</i> 1. kötet: VI. Kelemen pápa, 1342–1352. Budapest 1916.
<i>Bullarium Franciscanum V</i>	<i>Bullarium Franciscanum sive Romanorum Pontificum Constitutiones...</i> Ed.: Giovanni Giacinto Sbaraglia – Konrad Eubel. Romae 1898.
<i>Cameralia I–II.</i>	<i>Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacraw Coronae Hungariae (1297–1536).</i> (Collectanea Vaticana Hungariae vol. 9–10.) Szerk.: Lukcsics József – Tusor Péter – Fedeles Tamás. Budapest–Róma 2014.
CD	Fejér György (szerk.): <i>Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis.</i> I–XI. Budae 1829–1844.
<i>CD Moraviae VI</i>	<i>Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae VI (1307–1333).</i> Ed.: Josef Chytil. Brno 1854.
CDEM	<i>Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Urkundensammlung zur Geschichte Mährens.</i> I–XVI. Ed.: Peter Ritter von Chlumecky. Brünn 1836–1854. VI.
CIC Lib. Sex.	<i>Corpus Iuris Canonici II. Liber sextus.</i> Ed.: Aemilius Friedberg. Graz 1959.
<i>Chronica Ludovici</i>	<i>Chronica Ludovici imperatoris quarti.</i> In: <i>Bayerische Chroniken</i>

<i>imperatoris quarti</i>	<i>des 14. Jahrhunderts</i> (MGH SS rer. Germ. 19.) Hg. Georg Leidinger. Hannover–Leipzig 1918. 105–138.
CJB 1–2	<i>Chronique de Jean le Bel</i> . 2 vols. Szerk.: Jules Viard – Eugène Déprez. Paris 1904–1905.
<i>Codex Lubecensis</i>	<i>Codex diplomaticus Lubecensis. Urkundenbuch der Stadt Lübeck</i> . 2. 1. Hsg. von dem Vereine für Lübeckische Geschichte und Alterthumskunde. Lübeck 1858.
CQPV	<i>Chronique des quatre premiers Valois (1327-1393)</i> . Éd.: Siméon Luce. Paris 1862.
CVH I/1.	„Magyarország mint a nyugati keresztény művelődés védőbástyája”. <i>A Vatikáni Levéltárnak azok az okiratai, melyek őseinknek a Keletről Európát fenyegető veszedelmek ellen kifejtett erőfeszítéseire vonatkoznak (ca. 1214–1606)</i> . Összeáll.: Artner Edgár, kiad.: Szovák Kornél – Török József – Tusor Péter. (Collectanea Vaticana Hungariae I/1.) Budapest–Róma 2004.
DF	Magyar Nemzeti Levéltár Diplomatikai Fényképgyűjtemény.
DL	Magyar Nemzeti Levéltár Diplomatikai Levéltár.
EO II.	<i>Erdélyi okmánytár II. 1301–1339</i> . Szerk.: Jakó Zsigmond. Budapest 2004.
FAYEN 1908.	<i>Lettres de Jean XXII (1316–1334)</i> . 3 vols. Ed.: Arnold Fayen. Rome 1908.
FRAKNÓI TT. 1898.	Oklevelek András és Johanna házasságkötésének történetéhez. XXII. János levelei (1331–1333). Közreadja: Fraknói Vilmos. <i>Történelmi Tár</i> 3. (1898) 385–394.
<i>Foedera</i>	<i>Foedera, Conventiones, Litterae, et cuiuscunque Generis Acta Publica, Inter Reges Angliae Et Alios Quosvis Imperatores, Reges, Pontifices, Principes, vel Communitates...</i> 1.2–2.2. Ed.: Thomas Rymer. Londini 1816–1821.
FROISSART I. 1–8.	<i>Chroniques de Jean Froissart. Premier livre</i> . 8 vols. Ed.: Siméon Luce. Paris 1869–1888.
FROISSART II. 1–3.	<i>Chroniques de Jean Froissart. Deuxième livre</i> . 3 vols. Ed.: Gaston Raynaud. Paris 1894–1899.
GCF I	<i>Les grandes chroniques de France. Tome 9e: Charles IV le Bel et</i>

- Philipp VI de Valois*. Éd.: Jules Viard. Paris 1937.
- GOMBOS I–III. 1937–1943. Gombos Ferenc Albin (szerk.): *Catalogus fontium historiae Hungaricae, 800–1301*. I–III. Budapest 1943.
- HÁZI 1921. Házi Jenő: *Sopron szabad királyi város története*. I/1–7, II./1–6. Sopron 1921–1943. I/1.
- HO IV. *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus partius IV*. Szerk. Nagy Imre – Stummer Arnold – Ráth Károly – Véghelyi Dezső. Győr 1867.
- Képes krónika* *Képes krónika*. Ford.: Bellus Ibolya. A jegyzeteket írta: Kristó Gyula. Budapest 1986.
- Lettres de Benoit XII*. *Lettres communes de Benoît XII (1334–1342)*. I–III. Ed.: Jean-Marie Vidal. Paris 1903.
- Lettres de Jean XXII*. *Lettres communes de Jean XXII (1316–1334)*. I–XVI. Ed.: Guillaume Mollat. Paris 1904.
- LOSERTH 1875. *Die Königsaaier Geschichts-Quellen mit den Zusätzen und der Fortsetzung des Domherrn Franz von Prag. (Fontes rerum Austriacarum: Scriptorum. I/8)*. Hg. Johann Loserth. Wien 1875.
- MDA I. *Magyar diplomáciai emlékek az Anjou-korból*. I. Szerk.: Wenzel Gusztáv. Budapest 1874.
- MGH Const. 3. *Monumenta Germaniae Historica. Constitutiones et acta publica imperatorum et regum*. 3. Ed.: Jakob Schwalm. Hannoverae et Lipsiae 1904–1906.
- MGH Const. 4,1. *Monumenta Germaniae Historica. Constitutiones et acta publica imperatorum et regum*. 4,1. Ed.: Jakob Schwalm. Hannoverae et Lipsiae 1906.
- MGH Const. 5. *Monumenta Germaniae Historica. Constitutiones et acta publica imperatorum et regum*. 5. Ed.: Jakob Schwalm. Hannoverae et Lipsiae 1909–1913.
- MGH Const. 6,1. *Monumenta Germaniae Historica. Constitutiones et acta publica imperatorum et regum*. 6,1. Ed.: Jakob Schwalm. Hannoverae 1914–1922.
- MON SLAV *Vetera monumenta Slavorum meridionalium...* I. Ed.: Augustinus Theiner. Romae 1863.

- MON VAT I/1. *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia: Rationes collectorum pontificorum in Hungaria* (Vatikáni magyar okirattár, I. sorozat, 1. kötet: a pápai tizedszedők számadásai, 1281–1375). Budapest 2000.
- MON VAT I/2. *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia: Acta legationis Cardinalis Gentilis* (Vatikáni magyar okirattár, I. sorozat, 2. kötet: Gentilis bibornok magyarországi követségének okiratai, 1307–1311). Budapest 2000.
- MON VAT Pol *Monumenta Poloniae Vaticana I. Acta Camerae Apostolicae, vol. I. 1207–1344.* Ed.: Dr. Joannes Ptaśnik. Cracoviae 1913.
- MREV II. *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis. Tomus II.* 1276–1415. Budapest 1899.
- NAGY 2010A Nagy Balázs (ford.): *IV. Károly császár önéletrajza.* Budapest 2010.
- Reg. Boh. Mor. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae.* II–III. Ed.: Joseph Emler. Pragae 1882–1890.
- Regesta imperii VII/I.* 3. *Regesten Kaiser Ludwigs des Bayern. Die Urkunden aus Klöstern und Stiftsarchiven im Bayerischen Hauptstaatsarchiv und in der Bayerischen Staatsbibliothek.* Hg. Michael Menzel – Peter Acht. Köln – Weimar – Wien 1996.
- Regesta imperii VII/II.* *Regesta Imperii VII/2. Die Regesten der Herzöge von Österreich sowie Friedrichs des Schönen als deutschen Königs, 1314–1330.* Hg. Lothar Gross. Innsbruck 1924.
- Regeste Dauphinois I–VII.* *Regeste Dauphinois ou répertoire chronologique et analytique des documents imprimés et manuscrits relatifs à l'histoire de Dauphiné.* Ed.: Ulysse Chevalier. Valence 1913–1925.
- Registre de Benoit XI* *Le registre de Benoit XI (1303–1304).* Ed.: Charles Grandjean. Paris 1883.
- Registres de Boniface VIII* *Les registres de Boniface VIII (1294–1303).* Eds.: Georges Digard – Maurice Faucon – Antoine Thomas – Robert Fawtier. 4 vols. Paris 1884.
- Regestum Clementis* *Regestum Clementis Papae V.* 8 vols. Eds.: Moines Benedictines Romae 1885.

- ROBINSON 1904. *Readings in European History*. Ed.: James Harvey Robinson. Boston 1904.
- THEIL – WERNER 1870. *Urkundenbuch zur Geschichte des Mediascher Kapitels bis zur Reformation*. Hg.: Rudolf Theil – Carl Werner. Hermannstadt 1870.
- THEINER I. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram. Ab Honorio PP. III. usque ad Clementem PP. VI.: 1216–1352*. I. Ed.: Augustinus Theiner. Romae 1859.
- THEINER MON. POL. I. *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitarum historiam illustrantia. Ab Honorio PP. III. usque ad Gregorium pp. XII. 1217–1409*. I. Ed.: Augustinus Theiner. Romae 1860.
- Thuróczy* *Iohannes de Thurocz: Chronica Hungarorum. I: textus*. Eds.: E. Galántai – I. Kristó. Budapest 1985.
- Vitae Paparum Avenionensium* *Vitae paparum Avenionensium: hoc est Historia pontificum romanorum qui in Gallia sederunt ab anno Christi MCCCXV usque ad annum MCCCXCIV*. Ed.: Étienne Baluze – Guillaume Mollat. Paris 1914.
- VA *Vatikanische Akten zur deutschen Geschichte in der Zeit Kaiser Ludwig des Bayer*. Hg.: Siegmund Riezler. Innsbruck 1891.
- VU Löher, Franz von (hg.): *Vatikanische Urkunden zur Geschichte Kaiser Ludwig des Bayer*. Separat-Abdruck. *Archivalische Zeitschrift* 5. (1880) 236–273.

Felhasznált irodalom

- ÁLDÁSY 1896. Áldásy Antal: *A nagy nyugoti egyházszakadás története, 1378–1389*. Budapest 1896.
- ALMÁSI 1989. Almási Tibor: Pecorari Jakab bíboros diplomáciai pályája. In: *Tanulmányok Karácsonyi Béla hetvenedik 56 születésnapjára*. Szerk.: Kulcsár Péter – Mader Béla – Monok István. Szeged 1989. 59–69.
- ALMÁSI 1993. Almási Tibor: Egy ciszterci bíboros a pápai világhatalom szolgálatában. Pecorari Jakab magyarországi legációja. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 15. (1993/1–2.) 129–141.
- BALLA 1988. Balla Ferenc: A középkori magyar-délszláv orvosi kapcsolatok kérdéséhez. *Létünk* 5. (1988: 18) 593–603.
- BARABÁS 2011. Barabás, Gábor: *Das Papsttum und Ungarn in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts (ca. 1198 – ca. 1241)*. Erlangen–Nürnberg 2011. Doktori disszertáció, kézirat.
- BARABÁS 2013a Barabás Gábor: A pápai kiküldött bíraskodás Magyarországon a kezdetektől a 13. század közepéig. *Történelmi Szemle* LV. (2013: 2) 177–199.
- BARABÁS 2013b Barabás Gábor: "Et maxime mediante viro venerabili". Pápai legátusok Magyarországon a 13. század első felében. A pápai képviselet fogalmi-jogi tipológiájához. In: *Kor-szak-határ: A Kárpát-medence és a szomszédos birodalmak (900–1800) a PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola Közép- és Koraújkori programjának I. konferenciája*. Szerk.: Font Márta – Fedeles Tamás – Kiss Gergely. Pécs 2013. 59–74.
- BÁRÁNY 2006. Bárány Attila: Magyarország és a kései keresztes hadjáratok. In: *Magyarország és a keresztes háborúk. Lovagrendek és emlékeik*. Szerk.: Laszlovszky József – Majorossy Judit – Zsengellér J. Gödöllő 2006. 139–165.
- BARCS 2003. Barcs Eszter: Piast Boleszló. In: *Esztergomi érsekek*. Szerk.: Beke Margit. Budapest 2003.
- BARRACLOUGH Barraclough, Geoffrey: *Papal provisions: Aspects of Church*

1935. *History Constitutional, Legal, and Administrative in the Later Middle Ages*. Oxford 1935.
- BEDY 1938. Bedy Vince: *A győri székeskáptalan története*. Győr 1938.
- BÉKEFI 1910. Békefi Remig: *A káptalani iskolák története Magyarországon 1540-ig*. Budapest 1910.
- BENKER 1997. Benker, Gertrud: *Ludwig der Bayer. Ein Wittelsbacher auf den Kaiserthron, 1282–1347*. München 1997.
- BERTÉNYI 1987. Bertényi Iván: *Magyarország az Anjouk korában*. Budapest 1987.
- BERTÉNYI 1989. Bertényi Iván: *Nagy Lajos király*. Budapest 1989.
- BERTÉNYI 2000. Bertényi Iván: *A tizennegyedik század története*. Budapest 2000.
- BERTÉNYI – SZENDE 2011. Bertényi Iván – Szende László: *Anjou-királyaink és Zsigmond kora*. Budapest 2011.
- BLAKE 2007. Blake, Beattie R.: *Angelus Pacis: The Legation of Cardinal Giovanni Gaetano Orsini, 1326-1334*. Leiden–Boston 2007.
- BÓNIS 1971. Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Budapest 1971.
- BOYLE 2001. Boyle, Leonard: *A Survey of the Vatican Archives and of its Medieval Holdings*. Toronto 2001.
- BUNYITAI I. 1883. Bunyitai Vince: *A váradi püspökség története az alapítástól a jelenkorig I: a váradi püspökök*. Nagyvárád 1883.
- BUNYITAI II. 1883. Bunyitai Vince: *A váradi püspökség története az alapítástól a jelenkorig II: káptalanok, monostorok*. Nagyvárád 1883.
- C. TÓTH 2015. C. Tóth Norbert: *Az esztergomi székeskáptalan a XV. században. II. Rész. A sasadi tizedper 1452-1465 közötti „krónikája”*. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 8.) Budapest 2015.
- CAILLET 1975. Caillet, Louis: *La papauté d'Avignon et l'Église de France: la politique bénéficiaire du pape Jean XXII en France (1316-1334)*. Paris 1975.
- CASELLI 1990. Caselli, Fausto Piola: *L'evoluzione della contabilità camerale nel periodo avignonese*. In: *Aux origines de l'état moderne. Le fonctionnement administratif de la papauté d'Avignon (Actes de la table ronde organisée par l'École française de Rome. Avignon, 23–24 janvier 1988)*. Rome 1990. 411–437.

- CHAREYRON 1996. Chareyron, Nicole: *Jean le Bel: le Maître de Froissart, grand imagier de la guerre de Cent ans*. Bruxelles 1996.
- CHOBOT 1917. Chobot Ferenc: *A váci egyházmegye történeti névtára. Második rész: A papság életadatai*. Vác 1917.
- CSERNUS 1999. Csernus Sándor: *A középkori francia nyelvű történetírás és Magyarország (13-15. sz.)*. Budapest 1999.
- CSÓKA 2000. Csóka Gáspár: Középkori győri püspökök. In: *A győri egyházmegye ezer éve*. Szerk.: Kiss Tamás. Győr 2000. 28–36.
- CSUKOVITS 2012. Csukovits Enikő: *Az Anjouk Magyarországon. I. rész: I. Károly és uralkodása (1301–1342)*. Budapest 2012.
- CSUKOVITS 2015. Csukovits Enikő: *Magyarországról és a magyarokról. Nyugat-Európa magyar-képe a középkorban*. (Magyar történelmi emlékek, értekezések). Budapest 2015.
- DEELEY 1928. Deeley, Ann: Papal Provision and Royal Rights of Patronage in the Early Fourteenth Century. *The English Historical Review* 43. (1928: 172) 497–527.
- DEMURGER 1994. Demurger, Alain: Benoit XI. In: *Dictionnaire historique de la papauté*. Szerk.: Levillain, Philippe. Paris 1994. 206.
- DOUVAL-ARNOULD 1994. Douval-Arnould, Louis: John XXII. In: *The Papacy. An Encyclopedia*. Vol. 2. Szerk.: Levillain, Phillippe. New York–London 1994.
- DYKMANS 1970. Dykmans, Marc (ed. et intr.): *Robert d’Anjou, roi de Jérusalem et de Sicile: la vision bienheureuse. Traité envoyé au pape Jean XXII*. (Miscellanae Historiae Pontificae XXX.) Rome 1970.
- ENGEL 1996 Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája*. Budapest 1996.
- ENGEL 2003. Engel Pál: Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310–1323). In: Uő: *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok*. Szerk.: Csukovits Enikő. Budapest 2003.
- ÉRSZEGI 1989. Érszegi Géza: *Eredeti pápai oklevelek Magyarországon*. (Kézirat) Budapest 1989.
- FARELO 2012. Farelo, Mário: La représentation de la couronne portugaise à Avignon et ses agents (1305–1377). *Anuario de estudios medievales* 40. (2010: 2) 723–763.

- FAVIER 1963. Favier, Jean: Bernard GUILLEMAIN. La cour pontificale d'Avignon (1309-1376). Étude d'une société. Paris, De Boccard, 1962. (Bibliothèque des Ecoles françaises d'Athènes et de Rome, fasc. CCI.) [compte rendu] In: *Bibliothèque de l'école des chartes* 121. (1963: 1) 313–315.
- FAVIER 1974. Favier, Jean: *Paris au XVe siècle*. Paris 1974.
- FAVIER 1978. Favier, Jean: *Philippe le Bel*. Paris 1978.
- FAVIER 1980. Favier, Jean: *La guerre de Cent Ans*. Paris 1980.
- FAVIER 2006. Favier, Jean: *Les papes d'Avignon*. Paris 2006.
- FEDELES 2007. Fedeles, Tamás: Ausländer in den ungarischen Dom- und Stiftskapiteln während des Spätmittelalters (1301–1526). In: *Specimina Nova, Sectio Mediaevalis IV*. Szerk.: Font Márta. Pécs 2007. 73–100.
- FEDELES 2017. Fedeles Tamás: „Petrus Stephani collector apostolicus.” In: *Magyarország és a római Szentszék II. Vatikáni magyar kutatások a 21. században*. (Collectanea Vaticana Hungariae I/15.) Szerk.: Tusor Péter – Szovák Kornél – Fedeles Tamás. Budapest–Róma 2017. 31–82.
- FEJÉRPATAKY 1887A Fejérpataky, László. „Pápai adószedők Magyarországon a XIII. és XIV. században. Első közlemény.” *Századok* 21. (1887: 6): 493–517.
- FEJÉRPATAKY 1887B Fejérpataky, László „Pápai adószedők Magyarországon a XIII. és XIV. században: második közlemény.” *Századok* 21. (1887: 7): 589–609.
- FERENCZY 2009. Ferenczy Sándor: *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára*. Budapest–Kolozsvár 2009.
- FERRERO 1935. Ferrero, A. – M.: *Benedetto XI, papa domenicano*. Roma 1935.
- FIGUEIRA 1991. Figueira, Robert: Subdelegation by papal legates in the thirteenth-century canon: powers and limitations. In: *In iure veritas. Studies in Canon Law in Memory of Schafer Williams*. Ed.: Steven B. Bowman – Blanche E. Cody. Michigan 1991. 56–79.
- FIGUEIRA 2006. Figueira, Robert: The Medieval Papal Legate and his Province: Geographical Limits of Jurisdiction. In: *Plenitude of Power. The*

- Doctrines and Exercise of Authority in the Middle Ages: Essays in Memory of Robert Louis Benson.* Ed.: Robert Figueira. Aldershot 2006. 73–106.
- FINE 1975. Fine, John V. A.: *The Bosnian Church: A New Interpretation.* New York–London 1975.
- FRAKNÓI 1895. Fraknói Vilmos: *A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig.* Budapest 1895.
- FRAKNÓI 1899. Fraknói Vilmos: *Oklevéltár a magyar királyi kegyuri jog történetéhez.* Budapest 1899.
- FRAKNÓI 1901. Fraknói Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-székkal.* 1. kötet 1000–1417. Budapest, 1901.
- GALAMB 2010. Galamb, György: La politique des rois angevins de la Hongrie et le vicariat franciscain bosniaque. In: *La diplomatie des États Angevins aux XIIIe et XIVe siècles.* Ed.: Kordé Zoltán – Petrovics István. Rome–Szeged 2010. 171–178.
- GERGELY 1982. Gergely Jenő: A pápaság története. Budapest, 1982.
- GIANLUCA AMERI 2001. Gianluca Ameri, Clario Di Fabio: *Luca Fieschi: cardinale, collezionista, mecenate (1300–1336).* Milano 2011.
- GODTHARDT 2011. Godthardt, Frank: *Marsilius von Padua und der Romzug Ludwigs des Bayern. Politische Theorie und politisches Handel.* Göttingen, 2011.
- GOTTLOB 1892. Gottlob, Adolf: *Die päpstlichen Kreuzzugs-steuern des 13. Jahrhunderts.* Heiligenstadt 1892.
- GÖLLER 1910. Göller, Emil: *Die Einnahmen der Apostolischen Kammer unter Johann XXII.* Paderborn, 1910.
- GÖLLER 1920. Göller, Emil: *Die Einnahmen der Apostolischen Kammer unter Benedikt XII.* Paderborn, 1920.
- GRANDJEAN 1883. Grandjean, Charles: « Recherches sur l'administration financière du pape Benoît XI » *MAH* 3. (1883) 47–66.
- GRANDJEAN 1888. Grandjean, Charles: « Benoît XI avant son pontificat » *MAH* 8. (1888) 219–291.
- GUENÉE 1984. Guenée, Bernard: „Állam és nemzet Franciaországban a középkorban.” *Világtörténet* (1984: 1) 3–16.

- GUILLEMAIN 1952a. Guillemain, Bernard: Les chapelains d'honneur des papes d'Avignon. *Mélanges d'archéologie et d'histoire* 64. (1952: 1) 217–238.
- GUILLEMAIN 1952b. Guillemain, Bernard: *La politique bénéficiaire du Pape Benoît XII. 1334–1342*. Paris 1952.
- GUILLEMAIN 1962. Guillemain, Bernard: *La cour pontificale d'Avignon (1309-1376). Étude d'une société*. Paris, 1962.
- GUILLEMAIN 1963. Guillemain, Bernard: Les carrières des officiers pontificaux aux XIVe siècle. *Le Moyen Âge* 69. (1963) 565–581.
- GUILLEMAIN 1978. Guillemain, Bernard: *Les recettes et les dépenses de la Chambre apostolique pour la quatrième année du pontificat de Clément V, 1308-1309. Introitus et exitus* 75. Rome, 1978.
- GUILLEMAIN 2003. Guillemain, Bernard: *I Papi di Avignone 1309-1376. Arte, cultura, organizzazione, carità. La Chiesa al passaggio dal medioevo al mondo moderno*. Torino 2003.
- GUILLEMAIN 2011. Guillemain, Bernard: *Les papes d'Avignon, 1309–1376*. Paris 2011.
- GYÖRFFY 1984. Györffy, György: „A pápai tizedlajstromok demográfiai értékelésének kérdéséhez”. In: *Mályusz Elemér emlékkönyv*. Szerk.: Balázs H. Éva – Fügedi Erik – Maksay Ferenc. Budapest 1984. 141–157.
- HARVEY 2014. Harvey, Katherine: *Episcopal Appointments in England, ca. 1214–1344. From Episcopal Election to Papal Provision*. London–New York 2014.
- HC 1898. Eubel, Konrad: *Hierarchia catholica medii aevi*, I. Münster 1898.
- HEINZ 1993. Thomas, Heinz: *Ludwig der Bayer (1282-1347). Kaiser und Ketzer*. Regensburg 1993.
- HERDE 1970. Herde, Peter: *Audientia litterarum contradictarum*. Tübingen 1970.
- HERDE 2002. Herde, Peter: Zur päpstlichen Delegationsgerichtsbarkeit im Mittelalter und in der frühen Neuzeit. *ZSRG KA* 119. (2002) 20–43.
- HÓMAN – SZEKFÜ 1936. *Magyar történet. II. kötet: A magyar nagyhatalom* (Hóman Bálint). Szerk.: Hóman Bálint – Szekfü Gyula. Budapest 1936.
- HOMONNAI 1999. Homonnai Sarolta: A magyarországi bencések 14. századi

- reformtörekvései. *Acta Historica* CX. (1999) 43–55.
- HOUSLEY 1982a Housley, Norman: *The Italian Crusades. The Papal-Angevin Alliance and the Crusades Against Christian Lay Powers, 1254–1343*. Oxford 1982.
- HOUSLEY 1982b Housley, Norman: The Mercenary Companies, the Papacy and the Crusades, 1356–1378. *Traditio* 38. (1982) 253–280.
- HLEDÍKOVÁ 2013. Hledíková, Zdeňka: *Počátky avignonského papežství a české země*. Praha 2013.
- JAMME 2012. Jamme, Armand: Le Languedoc en Italie? Réseaux politiques et recrutement militaire pendant la légation du cardinal Bertrand du Pouget (1319-1334) In: *Jean XXII et le Midi*. Cahiers de Fanjeaux 45. Toulouse, 2012. 255–290.
- JUGIE 1982. Jugie, Pierre: La légation du cardinal Gui de Boulogne en Hongrie et en Italie (1348–1350). *Il Santo. Rivista di storia, dottrina ed arte* 2. (1989) 10–50.
- JUGIE 1990. Jugie, Pierre: Les familiae cardinalices et leur organisation interne au temps de la papauté d'Avignon. In: *Aux origines de l'État moderne. Le fonctionnement administratif de la papauté d'Avignon. Actes de la table ronde internationale de l'École française de Rome (Avignon, 22–24 janvier 1988)*. Rome 1990. 41–59.
- JUGIE 2005. Jugie, Pierre: Cardinaux et chancelleries pendant la papauté d'Avignon. Une voie royale vers les honneurs? In: *Offices et papauté (XIVe – XVIIe siècle). Charges, hommes, destins*. Éd. par A. Jamme et O. Poncet. Rome 2005. 651–739.
- JUHÁSZ 1946. Juhász Kálmán: *A csanádi püspökség története (1307–1386)*. Makó, 1946.
- JUHÁSZ 1958. Juhász Kálmán: Ein italienischer Arzt als ungarischer Bischof (†1348). *Zeitschrift für katholische Theologie* 80. (1958: 4.) 567–579.
- KÁDÁR 2009. Kádár Tamás: Megjegyzések, észrevételek I. Károly (Róbert) magyar király házassági és egyéb családi kapcsolatai kérdéséhez. *Turul* 82. (2009) 13–23.
- KARÁCSONYI Karácsonyi János: *Szt. Ferencz rendjének története*

1922. *Magyarországon 1711-ig*, I. Budapest 1922.
- KAUFHOLD 1994. Kaufhold, Martin: *Gladius spiritualis. Das päpstliche Interdikt über Deutschland in der Regierungszeit Ludwigs des Bayern (1324–1347)*. Heidelberg 1994.
- KIRSCH 1894. Kirsch, Johann Peter: *Die päpstliche Kollektorien in Deutschland während des 14. Jahrhunderts*. Paderborn 1894.
- KIRSCH 1903. Kirsch, Johann Peter: *Die päpstlichen Annaten in Deutschland während des 14. Jahrhunderts. 1.: Von Johann XXII. bis Innozenz VI.* Paderborn 1903.
- KISS 2010a Kiss Gergely: Les légats pontificaux en Hongrie au temps des rois Angevins (1298–1311). In: *La diplomatie des États Angevins aux XIIIe et XIVe siècles*. Ed.: Kordé Zoltán – Petrovics István. Rome–Szeged 2010. 101–116.
- KISS 2010b Kiss Gergely Bálint: Pápai legátusok a XI–XIII. századi Magyarországon (diplomácia, egyházkormányzat és egyházjog). In: *„Fons, skepsis, lex”. Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére*. Szeged 2010. 195–201.
- KISS 2014. Kiss Gergely: Magyar követség a pisai zsinaton? XII. Gergely és Magyarország kapcsolata 1408–1409-ben. In: *Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”: Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából*. Szerk.: Bárány Attila – Pósn László. Debrecen, 2014. 70–82.
- KISS 2016. Kiss Gergely: *Hatalmi legitimációs elképzelések Magyarországon 1290–1310*. 2016 (kézirat)
- KISS G. 2015. Kiss Gábor: A conservatores hivatala, mint a pápai küldöttbíráskodás sajátos megjelenése az érett középkorban. *Fons* 22. (2015: 1) 91–102.
- KOLLÁNYI 1900. Kollányi Ferenc: *Esztergomi kanonokok, 1100–1900*. Esztergom, 1900.
- KOPECZNY 2013. Kopeczny, Zsuzsanna: Resedinta regala medievala de la Timisoara. *Analele Banatului* 21. (2013) 211–231.
- KOSZTA 1991. Koszta László: A pozsegi társaskáptalan tagjai a XIV. század közepéig. *Aetas* 6. (1991: 3–4.) 40–58.
- KOSZTA 1993. Koszta László: Az 1306-os pécsi püspökválasztás. Megjegyzések a

- pécsi püspökség 14. század eleji archontológiájához. *Acta Historica* XCVIII (1993) 37–52.
- KOSZTA 2000. Koszta László: Dél-Magyarország egyházi topográfiája a középkorban. In: *A középkori Dél-Alföld és Szer.* Szerk.: Kollár Tibor. Szeged, 2000. 41–80.
- KOSZTA 2009. Koszta László: A püspökök és városuk – A 14. század közepéig. In: *A pécsi egyházmegye története I. A középkor évszázadai (1009–1543).* Szerk.: Fedeles Tamás – Sarbak Gábor – Sümegi József. Pécs 2009. 57–108.
- KOVÁCS 2013. Kovács Viktória: *Adalékok Niccolò Boccasini és Gentilis de Monteflorum pápai legátusok egyházi bíraskodási tevékenységéhez.* Pécs 2013. (MA szakdolgozat, kézirat)
- KOVÁCS 2016. Kovács Viktória: *A béke igencsak makacs angyala. Újabb szempontok Fülöp fermói püspök, pápai legátus követségének megítéléséhez.* Szeged 2016. (Kézirat)
- KRČELIĆ 1760. Krčelić, B. A.: *Historiarum cathedralis ecclesiae Zagrabienensis.* Zagreb ca. 1760.
- KRISTÓ 1988. Kristó Gyula: *Az Anjou-kor háborúi.* Budapest, 1988.
- KRISTÓ 2003. Kristó Gyula: I. Károly harcai a tartományurak ellen (1301–1323). *Századok* 137. (2003) 297–347.
- KRISTÓ 2005. Kristó Gyula: Károly Róbert családja. *Aetas* 20. (2005: 4.) 14–28.
- LELOUP 2013. Leloup, Julien: « Les chanoines de la cathédrale du Mans et le cumul des bénéfices au XIVe siècle (1294–1378). » *Annales de Bretagne et des pays de l'Ouest* 120–1. (2013: 1) 33–58.
- LE ROUX 2010. Le Roux, Amandine: *Servir le pape, le recrutement des collecteurs pontificaux dans le royaume de France et en Provence de la papauté d'Avignon à l'aube de la Renaissance (1316-1521).* Thèse de doctorat. Paris 2010.
- LUNT 1913. Lunt, William Edward: The Account of a Papal Collector in England in 1304. *The English Historical Review* 28. (1913: 110) 313–321.
- LUNT 1968. Lunt, Edward: *Accounts Rendered by Papal Collectors in England, 1317–1387.* Philadelphia 1968.
- MALECZEK 2003. Maleczek, Werner: Die päpstlichen Legaten im 14. und 15.

- Jahrhundert. In: *Gesandtschafts-und Botenwesen im spätmittelalterlichen Europa*. Hg.: Rainer C. Schwinges – Klaus Wriedt. Ostfildern 2003. 33–86.
- MALÉTH 2015a Maléth Ágnes: Gui de Boulogne magyarországi itineráriuma. *Világtörténet* 5. (37.) (2015: 1) 29–42.
- MALÉTH 2015b Maléth Ágnes: Az avignoni pápaság a 14. századi francia nyelvű krónikákban. In: *Középkortörténeti tanulmányok* 8. Szerk.: Maléth Ágnes – Tóber Márta. Szeged 2015. 163–178.
- MALÉTH 2016. Maléth Ágnes: Egy elfeledett pápai adószedő Magyarországon: Bonaiutus de Casentino. In: *Középkortörténeti tanulmányok* 9. Szerk.: Berta Adrián – Gyarmati Sándor – Kovács Tamás. Szeged 2016. (előkészületben)
- MANSELLI 1974. Manselli, Raoul: Un Papa in un'età di contraddizione: Giovanni XXII. *Studi romani* 22. (1974) 444–456
- MENACHE 1984. Menache, Sophia: „A százéves háború első évtizedének mítosza és szimbólumrendszere; a nemzettudat kialakulása.” *Világtörténet* (1984: 4) 25–37.
- MENACHE 1998. Menache, Sophia: *Clément V*. Cambridge 1998.
- MENZEL 2010. Menzel, Michael: Aufstieg ohne Dauer. Die Wittelsbacher bis ins luxemburgische Zeitalter. In: Pauly, Michel (szerk.): *Europäische Governance im Spätmittelalter. Heinrich VII. von Luxemburg und die großen Dynastien Europas*. Luxembourg-Gasperich 2010.
- MÉSZÁROS 2008. Mészáros Orsolya: *Visegrád késő középkori várostörténete és helyrajza*. Debrecen 2008. (Doktori disszertáció, kézirat)
- MISKOLCZY 2009. Miskolczy István: *Magyarország az Anjouk korában. Máriabesenyő–Gödöllő* 2009.
- MOLLAT – SAMARAN 1905. Mollat, Guillaume – Samaran, Charles: *La fiscalité pontificale en France au XIVe siècle*. Paris 1905.
- MOLLAT 1912. Mollat, Guillaume: *Les papes d'Avignon (1305–1378)*. Paris, 1912.
- MOLLAT 1921. Mollat, Guillaume: *La collation des bénéfices ecclésiastiques sous les papes d'Avignon (1305–1378)*. Paris 1921.
- NAGY 2010B Nagy, Balázs: Angevin-Luxemburg Diplomatic Relations in the Mid-fourteenth Century. In: *La Diplomatie des États Angevins aux*

- XIIe et XIVe siècles*. Ed.: Kordé, Zoltán – Petrovics, István. Rome – Szeged 2010.
- NIEDERSÄTTER 2010. Niederstätter, Alois: Der-zögerliche-Aufstieg der Habsburger zu europäischen Herrschern. In: *Europäische Governanncce im Spätmittelalter. Heinrich VII. von Luxemburg und die großen Dynastien Europas*. Ed. Michel Pauly. Luxembourg-Gasperich 2010.
- ORTVAY 1891–1892. Ortway Tivadar: *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzékek alapján feltüntetve. Geographia ecclesiastica Hungariae ineunte saeculo XIVo e tabulis rationes collectorum pontificorum a. 1281–1375 referentibus eruta digesta illustrantia*. I–II. Budapest 1891–1892.
- ÓVÁRY 1893. Óváry Lipót: *A magyar Anjouk eredete*. Budapest 1893.
- PARENT 2007. Parent, Sylvain: L'impact de la justice pontificale dans le diocèse d'Uzès au temps de Jean XXII. In: *Les justices d'Église dans le Midi (XIe-XVe siècle)*. (Cahiers de Fanjeaux 42.) Toulouse, 2007. 287–316.
- PARENT 2014. Parent, Sylvain: *Dans les abysses de l'infidélité. Les procès contre les ennemis de l'Église en Italie au temps de Jean XXII (1316–1334)*. Rome 2014.
- PASTOR 1901. Pastor, Ludwig von: *Gescichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters*. I. Band. Freiburg 1901.
- PÁSZTOR 2008. Pásztor, Edith: Giovanni XXII e il gioachimismo di Pietro di Giovanni Olivi. In U.ő.: *Intentio beati francisci. Il percorso difficile dell'Ordine francescano (secoli XIII–XV)*. Roma 2008. 105–128
- PATEK 1918. Patek Ferenc: „Az Árpádok és Anjouk családi összeköttetése.” *Századok* 52. (1918: 9–10) 449–495.
- PAULER 1997. Pauler, Roland: *Die deutschen Könige und Italien im 14. Jahrhundert. Von Heinrich VII. bis Karl IV.* Darmstadt 1997.
- PETERSEN 2001. Petersen, Stefan: *Benefizientaxierungen an der Peripherie: Pfarrorganisation, Pfündeneinkommen, Klerikerbildung im Bistum Ratzeburg*. Göttingen 2001.
- PETOLETTI 2001. Petoletti, Marco: „Il Divesiloquium di Bonaiuto da Casentino, poeta

- di curia ai tempi di Bonafacio VIII.” *Aevum* 75. (2001) 381–448.
- PETROVICS 1991. Petrovics István: Megjegyzések Telegdi Csanád egri püspökké szentelése kapcsán. *Acta Universitatis Szegediensis / Acta Historica* 92. (1991) 43–50.
- PÓR 1888. Pór Antal: Köcski Sándor. *Századok* 22. (1888: 9) 787–799.
- PÓR 1889. Pór Antal: Viszály a pécsi káptalanban. (1302–1309.) Ujabb adalék Gentilis biboros követségé történetéhez Magyarországon. *Történelmi Tár* 12. (1889) 401–420.
- PÓR 1892. Pór Antal: *Nagy Lajos: 1326–1382*. Budapest 1892.
- PÓR 1894. Déli szláv történeti tanulmányok: második közlemény: Zára lázadása Velence ellen, 1311–1313: szerb-magyar háború, 1319. *Századok* 28. (1894: 2) 135–145.
- PÓR 1990. Pór Antal: Boleszló esztergomi érsek (1321–1328). In: *Esztergom-vidéki Régészeti és Történelmi Társulat Évkönyvei*. III. k. Esztergom 1990. 3–45.
- RÁCZ 1996. Rácz György: Az Anjou-ház és a Szentszék. In: *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve*. Szerk.: Zombori István. Budapest 1996. 55–81.
- RADEK 2008. Radek, Tünde: *Das Ungarnbild in der deutschsprachigen Historiographie des Mittelalters*. (Budapester Studien der Literaturwissenschaft). Frankfurt am Main 2008.
- RANKE 1834. Ranke, Leopold von: *Die römischen Päpste, ihre Kirche und ihr Staat im sechzehnten und siebzehnten Jahrhundert*. I. Band. Berlin 1834.
- RENOUARD 1941. Renouard, Yves: *Les relations des papes d'Avignon et des compagnies commerciales et bancaires de 1316 à 1378*. Paris 1941.
- RENOUARD 1954. Renouard, Yves: *La papauté à Avignon*. Paris 1954.
- RENOUARD 1994. Renouard, Yves: *The Avignon Papacy: The Popes in Exile 1305–1403*. New York 1994.
- RIGAULT 1896. Rigault, Abel: *Le procès de Guichard, évêque de Troyes (1308–1313)*. Paris 1896.
- ROLLO-KOSTER Rollo-Koster, Joëlle: *Avignon and its Papacy, 1309–1417. Popes,*

2015. *Institutions and Society*. New York–London 2015.
- ROMHÁNYI 2005. Romhányi Beatrix: Ágostonrendi remeték a középkori Magyarországon. *Aetas* 20. (2005: 4) 99–100.
- ROMSICS 2011. Romsics Ignác: *Clio bővületében. Magyar történetírás a 19–20. században – nemzetközi kitekintéssel*. Budapest, 2011.
- RUESS 1912. Ruess, Karl: *Die rechtliche Stellung der päpstlichen Legaten bis Bonifaz VIII*. Paderborn 1912.
- SÁGHY 1999. Sággy Marianne: Keresztes háború és nemzeti propaganda – Pierre Dubois: A szentföld visszafoglalásáról. In: *A középkor szeretete: történeti tanulmányok Sz. Jónás Ilona tiszteletére*. Szerk.: Klaniczay Gábor – Nagy Balázs. Budapest, 1999. 121–132.
- SÁGHY 2005. Sággy Marianne: Az avignoni pápaság és a nagy egyházszakadás. In: *Európa ezer éve. A középkor. II. kötet*. Szerk.: Klaniczay Gábor. Budapest 2005.
- SAMARAN 1968. Samaran, Charles: „Éloge funèbre de Mgr Guillaume Mollat.” *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 112. (1968: 2)
- SCHÄFER 1907. Schäfer, Karl Heinrich: „Päpstliche Ehrenkapläne aus deutschen Diözesen im vierzehnten Jahrhundert.” *Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte* 22. (1907: 2) 97–113.
- SCHÄFER 1911. Schäfer, Karl Heinrich: *Die Ausgaben der apostolischen Kammer unter Johann XXII. nebst den Jahresbilanzen von 1316–1375*. (Vatikanische Quellen zur Geschichte der päpstlichen Hof- und Finanzverwaltung 1316–1378, 2.) Paderborn, 1911.
- SCHÄFER 1911A Schäfer, Karl Heinrich: Lebensmittelpreise und Arbeitslöhne an der päpstlichen Kurie im 14. Jahrhundert. *Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte* 25. (1911: 2) 227–236.
- SCHÄFER 1914. Karl H. Schäfer (szerk.): *Die Ausgaben der apostolischen Kammer unter Benedikt XII., Klemens VI. und Innocenz VI. (1335–1362)*. (Vatikanische Quellen zur Geschichte der päpstlichen Hof- und Finanzverwaltung 1316–1378, 3.) Paderborn, 1914.

- Schematismus Zagrabienensis* 1896. *Schematismus cleri archi-dioecesis Zagrabienensis pro anno a Christo nato ad 1896*. Zagrabiae 1896.
- SCHUCHARD 2000. Schuchard, Christiane: *Die päpstlichen Kollektoren im späten Mittelalter*. Tübingen, 2000.
- SCHWARZ 1972. Schwarz, Brigide: *Die Organisation kurialer Schreiberkollegien von ihrer Entstehung bis zum Mitte des 15. Jahrhunderts*. Tübingen 1972.
- SKORKA 2013a Skorka Renáta: With a Little Help from the Cousins – Charles I and the Habsburg Dukes of Austria during the Interregnum. *Hungarian Historical Review*, 2. (2013) 243–261.
- SKORKA 2013b Skorka Renáta: A csökkentett vámtarifájú út kialakulása I. Károly uralkodása alatt. *Történelmi Szemle* 55 (2013). 451–470.
- SÖRÖS–ERDÉLYI 1903. Sörös Pongrác – Erdélyi László: *A pannonthalmi főapátság története. Második korszak. A pápák és zsinatok reformáló törekvései, 1243–1404*. Budapest 1903.
- SROKA 1994. Sroka, Stanisław A.: Egy lengyel származású főpap a 14. századi Magyarországon. Boleszló esztergomi érsek (1321–1328). *Aetas* 9. (1994: 1.) 89–100.
- SROKA 1994a Sroka, Stanisław A.: Ki volt Károly Róbert első felesége? *Aetas* 9. (1994: 1) 187–193.
- SROKA 1999. Sroka, Stanisław A.: *Genealogia Andegawenów węgierskich*. Kraków 1999.
- SROKA 2007. Sroka, Stanisław: A lőcsei rotulus 1332-ből. *Aetas* 22. (2007: 3.) 148–164.
- SROKA 2010. SROKA, Stanisław A.: Congress of Monarchs in Cracow in 1364. In: *La diplomatie des états Angevins aux XIIIe et XIVe siècle*. Szerk.: Kordé Zoltán – Petrovics István. Róma–Szeged, 2010. 319–324.
- SUGÁR 1984. Sugár István: *Az egri püspökök története*. Budapest 1984.
- SZABÓ 1921. Dr. Szabó György Piusz: *A ferencrendiek a magyar történelemben. Adalékok a magyar ferencrendiek történetéhez*. Budapest 1921.
- SZÁNTÓ 1996. Szántó Konrád: A ferencesek tevékenysége Magyarországon az Anjouk korában. *Jászsági Évkönyv* 1. (1996) 133–156.

- Szczur, Stanisław: Papal collectors and state power in Central Europe during the fourteenth century. In: *Central and Eastern Europe in the Middle Ages. A Cultural History*. Eds.: Piotr Górecki – Nancy van Deusen. London–New York, 2009. 125–146.
- SZCZUR 2009.
- Szende László: Telegdi Csanád. In: *Esztergomi érsekek*. Szerk.: Beke Margit. Budapest, 2003. 161–171.
- SZENDE 2003a
- Szende László: Dörögdi III. Miklós. In: *Esztergomi érsekek*. Szerk.: Beke Margit. Budapest, 2003. 156–161.
- SZENDE 2003b
- Szende László: *Piast Erzsébet és udvara (1320–1380)*. Budapest, 2007. (Doktori disszertáció, kézirat)
- SZENDE 2007.
- Szilágyi Sándor (szerk.): *A Magyar nemzet Története. III. kötet: Az Anjou Ház es Örökösei 1301–1439*. Az Anjou-korra vonatkozó fejezeteket írta: Pór Antal. Budapest 1895.
- SZILÁGYI 1895.
- Szovák Kornél: Magyar opinió a ferences szegénységi vitában. In: *Peritia Linguarum. A vienne-i zsinat és a nyelvek oktatása*. Szerk.: Maróth Miklós. Piliscsaba 2013.
- SZOVÁK 2013.
- Teiszler Éva: Anjou-kori oklevéltár – 30 év, 30 kötet. *Belvedere Meridionale* 26. (2014: 3) 146–157.
- TEISZLER 2014.
- Teiszler Éva: I. Lajos király nápolyi trónigénye a diplomácia tükrében. *Acta Historica* 138 (2015) 63–79.
- TEISZLER 2015.
- Thoroczkay Gábor: A dömösi prépostság története alapításától I. Károly uralkodásának végéig. *Fons* 19. (2012: 4.) 409–433.
- THOROCZKAY 2012.
- Thoroczkay Gábor: A messziről jut királyné prépostsága. A hájszentlőrinci prépostság korai története (1342-ig). In: Bárány Attila – Dreska G. – Szovák Kornél (szerk.): *Arcana tabularii I. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére*. Budapest–Debrecen, 2014. 321–335.
- THOROCZKAY 2014a
- Thoroczkay Gábor: A Szent Bölcsesség egyháza. A titeli társaskáptalan története a kezdetektől a XIV. század közepéig. *Fons* 21. (2014: 3.) 331–350.
- THOROCZKAY 2014b
- Timár György: Pécs egyházi társadalma Károly Róbert korában. In: *Baranyai Helytörténetírás* 1981. 13–56.
- TIMÁR 1981.
- Török József – Legeza László: *A váci püspökség évezrede*.
- TÖRÖK – LEGEZA

2001. Budapest 2001.
- TROTTMAN 1993. Trottmann, Christian: Deux interprétations contradictoires de Saint Bernard: les sermons de Jean XXII sur la vision béatifique et les traités inédits du cardinal Jacques Fournier. *Mélanges de l'École française de Rome. Moyen-Âge* 105. (1993: 1) 327-379.
- TUSOR 2004. Tusor Péter: *Magyar történeti kutatások a Vatikánban*. Budapest–Róma, 2004.
- UDVARDY 1991. Udvardy József: *A kalocsai érsekek életrajza (1000–1526)*. Kalocsa, 1991.
- UDVARDY 1992. Udvardy József: *A kalocsai főszékeskáptalan története a középkorban*. Budapest, 1992.
- UNVERHAU 1973. Unverhau, Dagmar: *Approbatio-Reprobatio. Studien zum Mitspracherecht bei Kaiserkrönung und Königswahl vom Investiturstreit bis zum ersten Prozess Johanns XXII. gegen Ludwig IV*. Lübeck, 1973.
- VÁCZY 1936. VÁCZY PÉTER: A középkor. In: *Egyetemes történet*. II. kötet. Szerk.: Hóman Bálint – Szekfű Gyula – Kerényi Károly. Budapest, 1936.
- VAGNER 1896. Vagner József: *Adalékok a nyitrai székes-káptalan történetéhez*. Nyitra, 1896.
- VALLIÈRE 2010. Vallière, Laurent: « Les lettres pontificales du XIVe siècle: histoire de leur édition et et questionnement actuel. » *Lusitania Sacra* 22. (2010) 25–43.
- VERES 1941. Veress Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864*. Budapest 1941.
- VERGER 1990. Verger, Jacques: Études et culture universitaires du personnel de la curie avignonnaise. In: *Aux origines de l'Etat moderne. Le fonctionnement administratif de la papauté d'Avignon. Actes de la table ronde organisée par l'Ecole française de Rome avec le concours du CNRS, du Conseil général de Vaucluse et de l'Université d'Avignon (Avignon, 23-24 janvier 1988)*. Rome, 1990. 61–78.
- VERGER 1991. Verger, Jacques: Jean XXII et Benoît XII et les universités du Midi. In: *La papauté d'Avignon et le Languedoc*. (Cahiers de Fanjeaux

- 26.) Toulouse, 1991. 199–219.
- VIARD 1936. Viard, Jules: Les projets de croisade de Philippe VI de Valois. *Bibliothèque de l'école des chartes* 97. (1936) 305–316.
- WEIß 2002. Weiß, Stefan: *Die Versorgung des päpstlichen Hofes in Avignon mit Lebensmitteln (1316–1378). Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte eines mittelalterlichen Hofes*. Berlin 2002.
- WEIß 2003. Weiß, Stefan: *Rechnungswesen und Buchhaltung des Avignoneser Papsttums (1316–1377). Eine Quellenurkunde*. (Monumenta Germaniae Historica. Hilfsmittel 20.) Hannover 2003.
- WENZEL 1871. Wenzel Gusztáv: Marino-Sanuto Magyarországról 1496–1501. *Századok* 5. (1871: 2) 73–93.
- WERTNER 1914. Wertner Mór: Kihaltak-e az Árpádok 1301-ben? 3. közlemény. *Turul* (1914) 109–127.
- WILLIAM 1988. William, Daniel: *The Right of Spoil of the Popes of Avignon, 1316–1415*. (Transactions of the American Philosophical Society, 78/6). Philadelphia 1988.
- ZANKE 2013. Zanke, Sebastian: *Johannes XXII., Avignon und Europa. Das politische Papsttum im Spiegel der kurialen Register (1316–1334)*. Leiden, 2013.
- ZOLNAY 1937. Zolnay László: „Donch mester és a Balassák ősei.” *Turul* (1937: 1–2). 22–40.
- ZUTSHI 1984. Zutshi, Patrick: „Proctors acting for English Petitioners in the Chancery of the Avignon Popes (1305–1378).” *The Journal of Ecclesiastical History* 35. (1984) 15–29.